

Львівський державний університет внутрішніх справ

Лариса БРИЧ

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ
З ПРАВ ЛЮДИНИ
ЩОДО КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУВАННЯ
ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Монографія

Львів
2023

УДК 341.645:341.231.14]:[343.14:343.431](4:477)(02)

Б87

Рекомендовано до друку та розміщення в електронних сервісах ЛьвДУВС
Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 28 грудня 2022 р. № 6)

Рецензенти:

Андрушко Андрій Васильович, доктор юридичних наук, професор
(Ужгородський національний університет);

Бобечко Назар Ростиславович, доктор юридичних наук, професор
(Львівський національний університет імені Івана Франка);

Волкотруб Сергій Григорович, кандидат юридичних наук, доцент
(Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова)

Брич Л. П.

Б87 Застосування практики Європейського суду з прав людини щодо кримінального процесуального доказування торгівлі людьми : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 240 с.

ISBN 978-617-511-380-6

Керуючись принципом субсидіарності, тобто допоміжної до національного законодавства держав-учасниць Ради Європи дії Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Європейський суд з прав людини послідовно заперечує належність до його повноважень перевірки того, чи правильно здійснили оцінку доказів національні суди у провадженнях за заявами про порушення права на справедливий суд. Водночас Європейським судом з прав людини напрацьовані стандарти кримінального процесуального доказування, які утворюють складну і розгалужену систему, не всі елементи якої закріплені у національному українському законодавстві.

Інститут кримінального процесуального доказування є набагато емпіричний, ніж це відображено у практиці Європейського суду з прав людини. Його правові позиції становлять лише одну з граней цього інституту. Але їхнє застосування у кримінальному процесуальному доказуванні, зокрема й торгівлі людьми, і пов'язаних кримінальних правопорушень, дає змогу реально і ефективно захищати права людини у кримінальному провадженні, що і є метою права Конвенції. Висвітлення вказаних питань і є предметом цього монографічного дослідження.

Для практичних працівників, оскільки монографія виконана на замовлення одного з підрозділів Національної поліції України, науковців, здобувачів вищої освіти, суддів, адвокатів.

Видано в авторській редакції.

Guided by the principle of subsidiarity, that is auxiliary to the national legislation of a member state of the Council of Europe, the actions of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950, the European Court of Human Rights denies belonging to its powers to determine whether the evaluation of the evidence of the national verification was carried out correctly courts in proceedings on claims of violation of the right to a just trial. At the same time, the European Court of Human Rights developed standards of criminal procedural evidence, which, form an extensive system, and not all elements of this system are reflected in national Ukrainian legislation.

The institution of criminal procedural evidence is much more capacious than it is reflected in the practice of the European Court of Human Rights. His legal positions are only one of the facets of the institution of criminal procedural evidence. But their use in criminal procedural evidence, in particular human trafficking, and related criminal offenses, makes it possible to realistically and effectively protect human rights in criminal proceedings, which is the purpose of the law of the Convention. Elucidation of these issues is the subject of this monographic study.

This monograph is intended, first of all, for practical employees of the Migration Police Department. At the same time, it will be useful for scientists, students of higher education, judges, lawyers.

УДК 341.645:341.231.14]:[343.14:343.431](4:477)(02)

© Брич Л. П., 2023

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2023

ISBN 978-617-511-380-6

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
Розділ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....	13
1.1. Стан дослідження вітчизняною наукою застосування стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у кримінальному процесуальному доказуванні торгівлі людьми.....	13
1.2. Практика Європейського суду з прав людини як джерело стандартів кримінального процесуального доказування.....	38
1.3. Проблеми здійсності законного кримінального процесуального доказування торгівлі людьми.....	52
1.4. Мотивування кримінального процесуального доказування у судових рішеннях у кримінальних провадженнях щодо торгівлі людьми.....	65
Розділ 2. ЗАСТОСУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ДОКАЗУВАННІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ПРАВА СТОРОНИ ЗАХИСТУ ПЕРЕВІРИТИ ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ ОБВИНУВАЧЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	102
2.1. Структура права сторони захисту перевірити джерела доказів обвинувачення та умови його обмеження в інтерпретації Європейського суду з прав людини.....	102
2.2. Право сторони захисту допитати свідків обвинувачення.....	112
2.3. Право сторони захисту отримати безперешкодний доступ до матеріалів кримінального провадження.....	142
2.4. Право сторони захисту отримати доступ до матеріалів негласних слідчих (розшукових) дій чи оперативно-розшукової діяльності після їхнього завершення.....	149
Розділ 3. ЗАСТОСУВАННЯ СТАНДАРТІВ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД 1950 р. У ОЦІНЦІ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....	167
3.1. Стандарти, напрацьовані Європейським судом з прав людини, які застосовуються в оцінці доказів національними судами держав-членів Ради Європи.....	167
3.2. Недопустимість доказів, отриманих шляхом провокацій і підбурювання до вчинення кримінального правопорушення з боку правоохоронних органів.....	185
3.3. Застосування правових позицій Європейського суду з прав людини щодо оцінки достовірності доказів.....	209
ВИСНОВКИ.....	220
ДОДАТКИ.....	224

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВС	– Верховний Суд
ВС України	– Верховний Суд України
ВССУ	– Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ
ЄСПЛ, Суд, Страсбурзький суд	– Європейський суд з прав людини
ЄДРСР	– Єдиний державний реєстр судових рішень України
ККС ВС	– Касаційний кримінальний суд Верховного Суду
ЄКПЛ, Конвенція	– Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.
КСУ	– Конституційний Суд України
КК України	– Кримінальний кодекс України
КПК України	– Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року
КПК України 1960 року	– Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 року
НСРД	– негласні слідчі (розшукові) дії
ОРД	– оперативно-розшукова діяльність
ОРЗ	– оперативно-розшукові заходи
ПВС України	– Пленум Верховного Суду України
п.	– пункт
ст.	– стаття
ч. ст.	– частина статті

ВСТУП

Професіонали, як зі сторони захисту, так і зі сторони органів досудового розслідування, цілком справедливо визнають кримінальне процесуальне доказування найбільш важливою складовою діяльності суб'єктів кримінального судочинства, порушення стандартів якого тягне трагічні наслідки для невинних людей, водночас їх дотримання є гарантією захисту прав людини у кримінальному провадженні¹. Його вважають основною формою пізнання у кримінальному провадженні². Відповідно, нормативне регулювання і теоретичне дослідження проблем доказування посідає чільне місце в кримінальному процесуальному праві і не лише. Кримінальне процесуальне доказування є одним із найважливіших аспектів права на справедливий суд, гарантованого ст. 6 Конвенції. Воно є первинним щодо такого способу застосування кримінально-правових норм, як кримінально-правова кваліфікація, оскільки визначає результат останньої. Першим етапом кримінально-правової кваліфікації, який В. О. Навроцький виокремлює, розглядаючи цей вид застосування кримінально-правових норм з точки зору процедури, є етап упорядкування даних щодо фактичних обставин справи, і наголошує, що у кримінально-правовій кваліфікації можна спиратися лише на ті з них, що зібрані в законному по-

---

¹ Кримінальний процес : підручник / О. Г. Капліна, О. В. Шило, В. М. Трофименко та ін. ; за заг. ред. О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2018. 584 с. С. 146.

Стоянов М. М. Властивості доказів у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса : Одеська національна юридична академія, 2010. 20 с. С. 1.

Погорецький М. А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 64–79. С. 64.

² Бобечко Н. Р. Доказування у стадіях апеляційного та касаційного провадження за КПК України : навчальний посібник. Тернопіль : Підручники та посібники, 2014. 134 с. С. 6–7.

ряду³. Кримінально-правова кваліфікація не може бути правильною, якщо вона здійснена на підставі даних, які не відповідають вимогам щодо законності їх отримання. Зловживання чи помилки кримінально-процесуального доказування через те, що їх складно спростовувати, мають тяжчий руйнівний вплив на долю людини, ніж зловживання чи помилки у кримінально-правовій кваліфікації, в чому можна пересвідчитися на наведених нижче прикладах.

Журналісти назвали цю справу «найбільшою ганьбою українського правосуддя». Так званий пологівський маніяк – Сергій Ткач – зізнався, що у 1980–2005 рр. він вчинив 100 вбивств, пов'язаних зі зґвалтуваннями та статевими зносинами неприродним способом. Улюбленими жертвами маніяка були хлопчики і дівчатка віком від 6 до 18 років. Слідством доведено епізоди щодо 37 жертв, згідно з іншими джерелами – щодо 40. Водночас ця страшна справа мала ще й інший жахливий бік – 14 невинно засуджених (за іншими джерелами – 10⁴): 1 – до смертної кари, інші – до 10–15 років позбавлення волі. Наймолодший із засуджених – восьмикласник Яків Попович, якого затримали 14-річним, забравши прямо з уроків, відбув 8 років позбавлення волі, зокрема 2 роки вже після того, як у злочині, за який відбував покарання Яків Попович, зізнався Сергій Ткач. Один із засуджених, Володимир Світличний – батько зґвалтованої дівчинки, повісився в камері. Перший із цих невинно обвинувачених – Ігор Рижков – первинно був засуджений до смертної кари у 1987 р. Засудження всіх цих невинних людей за злочини Сергія Ткача, наслідком якого стали зруйновані долі не лише засуджених, а й членів їхніх сімей, ушкоджене здоров'я тих, хто відбував тривалі строки позбавлення волі, було можливим завдяки тому, що, будучи неспроможними розкрити злочини, вчинені колишнім експертом-криміналістам Сергієм Ткачем, працівники міліції та прокуратури, застосовуючи насильство та погрози заподіяти шкоду рідним і близьким невинних обви-

---

³ Навроцький В. О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації. Київ : Атіка, 1999. 464 с. С. 88.

⁴ Засуджені за злочини Ткача люди прокоментували смерть пологівського маніяка. 09.11.2018. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/zasudzheni-za-zlochinitkacha-lyudi-prokomentovali-smert-pologivskogo-maniyaka-1246602.html>

нувачених, вибивали з них зізнавальні показання⁵. А також тому, що ці сфальсифіковані докази, вибиті із обвинувачених зізнання у вчиненні злочинів, яких вони насправді не вчиняли, були покладені судами в основу обвинувальних вироків. Наведений приклад дуже яскраво демонструє, що в нашій державі ніхто не убезпечений від несправедливого обвинувачення на підставі сфальсифікованих доказів. Прикладів фальсифікації доказів органами досудового слідства можна навести чимало. Статистика ж таких порушень мені не відома. Думаю, що її не може існувати в достовірному вигляді. У багатьох випадках це виявляється після спливу десятків років.

Сваволя органів досудового розслідування, що виявилася у тотальній, відверто наглій фальсифікації доказів органами досудового розслідування, на яку закривали очі суди у справі № 1-149/2011 р., не даючи стороні захисту можливості викликати в суд свідка захисту, показання якого мали б істотне значення, не надаючи доступу до судових дозволів про проведення оперативно-технічних заходів, вирок у якій був постановлений Ворошиловським районним судом м. Донецька 18 квітня 2011 р.⁶ в період існування України, який закінчився Революцією Гідності, як доводить вивчення практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), була не поодиноким фактом. Так, у рішенні у справі «Якуба проти України» ЄСПЛ констатував, що обвинувальний вирок був постановлений судом першої інстанції на підставі доказів, які не мала можливості перевірити не лише сторона захисту, а й національні суди, які обґрунтовували засудження особи на невідкритих матеріалах, «зміст яких органи прокуратури визначали поза межами будь-якого контролю»⁷. За обставинами, викладеними у рішенні ЄСПЛ «Євдо-

---

⁵ Мас-медіа повідомляють про засудження лише чотирьох працівників міліції та одного прокурора. URL: https://tsn.ua/ukrayina/zasudzheno-prokurorata-milicioneriv-yaki-vibivali-ziznannya-u-spravi-pologivskogo-maniyaka-325601.html?utm_source=page&utm_medium=readmore

⁶ Приговор Ворошиловского районного суда г. Донецка от 18 апреля 2011 г. по делу № 1-149/11. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/15271143>.

⁷ Рішення ЄСПЛ у справі «Якуба проти України» (CASE OF YAKUBA v. UKRAINE) від 12 лютого 2019 р. (заява № 1452/09), п. 51: переклад адвокатів Олександра Дроздова та Олени Дроздової. URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-yakuba-proti-ukra%D1%97ni-tekst-rishennya/>

кімов проти України», заявник, який був засуджений за одержання хабара, незважаючи на його звернення до суду першої інстанції з клопотанням про витребування в Апеляційного суду Харківської області постанови голови суду від 26 жовтня 2010 р., якою було санкціоновано прослуховування телефону заявника (зняття інформації з каналів зв'язку), а також будь-яких інших постанов, якими санкціонувався запис його особистих розмов (застосування інших технічних засобів отримання інформації). Суд першої інстанції відмовив у задоволенні клопотання заявника про витребування інформації, зазначивши «про відсутність необхідності витребування документів відповідних документів, оскільки він не мав сумнівів у правильності і законності виконання органом досудового розслідування своїх службових обов'язків під час розслідування цієї кримінальної справи»⁸.

Не менш трагічними для долі конкретної людини, ніж фальсифікації, є й помилки у доказуванні. Так, 24 лютого 2019 р. було оголошено рішення влади міста Сімі-Валлі в Каліфорнії, США, про те, що чоловік, якого помилково засудили до 39 років ув'язнення, отримає 21 мільйон доларів компенсації. Крейг Коулі, якому зараз 71 рік, був засуджений у справі про вбивство в 1978 році його дівчини і її 4-річного сина. Він вийшов з ув'язнення 2017 року після того, як його помилював тодішній губернатор Джеррі Браун. Губернатор заявив, що нове розслідування і докази ДНК засвідчили невинуватість Коулі. Засуджений мав алібі на час убивств, але пізніше слідчі встановили, що свідчення очевидця були помилковими⁹. Ці приклади є яскравою ілюстрацією того, що цілком невинні люди можуть стати жертвою кримінальної юстиції.

NIB SUB SOLE NOVUM! «В усі часи існування кримінального процесу доказування було в основі судово-слідчих помилок, необґрунтованих та несправедливих кримінальних процесуальних рішень, а також одним із головних процесуальних інструментів

---

⁸ Рішення ЄСПЛ у справі «Євдокімов проти України» від 22 квітня 2021 р. (заява № 24635/14), п.п. 15–16. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g83#Text

⁹ Американець помилково відсидів 39 років. Йому заплатять 21 млн. доларів компенсації. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news-47354170_

державних репресивних органів, діяльність яких мала трагічні наслідки для мільйонів безвинних жертв», – гірко констатує М. А. Погорецький¹⁰.

Одним із основних напрямів стратегії захисту таких підозрюваних, обвинувачених, підсудних є дискредитація доказів. Органи ж досудового розслідування зацікавлені в прямо протилежному, щоб сформована ними доказова база не була дискредитована. Респонденти проведеного науково-дослідною лабораторією Львівського державного університету внутрішніх справ (далі в тексті – ЛьвДУВС) анкетування особового складу Департаменту міграційної поліції Національної поліції України, 99,4% з яких є працівниками оперативних підрозділів, виявили не надто високу зацікавленість до отримання додаткових знань із кримінального процесуального доказування (27 відсотків опитаних), а також правових позицій Верховного Суду та Європейського суду з прав людини у практиці розгляду кримінальних проваджень щодо торгівлі людьми (18 відсотків опитаних). Водночас конвенційні стандарти кримінального процесуального доказування викликали у тих самих респондентів неабиякий інтерес. Серед них знання про право сторони захисту перевірити джерела доказів обвинувачення як таке, що становить для них першочерговий інтерес, зазначили 40,1% респондентів, заборона отримання доказів шляхом катування або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження – 32,8%, заборона отримання доказів шляхом провокацій і підбурювання – 41,2%, заборона отримання доказів шляхом істотного порушення прав і свобод людини – 34,5%.

За змістом скарг до ЄСПЛ, за твердженням судді Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (далі в тексті – ККС ВС) Аркадія Буценка, найчастіше Україна порушує право на справедливий суд¹¹. За словами А. Буценка, лідером за скаргами до

---

¹⁰ Погорецький М. А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 64–79. С. 64.

¹¹ Суддя ККС ВС Аркадій Буценка: «Низький рівень фаховості впливає на якість захисту суддями прав людей». *Закон і бізнес*. 18.12.2020. URL: https://zib.com.ua/ua/146007-suddya_kks_vs_arkadiy_buschenko_nizkiy_riven_fahovosti_stori.html

Верховного Суду (далі в тексті – ВС) є питання допустимості доказів. «У касаційних скаргах, на жаль, чітко не ставляться питання щодо допустимості доказів. «Дуже часто судді бачать справжні проблеми щодо допустимості доказів, але через те, що ці питання не підіймаються, зробити щось не можуть». «Ви ж розумієте, що суд зв'язаний лише тими питаннями, які ставить сторона, та, умовно, предметом розгляду, тому суд і ухвалює відповідне рішення», – зазначив суддя¹². Щодо кримінальних проваджень про корупцію суддя ККС ВС сказав: «Ми часто отримуємо виправдувальні вироки на тій підставі, що сторона не надала якісних доказів, або через порушення процесуальної чистоти збирання доказів прокурор залишається без них, тобто фактично «голим». І ми залишаємо такі вироки в силі. Ми намагаємося шукати різні концепції того, як збалансовано ставитися до доказів, але ж інколи жахлива якість розслідування зводить нанівець усю справу»¹³.

Водночас, слід зауважити, що вивчення рішень ЄСПЛ щодо України за заявами про порушення ч. 1 ст. 6 «Право на справедливий суд» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі в тексті – ЄКПЛ), що представлені в офіційному перекладі Міністерства юстиції України, дає підстави для висновку про відсутність скарг до ЄСПЛ з боку заявників з України, що стосувалися б кримінального процесуального доказування торгівлі людьми. Жодне зі 42-х рішень ЄСПЛ, які стосуються кримінальних проваджень, з представлених станом на 28 грудня 2022 р. 81 рішення ЄСПЛ щодо України у рубриці «Право на справедливий судовий розгляд» сторінки статті 6 «Право на справедливий суд» офіційного сайту Міністерства юстиції України не стосується кримінальних проваджень за ст.ст. 149, 150, чи 303 КК України¹⁴.

---

¹² Каріна Петраш. Юристів закликали читати висновки ВП та думати над новими стратегіями. *Закон і бізнес*. 19.12–25.12.2020. URL: https://zib.com.ua/ua/146095-yuristiv_zaklikali_chitati_visnovki_vp_ta_dumati_nad_novimi_.html

¹³ Суддя ККС ВС Аркадій Бущенко: «Низький рівень фаховості впливає на якість захисту судьями прав людей». *Закон і бізнес*. 18.12.2020. URL: https://zib.com.ua/ua/146007-suddya_kks_vs_arkadiy_buschenko_nizkiy_riven_fahovosti_stori.html

¹⁴ Стаття 6 «Право на справедливий суд». Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/m/stattya-6-pravo-na-spravedliviy-sud>

Жодне з відображених у збірнику «Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду щодо недопустимості доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. Рішення, внесені до ЄРДСР, за період з 2018 року по жовтень 2020 року»¹⁵ не стосується кримінальних проваджень за ст.ст. 149, 150 чи 303 КК України. Частково це обумовлено тим, що у великій кількості проваджень за обвинуваченням у вчиненні торгівлі людьми застосовувались консенсуальні процедури, статистичні показники за якими наведені нижче у цій праці.

Можна констатувати певну недосконалість нормативного регулювання кримінально-процесуального доказування у КПК 1960 р., яку характеризують як «відсутність національної традиції щодо правової регламентації інституту визнання доказів недопустимими»¹⁶. Проте воно було істотно змінене у КПК 2012 р. і, як вважає більшість дослідників, істотно вдосконалене. Г. Р. Крет зазначає, що у чинному КПК України, «на відміну від КПК України 1960 року, знайшла нормативне закріплення значна частина міжнародних стандартів доказування, відображених у Конвенції та сформованих у практиці ЄСПЛ»¹⁷. Як доводить В. В. Тютюнник, були змінені: «підходи до розуміння ролі суду та сторін у кримінальному процесуальному доказуванні, коло їх прав і повноважень;

---

¹⁵ Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду щодо недопустимості доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. Рішення, внесені до ЄРДСР, за період з 2018 року по жовтень 2020 року / упоряд. Заступник голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду В. В. Щепоткіна, правове управління (ІІІ) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2020. 69 с.

¹⁶ Тютюнник В. В. Інститут допустимості доказів як гарантія ухвалення законного та обґрунтованого вироку суду : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 20 с. С. 11. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/AVTOREF_2016/Tiutiunyk_V_V_2016.pdf

¹⁷ Крет Г. Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи : дис. ... доктора юридичних наук : 12.00.09 ; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2020. 560 с. С. 7. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/13756>

правовий зміст засад кримінального провадження; розуміння завдань кримінального провадження; запровадження змагальної моделі судового розгляду тощо»¹⁸.

Основні категорії кримінального процесуального доказування достатньо розроблені й перманентно дискусійні у вітчизняній теорії кримінального процесу. Проте науковці¹⁹ продовжують розвивати концептуальні основи теорії кримінального процесуального доказування.

---

¹⁸ Тютюнник В. В. Інститут допустимості доказів як гарантія ухвалення законного та обгрунтованого вироку суду : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 20 с. С. 6. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/AVTOREF_2016/Tiutiunyk_V_V_2016.pdf

¹⁹ Бобечко Н. Р. Доказування у стадіях апеляційного та касаційного провадження за КПК України : навчальний посібник. Тернопіль : Підручники та посібники, 2014. 134 с. С. 6–26.

Погорецький М. А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 64–79.

Розділ 1

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

1.1. Стан дослідження вітчизняною наукою застосування стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у кримінальному процесуальному доказуванні торгівлі людьми

Розслідування торгівлі людьми – актуальна в українських реаліях проблематика з огляду на прискорене зростання цього виду злочинності в Україні, а також зважаючи на те, що нашу країну небезпідставно вважають територією «походження, транзиту та призначення у торгівлі чоловіками, жінками і дітьми»²⁰. Тому зазначена тема користується достатнім інтересом у криміналістиці²¹.

---

²⁰ Захист і допомога мігрантам. Міжнародна організація з міграції. Агенство ООН з питань міграції. URL: <https://iom.org.ua/ua/zahyst-i-dopomoga-migrantam> (дата звернення: 01.10.2021 р.).

²¹ Криміналістика: підручник / Р. І. Благута, О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 3-тє вид., перероблене та доповн. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 948 с. С. 639–638.

Скрябін О. М. Особливості розслідування злочинів у сфері торгівлі людьми у кримінальному судочинстві. *Право і державне управління*. 2020. № 4. С. 134–138. С. 135–136.

У більшості наведених праць, присвячених розслідуванню торгівлі людьми: чи то його комплексній криміналістичній методиці, чи то окремим його тактичним особливостям, така дотична і нерозривно пов'язана з розслідуванням торгівлі людьми і пов'язаних з нею кримінальних правопорушень, проблема збирання доказів, не висвітлювалася, оскільки не є предметом криміналістики.

Питання кримінального процесуального доказування на стадії досудового розслідування саме щодо цієї категорії справ розглядалися у поодиноких працях²². Так, серед положень наукової

Особливості кваліфікації та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми та незаконною міграцією : навчальний посібник / укладачі : Т. І. Созанський, І. Б. Газдайка-Василишин, О. В. Захарова, Е. М. Мручковська, Р. М. Шехавцов. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 252 с. С. 126.

Виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми : метод. рек. для практ. працівників / Л. В. Черечукіна, М. О. Яковенко ; Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2013. 135 с. С. 28.

Особливості розслідування злочинів пов'язаних із торгівлею людьми: науково-методичні рекомендації / Д. В. Швець, К. Л. Бугайчук, Ю. О. Михайлова та ін. ; за заг. ред. Д. В. Швеця, К. Л. Бугайчука. Харків : ХНУВС, 2017. 122 с.

Ботнаренко І. А. Тактичні особливості проведення обшуку при розслідуванні торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування* : збірник тез науково-практичного семінару (01 грудня 2017 року) / упор. А. Я. Хитра, Р. М. Шехавцов, Є. В. Пряхін, С. І. Марко. Львів : ЛьвДУВС. 243 с. С. 158–162.

Горбасенко П. В. Загальні положення методики розслідування торгівлі людьми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, Київ, 2013. 22 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/14132/1/Gorbashenko_2013.pdf

Василова-Карвацька О. В. Криміналістичний аспект розслідування торгівлі людьми. *Правова позиція*. 2019. № 4 (25). С. 140–144.

Методика розслідування торгівлі людьми : альбом схем / О. В. Захарова, О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк, А. І. Кунтій, С. І. Марко, Є. В. Пряхін. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 112 с.

²² Горбасенко П. В. Загальні положення методики розслідування торгівлі людьми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, Київ, 2013. 22 с. С. 6.

Ботнаренко І. А. Тактичні особливості проведення обшуку при розслідуванні торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: збірник тез науково-практичного семінару (01 грудня 2017 року)* / упор. А. Я. Хитра, Р. М. Шехавцов, Є. В. Пряхін, С. І. Марко. Львів : ЛьвДУВС. 243 с. С. 158–162.

новизни кандидатської дисертації П. В. Горбасенка вказано, що ним удосконалено «вчення щодо процесу доказування у справах з торгівлі людьми та наголошено на його специфічному змісті в цілому та окремих слідчих і судових діях»²³. Ознайомлення з положеннями, що стосуються збирання доказів під час розслідування торгівлі людьми, викладеними у основному змісті та висновках автореферату його кандидатської дисертації, дає підстави висувати, що означена специфіка полягає у визначених цим автором щодо кожного з етапів розслідування торгівлі людьми: послідовності, першочерговості, пріоритетності вчинення тих слідчих дій, під час яких отримуються найважливіші, на думку автора, джерела доказів. Зокрема, автореферат дисертації П. В. Горбасенка містить такі міркування автора щодо специфіки кримінального процесуального доказування торгівлі людьми:

1) особливу значимість (питому вагу) у системі речових доказів для цієї категорії справ посідають сліди вчинення злочину²⁴;

2) «типовий перелік територій, приміщень, об'єктів, де можуть знаходитися сліди злочину, перелік осіб, які можуть володіти ідеальною і матеріальною доказовою та орієнтовною інформацією про злочин» визначається «на основі аналізу особливостей слідової картини»²⁵;

3) зумовлену ризиками втрати доказової бази необхідність своєчасно вилучати усі необхідні документи, «особливо ретельно перевіряти матеріали про скоєний злочин» саме на етапі досудового розслідування²⁶;

4) недоліком, який «призводить до несвочасного виявлення можливих доказів у справі, втрати їх, затягування процесу розслідування, активізації різних форм протидії слідству з боку злочинців» є те, що «участь органу дізнання та здійснення ним оперативного супроводу процесу доказування обмежується початковою

---

²³ Горбасенко П. В. Загальні положення методики розслідування торгівлі людьми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Київ, 2013. 22 с. С. 6.

²⁴ Там само. С. 15–16.

²⁵ Там само. С. 8.

²⁶ Там само. С. 9.

стадією розслідування до моменту пред'явлення особі повідомлення про злочин»²⁷.

Напрацьовані у практиці ЄСПЛ стандарти кримінального процесуального доказування, яким повинно підпорядковуватися збирання доказів на початковому та подальшому етапах розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми, предметом дослідження у кандидатській дисертації П. В. Горбасенка не були.

Серед масиву публікацій, що стосуються розслідування торгівлі людьми, виявлено також окремі міркування щодо такого елемента процесу доказування, як збирання доказів саме під час обшуку²⁸.

Опрацювання доступної вітчизняної наукової літератури дає підстави резюмувати, що з 2013 р., коли П. В. Горбасенком було констатовано недостатню розробленість «питань збирання та дослідження доказової інформації на всіх етапах розслідування» злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми²⁹, наукової активності у цьому сегменті не спостерігалось.

Попри відсутність уваги до застосування практики ЄСПЛ у кримінальному процесуальному доказуванні торгівлі людьми, завдяки розглянутим науковим криміналістичним розвідкам і на основі розроблених їх авторами: типової криміналістичної характеристики торгівлі людьми³⁰, визначених особливостей «слідової

---

²⁷ Горбасенко П. В. Загальні положення методики розслідування торгівлі людьми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Київ, 2013. 22 с. С. 10.

²⁸ Ботнарєнко І. А. Тактичні особливості проведення обшуку при розслідуванні торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: збірник тез науково-практичного семінару (01 грудня 2017 року)* / упор. А. Я. Хитра, Р. М. Шехавцов, Є. В. Пряхін, С. І. Марко. Львів : ЛьвДУВС. 243 с. С. 158–162.

²⁹ Горбасенко П. В. Загальні положення методики розслідування торгівлі людьми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Київ, 2013. 22 с. С. 2.

³⁰ Методика розслідування торгівлі людьми : альбом схем / О. В. Захарова, О. І. Гарасимів, О. М. Дufenюк, А. І. Кунтій, С. І. Марко, Є. В. Пряхін. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 112 с. С. 7–28.

Горбасенко П. В. Загальні положення методики розслідування торгівлі людьми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Київ, 2013. 22 с. С. 5. 14–15. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/14132/1/Gorbasenکو_2013.pdf

картини»³¹, типових способів підготовки, вчинення та приховування торгівлі людьми³², ефективних «для виконання завдань протидії торгівлі людьми» оперативно-розшукових заходів³³, впливу виду експлуатації потерпілої особи та її соціально-демографічної характеристики на механізм вчинення торгівлі людьми, а відтак й «на структуру та особливості кримінального провадження на попередньому етапі при надходженні інформації про торгівлю людьми, типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування, тактичні завдання розслідування і засоби їх вирішення»³⁴, можна визначити пріоритетність висвітлення у подальшому дослідженні кримінального процесуального доказування торгівлі людьми, напрацьованих у практиці ЄСПЛ стандартів кримінального процесуального доказування.

Кримінальне процесуальне доказування, як інститут кримінального процесуального права, через свою актуальність завжди привертала увагу значної кількості науковців, що відображено у наукознавчих структурних частинах окремих дисертацій³⁵. Науковий інтерес до цієї проблематики не згасав ніколи. Сформована українськими корифеями кримінально-процесуальної науки

---

³¹ Горбасенко П. В. Загальні положення методики розслідування торгівлі людьми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Київ, 2013. 22 с. С. 5. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/14132/1/Gorbasenko_2013.pdf

³² Методика розслідування торгівлі людьми : альбом схем / О. В. Захарова, О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк, А. І. Кунтій, С. І. Марко, Є. В. Пряхін. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 112 с. С. 7–17.

³³ Горбасенко П. В. Загальні положення методики розслідування торгівлі людьми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, Київ, 2013. 22 с. С. 17. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/14132/1/Gorbasenko_2013.pdf

³⁴ Виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми : метод. рек. для практ. працівників / Л. В. Черечукіна, М. О. Яковенко ; Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2013. 135 с. С. 15.

³⁵ Крет Г. Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2020. 560 с. С. 22–51. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/13756>

Ю. П. Аленіним, Ю. М. Грошевим³⁶, В. М. Міхєнком³⁷, В. Т. Нормом³⁸ теорія кримінального процесуального доказування в кримінальному процесі України продовжує розвиватися як «перспективний напрям дослідження»³⁹. Незважаючи на констатацію окремими дослідниками «сталості інститутів доказового права», висловлену за кілька років до прийняття КПК України 2012 р.⁴⁰, переважаючим і на той час було переконання про «необхідність подальшого вдосконалення положень науки кримінального процесу та чинного кримінального процесуального законодавства щодо властивостей доказів»⁴¹. Навіть після вступу в силу чинного КПК України науковці стверджували «про необхідність перегляду багатьох сталих положень теорії доказів..., серед яких є й критерії допустимості доказів»⁴². Жорстко розкритикована піддана регламентація інституту доказування у чинному КПК України авторами підручника «Доказове право» за алогічність термінологічного апарату⁴³, наяв-

---

³⁶ Інна Беспалько. До 90-річчя Ю. М. Грошевого: внесок видатного вченого в розвиток теорії і практики кримінального процесуального доказування. *Krakowskie Studia Małopolskie* 2022, nr 2 (34). С. 167–178. URL: http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-doi-10_15804_ksm20222010

Грошевой Ю. М., Стахівський С. М. Докази і доказування у кримінальному процесі. Київ : КНТ; Видавець Фурса С. Я., 2007. 272 с.

³⁷ Міхєнко М. М., Норм В. Т., Шибіко В. П. Кримінальний процес України : підруч.; 2-ге вид. перероб. і доп. Київ : Либідь, 1999.

³⁸ Норм В. Т. Проблеми теорії і практики судових доказів. Львів : ЛДУ, 1978.

Міхєнко М. М., Норм В. Т., Шибіко В. П. Кримінальний процес України : підруч.; 2-ге вид. перероб. і доп. Київ : Либідь, 1999.

³⁹ Барабаш Т. М. Моніторинг теорії доказування у кримінальному процесі України. *Судова апеляція*. 2009. Вип. № 1 (15). С. 6–15.

⁴⁰ Там само. С. 6–15. С. 14.

⁴¹ Стоянов М. М. Властивості доказів у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса : Одеська національна юридична академія, 2010. 20 с. С. 2.

⁴² Тютюнник В. В. Інститут допустимості доказів як гарантія ухвалення законного та обґрунтованого вироку суду : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 20 с. С. 6, 10. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/AVTOREF_2016/Tiutiunyk_V_V_2016.pdf

⁴³ Доказове право : підручник / В. М. Тertiшник, О. І. Тertiшник, А. Є. Фоменко, В. В. Ченцов ; за заг. ред. В. М. Тertiшника. Київ : Алерта, 2022. 448 с. С. 115–116.

ність прогалин⁴⁴ та суперечливість нормативно-правових приписів самого КПК та невідповідність окремих із них Конституції України⁴⁵. «В чинному КПК України здійснена штучна формалізація інституту доказового права та інституту захисту, яка суперечить об'єктивним законам пізнання, логіки та природного права...», – вважають автори цього підручника⁴⁶.

Інституту кримінального процесуального доказування присвячені розділи в підручниках⁴⁷, підручники⁴⁸, навчальні посібники⁴⁹, монографічні праці⁵⁰, величезний масив наукових статей⁵¹,

---

⁴⁴ Доказове право: підручник / В. М. Тертишник, О. І. Тертишник, А. Є. Фоменко, В. В. Ченцов ; за заг. ред. В. М. Тертишника. Київ : Алерта, 2022. 448 с. С. 131.

⁴⁵ Там само. С. 116–117.

⁴⁶ Там само. С. 128.

⁴⁷ Кримінальний процес України. Академічний курс. У 3-х томах. Т. 1. Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за заг. ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. 912 с. С. 400–561.

Кримінальний процес : підручник / О. В. Капліна, О. Г. Шило, В. М. Трофименко та ін. ; за заг. ред. О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2018. 584 с. С. 145–177.

⁴⁸ Доказове право : підручник / В. М. Тертишник, О. І. Тертишник, А. Є. Фоменко, В. В. Ченцов ; за заг. ред. В. М. Тертишника. Київ : Алерта, 2022. 448 с.

⁴⁹ Бобечко Н. Р. Доказування у стадіях апеляційного та касаційного провадження за КПК України : навчальний посібник. Тернопіль : Підручники та посібники, 2014. 134 с.

Докази та доказування у кримінальному провадженні : навч. посібник / Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 272 с.

⁵⁰ Вапнярчук В. В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування : монографія. Харків : Юрайт, 2017. 408 с.

Вапнярчук В. В. Теоретичні основи кримінального процесуального доказування : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2018. 524 с.

Крушинський С. А. Подання доказів у кримінальному судочинстві України : монографія. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права. 2017. 247 с.

Павлишин А. А., Слюсарчук Х. Р. Стандарти доказування у кримінальному провадженні. Львів : Колір Про, 2018. 292 с.

Степаненко А. С. Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса : Одеська національна юридична академія, 2017. 20 с.

виступи на науково-практичних заходах⁵², напрями роботи науково-практичних заходів⁵³. Проблема досліджується всебічно і ґрун-

---

Стоянов М. М. Властивості доказів у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса : Одеська національна юридична академія, 2010. 20 с.

Тютюнник В. В. Інститут допустимості доказів як гарантія ухвалення законного та обґрунтованого вироку суду : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 20 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/AVTOREF_2016/Tiutiunnyk_V_V_2016.pdf

Чупрікова І. Л. Допустимість доказів у світлі нового кримінального процесуального кодексу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. 191 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/4615/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%A7%D1%83%D0%BF%D1%80%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%86%D0%9B..pdf?sequence=4&isAllowed=y>

Шульгін С. О. Оцінка доказів слідчим і прокурором при прийнятті процесуальних рішень у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2021. 260 с.

⁵¹ Вапнярчук В. В. Допустимість доказів (доказування) у практиці Європейського суду. *Публічне право*. 2015. № 2. С. 177–183.

Вапнярчук В. В. Щодо особливостей окремих способів збирання доказів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2022. Вип. 70. С. 405–410.

Погорецький М. А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 64–79.

Погорецький М. А. Застосування провокації в ході негласних розслідувань: питання правомірності. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 1. С. 33–43.

⁵² Гнатенко В. С. Визначення меж доказування судового розгляду в умовах воєнного стану. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану* : тези доп. міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 25 листопада 2022 р.). Харків : ХНУВС, 2022. 453 с. С. 140–143.

Данькова С. О. Погляд на структуру кримінального процесуального доказування в судовому провадженні у першій інстанції. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції (пам'яті В. П. Колгана)* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 27 травня 2022 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2022. 129 с. С. 66–68.

⁵³ Програма науково-практичного семінару «Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування» (2 грудня 2022 року). Львів : ЛьвДУВС. URL: <https://www1.lvduvs.edu.ua/uk/library/materialy-naukovykh-konferentsii.html>

товно, як на рівні концептуальних основ⁵⁴, особливостей доказування залежно від стадії кримінального провадження, зокрема під час досудового розслідування⁵⁵, дослідження доказів судом першої інстанції⁵⁶, доказування в апеляційному та касаційному провадженні⁵⁷, елементів процесу доказування: збирання⁵⁸, подання⁵⁹,

---

⁵⁴ Бобечко Н. Р. Доказування у стадіях апеляційного та касаційного провадження за КПК України : навчальний посібник. Тернопіль : Підручники та посібники, 2014. 134 с. С. 6–26.

Доказове право : підручник / В. М. Тертишник, О. І. Тертишник, А. Є. Фоменко, В. В. Ченцов ; за заг. ред. В. М. Тертишника. Київ : Алерта, 2022. 448 с. С. 7–272.

Стоянов М. М. Властивості доказів у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса : Одеська національна юридична академія, 2010. 20 с.

Погорецький М. А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 64–79.

Крет Г. Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2020. 560 с. С. 36–65. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/13756>

Кримінальний процес України. Академічний курс. У 3-х томах. Т. 1. Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за заг. ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. 912 с. С. 400–561.

⁵⁵ Шульгін С. О. Оцінка доказів слідчим і прокурором при прийнятті процесуальних рішень у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2021. 260 с.

Коць Є. П. Доказування під час досудового розслідування кримінальних проваджень про створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань : дис. ... докт. філософ. : 081 Право. Львів : ЛьвДУВС, 2022. 219 с.

⁵⁶ Данькова С. О. Погляд на структуру кримінального процесуального доказування в судовому провадженні у першій інстанції. *Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції (пам'яті В. П. Колгана)* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 27 травня 2022 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2022. 129 с. С. 66–68.

Навчальний посібник для суддів з питань судового провадження у кримінальних справах щодо торгівлі людьми з метою експлуатації праці / Представництво Міжнародної організації з міграції в Україні. Київ : Фенікс, 2014. 160 с. С. 79–101, 109–117.

⁵⁷ Бобечко Н. Р. Доказування у стадіях апеляційного та касаційного провадження за КПК України : навчальний посібник. Тернопіль : Підручники та посібники, 2014. 134 с. С. 27–116.

перевірки⁶⁰ й оцінки⁶¹, окремих видів доказів⁶², особливостей кримінального процесуального доказування у кримінальних провадженнях на підставі угод⁶³, так і на рівні особливостей доказування щодо окремих категорій кримінальних правопорушень⁶⁴, зокрема

---

⁵⁸ Вапнярчук В. В. Щодо особливостей окремих способів збирання доказів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2022. Вип. 70. С. 405–410.

Погорецький М. А. Застосування провокації в ході негласних розслідувань: питання правомірності. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 1. С. 33–43.

⁵⁹ Крушинський С. А. Подання доказів у кримінальному судочинстві України : монографія. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права. 2017. 247 с.

Нечасва І. О. Повноваження захисника зі збирання доказів у кримінальному провадженні. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану*. Харків, 2022.

⁶⁰ Крет Г. Р. Перевірка доказів у структурі кримінального процесуального доказування. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2018. № 15. С. 143–150.

⁶¹ Бобечко Н. Р. Доказування у стадіях апеляційного та касаційного провадження за КПК України : навчальний посібник. Тернопіль : Підручники та посібники, 2014. 134 с. С. 68–97.

Крет Г. Р. Оцінка доказів у структурі кримінального процесуального доказування. *Верховенство права*. 2018. № 2. С. 113–118.

Мірошніченко Ю. М. Проблема розв'язання судом ситуацій, зумовлених клопотанням сторін кримінального провадження про визнання доказів недопустимими. С. 152–158.

Шульгін С. О. Оцінка доказів слідчим і прокурором при прийнятті процесуальних рішень у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2021. 260 с.

⁶² Музиченко О. В., Карандась М. В. Електронні докази як джерела доказів у межах кримінального провадження: судова практика та нормативне регулювання інших процесуальних кодексів України. *Київський часопис права*. 2022. № 2. DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2022.2.25>

⁶³ Беспалько І. Особливості кримінального процесуального доказування під час провадження на підставі угод. *Юридичний вісник*. 2022. № 1. С. 34–43. DOI <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i1.2300>

⁶⁴ Барабаш Т. М. Предмет доказування у кримінальних справах про ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2002. 210 с.

Важинський В. М. Форми використання доказів під час розслідування фіктивного підприємництва. *Filosofofs'ki ta metodologični problemi prava*. 2017. № 1 (13).

й у судових провадженнях щодо торгівлі людьми⁶⁵, та інших аспектів.

Висвітлюючи процесуальні аспекти розгляду судом справ щодо торгівлі людьми, автори книги «Навчальний посібник для суддів з питань судового провадження у кримінальних справах щодо торгівлі людьми з метою експлуатації праці» звертають увагу на важливу роль послідовності дослідження доказів. Вони підкреслюють доцільність провести допит обвинуваченого перед допитом потерпілих і свідків для того, щоб «обвинувачений не зміг прилаш-

---

Глююк І. В. Ратифікація Стамбульської конвенції та доказування сексуального насильства (ст. 153 КК України): досвід та тенденції. 23 серпня 2022 р.

Глююк І. В., Тетерятник Г. К. Контекстуальні елементи у провадженнях щодо воєнних злочинів: предмет доказування *sui generis*. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 394–398.

Глююк І. В. Питання доказування за ст. 111-1 КК України: аналіз вироків. *Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 21 липня 2022 р.). Одеса : ОДУВС, 2022. 116 с. С. 28–33. URL: http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/2712/1/%D0%B7%D0%B1%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F_2022_2.pdf#page=28

Коць Є. П. Доказування під час досудового розслідування кримінальних проваджень про створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань : дис. ... докт. філософії : 081. Львів : ЛьвДУВС, 2022. 219 с.

Сенюта І. Окремі питання, пов'язані з досудовим розслідуванням і судовим провадженням у медичних справах. *Право України*. 2020. № 3. С. 171–184. DOI: 10.33498/louu-2020-03-171

Черенков А. М. Проблема доказування незаконного збагачення. *Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування* : збірник тез науково-практичного семінару (01 грудня 2017 року) / упор. А. Я. Хитра, Р. М. Шехавцов, Є. В. Пряхін, С. І. Марко. Львів : ЛьвДУВС. 243 с. С. 238–242. URL: http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/767/1/01_12_2017_zbirnyk%20tez.pdf#page=238

Окушко А. В. Особливості доказування порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. *Науковий вісник Національної Академії внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 258–266.

⁶⁵ Навчальний посібник для суддів з питань судового провадження у кримінальних справах щодо торгівлі людьми з метою експлуатації праці / Представництво Міжнародної організації з міграції в Україні. Київ : Фенікс, 2014. 160 с. С. 79–100, 109–117.

тувати власну версію подій під покази потерпілих», а також, щоб полегшити для суду подальшу оцінку правдивості показань обвинуваченого у певній частині чи в цілому⁶⁶. Власне вивчення судової практики у кримінальних провадженнях щодо торгівлі людьми не дало можливості з'ясувати послідовності отримання показань у суді залежно від статусу особи у кримінальному провадженні, оскільки ця обставина жодним чином не висвітлена у опрацьованих мною судових рішеннях. Щодо особливостей допиту в судовому засіданні потерпілих і свідків, то у аналізованій праці зазначено, що «допит потерпілої особи і свідків є одним з найпоширеніших способів одержання інформації про факти торгівлі людьми. Більше того, доволі часто допит потерпілих є чи не єдиним джерелом відомостей про дії торговців людьми, час, місце і способи вчинення цього злочину»⁶⁷. Констатація наведеного факту, здійснена авторами праці «Навчальний посібник для суддів з питань судового провадження у кримінальних справах щодо торгівлі людьми з метою експлуатації праці», на основі вивчення ними судової практики викликає застереження троякого характеру. По-перше, у теорії криміналізації доводять неприпустимість криміналізації діяння, «єдиним достовірним доказом вчинення якого можуть бути лише показання співучасників або тих осіб, у чиїх інтересах відбувся злочин»⁶⁸. Наведений висновок можна екстраполювати на роль потерпілого у кримінальному процесуальному доказуванні в тій частині, що достовірність доказів викликатиме великі сумніви, якщо вони одержані від єдиного такого джерела. По-друге, щодо свідчень потерпілих, які є основними доказами у кримінальному провадженні, існує проблема, яку розкривають самі автори: це відсутність потерпілих в судових засіданнях, їхньої відмови від даних на досудовому слідстві показань, суперечностей у їхніх свідченнях,

---

⁶⁶ Навчальний посібник для суддів з питань судового провадження у кримінальних справах щодо торгівлі людьми з метою експлуатації праці / Представництво Міжнародної організації з міграції в Україні. Київ : Фенікс, 2014. 160 с. С. 79–100.

⁶⁷ Там само. С. 84.

⁶⁸ Балобанова Д. О. Теорія криміналізації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2007. 200 с. С. 100.

що може потягнути виправдання обвинувачених⁶⁹. По-третє, в наведеному контексті особливої актуальності набувають правові позиції ЄСПЛ щодо права сторони захисту допитати в суді свідків обвинувачення та поширення цього права на допит потерпілих, що будуть висвітлені у відповідній структурній частині цієї монографії.

У полі зору науковців перебувають властивості доказів⁷⁰. «Значну увагу допустимості, достовірності та достатності доказів, застосування принципу пропорційності при здійсненні доказової діяльності, стандарту доказування поза розумним сумнівом» приділено у підручнику В. М. Тертишника⁷¹.

Виняткова значущість для забезпечення права на справедливий суд оцінки допустимості/недопустимості доказів у кримінальному провадженні обумовила значний і постійний інтерес до цієї проблематики у кримінально-процесуальній науці⁷². Розглядалися

---

⁶⁹ Навчальний посібник для суддів з питань судового провадження у кримінальних справах щодо торгівлі людьми з метою експлуатації праці / Представництво Міжнародної організації з міграції в Україні. Київ : Фенікс, 2014. 160 с. С. 86.

⁷⁰ Рабінович П., Ратушна Б. Європейські стандарти належного доказування у кримінальному судочинстві та стан дотримання їх в Україні. *Право України*. 2014. № 10. С. 53–62.

Сергеева Д. Б. Допустимість доказів в теорії та КПК 2012 року. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 80–87.

Стоянов М. М. Властивості доказів у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2010. 20 с.

Тютюнник В. В. Інститут допустимості доказів як гарантія ухвалення законного та обґрунтованого вироку суду : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 20 с. С. 11. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/AVTOREF_2016/Tiutiunnyk_V_V_2016.pdf

Ланцедова Ю. О., Косаревська О. В. Сутність та співвідношення допустимості доказів та їх базисних властивостей у кримінальному та інших видах судочинства. DOI <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.1-2.46>

⁷¹ Доказове право : підручник / В. М. Тертишник, О. І. Тертишник, А. Є. Фоменко, В. В. Ченцов ; за заг. ред. В. М. Тертишника. Київ : Алерта, 2022. 448 с.

⁷² Там само. С. 114–140.

Тютюнник В. В. Інститут допустимості доказів як гарантія ухвалення законного та обґрунтованого вироку суду : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 20 с. С. 11. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/AVTOREF_2016/Tiutiunnyk_V_V_2016.pdf

різні протизаконні способи отримання доказів, що тягнуть їхню недопустимість, в тому числі у світлі правових позицій ЄСПЛ, зокрема й актуальний, у контексті кримінальних проваджень щодо торгівлі людьми через його тонку межу із законними оперативно-

---

Визнання доказів недопустимими в кримінальному провадженні: аналіз слідчої практики крізь призму судових рішень : монографія / В. Г. Дрозд, В. В. Бурлака, Л. В. Гаврилюк та ін. Київ : 7БЦ, 2021. 420 с.

Вапнярчук В. В. Допустимість доказів (доказування) у практиці Європейського суду з прав людини. *Публічне право*. 2015. № 2. С. 177–183.

Панова А. В. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків : Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2016. 20 с.

Сергєєва Д. Б. Допустимість доказів в теорії та КПК 2012 року. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 80–87.

Чупрікова І. Л. Допустимість доказів у світлі нового кримінального процесуального кодексу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. 191 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/4615/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%A7%>

Брич Л. П. Застосування практики Європейського суду з прав людини як джерела права для оцінки допустимості і достовірності доказів у кримінальних провадженнях в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія Юридична*. Львів, 2016. Вип. 2. С. 253–266.

Брич Л. П. Оцінка діяльності української міліції у світлі європейських стандартів прав людини. *Забезпечення органами внутрішніх справ європейських стандартів прав людини у своїй діяльності* : матеріали наук.-практ. семінару (м. Львів, 7 грудня 2012 р.). Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. С. 77–87.

Брич Л. П. Правові позиції Європейського суду з прав людини як нормативні стандарти оцінки доказів у кримінальному провадженні в Україні. *Актуальні проблеми юридичної науки* : збірник тез Міжнародної наук. конф. «П'ятнадцять осінніх юридичних читання» (м. Хмельницький). Хмельницький університет управління та права, 2016. С. 137–140.

Брич Л. П. *Ignorantia judicis est calamitas innocentis. Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності* : тези Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 3 березня 2017 р.). Хмельницький : НАДПСУ. С. 125–129.

Брич Л. П. Недопустимість доказів, отриманих шляхом провокацій і підбурювання, як стандарт оцінки доказів у практиці ЄСПЛ. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності* : тези IV Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 26 лютого 2021 року). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2021. 756 с. С. 347–350.

розшуковими заходами (далі в тексті – ОРЗ) і негласними слідчими (розшуковими) діями (далі в тексті – НСРД), – отримання доказів шляхом провокацій і підбурювання⁷³.

Не вщухають дискусії довкола поняття «стандарт доказування»⁷⁴ і його значення «у процесі формування знання про обставини

---

⁷³ Шульгін С. Провокація (підбурювання) особи на вчинення злочину працівниками правоохоронного органу як підстава для закриття кримінального провадження або постановлення виправдувального вироку. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 96–102.

Погорецький М. А. Застосування провокації в ході негласних розслідувань: питання правомірності. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 1. С. 33–43.

Брич Л. П. Недопустимість доказів, отриманих шляхом провокацій і підбурювання, як стандарт оцінки доказів у практиці ЄСПЛ. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативного-розшукової діяльності* : тези IV Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 26 лютого 2021 року). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2021. 756 с. С. 347–350.

Панова А. В. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків : Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2016. 20 с. С. 10.

⁷⁴ Кримінальний процес України. Академічний курс. У 3-х томах. Т. 1. Загальна частина / В. Т. Нора, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрії та ін. ; за заг. ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. 912 с. С. 450–452.

Погорецький М. А. Нова концепція кримінального процесуального доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 64–79.

Степаненко А. С. Проблеми визначення стандарту доказування «поза розумним сумнівом». *Юридичний науковий електронний науковий журнал*. 2014. № 6. С. 225–227.

Степаненко А. С. Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса : Одеська національна юридична академія, 2017. 20 с. С. 7–8, 13.

Вапнярчук В. В. Теоретичні основи кримінального процесуального доказування : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2018. С. 151–170.

Павлишин А. А., Слюсарчук Х. Р. Стандарти доказування у кримінальному провадженні. Львів : Колір Про, 2018. 292 с.

Крет Г. Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2020. 560 с. С. 90–96. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/13756>

Глююк І. В., Степаненко А. С. Стандарт доказування «обґрунтована підозра» у кримінальному провадженні. *Правова позиція*. 2018. № 1. С. 13–20.

кримінального провадження⁷⁵, яке, як стверджують А. А. Павлишин та Х. Р. Слюсарчук, триває десятиліттями⁷⁶. «Однак, запровадження стандартів доказування у кримінальному провадженні «підняло» відповідну дискусію на якісно новий рівень»⁷⁷. Поняття «стандарт доказування», як зазначає В. В. Вапнярчук, «відоме ... Європейському суду з прав людини», який перевіряючи дотримання національними судами права на справедливий суд, не орієнтується на встановлення істини, а встановлює, чи був досягнутий стандарт доказування⁷⁸. Аналіз правових позицій ЄСПЛ щодо змісту застосовуваних цим органом міжнародної юрисдикції стандартів доказування став одним з аргументів, якими В.В. Вапнярчук обґрунтовував необхідність легалізації об'єктивних стандартів доказування у кримінальному процесуальному законодавстві України⁷⁹.

По-різному вчені визначають перелік елементів системи стандартів доказування, що закріплені у національному кримінальному процесуальному законодавстві і, як дослідила Г. Р. Крет, однаковість спостерігається щодо виокремлення лише одного стандарту «поза розумним сумнівом», який закріплений у ч. 2 ст. 17 КПК України і застосовується в ході ухвалення кінцевих процесуальних рішень⁸⁰, і який притягує пильну увагу дослідників⁸¹.

---

⁷⁵ Павлишин А. А., Слюсарчук Х. Р. Стандарти доказування у кримінальному провадженні. Львів : Колір Про, 2018. 292 с. С. 50–68.

⁷⁶ Там само. С. 51.

⁷⁷ Там само. С. 51.

⁷⁸ Вапнярчук В. В. Теоретичні основи кримінального процесуального доказування : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2018. 524 с. С. 164.

⁷⁹ Там само. С. 168–170.

⁸⁰ Крет Г. Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2020. 560 с. С. 96, 100. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/13756>

⁸¹ Степаненко А. С. Основні вектори розвитку та становлення стандарту доказування «поза розумним сумнівом». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. Вип. 38. Т. 2. С. 129–132.

Степаненко А. С. Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса : Одеська національна юридична академія, 2017. 20 с.

Щодо ухвалення проміжних процесуальних рішень, які стосуються обмеження прав учасників кримінального провадження, більшість науковців, як стверджує Г. Р. Крет, визнає застосування таких стандартів доказування, як «обґрунтована підозра» та «достатня підстава»⁸². Вступ у теоретичну дискусію щодо поняття «стандарт доказування», сутності та видів нормативно закріплених елементів системи стандартів доказування не є завданням у межах цієї праці, яка має практично-прикладний характер. Тому в подальшому розвитку цього дослідження в його основу покладено прийняте більшістю процесуалістів поняття «стандарт доказування» та сформульованої Г. Р. Крет⁸³ його дефініції, а також переліку найбільш визнаних складових системи стандартів доказування: «поза розумним сумнівом», «обґрунтована підозра» та «достатня підстава»⁸⁴.

«Міжнародні стандарти формування належних доказів», зокрема та їх частина, що напрацьована у практиці ЄСПЛ, також була предметом детального дослідження Г. Р. Крет⁸⁵. Нею прослідковано розвиток правових позицій ЄСПЛ щодо обов'язку суду оцінити належність доказів спочатку залежно, а врешті незалежно від суб'єкта подання доказів. Г. Р. Крет виокремила два винятки, коли ЄСПЛ усупереч своїй усталеній позиції, що оцінка належності прийнятих чи відхилених національними судами доказів не є його компетенцією, все-таки її перевіряє. Це такі: 1) якщо заявник стверджує про такі аспекти порушення його права на справедливий

Шаповал А. Сутність та місце стандарту доказування «поза розумним сумнівом» у системі стандартів доказування. *Аспекти публічного управління*. Том 9. 2021. № 2. С. 5–14.

⁸² Крет Г. Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2020. 560 с. С. 96, 100. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/13756>

⁸³ Там само. С. 102. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/13756>

⁸⁴ Шульгін С. Поняття обґрунтованості підозри в кримінальному провадженні. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 292–295.

⁸⁵ Крет Г. Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2020. 560 с. С. 151–163. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/13756>

судовий розгляд, які передбачені п.п. д ч. 3 ст. 6 ЄКПЛ у взаємозв'язку з п. 1 ст. 6 ЄКПЛ; 2) у разі невмотивованості судових рішень, постановлених національними судами в частині належності/неналежності доказів⁸⁶.

Аналіз наукових праць, що побачили світ уже після ратифікації Україною у 1997 р.⁸⁷ Конвенції та вступу в силу Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р.⁸⁸, ч. 1 ст. 17 якого визначено ЄКПЛ та практику ЄСПЛ джерелом права, показує, що першим, хто привернув увагу вітчизняних науковців до правових позицій ЄСПЛ у сфері кримінального процесуального доказування, став Джереми МакБрайд, який, структуруючи здійснену ним інкорпорацію практики ЄСПЛ «Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес» за стадіями кримінального процесу, в межах структурних частин, присвячених окремим стадіям кримінального провадження, виділив їхні елементи, які безпосередньо стосуються кримінального процесуального доказування. Зокрема, в межах структурної частини В «Стадія розслідування» виокремив рубрику IV «Збір доказів»; структурної частини С «Стадія судового розгляду» – рубрики: III «Тягар доказування», «Свідки», у якій своєю чергою виділено: 1. Обов'язок заслуховування. 2. Анонімність. 3. Перехресний допит. 4. Достовірність свідчень свідка. 5. Неправдиве свідчення. Рубрика VI «Прийнятність доказів» цієї ж структурної частини С «Стадія судового розгляду» складається з таких частин: 1. Обов'язковість розгляду питання про прийнятність. 2. Застосування катувань, нелюдського і принизливого такого, що принижує гідність поведінки. 3. Порушення за-

---

⁸⁶ Крет Г. Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2020. 560 с. С. 152. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/13756>

⁸⁷ Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

⁸⁸ Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 30. Ст. 260.

борони на самообвинувачення. 4. Провокація та підбурювання. 5. Порушення недоторканості приватного життя. 6. Визнання, зроблені за відсутності адвоката. 7. Показання з чужих слів. 8. Показання, дані раніше, та очні ставки. 9. Імунітети свідків. 10. Порушення національного законодавства. Рубрика VIII «Захист» цієї ж структурної частини С «Стадія судового розгляду» містить такі складові, назви яких прямо пов'язані з кримінальним процесуальним доказуванням: 7. Наявність доказів. 8. Можливість свідчити і подавати докази. У структурній частині D «Оскарження» містяться елементи: 7. Неповідомлення змісту доказів. 9. Допустимість нових доказів. 10. Допит свідків. 11. Рівність можливостей сторін. Таким чином, Джеремі Макбрайт відобразив різноманітні аспекти кримінального процесуального доказування у світлі стандартів ЄКПЛ, які стали дороговказом у напрямку вивчення напрацювань ЄСПЛ, зокрема й щодо кримінального процесуального доказування, українськими дослідниками, які у своїх працях посилались саме на розглядуваний посібник Джеремі Макбрайда⁸⁹.

---

⁸⁹ Лушпієнко В. Особливості допиту свідка на стадії судового розгляду. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 263–267. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_3_60

Брич Л. П. Застосування практики Європейського суду з прав людини як джерела права для оцінки допустимості і достовірності доказів у кримінальних провадженнях в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія Юридична*. Львів, 2016. Вип. 2. С. 253–266. URL: <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/biblioteka/visnyk-yurydychna-seriia/vipusk-2-2016.html>

Брич Л. П. Право на вмотивоване судове рішення у кримінальному провадженні як складова права на справедливий суд в інтерпретації Європейського суду з прав людини. *Університетські наукові записки*. 2017. Випуск 3. С. 268–281. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/4907>

Брич Л. П. Правові позиції Європейського Суду з прав людини як нормативні стандарти оцінки доказів у кримінальному провадженні в Україні. *Актуальні проблеми юридичної науки* : збірник тез Міжнародної наук. конф. «П'ятнадцять осінніх юридичних читання». Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2016. С. 137–140.

Ратушна Б. П. Змагальність судового процесу – запорука справедливо-го судового розгляду. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 3. С. 232–236.

Ольховська М. М. Застосування стороною захисту правових висновків Європейського суду із прав людини у разі апеляційного оскарження ухвали

Не можна оминати увагою й напрацювання П. М. Рабіновича та Б. П. Ратушної⁹⁰, які одними з перших у правовій науці України визначили місце напрацьованих ЄСПЛ правових вимог до доказування у судовому провадженні безвідносно до його виду, що, як указують науковці, за змістом належать до «фундаментального права на справедливий судовий розгляд», а за функціоналом охоплюються «поняттям належної судової процедури»⁹¹, висували загальні положення, які характеризують підходи, вимоги ЄСПЛ до належного доказування. На думку вказаних авторів, до них передусім належить «рівність сторін у межах змагального процесу..., яку ЄСПЛ розуміє, як зрівноважену (хоч і не завжди абсолютно рівну) можливість сторін подати та ознайомитися із доказами, надати усне пояснення у справі, брати участь в обговоренні та дослідженні доказів і висловити щодо цього свою оцінку»⁹². Крім того, це вимоги, які забезпечують належність та допустимість доказів. Насамкінець, П. М. Рабінович та Б. П. Ратушна звертають увагу на те, що важливою вимогою справедливості судового розгляду в контексті доказування є мотивованість судового рішення⁹³.

З 2013 р. поодинокі⁹⁴, а з 2015 р. – активно, вплив стандартів ЄСПЛ на українське законодавство і правозастосовну практику в частині кримінального процесуального доказування став предметом багатьох вітчизняних наукових досліджень⁹⁵, зокрема дисерта-

---

слідчого судді про обрання запобіжного заходу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. № 25. С. 113–116.

Каліновська М. Межі кримінального процесуального доказування під час застосування запобіжних заходів на стадії досудового розслідування. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 1. С. 243–248. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.1.41>

⁹⁰ Рабінович П., Ратушна Б. Європейські стандарти належного доказування у кримінальному судочинстві та стан дотримання їх в Україні. *Право України*. 2014. № 10. С. 53–62.

⁹¹ Рабінович П., Ратушна Б. Належне доказування як елемент права на справедливий судовий розгляд у судовому праві України (в світлі європейських стандартів). *Право України*. 2015. № 3. С. 87–97. С. 89, 93.

⁹² Там само. С. 87–97. С. 93.

⁹³ Там само. С. 87–97. С. 94.

⁹⁴ Тютюнник В. В. Вплив практики Європейського суду з прав людини на розвиток інституту допустимості доказів у кримінальному процесі України. *Юрист України*. 2013. № 3 (24). С. 82–87.

⁹⁵ Вапнярчук В. В. Допустимість доказів (доказування) у практиці Європейського суду. *Публічне право*. 2015. № 2. С. 177–183.

ційних⁹⁶. Тут спостерігаються дві полярні оцінки. Одна група авторів бачить визначальне значення стандартів Конвенції у розвитку доказового права. Насамперед представники цього підходу ратифікацію Україною ЄКПЛ та практики її застосування ЄСПЛ визнають одним з поштовхів, який, поряд із кодифікаціями кримінального процесуального законодавства та прийняттям Конституції України, розвивав теорію доказів⁹⁷. Крім того, «напрацьовані у практиці ЄСПЛ стандарти доказування» розглядають як підсистему складної, розгалуженої системи міжнародних стандартів доказування, в межах якої виділяють дві групи: 1) «стандарти формування достатньої сукупності належних, допустимих і достовірних доказів»; 2) «стандарти формування рівня переконання, необхідного для ухвалення відповідного процесуального рішення»⁹⁸.

Брич Л. П. Застосування практики Європейського суду з прав людини як джерела права для оцінки допустимості і достовірності доказів у кримінальних провадженнях в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія Юридична*. Львів, 2016. Вип. 2. С. 253–266.

⁹⁶ Вапнярчук В. В. Теоретичні основи кримінального процесуального доказування : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2018. 524 с.

Чупрікова І. Л. Допустимість доказів у світлі нового кримінального процесуального кодексу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. 191 с. (1.2. Судова практика Європейського суду з прав людини та національних судів щодо допустимості доказів) С. 36–49. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/4615/D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%A7>

Тютюнник В. В. Інститут допустимості доказів як гарантія ухвалення законного та обґрунтованого вироку суду : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 20 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/AVTOREF_2016/Tiutiunyk_V_V_2016.pdf

Крет Г. Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2020. 560 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/13756>

⁹⁷ Тютюнник В. В. Інститут допустимості доказів як гарантія ухвалення законного та обґрунтованого вироку суду : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 20 с. С. 9. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/AVTOREF_2016/Tiutiunyk_V_V_2016.pdf

⁹⁸ Крет Г. М. Міжнародні стандарти доказування в системі стандартів справедливого правосуддя у кримінальному провадженні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Випуск 4. Том 1. С. 13–14.

Протилежна оцінка ролі практики ЄСПЛ у кримінальному процесуальному доказуванні, надана І. І. Чупріковою, яка на підставі вивчення доволі обмеженої кількості рішень ЄСПЛ стверджує, що «системних європейських стандартів щодо питання допустимості доказів на основі практики ЄСПЛ не існує»⁹⁹. Підґрунтям її позиції стало те, що, сам Європейський суд з прав людини, посилаючись на принцип субсидіарності, тобто допоміжної дії Конвенції, послідовно заперечує належність до його повноважень здійснення перевірки того, чи правильно здійснили оцінку доказів національні суди у провадженнях за заявами про порушення права на справедливий суд. Окрім того, Суд не вбачає своїм завданням установлювати загальні правила оцінки доказів. «До компетенції Суду не належить розгляд стверджуваних помилок щодо питань факту або права, яких припустилися національні суди, якщо тільки такі помилки не порушили права та свободи, які охороняються Конвенцією...», – повторює ЄСПЛ у багатьох своїх рішеннях. Проте більш глибокий і системний аналіз правових позицій ЄСПЛ щодо кримінального процесуального доказування дає підстави заперечити висновку І. І. Чупрікової.

Правові позиції ЄСПЛ щодо забезпечення прав і основоположних свобод людини досліджуються як складова міжнародних стандартів кримінального процесуального доказування¹⁰⁰. Право сторони захисту перевірити джерела доказів обвинувачення у світлі правових позицій ЄСПЛ, реалізація якого є умовою їхньої допустимості, включаючи право допитати в суді свідків обвинувачення, отримати безперешкодний доступ до матеріалів кримінального провадження, перевірити законність здійснення НСРД та ОРЗ заходів після їхнього завершення висвітлювалось на науково-

---

⁹⁹ Чупрікова І. Л. Допустимість доказів у світлі нового кримінального процесуального кодексу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. 191 с. С. 41. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/4615/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%A7%D1%83%D0%BF%D1%80%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%86.%D0%9B..pdf?sequence=4&isAllowed=y>

¹⁰⁰ Крет Г. М. Міжнародні стандарти доказування в системі стандартів справедливого правосуддя у кримінальному провадженні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Випуск 4. Том 1. С. 178–182.

практичних заходах автором цих рядків¹⁰¹. Особливості допиту свідків на стадії судового розгляду, зокрема з урахуванням стандартів, напрацьованих ЄСПЛ, досліджував В. В. Лушпієнко¹⁰². Г. Р. Крет розглядає право сторони захисту допитати в суді свідків обвинувачення ще й під призмою забезпечення безпосередності дослідження доказів судом¹⁰³.

Під призмою достатнього часу та достатніх можливостей, з урахуванням правових позицій ЄСПЛ, установлює Т. Ю. Марченко зміст права сторони захисту для підготовки позиції у справі у контексті ефективного захисту, зокрема права безперешкодного доступу до матеріалів кримінального провадження та права на допит свідків¹⁰⁴. На основі комплексного вивчення практики ЄСПЛ – вражаюче ємного списку проаналізованих нею рішень цього Суду із застосування п. в ч. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод – Т. Ю. Марченко висувала 15 елементів, які становлять цей зміст¹⁰⁵. Вони стосуються повноти, своєчасності, процесуальних гарантій та допустимих обмежень щодо реалізації стороною захисту свого права на доступ до матеріалів кримінального провадження. Висновки цієї авторки не викликають заперечень і з огляду на кількість опрацьованих нею рішень ЄСПЛ є репрезентативними. Т. Ю. Марченко також показала зв'язок

---

¹⁰¹ Брич Л. П. Правові позиції ЄСПЛ щодо перевірки джерел доказів обвинувачення у кримінальному провадженні. CRIMINAL JUSTICE IN PREPARATION OF FUTURE JUDGES, PROSECUTORS, INVESTIGATORS WITH RESPECT TO EUROPEAN STANDARD ON HUMAN RIGHTS : Conference organised in framework of the Erasmus+ Project «Modernisation of master programmes for future judges, prosecutors, investigators with respect to European standard on human rights» (CRIMHUM), 19–22 February 2020, Lviv. S. 7–15.

¹⁰² Лушпієнко В. Особливості допиту свідка на стадії судового розгляду. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 263–267. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_3_60

¹⁰³ Крет Г. Р. Міжнародні стандарти доказування в системі стандартів справедливого правосуддя у кримінальному провадженні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Випуск 4. Том 1. С. 178–182. С. 180.

¹⁰⁴ Марченко Т. Ю. Право підозрюваного, обвинуваченого мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту: теорія і практика реалізації у кримінальному провадженні України : дис. ... докт. філос. : 081. Одеса, 2021. 273 с. С. 68–231.

¹⁰⁵ Там само. С. 216–218.

забезпечення/незабезпечення можливості реалізації права на доступ до матеріалів кримінального провадження з визнанням допустимості/недопустимості доказів¹⁰⁶.

Суддя ЄСПЛ Карло Ранзоні опублікував в Україні статтю, присвячену праву допитувати свідків відповідно до п. 1 та п. 3 (D) статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод¹⁰⁷. Нічого нового у наявне на сьогодні розуміння правових позицій ЄСПЛ з цього приводу ця стаття не внесла.

В. М. Тертишник розкриває «проблеми удосконалення інститутів доказового права і практики його застосування з урахуванням новітніх нормативних актів, прецедентної практики Європейського суду з прав людини»¹⁰⁸.

Розгорнутий аналіз інтерпретаційної практики ЄСПЛ щодо права на справедливий суд у частині кримінального-процесуального доказування здійснили В. В. Тютюнник¹⁰⁹, В. В. Вапнярчук¹¹⁰, А. А. Павлишин та Х. Р. Слюсарчук¹¹¹.

Багато уваги приділено розробленій Верховним Судом США доктрині «плодів отруйного дерева», яку ЄСПЛ уперше застосував у справі «Гефген проти Німеччини», яка лежить в основі визнання недопустимими доказів, отриманих у результаті істотного пору-

---

¹⁰⁶ Марченко Т. Ю. Право підозрюваного, обвинуваченого мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту: теорія і практика реалізації у кримінальному провадженні України : дис. ... докт. філос. : 081. Одеса, 2021. 273 с. С. 168–218.

¹⁰⁷ Ranzoni C. THE RIGHT TO EXAMINE WITNESSES UNDER ARTICLE 6 §§ 1 AND 3 (D) OF THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2018. Випуск 67. С. 85–93.

¹⁰⁸ Тертишник В. М. Доказове право. Київ : Алерта, 2022. 448 с.

¹⁰⁹ Тютюнник В. В. Вплив практики Європейського суду з прав людини на розвиток інституту допустимості доказів у кримінальному процесі України. *Юрист України*. 2013. № 3 (24). С. 82–87.

Тютюнник В. В. Інститут допустимості доказів як гарантія ухвалення законного та обґрунтованого вироку суду : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 20 с. С. 11. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/AVTOREF_2016/Tiutiunyk_V_V_2016.pdf

¹¹⁰ Вапнярчук В. В. Допустимість доказів (доказування) у практиці Європейського суду з прав людини. *Публічне право*. 2015. № 2. С. 177–183.

¹¹¹ Павлишин А. А., Слюсарчук Х. Р. Стандарти доказування у кримінальному провадженні. Львів : Колір Про, 2018. 292 с.

шення прав та свобод людини (ст. 87, ч. 5 Ст. 101 КПК України)¹¹². У кримінально-процесуальній літературі досліджено не лише правові позиції ЄСПЛ, а й висновки ВС щодо розуміння елементів цієї доктрини. Першим з яких є безумовне визнання недопустимими доказів, отриманих на підставі незаконно отриманих доказів¹¹³. Другим елементом є те, що «для визнання доказу недопустимим за правилом «плодів отруєного дерева» має бути чітко доведено похідний характер інформації, яка стала підставою проведення відповідної СРД, від дій, якими були істотно порушені права і свободи людини»¹¹⁴.

Таким чином, попри безсумнівний внесок українських процесуалістів у розробку стандартів кримінального-процесуального доказування у практиці ЄСПЛ, питання застосування цих стандартів у кримінальних провадженнях щодо торгівлі людьми досліджені лише фрагментарно. «Всі кримінальні провадження розслідують

---

¹¹² Вапнярчук В. В. Теоретичні основи кримінального процесуального доказування : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2018. 524 с. С. 281–282.

Панова А. В. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків : Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2016. 20 с. С. 8–9.

Новіков І. Як працювати з експертними висновками, коли вони не вашу користь (приклад запитань експерту). URL: [https://protocol.ua/ua/yak_pratsyuvati_z_ekspertnimi_visnovkami_koli_voni_ne_vashu_korist_\(priklad_zapitan_ekspertu\)/?fbclid=IwAR1SNjLdzKNyACGWShZCXZzhZZnd5RAw_uLiCWT1ATsDBhhUcKnVnil8kcc](https://protocol.ua/ua/yak_pratsyuvati_z_ekspertnimi_visnovkami_koli_voni_ne_vashu_korist_(priklad_zapitan_ekspertu)/?fbclid=IwAR1SNjLdzKNyACGWShZCXZzhZZnd5RAw_uLiCWT1ATsDBhhUcKnVnil8kcc)

Шульгін С. О. Оцінка доказів слідчим і прокурором при прийнятті процесуальних рішень у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2021. 260 с. С. 134.

Бабіков О. П. Негласні слідчі (розшукові) дії: правове регулювання, організація проведення, тактика, зразки процесуальних документів ; Наук.-дослід. ін-т публіч права. Київ : ТОВ «НВП «Інтерсервіс, 2022. 392 с. С. 369–370.

¹¹³ Вапнярчук В. В. Теоретичні основи кримінального процесуального доказування : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2018. 524 с. С. 281–282.

¹¹⁴ Шульгін С. О. Оцінка доказів слідчим і прокурором при прийнятті процесуальних рішень у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2021. 260 с. С. 134.

за процесуальною формою однаково»¹¹⁵. Кримінальне процесуальне доказування торгівлі людьми не має і не може мати інших стандартів доказування, відмінних від стандартів доказування щодо інших категорій кримінальних правопорушень. Водночас особливості предмета доказування торгівлі людьми визначають переважне застосування тих чи інших слідчих дій, в результаті яких можуть бути отримані докази, що будуть оцінюватися судом із точки зору належності, допустимості, достовірності та достатності, зокрема й під призмою правових позицій, напрацьованих у практиці ЄСПЛ, яка, як відомо, є джерелом права в Україні.

1.2. Практика Європейського суду з прав людини як джерело стандартів кримінального процесуального доказування

Обов'язковість застосування в Україні Конвенції як міжнародного договору впливає з положень Конституції України (ч. 1 ст. 9); КПК України (ч. 2 ст. 1); законів України: № 475/97-ВР від 17 липня 1997 р. «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції», № 1906-IV «Про міжнародні договори і угоди» від 29 червня 2004 р. (ст. 19), № 3477-IV від 23 лютого 2006 р. «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (ч. 1 ст. 17)¹¹⁶.

Обов'язковість застосування в Україні практики ЄСПЛ як джерела права, зокрема стандартів кримінального процесуального доказування, визначена Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., у ст. 46 якої встановлено обов'язок

---

¹¹⁵ Гнатенко В. С. Доказування обставин кримінального правопорушення слідчим. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «ПРАВО»*. Випуск 32. 2021. С. 61–67. С. 66. DOI: 10.26565/2075-1834-2021-32-09

¹¹⁶ Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 30. Ст. 260.

держав-учасниць Конвенції виконувати остаточні рішення ЄСПЛ, що постановлені щодо цих держав, у взаємозв'язку з її ст. 32, де вказано, що «юрисдикція Суду поширюється на всі питання тлумачення і застосування Конвенції та протоколів до неї, подані йому на розгляд...», знову ж таки закону України № 3477-IV від 23 лютого 2006 р. «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», у ч. 1 ст. 17 якого міститься зобов'язання судів застосовувати як джерела права не лише Конвенцію, а й практику ЄСПЛ. Також із ч. 2 ст. 8 КПК України випливає, що зміст принципу верховенства права у кримінальному провадженні визначається з урахуванням практики ЄСПЛ. А, згідно з ч. 5 ст. 9 КПК України, застосування практики ЄСПЛ є частиною змісту засади законності. Обов'язковість застосування своєї практики підтверджує й сам ЄСПЛ. Практично аксіоматичним твердженням вважають автори навчального посібника для суддів «Застосування в Україні європейських стандартів протидії жорстокому поводженню і безкарності формулювання з рішення «Голдер проти Об'єднаного Королівства»: «норми Конвенції діють так, як вони витлумачені Судом»¹¹⁷.

У пунктах 3, 25 додатка до Рекомендації № R (2004)5 Комітету Міністрів РЄ державам-членам щодо перевірки законопроектів, існуючих законів та адміністративної практики на відповідність стандартам, викладеним в ЄКПЛ, зазначено, що головною передумовою ефективного захисту Конвенцією прав людини в Європі є застосування Конвенції державами в їхньому правопорядку в світлі прецедентної практики ЄСПЛ¹¹⁸.

---

¹¹⁷ Ахтирська Н. М., Касько В. В., Маланчук Б. А., Мелікян А., Пошва Б. М., Фулей Т. І., Шукліна Н. Г. Застосування в Україні європейських стандартів протидії жорстокому поводженню і безкарності : навчальний посібник для суддів / за заг. ред. проф. В. Т. Маляренка Київ : «К.І.С», 2011. 320 с. С. 15

¹¹⁸ Комітет Міністрів Ради Європи. Рекомендація Rec(2004)5 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо перевірки законопроектів, існуючих законів та адміністративної практики на відповідність стандартам, викладеним в Європейській конвенції з прав людини», ухвалена на 114-й сесії Комітету міністрів від 12 травня 2004 р. «Комітет міністрів, згідно зі статтею 15.b Статуту Ради Європи (994_001)». 2004. URL: <https://xn--80aagahqwiybe8an.com/komitet-ministriv-radi.html>

У назві і тексті Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» підкреслено розрізнення понять «виконання» і «застосування», а також відокремлено поняття «рішення ЄСПЛ» і «практика ЄСПЛ».

Що стосується виконання Україною рішень ЄСПЛ, то воно завжди було проблемним, про що не раз зазначав сам ЄСПЛ, приймаючи пілотні рішення. Тотальне невиконання Україною пілотних рішень потягло постановлення безпрецедентного рішення Великої Палати ЄСПЛ – «Бурмич та Інші проти України» від 12 жовтня 2017 р. (заяви № № 46852/13 та ін.). Цим рішенням ЄСПЛ постановив, що п'ять заяв та об'єднані з ними 12143 заяви необхідно розглянути згідно із зобов'язаннями, викладеними в пілотному рішенні «Іванов проти України», та вирішив вилучити ці заяви з реєстру справ відповідно до статті 37 § 1 (с) Конвенції та передати їх до Комітету Міністрів Ради Європи з метою їхнього опрацювання в межах заходів загального характеру, визначених у пілотному рішенні «Іванов проти України»¹¹⁹. Близько десяти років не виконувалось рішення «Петухов проти України», у якому: «З огляду на системний характер проблеми, Суд постановив, що відповідно до статті 46 України слід реформувати свою систему перегляду довічних вироків, вивчаючи у кожному окремому випадку, чи є продовження утримання під вартою виправданим, і даючи змогу довічно ув'язненим передбачити, що вони можуть зробити для того, щоб їхню кандидатуру розглянули для звільнення, та на яких умовах»¹²⁰. У рішенні за другою заявою того самого громадянина ЄСПЛ довелося констатувати наявність тих самих не вирішених проблем в українському законодавстві у сфері кримінальної юстиції¹²¹. Перелік таких ганебних прикладів невиконання Україною

---

¹¹⁹ Рішення ЄСПЛ у справі «Бурмич та інші проти України» (CASE OF BURMYCH AND OTHERS v. UKRAINE) від 12 жовтня 2017 р., зі змінами від 01 грудня 2017 р. (заява № 46852/13 та інші). URL: <https://minjust.gov.ua/m/4600>

¹²⁰ Рішення ЄСПЛ у справі «Петухов проти України» від 21 жовтня 2010 р., що набуло статусу остаточного 21 січня 2011 р. (заява № 43374/02). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_638#Text

¹²¹ Рішення ЄСПЛ у справі «Петухов проти України 2» від 12 березня 2019 р., що набуло статусу остаточного 09 вересня 2019 р. (заява № 41216/13), п.п. 105–107. Частково окрема думка судді Курпіс. П.п. 69, 70. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d98#Text

рішень ЄСПЛ щодо України можна продовжувати, але в контексті цього дослідження більше цікавить саме застосування практики Суду у кримінальних провадженнях.

Що стосується застосування практики ЄСПЛ, то з формулювання ч. 1 ст. 17 «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» випливає, що обов'язковими в Україні є рішення ЄСПЛ як щодо України, так і щодо інших держав, як рішення щодо суті, так і рішення про прийнятність. ЄСПЛ неодноразово вказував, що його рішення є обов'язковими для застосування у всіх державах-членах Ради Європи, незалежно від того, щодо якої держави вони постановлені: «...враховуючи, що Суд надає остаточне авторитетне тлумачення прав і свобод, визначених у розділі I Конвенції, Суд розгляне, чи прийняли національні органи влади в достатній мірі принципи, що випливають із його рішень з аналогічних питань, навіть, якщо вони стосуються інших держав»¹²².

Розуміння обов'язковості рішень ЄСПЛ демонструють владні інституції¹²³. Як зауважено у науковій літературі, Конституційний суд України (далі в тексті – КСУ) неодноразово засвідчив визначальний вплив стандартів, напрацьованих у практиці ЄСПЛ¹²⁴, на елементи національного механізму правового регулювання: законотворення, тлумачення права та його застосування. Наприклад, у рішенні КСУ у справі за конституційними поданнями 47 та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частин шостої, сьомої статті 218

---

¹²² Опюз (Opuz) проти Туреччини – 33401/02. Ухвала 9.6.2009 [Секція III] Інформаційна довідка про судову практику ЄСПЛ № 120. Червень 2009. Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2012. Цей переклад було здійснено за підтримки Трастового фонду з прав людини Ради Європи. URL: www.coe.int/humanrightstrustfund

¹²³ Узагальнення практики застосування судами загальної юрисдикції першої та апеляційної інстанцій при здійсненні судочинства у кримінальних справах статей 3, 5, 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року за 2011 – перше півріччя 2012 року. Верховний Суд України. URL: https://zib.com.ua/ua/print/33771-uzagalnennya_praktiki_zastosuvannya_statey_3_5_6_konvencii_p.html

¹²⁴ Гулям У. Х. Рішення Європейського суду з прав людини у національній правовій системі України: підходи та механізми. *Право і суспільство*. С. 310–314. С. 313. URL: DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.6.45>

Кримінально-процесуального кодексу України (справа про ознайомлення обвинуваченого і захисника з матеріалами кримінальної справи) від 18 січня 2012 р. № 1-рп/2012¹²⁵, яка безпосередньо стосується кримінального процесуального доказування, міститься пряме цитування правових позицій з конкретних рішень ЄСПЛ. Як указують дослідники, судова практика національних судів демонструє визнання обов'язковості рішень ЄСПЛ: як тих, учасником яких є Україна, так і тих, що постановлені щодо інших держав¹²⁶.

Науковці ж дискутують щодо юридичної сили рішень ЄСПЛ як джерел права в Україні, що досліджено В. А. Завгороднім у його докторській дисертації¹²⁷. З огляду на наведені вище нормативні положення, проаналізоване В. А. Завгороднім розмаїття позицій з цього приводу, сумніви авторів щодо повноти юридичної сили рішень ЄСПЛ виглядає дещо несподіваним. А вступ у дискусії з огляду на нормативно-правові приписи кримінального процесуального законодавства – безплідним в плані *de lege lata*. Найбільше ж відповідає чинному українському законодавству імперативне сприйняття обов'язковості практики ЄСПЛ як джерела права в Україні, яке має достатньо прихильників. Зокрема, позиція О. Й. Бучинського, який вважає, що «за правовими властивостями практика ЄСПЛ прирівнюється до Конвенції, має загальнообов'язковий характер та виступає носієм остаточного і найбільш

---

¹²⁵ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 47 та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частин шостої, сьомої статті 218 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про ознайомлення обвинуваченого і захисника з матеріалами кримінальної справи) від 18 січня 2012 р. № 1-рп/2012, п. 4.3 мотивувальної частини. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-12#Text>

¹²⁶ Львіна О. В. Рішення Європейського суду з прав людини як джерела кримінального права України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 2 (27). С. 167–171. URL: DOI [https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i2\(27\).212](https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i2(27).212)

¹²⁷ Завгородній В. А. Практика Європейського суду з прав людини та її вплив на юридичну діяльність в Україні (теоретико-правовий аналіз) : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01 ; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. 517 с. С. 90–96. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/k2/NewF/11/1/d.pdf>

авторитетного тлумачення конвенційних положень...»¹²⁸. «Ратифікувавши ЄКПЛ, Україна одночасно визнала обов'язковість практики ЄСПЛ», – констатують автори науково-практичного посібника для суддів «Застосування в Україні європейських стандартів протидії жорстокому поводженню і безкарності»¹²⁹. Інші автори зовсім не сприймають як імператив обов'язковість застосування практики ЄСПЛ з інтерпретації положень Конвенції. А. В. Кісіль, К. О. Шпак, В. А. Мисливий дійшли висновку, що рішення ЄСПЛ «можна визнати джерелом кримінального права України, а «національні суди залишають за собою право свободи розсуду і вибору відповідних правових позицій, що містяться в рішеннях ЄСПЛ»¹³⁰. Дехто висловлюється, «що недосконалість чинного вітчизняного кримінального процесуального законодавства зобов'язує звертатись до практики ЄСПЛ на всіх стадіях кримінального провадження»¹³¹.

Немає одностайності у вітчизняній науковій літературі й щодо обсягу практики ЄСПЛ, який підлягає застосуванню в Україні як джерело права; місця та правової природи практики ЄСПЛ в системі джерел права. Дехто вважає, що джерелом права є рішення ЄСПЛ як різновид судового прецеденту, інші – що правові позиції ЄСПЛ, ще інші – що вони є загальновизнаними принципами

---

¹²⁸ Завгородній В. А. Практика Європейського суду з прав людини та її вплив на юридичну діяльність в Україні (теоретико-правовий аналіз): дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01 ; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. 517 с. С. 90–92. URL: <https://dpuvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/k2/NewF/11/1/d.pdf>

¹²⁹ Ахтирська Н. М., Касько В. В., Маланчук Б. А., Мелікян А., Пошва Б. М., Фулей Т. І., Шукліна Н. Г. Застосування в Україні європейських стандартів протидії жорстокому поводженню і безкарності: навчальний посібник для суддів / за заг. ред. проф. В. Т. Маляренка. Київ : «К.І.С», 2011. 320 с. С. 15.

¹³⁰ Кісіль А. В., Шпак К. О., Мисливий В. А. Місце прецеденту ЄСПЛ в системі джерел кримінального права України. *Актуальні проблеми політики*. 2022. Випуск 70. С. 22–27. URL: DOI <https://doi.org/10.32782/app.v70.2022.4>

¹³¹ Ольховська М. М. Застосування стороною захисту правових висновків Європейського суду із прав людини у разі апеляційного оскарження ухвали слідчого судді про обрання запобіжного заходу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. № 25. С. 113–116.

і нормами міжнародного права, «ratio decidendi» – прецедентною нормою права¹³². Представники науки міжнародного права обстоюють «необхідність розрізнення у тексті рішення ЄСПЛ положень, що є обов’язковими і становлять сутність його правової позиції, та інших положень допоміжного характеру»¹³³.

Згідно ж із законодавчим визначенням, джерелом права в Україні є практика ЄСПЛ. Саме із визначеного законодавцем підходу ми й будемо далі досліджувати застосування практики ЄСПЛ у кримінальному процесуальному доказуванні торгівлі людьми, сприймаючи як джерело права не лише положення резолютивної частини тексту рішення ЄСПЛ, а й його мотиваційної частини.

Солідаризуюся з висловленою фахівцями з міжнародного права позицією про пріоритетність вибору з усього масиву рішень ЄСПЛ для посилання у судовому рішенні існуючих рішень щодо України, «у яких ЄСПЛ вироблено певні усталені критерії, які хоча і базуються на попередніх рішеннях ЄСПЛ, однак враховують специфічний український контекст»¹³⁴, насамперед українське законодавство. Останнє є дуже важливим. ЄСПЛ підкреслює субсидіарність своєї місії і те, що він оцінює скарги заявників, ураховуючи національне законодавство. Адже повага до свободи розсуду держави – один із принципів тлумачення Конвенції Судом. Критерій «відповідно до закону» є першим у оцінці ЄСПЛ законності неминучого у кримінальному провадженні обмеження прав і свобод підозрюваного, обвинуваченого. Попри автономність концепції «кримінальне обвинувачення» та її складових: «кримінальне правопорушення», «кримінальне покарання», аналізуючи їх наявність у конкретній справі, найперше ЄСПЛ зважає на те, чи передбачені

---

¹³² Хім’як Ю. Б. Рішення Європейського суду з прав людини як джерело кримінального права України. *Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку* : збірник матеріалів ІХ міжнародної наукової конференції (27.01.–31.01.2008 р., м. Косів Івано-Франківської області. Вип. 9. Київ : Київський університет права НАН України, 2008. 424 с. С. 411–413.

¹³³ Аналітичний звіт за результатами моніторингу судових рішень щодо застосування в Україні положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини / видавець : ОБСЄ, 14 жовтня 2018 р. URL: <https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/390506>

¹³⁴ Там само.

вони як такі у національному законодавстві. Це означає, що ЄСПЛ може дати різну для різних держав правову оцінку щодо наявності чи відсутності порушення прав людини за однакових за своїми зовнішніми проявами обставин рішенням чи поведінці державних органів та їхніх посадових осіб. Ця варіативність не стосується порушення таких абсолютних прав, як право на життя чи заборона катування. В межах критерію «відповідно до закону» Страсбурзький суд досліджує, чи відповідає такий закон вимогам верховенства права, зокрема критеріям якості закону. І може визнати свавільними рішення чи поведінку державних органів та їхніх посадових осіб навіть, якщо вони формально відповідають положенням законодавства.

Наявність офіційних перекладів українською мовою рішень щодо України підсилює позицію щодо пріоритетності їхнього використання. Відповідно до вимог ст. 18 «Порядок посилання на Конвенцію та практику Суду» Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р.¹³⁵, національні суди повинні посилатися на офіційний переклад рішення ЄСПЛ українською мовою, який оприлюднений у офіційних виданнях, передбачених цим законом, а за відсутності офіційного перекладу – користуватися оригінальним текстом.

Станом на сьогодні ЄСПЛ загалом постановлено 67225 рішень щодо суті щодо всіх держав членів Ради Європи¹³⁶. Слід зауважити, що завдяки підвищенню обізнаності українських адвокатів щодо правових позицій ЄСПЛ щодо захисту прав особи, яка обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, розвивається практика ЄСПЛ щодо України в напрямі глибшого захисту ширшого кола кримінально-процесуальних прав обвинуваченого. З'являються рішення цього Суду щодо таких аспектів, які раніше траплялися у практиці лише щодо інших держав. Наприклад, Страсбурзьким судом напрацьовано великий масив практики щодо

---

¹³⁵ Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>

¹³⁶ HUDOC. European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22documentcollectionid%22%3A%22GRANDCHAMBER%22%22%22CHAMBER%22%7D>

заборони провокацій і підбурювання як способу збирання доказів, який веде до порушення права на справедливий суд. 20 рішень ЄСПЛ, найбільш цитованих у судових рішеннях України, розміщених у ЄДРСР, наводить О. Гура¹³⁷. Найбільш відомими і застосовуваними є ті рішення, фрагменти з яких у відповідних структурних частинах інкорпорації практики ЄСПЛ наводив ще Джеремі МакБрайд¹³⁸. Це перше визначальне рішення «Тейксейра де Кастро проти Португалії», «Матановіч проти Хорватії», «Раманаускас проти Литви», «Раманаускас проти Литви № 2», «Мілінієне проти Литви», «Худобін проти Росії», «Баннікова проти Росії», «Ваньян проти Росії». Щодо більшості з них відсутні офіційні переклади українською мовою. Першим же рішенням проти України, у якому ЄСПЛ визнав наявність підбурювання, як зазначила у своїй окремій думці суддя цього Суду від України Ганна Юдківська, стало рішення «Яхимович проти України», яке набуло статусу остаточного 16 березня 2022 р. і у якому, як відзначила Ганна Юдківська, Суд дав «детальне роз'яснення принципів стосовно підбурювання працівників поліції, необхідні перевірки та обов'язкові критерії для ефективного розгляду будь-якої скарги на провокацію злочину»¹³⁹. Офіційний переклад цього рішення розміщений на сайті Верховної Ради України. Тому саме це рішення є пріоритетним у застосуванні в Україні та дослідженні відповідних правових позицій ЄСПЛ.

Вивчення судової практики у межах кримінальних проваджень щодо торгівлі людьми дає змогу підтвердити наявність таких самих недоліків у застосуванні практики ЄСПЛ у судових рішеннях, що виявлені та узагальнені авторами Аналітичного звіту за результатами моніторингу судових рішень щодо застосування в Україні положень Конвенції про захист прав людини і основопо-

---

¹³⁷ Гура О. Заборона провокації злочину. Європейський погляд. Топ-20 рішень ЄСПЛ, цитованих у ЄДРСР. 62 с. URL: <https://www.hsa.org.ua/lectors/gura-oleksij/articles/zaborona-provokatsiyi-zlochnynu-yevropejskyj-poglyad-top-20-rishen-yespl-tsytovanyh-v-yedrsr-2>

¹³⁸ Джеремі МакБрайд. Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ : К.І.С., 2010. 576 с.

¹³⁹ Рішення ЄСПЛ у справі «Яхимович проти України» (CASE OF YAKHIMOVYCH v. UKRAINE) від 16 грудня 2021 р., набуло статусу остаточного 16 березня 2022 р., (заява № 23476/15), п. 27. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h14#Text

ложних свобод та практики Європейського суду з прав людини¹⁴⁰. Зокрема, абстрактне посилання на практику ЄСПЛ без вказівки на конкретні рішення допускають суди апеляційної інстанції¹⁴¹. Так, спростовуючи доводи захисника про провокації з боку правоохоронних органів, Чернівецький апеляційний суд у своїй ухвалі навів критерії, які «встановив Європейський суд для визначення провокації»¹⁴². Так само щодо критеріїв відмежування провокації від допустимої поведінки правоохоронних органів Львівський апеляційний суд абстрактно посилається на практику ЄСПЛ¹⁴³. Щоправда, в кінці цього тексту подано вказівку на Рішення ЄСПЛ у справі «Раманаускас проти Литви від 05 лютого 2008 року» без його реквізитів, без вказівки конкретного пункту рішення, що суперечить вимогам ст. 18 «Порядок посилання на Конвенцію та практику Суду» Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р.¹⁴⁴.

З огляду на те, що між нормативними приписами чинного національного законодавства, правовими позиціями суду касаційної інстанції (чи в особі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, чи ВС України, чи

---

¹⁴⁰ Аналітичний звіт за результатами моніторингу судових рішень щодо застосування в Україні положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини / видавець: ОБСЄ, 14 жовтня 2018 р. URL: <https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/390506>

¹⁴¹ Ухвала Чернівецького апеляційного суду від 04 травня 2022 р. Справа № 727/9754/18. Провадження № 11-кп/822/99/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104214529>

Ухвала Львівського апеляційного суду від 13 травня 2022 р. Справа № 461/11476/15-к. Провадження № 11-кп/811/1065/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104387395>

¹⁴² Ухвала Чернівецького апеляційного суду від 04 травня 2022 р. Справа № 727/9754/18. Провадження № 11-кп/822/99/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104214529>

¹⁴³ Ухвала Львівського апеляційного суду від 13 травня 2022 р. Справа № 461/11476/15-к. Провадження № 11-кп/811/1065/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104387395>

¹⁴⁴ Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>

теперішнього ВС) і правовими позиціями ЄСПЛ трапляються суперечності, кількома словами треба звернути увагу на цю проблему. Відповідно до ч. 2 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори і угоди» від 29 червня 2004 р., у разі суперечності Конвенція і практика ЄСПЛ мають вищу юридичну силу, ніж закони України. Окремі дослідники вважають, що, якщо законодавство України встановлює вищі гарантії захисту прав людини, ніж стандарти Конвенції (а таке буває), то застосовуватись повинні саме законодавчі положення України¹⁴⁵. Якщо розглядати ситуацію під призмою принципу верховенства права, включаючи конституційну гарантію, закріплену у ст. 62 Конституції України: «Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь», вважаю, що є підстави погодитись із наведеною точкою зору. У ч. 5 ст. 9 КПК України закріплено, що «кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини». Цитовані законодавчі положення є аргументом на користь визнання джерелом права в Україні, в цьому випадку кримінального процесуального, саме практики ЄСПЛ, а не лише його правових позицій, як вважають багато науковців¹⁴⁶, чи рішень, як вважають інші¹⁴⁷, у давній дискусії¹⁴⁸ про те, в якій своїй

---

¹⁴⁵ Денькович О. І. Використання практики Європейського суду з прав людини у тлумаченні кримінально-правових норм Конституційним Судом України. *Забезпечення органами внутрішніх справ європейських стандартів прав людини у своїй діяльності* : тези науково-практичного семінару (м. Львів, 7 грудня 2012 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2012. 260 с. С. 74–77.

Денькович О. І. Кримінально-правові колізії між рішеннями Конституційного Суду України та практикою Європейського суду з прав людини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 4. URL: http://lsej.org.ua/4_2015/59.pdf

¹⁴⁶ Завгородній В. А. Практика Європейського суду з прав людини та її вплив на юридичну діяльність в Україні (теоретико-правовий аналіз) : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01 ; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. 517 с. С. 100. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/k2/NewF/11/1/d.pdf>

¹⁴⁷ Хім'як Ю. Б. Гармонізація кримінального права України з практикою Європейського суду з прав людини : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2011. 261 с.

¹⁴⁸ Завгородній В. А. Практика Європейського суду з прав людини та її вплив на юридичну діяльність в Україні (теоретико-правовий аналіз) : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01 ; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2021. 517 с. С. 90–102. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/k2/NewF/11/1/d.pdf>

іпостасі напрацювання ЄСПЛ є джерелом права в Україні. Типові помилки у застосуванні практики ЄСПЛ проаналізовано експертами ОБСЄ¹⁴⁹.

Стосовно ж застосування практики ЄСПЛ у кримінальному процесуальному доказуванні торгівлі людьми, слід зауважити таке. За загальним правилом, у провадженнях за заявами про порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції ЄСПЛ, керуючись принципом субсидіарності, не здійснює перевірку того, чи правильно здійснили оцінку допустимості доказів національні суди¹⁵⁰. Оскільки «допустимість доказів є насамперед питанням, яке регулюється національним законодавством і, як правило, саме національні суди повинні оцінювати наявні у них докази»¹⁵¹. Також ЄСПЛ не вбачає своїм завданням принципове визначення того, чи можуть певні види доказів бути

Кочура О. О. Практика та рішення Європейського Суду з прав людини як джерела права в судовій практиці України. *Форум права*. 2014. № 1. URL: irbis-nbuv.gov.ua/.../cgirbis_64.exe?...

¹⁴⁹ Аналітичний звіт за результатами моніторингу судових рішень щодо застосування в Україні положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини / видавець: ОБСЄ, 14 жовтня 2018 р. URL: <https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/390506>

¹⁵⁰ Рішення ЄСПЛ у справі «Тейксейра де Кастро проти Португалії» від 9 червня 1998 р. (витяг, переклад З. Бортновської) (§ 34). *Верховний Суд України. Інформаційний сервер*. URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/3adfd2d0e52f68d76c2256c080037bac9/420218687406d17dc3257134002354a2?OpenDocument>

Рішення ЄСПЛ у справі «Шабельник проти України» від 19 лютого 2009 р. (заява № 16404/03) (переклад офіційний) (§ 54). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_457

Case of *Vukov v. Russia*, 10.03.2009 (app. № 4378/02) [GC] п. 89. European Court of Human Rights. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-91704#{"itemid":\["001-91704"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-91704#{)

Рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 р. (заява № 42310/04) п. 259. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_683

Рішення ЄСПЛ у справі «Яременко проти України» від 12 червня 2008 р. (заява № 32092/02) п. 75. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_405

¹⁵¹ Рішення ЄСПЛ у справі «Яхимович проти України» (CASE OF *YAKHIMOVYCH v. UKRAINE*) від 16 грудня 2021 р., набуло статусу остаточного 16 березня 2022 р. (заява № 23476/15), п. 28. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h14#Text

допустимими¹⁵². Що стосується збору доказів, то ЄСПЛ перевіряє справедливість провадження в цілому¹⁵³ і справедливість способів збирання доказів¹⁵⁴. Основне своє завдання у перевірці скарг за пунктом 1 ст. 6 Конвенції ЄСПЛ вбачає в перевірці загальної справедливості кримінального провадження¹⁵⁵.

Цю ситуацію найбільш точно характеризує оцінка Г. Р. Крет. Міжнародно-правові акти, серед яких і Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, «прямо не визначають стандарти доказування, проте закріплення в них міжнародних стандартів прав людини, зокрема у сфері здійснення кримінального судочинства, визначає напрями формування міжнародних стандартів доказування», – констатує дослідниця¹⁵⁶. Міжнародні стандарти доказування ґрунтуються на закріплених у міжнародних нормативно-правових актах: праві на справедливий суд, праві на свободу та особисту недоторканність, забороні катування, праві на повагу до особистого та сімейного життя, житла, таємниці листування тощо і відображають загальні вимоги до належності, допустимості, достовірності доказів¹⁵⁷. «В практиці ЄСПЛ формування стандартів доказування є результатом тлумачення Конвенції, здійсненим на

---

¹⁵² Рішення ЄСПЛ у справі «Луценко проти України» від 18 грудня 2008 р. (заява № 30663/04) (п. 42). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_458

¹⁵³ Рішення ЄСПЛ у справі «Черніка проти України» від 12 березня 2020 р., що набуло статусу остаточного 12.07.2020 р. (заява № 53791/11), п. 51. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f16#Text

¹⁵⁴ Рішення ЄСПЛ у справі «Яхимович проти України» (CASE OF YAKHIMOVYCH v. UKRAINE) від 16 грудня 2021 р., набуло статусу остаточного 16 березня 2022 р. (заява № 23476/15), п. 28. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h14#Text

¹⁵⁵ Рішення ЄСПЛ у справі «Суслов та Батікян проти України» (CASE OF SUSLOV AND BATIKYAN v. UKRAINE) від 06 жовтня 2022 р. (заяви № 56540/14 і № 57252/14), що набуло статусу остаточного 06 січня 2023 р., п. 129. URL: <https://minjust.gov.ua/m/stattya-6-pravo-na-spravedliviy-sud>

¹⁵⁶ Крет Г. Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09 ; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2020. 560 с. С. 105. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/13756>

¹⁵⁷ Там само. С. 105–106.

основі дослідження обставин справи у зв'язку зі стверджуваним заявником порушенням її положень»¹⁵⁸.

Усталеною є позиція ЄСПЛ, що в питанні оцінки доказів сторона захисту має можливість скористатись перевагами змагального судового процесу на національному рівні, оскаржуючи їх у судах трьох інстанцій¹⁵⁹. Якщо ж сторона захисту не порушувала питання про порушення її прав у кримінальному процесуальному доказуванні, зокрема й про допустимість доказів обвинувачення, в процесі судового розгляду в національних судах, ЄСПЛ, розглядаючи такі заяви в межах застосування ч. 1 ст. 6 Конвенції, визнає їх неприйнятними. Наприклад, про допит свідків, як у справах «Жогло проти України»¹⁶⁰ та «Лисюк проти України»¹⁶¹.

Водночас ЄСПЛ у своїх провадженнях за статтями 2, 3, 4, 5, 8, 10, 11 оцінку доказів здійснює. На це вказують такі висловлювання Суду у його рішеннях: «...оцінка доказів і встановлення фактів є прерогативою Суду, і саме Суду належить визначити доказову цінність наданих документів»¹⁶²; вивчивши гарантії, що супроводжували оцінку допустимості і достовірності доказів, про які йдеться, характер і ступінь презюмованого примушування і використання матеріалів, отриманих шляхом секретної інформації,

---

¹⁵⁸ Крет Г. Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09 ; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2020. 560 с. С. 108–109. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/13756>

¹⁵⁹ Рішення ЄСПЛ у справі «Лисюк проти України» від 14 жовтня 2021 р. (заява № 72531/13), п.п. 72. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g92#Text

¹⁶⁰ Рішення ЄСПЛ у справі «Жогло проти України» від 24 квітня 2008 року (заява № 17988/02), п. 28. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO4414>

¹⁶¹ Рішення ЄСПЛ у справі «Лисюк проти України» від 14 жовтня 2021 р. (заява № 72531/13), п.п. 63, 64. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g92#Text

¹⁶² Case of Ismailov and others v. Russia (Application no. 33947/05) 26 November 2009, FINAL 10.05.2010, п. 78. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22CASE%20OF%20ISMAILOV%20AND%20OTHERS%20v.%20RUSSIA%22%5D,%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22%5D,%22itemid%22:%5B%22001-95875%22%5D%7D>

ЄСПЛ доходить висновку, що в цілому провадження у кримінальній справі не суперечило вимогам принципу справедливого судового розгляду¹⁶³. Здійснюючи оцінку доказів, Суд керується своїми установленими стандартами, які можуть і повинні бути взірцем у кримінальному процесуальному доказуванні, а саме – торгівлі людьми.

1.3. Проблеми здійснимості законного кримінального процесуального доказування торгівлі людьми

Стаття 149 чинного КК України «Торгівля людьми» діє вже у третій редакції – законів України № 3316-IV від 12 січня 2006 р., № 2539-VIII від 06 вересня 2018 р. Проте законодавцю не вдалося сформулювати оптимальну конструкцію складу цього кримінального правопорушення. Представники як матеріального, так і процесуального кримінального права впродовж десятків років констатують не лише складність кримінального процесуального доказування ознак складу цього злочину/кримінального правопорушення. Цю категорію кримінальних правопорушень фахівці оцінюють як складну «за своєю природою та способами розкриття і розслідування»¹⁶⁴.

Не в останню чергу проблемність кримінального процесуального доказування наявності складу торгівлі людьми в діях винних осіб зумовлена недосконалістю його конструкції, зокрема ознак суб'єктивної та об'єктивної сторони. На зумовленість складнощів у розслідуванні та доказуванні торгівлі людьми недоліками матеріально-правового характеру, зокрема недосконалим формулюванням диспозиції ст. 149 КК України в редакції Закону

---

¹⁶³ Case of Bykov v. Russia, 10.03.2009 (app. № 4378/02) [GC], п. 104. European Court of Human Rights. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-91704#{"itemid":\["001-91704"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-91704#{)

¹⁶⁴ Горбасенко П. В. Загальні положення методики розслідування торгівлі людьми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 ; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Київ, 2013. 22 с. С. 8.

Україні від 12 січня 2006 р., у свій час звертали увагу й процесуалісти¹⁶⁵.

У науці кримінального права та серед практичних працівників наявне різне розуміння щодо місця у системі ознак складу цього кримінального правопорушення такої ознаки, як мета експлуатації людини. Більшість науковців вважають, що мета експлуатації людини не стосується такого з альтернативних суспільно небезпечних діянь, як торгівля людиною, а поширюється на інші види: «вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини»¹⁶⁶. Вважаю, що обґрунтування саме такого тлумачення посланням на те, що суспільно небезпечне діяння у виді торгівлі людьми відділене від інших його видів словами «а так само»¹⁶⁷ суперечить правилам української мови. Слова «а так само» означають не розділення, а об'єднання. «Так само» є синонімом прислівника «також»¹⁶⁸, і означає «у цьому ж дусі, у цей же спосіб, таким же чином, з однаковим успіхом»¹⁶⁹ і «уживається для приєднання

---

¹⁶⁵ Басиста І. В. Проблеми розслідування торгівлі людьми. *Протидія незаконній міграції та торгівлі людьми* : матеріали III Міжнародного науково-практичного симпозиуму (м. Івано-Франківськ, 12–13 квітня 2019 року). Івано-Франківськ : Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2019. 234 с. С. 15–19.

¹⁶⁶ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / А. М. Бойко, Л. П. Брич, О. О. Дудоров та інші ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та доповн. Київ : ВД «Дакор», 2019. 1384 с. С. 452.

Андрушко А. В. Теоретико-прикладні засади запобігання та протидії злочинам проти волі, честі та гідності особи : монографія. Київ : ВАІТЕ, 2020. 560 с. С. 277.

Андрушко А. В. Мета експлуатації як обов'язкова ознака суб'єктивної сторони торгівлі людьми. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 229–237. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-1/58>

¹⁶⁷ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / А. М. Бойко, Л. П. Брич, О. О. Дудоров та інші ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та доповн. Київ : ВД «Дакор», 2019. 1384 с. С. 452.

¹⁶⁸ Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. 3-тє вид., опрацьоване і доповн. Львів : БаК, 2008. 512 с. С. 421.

Словник синонімів української мови : В 2 т. / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін. Київ : Наук. думка, 2006. Т. 2. 960 с. С. 724.

¹⁶⁹ Караванський С. Практичний словник синонімів української мови.. 3-тє вид., опрацьоване і доповн. Львів : БаК, 2008. 512 с. С. 421.

однорідних членів речення або цілих речень у значенні крім того, до того ж»¹⁷⁰.

Протилежна точка зору полягає в тому, що «стаття 149 Кримінального кодексу (КК) України передбачає кримінальну відповідальність за торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації та примусової праці»¹⁷¹, тобто, що формулювання диспозиції ч. 1 ст. 149 КК України дає підстави вважати, що така ознака суб'єктивної сторони цього складу кримінального правопорушення, як мета, стосується всіх видів його суспільно небезпечних діянь, зокрема й торгівлі людьми.

Порівну розділилися голоси практичних працівників з того самого питання. Під час проведеного науково-дослідною лабораторією ЛьвДУВС анкетування особового складу Департаменту міграційної поліції Національної поліції України¹⁷² на питання, чи поширюється мета експлуатації людини на діяння у виді торгівлі людьми, чи мета експлуатації людини стосується лише таких діянь, як вербування, переміщення, переховування, передача, одержання людини, 49,7% респондентів обрали відповідь: «мета експлуатації людини стосується лише діянь у виді вербування, переміщення, переховування, передачі, одержання людини», а 49,7% – «мета експлуатації людини стосується також діяння у виді торгівлі людьми».

---

¹⁷⁰ Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. редактор В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Ірпінь», 2004. 1440 с. С.

¹⁷¹ Звіт Державного департаменту США про стан справ у сфері протидії торгівлі людьми: 2021 р. Україна (Рівень 2. С. 3). URL: https://ua.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/151/TIP2021_UKR.pdf

Брич Л. П. Проблема мети експлуатації людини у розмежування торгівлі людьми з іншими складами кримінальних правопорушень. *Державна політика щодо протидії торгівлі людьми: Україна та світ* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (8 жовтня 2021 року) / упор. Г. Я. Савчин, У. О. Цмоць. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. С. 25–28.

Особливості кваліфікації та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми та незаконною міграцією : навчальний посібник / укладачі : Т. І. Созанський, І. Б. Газдайка-Василишин, О. В. Захарова, Е. М. Мручковська, Р. М. Шехавцов. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 252 с. С. 52.

¹⁷² Анкета для опитування працівників Департаменту міграційної поліції Національної поліції України. URL: <https://forms.gle/SJBUfANVhQG3eYCs7>

Таким чином, бачимо, що формулювання диспозиції ч. 1 ст. 149 КК України не відповідає вимозі чіткості (точності), яка є однією з обов'язкових ознак якості закону про кримінальну відповідальність. Вимоги ж до якості, однакові як для закону про кримінальну відповідальність, так і для кримінального процесуального закону, відповідно до права Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., є складовими принципу верховенства права¹⁷³. Отож, відповідність закону про кримінальну відповідальність за торгівлю людьми за чинним КК України принципу верховенства права викликає великі сумніви. Якщо кримінально-правова норма не відповідає принципу верховенства права, а саме вимогам до якості закону, її не можна застосовувати.

Більш вдалою з точки зору чіткості (точності) є конструкція складу «Торгівля людиною» у проекті КК України. З формулювання «Особа, яка вчинила торгівлю людиною: а) завербувала, б) перемістила, в) збула, г) приховала або д) одержала людину, – якщо це діяння було здійснене з метою експлуатації...» чітко зрозумілий висновок, що мета експлуатації стосується торгівлі людьми, вчиненої всіма переліченими у диспозиції способами¹⁷⁴. Проте заперечення викликає саме використання мети як обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони для конструювання складу торгівлі людиною. Вважаю, що мета експлуатації має бути виключена з конструкції відповідного *corpus delicti* як у чинному КК України, так і у його проекті.

По-перше, здійснення операцій з володіння чи користування чи розпорядження людиною без її на те волі настільки вражає людську гідність, що досягає достатнього для криміналізації ступеня суспільної небезпеки незалежно від мети вчинення цього діяння. По-друге, кримінально-процесуальне доказування мети експлуата-

---

¹⁷³ Брич Л. П. Законність втручання у права та свободи людини та їхнього обмеження у кримінальному провадженні в інтерпретації ЄСПЛ. *Засади функціонування кримінальної юстиції*: збірник тез Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 15 травня 2020 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2020. 113 с. С. 33–38.

¹⁷⁴ Кримінальний кодекс України (проект). Контрольний текст станом на 02.10.2021. Новий кримінальний кодекс. URL: newcriminalcode.org.ua/upload/media/2021/10/05/kontrolnyj-tekst-proektu-kk-02-10-2021.pdf

ції людини є надзвичайно проблематичним. Велика питома вага укладених у кримінальних провадженнях про обвинувачення у вчиненні торгівлі людьми угод про визнання винуватості, затверджених обвинувальними вироками судів¹⁷⁵, є своєрідною ілюстрацією наявності проблем у кримінальному процесуальному доказуванні аналізованого кримінального правопорушення, зокрема такої ознаки його суб'єктивної сторони, як мета. Здійснимість законного кримінального процесуального доказування у теорії криміналізації розглядається як одна з обов'язкових умов встановлення кримінально-правової заборони¹⁷⁶, а також що за жодних обставин не повинно бути криміналізоване діяння, яке потребує доказування всіх суттєвих моментів суб'єктивної сторони складу злочину, що становить найбільші труднощі¹⁷⁷. Тож наявність мети експлуатації людини у складі торгівлі людьми суперечить і об'єктивним умовам криміналізації суспільнонебезпечних діянь.

Мета експлуатації людини стала каменем спотикання не лише у кримінальному процесуальному доказуванні, а й у кримінально-правовій кваліфікації торгівлі людьми. Вона полягає у підміні понять «мета як обов'язкова ознака суб'єктивної сторони» і її реалізації, яка перебуває поза межами складу торгівлі людьми і може виявлятися у суспільно небезпечному діянні чи суспільно небезпечних наслідках, як ознаках об'єктивної сторони складів інших кримінальних правопорушень¹⁷⁸. Така підміна понять, яка призводить до неправильних рекомендацій щодо кримінально-правової кваліфікації як одиничного злочину, діянь, які насправді становлять

---

¹⁷⁵ Інформація про стан розгляду справ та кількість засуджених осіб за статтею 149 Кримінального кодексу України «торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини». 2020 рік. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudnova_statystyka/rik_2020

¹⁷⁶ Балобанова Д. О. Теорія криміналізації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2007. 200 с. С. 99.

¹⁷⁷ Там само. С. 99–100.

¹⁷⁸ Брич Л. П. Кваліфікація злочинів, що вчиняються з певною метою, у разі досягнення цієї мети (на прикладі ст. 149 КК України «торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини»). *Боротьба з торгівлею людьми*: тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції, 21 червня 2013 р. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 208 с. С. 23–27.

множинність. Вона спостерігається й у кримінально-правовій літературі, й у судовій практиці. Зокрема, послідовним у своїй помилці є А. М. Орлеан, який в результаті наведеної логічної помилки вважає, що «коли торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини призвела до реалізації кінцевої мети цього злочину у вигляді трудової експлуатації людини, а за таку експлуатацію окремо передбачено кримінальну відповідальність (ст.ст. 150, 150-1, 304 КК України тощо), додатково кваліфікувати такі дії за сукупністю з названими статтями не потрібно»¹⁷⁹.

Аналіз судової практики виявляє її єдність і стабільність у частині помилок у кримінально-правовій кваліфікації вчиненого, обумовлених неврахуванням того, що мета, яка названа як ознака складу злочину, не охоплює її реалізації. Лише за ч. 2 ст. 149 КК України «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини» у 2005 р. кваліфікував місцевий суд Сихівського району м. Львова дії громадян Т., П. Н. та П. О.¹⁸⁰. У вирокі як встановлені судом обставини були зафіксовані факти, що свідчать про втягнення підсудними потерпілих у заняття проституцією шляхом застосування погроз вчинити фізичну розправу, тобто вчинення дії, що була передбачена як один зі способів примушування чи втягнення у заняття проституцією – основного складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 303 КК України «Проституція або примушування чи втягнення до заняття проституцією», яка на той час діяла у своїй первісній редакції. Тому вчинене мало бути кваліфіковане за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 ст. 149 та ч. 2 ст. 303 КК України.

Лише за ч. 2 ст. 149 КК України у 2020 р. кваліфіковано дії Особа_2 вироком Личаківського районного суду від 10 лютого 2020 р., який здійснював вербування кількох молодих дівчат для зайняття проституцією у Чеській Республіці з використанням ураз-

---

¹⁷⁹ Навчальний посібник для суддів з питань судового провадження у кримінальних справах щодо торгівлі людьми з метою експлуатації праці / Представництво Міжнародної організації з міграції в Україні. Київ : Фенікс, 2014. 160 с. С. 29.

¹⁸⁰ Вирок Сихівського районного суду м. Львова від 2 грудня 2005 р. Справа № 1-304/2005. Архів місцевого суду Сихівського району м. Львова. 2005 р.

ливого стану кожної з них¹⁸¹. Правильною ж була б кваліфікація вчиненого як сукупності кримінальних правопорушень за ч. 2 ст. 149 КК України «Торгівля людьми» і ч. 2 ст. 15 – ч. 2 ст. 303 КК України «Сутенерство або втягнення особи у заняття проституцією».

Вважаю, що наведені аргументи достатньо підтверджують недоцільність включення до складу торгівлі людиною такої ознаки, як мета експлуатації людини, що бажано врахувати під час наступної кримінально-правової кодифікації. Виключення мети експлуатації людини з кола обов'язкових ознак складу торгівлі людьми не призведе до прогалин у кримінально-правовій регламентації відповідальності за торгівлю людьми.

Вимогам до якості кримінального закону, як-от точність і передбачуваність, не відповідає формулювання й об'єктивної сторони основного складу торгівлі людьми. Зокрема, виникає проблема у тому, щоб відрізнити альтернативні суспільно небезпечні діяння: «вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини», що передбачені ч. 1 ст. 149 КК України від «втягування або примушування особи до зайняття проституцією», що передбачене ч. 1 ст. 303 КК України. Враховуючи збіжність способів вчинення цих суспільно небезпечних діянь: «використання примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану» у складі торгівлі людьми у ч. 1 ст. 149; «використання обману, шантажу чи уразливого стану цієї особи, або із застосуванням чи погрозою застосування насильства» у ч. 1 ст. 303; використання матеріальної чи іншої залежності потерпілого від злочинця у ч. 2 ст. 303, розмежування цих складів кримінальних правопорушень є практично нереальним для практики. Тому потребують змін. Мною був підготовлений проект Закону України «Про вдосконалення кримінально-правової регламентації відповідальності за торгівлю людьми».

Головною метою пропонованого проекту Закону є насамперед удосконалення законодавчої бази для боротьби з торгівлею людьми – створення такого кримінального закону, який відповідав

---

¹⁸¹ Вирок Личаківського районного суду м. Львова від 10 лютого 2020 р. Справа № 463/696/20. Провадження № 1-кп/463/295/20. Єдиний державний реєстр судових рішень України. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87476128>

би сформульованим у праві Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. вимогам до його якості (доступності, точності, передбачуваності), що потягне усунення проблем у розмежуванні торгівлі людьми з іншими складами кримінальних правопорушень під час кримінально-правової кваліфікації. Іншою, не менш важливою метою пропонованих змін до КК України, є конструювання складів кримінальних правопорушень, які відповідають вимозі здійснимості законного кримінального процесуального доказування.

Ще однією метою цього проекту закону є створення законодавчої бази для руйнування попиту на проституцію, як фундаменту того різновиду торгівлі людьми, що здійснюється з метою сексуальної експлуатації. Обов'язок держав-членів Євросоюзу – розробити заходи для запобігання та зменшення попиту, що сприяє всім формам експлуатації, що є частиною політики запобігання торгівлі людьми, передбачений п. 25 преамбули Директиви 2011/36/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 5 квітня 2011 року про запобігання та протидію торгівлі людьми та захист осіб, які постраждали від неї, та замінює Рамкове рішення Ради 2002/629/ІНА¹⁸². Врахування успішного досвіду Швеції у подоланні такого різновиду торгівлі людьми, що вчиняється з метою сексуальної експлуатації, є цілком доречним для інших держав. Зокрема, ліквідація попиту на платні сексуальні послуги у Швеції стала результатом відповідної державної політики, що складалася з комплексу культурних, просвітницьких, кримінально-правових та інших заходів. Установлення кримінальної відповідальності за отримання платних сексуальних послуг стало одним з дієвих кроків держави, що в підсумку призвело до того, що «Швеція майже померла для торгівлі людьми для сексуальних цілей, тому що там такий ринок все зменшується і зменшується»¹⁸³.

---

¹⁸² DIRECTIVE 2011/36/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims, and replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA. *Official Journal of the European Union*. 15.4.2011. P.1.101|1-1.101|11. URL: <https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html>

¹⁸³ Досвід Швеції з питань протидії торгівлі людьми та сексуальній експлуатації. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/2715146-dosvid-svecii-z-pitan-protidii-torgivli-ludmi-ta-seksualnij-ekspluatatsii.html>

Проектом пропонується викласти в новій редакції назви і частини перші статей 149 «Торгівля людиною», ст. 303 «Сутенерство» і доповнити кодекс новою статтею 303¹ «Отримання платної сексуальної послуги».

Перш за все, диспозицію ч. 1 ст. 149 Особливої частини КК України запропоновано сформулювати як: «Здійснення будь-якої операції з володіння чи користування, чи розпорядження людиною, пов'язаної з повним чи частковим контролем над людиною». Як віддавна, так і згідно з ч. 1 ст. 317 Цивільного кодексу України, правомочності з володіння, користування своїм майном становлять зміст права власності. Тобто здійснення будь-якої з перелічених дій щодо людини означає ігнорування її волевиявлення, ставлення до людини, як до речі, або, що те ж саме, як до раба. Це само собою, незалежно від мети таких дій над людиною, є суспільно небезпечним діянням. Відсутність вказівки на мету таких дій у диспозиції запропонованої ч. 1 ст. 149 тягне виключення мети з предмета доказування й таким чином спрощує кримінальне процесуальне доказування торгівлі людиною. Водночас вона не суперечить вимозі забезпечити покарання за відповідні суспільно небезпечні діяння, що вчиняються з метою експлуатації, яка передбачена ч. 1 ст. 2 Директиви 2011/36/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 5 квітня 2011 року про запобігання та протидію торгівлі людьми та захист осіб, які постраждали від неї, та замінює Рамкове рішення Ради 2002/629/ІН¹⁸⁴.

Запропоноване формулювання суспільно небезпечного діяння не тотожне тому, як сформульований перелік дій, за вчинення яких держави-члени міжнародного співтовариства зобов'язуються встановлювати покарання: «Вербування, транспортування, передача, переховування або прийом осіб, включаючи обмін або передачу контролю над цими особами, за допомогою погрози або застосування сили чи інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою чи вразливим становищем або надання

---

¹⁸⁴ DIRECTIVE 2011/36/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims, and replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA. *Official Journal of the European Union*. 15.4.2011. P.1.101|1-1.101|11. URL: <https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html>

чи отримання платежів чи переваг для отримання згоди особи, яка контролює іншу людину»¹⁸⁵, що наведені у ч. 1 ст. 2 Директиви 2011/36/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 5 квітня 2011 року про запобігання та протидію торгівлі людьми та захист осіб, які постраждали від неї, та замінює Рамкове рішення Ради 2002/629/ІН¹⁸⁶. Але ця нетотожність не суперечить вимогам міжнародних актів, зокрема наведеного, криміналізувати перелічені в них діяння. Запропонована дефініція як узагальнення більш високого порядку охоплює наведений у міжнародних актах перелік діянь, що підлягають кримінально-правовій забороні на національному рівні, в повному обсязі.

По-друге, диспозицію ч. 1 ст. 303 Особливої частини КК України запропоновано сформулювати так: «Втягнення особи в заняття проституцією за наявності її добровільної усвідомленої згоди, або забезпечення добровільного заняття проституцією іншою особою». Тобто під кримінально караним сутенерством пропонується розуміти вчинення перелічених вище дій за наявності добровільної усвідомленої згоди особи, яку втягують у заняття проституцією, або якій забезпечують заняття проституцією.

Пропоноване у цьому проєкті виключення із диспозиції ч. 1 чинної ст. 303 КК України «примушування особи до зайняття проституцією з використанням обману, шантажу чи уразливого стану цієї особи, або із застосуванням чи погрозою застосування насильства», по-перше, підкреслює, що вербування для добровільної проституції за своєю сутністю не є торгівлею людьми; по-друге, не тягне декриміналізації описаних діянь. Оскільки описана поведінка виключає добровільну згоду потерпілої особи на вчинення з нею дій сексуального характеру, то має бути кваліфікована як співучасть у зґвалтуванні чи сексуальному насильстві за відповідною частиною ст. 152 чи ст. 153 КК України залежно від змісту дій сексуального характеру: вчинялися вони з проникненням чи без

---

¹⁸⁵ DIRECTIVE 2011/36/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims, and replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA. *Official Journal of the European Union*. 15.4.2011. P.1.101|1-1.101|11. URL: <https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html>

¹⁸⁶ Там само.

проникнення у тіло іншої людини. Отже, запропоновані зміни спрямовані на усунення наявних проблем розмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених, з одного боку, ст.ст. 152, 153 КК України, з іншого – ст. 303 КК України.

Результатом запозичення успішного досвіду Швеції є пропозиція доповнити Особливу частину КК України статтею 303¹, й таким чином криміналізувати отримання платних послуг сексуального характеру. Криміналізація цього діяння відповідає всім відомим у науці кримінального права соціально-правовим та системно-правовим умовам криміналізації. Суспільна небезпека споживання послуг осіб, які займаються проституцією, полягає в тому, що таке споживання, створюючи попит на відповідні послуги, формує пропозицію, тягне розбещення осіб, які в подальшому займаються проституцією. Тобто тягне руйнування особистості інших осіб. Крім того, споживання послуг осіб, які займаються проституцією, є значним фактором, що генерує злочинність. «Одним із чинників, що сприяють процвітанню торгівлі людьми, є наявність попиту на платні сексуальні послуги»¹⁸⁷. Значні фінансові кошти, які обертаються у цій сфері, приваблюють не лише тих, хто готовий добровільно надавати платні послуги сексуального характеру. Ці величезні грошові суми створюють злочинну мотивацію для вчинення інших кримінально караних діянь, якими злочинці ламають волю особи, щоби втягнути її у заняття проституцією: торгівлі людьми (ст. 149), сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією (ст. 303), розбещення неповнолітніх (ст. 156) та інших більш тяжких кримінальних правопорушень, зокрема, звалтування (ст. 152), сексуальне насильство (ст. 153).

Пропоноване до криміналізації «отримання платної послуги сексуального характеру» є менш суспільно небезпечним, ніж відповідно, звалтування (ст. 152 КК України) чи сексуальне насильство (ст. 153 КК України). Дотримуючись принципу пропорційності,

---

¹⁸⁷ Черечукіна Л. В., Яковенко М. О. Виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. 135 с. С. 3.

Скрябін О. М. Особливості розслідування злочинів у сфері торгівлі людьми у кримінальному судочинстві. *Право і державне управління*. 2020. № 4. С. 134–138. С. 135.

покарання за отримання платної послуги сексуального характеру, залежно від того, чи воно вчинене з проникненням у тіло людини, чи без такого, має співвідноситись і бути нижчим із покаранням, за відповідно, зґвалтування чи сексуальне насильство. Водночас його висока здатність генерувати злочинність не дає підстав віднести це правопорушення до категорії проступків (ч. 2 ст. 12 КК України). Характер і ступінь суспільної небезпеки отримання платної послуги сексуального характеру, що вчинене без кваліфікуючих ознак, дає підстави віднести його до категорії нетяжких злочинів (ч. 4 ст. 12 КК України). Перевантаження пенітенціарної системи України, складнощі воєнного стану, високе матеріальне становище осіб, які купують платні послуги сексуального характеру, диктують недоцільність передбачати покарання, пов'язане з обмеженням чи позбавленням волі винних осіб за отримання платної послуги сексуального характеру, що вчинене без обтяжуючих ознак. За таке діяння найбільш доцільно передбачати високі розміри штрафу. Тому пропонується основне покарання у вигляді штрафу з найвищою максимальною межею нетяжких злочинів. Наявність кваліфікуючих ознак підвищує суспільну небезпечність отримання платних послуг сексуального характеру і дає підстави переходу його у іншу, більш суспільно небезпечну категорію з передбаченням основного покарання у виді штрафу з максимальною межею в найвищому для відповідної категорії розмірі.

Отримання добровільних платних сексуальних послуг неповнолітніх осіб є особливо тяжким злочином. Його вчинення є підставою для ізоляції від суспільства винних осіб. За це пропонується передбачити альтернативне до штрафу покарання у виді позбавлення волі в розмірі від 10 до 12 років.

Споживання проституції (платних послуг сексуального характеру) за відсутності близьких душевних стосунків між партнерами цього дійства, за умови добровільної згоди обох сторін, порушує саме моральність. Тому цю новелу доцільно розмістити у розділі XII Особливої частини КК України.

Пропоновані у проекті статті є достатньо загальними. Кримінально-правову регламентацію відповідальності за допомогою загальних забороняючих норм вважають виявом високого рівня законодавчої техніки й, відповідно, високого рівня розвитку зако-

нодавства. Загальні забороняючі кримінально-правові норми, охоплюючи широке коло кримінальнокараних діянь, фіксують склади правопорушень, які є простими у кримінальному-процесуальному доказуванні.

Проект
Закон України

«Про вдосконалення кримінально-правової регламентації відповідальності за торгівлю людьми та супутні кримінальні правопорушення»

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

Внести зміни до Кримінального кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 25–26, ст. 131):

I. Назву і частину першу статті 149 викласти в такій редакції:

Стаття 149. Торгівля людьми

Здійснення будь-якої операції з володіння, чи користування, чи розпорядження людиною, пов'язаної з повним чи частковим контролем над людиною –

II. Назву і частину першу статті 303 викласти в такій редакції:

Стаття 303. Сутєнерство

I. Втягнення особи в заняття проституцією за наявності її добровільної усвідомленої згоди, або забезпечення добровільного заняття проституцією іншою особою, –

III. Доповнити кодекс статтею 303¹ такого змісту:

Стаття 303¹. Отримання платної послуги сексуального характеру

Отримання особою платної послуги сексуального характеру в межах стосунків між людьми, що суперечать суспільній моралі, як пов'язаної з вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, так і не пов'язаних із проникненням в тіло іншої особи, за наявності добровільної усвідомленої згоди особи, яка надає таку послугу, –

карається штрафом в розмірі десять тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене повторно, або групою осіб, або щодо двох і більше потерпілих, – карається штрафом в розмірі більше десяти тисяч до двадцяти п’яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене щодо неповнолітньої особи, –

карається штрафом в розмірі більше двадцяти п’яти тисяч до п’ятдесяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від десяти до дванадцяти років.

1.4. Мотивування кримінального процесуального доказування у судових рішеннях у кримінальних провадженнях щодо торгівлі людьми

Вмотивування/обґрунтування¹⁸⁸ судового рішення, згідно з позицією Консультативної ради європейських суддів, є головним фактором, який визначає якість судового рішення. «Належне обґрунтування є імперативом»¹⁸⁹. Вимога про вмотивованість судового рішення, на думку Г. Р. Крет, є одним зі стандартів справедливо-го правосуддя¹⁹⁰. Вона прямо не закріплена у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. В інтерпретації Європейського суду з прав людини вона є складовою справедли-

---

¹⁸⁸ Існуючі у рішеннях ЄСПЛ кореляції між термінами: «мотивованість» і «обґрунтованість» щодо судового рішення розглядалися автором у одній з попередніх публікацій. Див.: Брич Л. П. Право на вмотивоване судові рішення у кримінальному провадженні як складова права на справедливий суд в інтерпретації Європейського суду з прав людини. *Університетські наукові записки*. 2017. № 63. С. 268–281. URL: <http://old.univer.km.ua/visnyk/1663.pdf>

¹⁸⁹ Висновок № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень. П.п. 34–41. URL: https://court.gov.ua/userfiles/visn_11_2008.pdf

¹⁹⁰ Крет Г. М. Міжнародні стандарти доказування в системі стандартів справедливого правосуддя у кримінальному провадженні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Випуск 4. Том 1. С. 178–182. С. 180.

вого судового розгляду¹⁹¹ як щодо кримінальних, так і стосовно інших видів проваджень. У разі порушення національними судами цієї вимоги Страсбурзький суд констатує порушення гарантій, закріплених у ч. 1 ст. 6 Конвенції «Право на справедливий суд». Вимога вмотивувати судові рішення як складова права на справедливий суд стосується «кожного письмового рішення суду – як проміжної ухвали чи постанови, так і кінцевого судового рішення у справі»¹⁹², поширюється на судові рішення судів усіх інстанцій¹⁹³; поширюється на судові рішення у всіх провадженнях, зокрема кримінальному.

Вимога мотивувати судові рішення не є новелою для української кримінальної юстиції. Попри те, що неповно, але вона була закріплена у ст. 334 КПК України 1960 р. «Мотивувальна частина вироку», де щодо кримінального процесуального доказування був закріплений обов'язок суду навести докази, «на яких ґрунтується висновок суду щодо кожного підсудного, з зазначенням мотивів, з яких суд відкидає інші докази»¹⁹⁴. ПВС України надав поширювальне тлумачення цього недосконалого положення закону. У п. 16 постанови ПВС України № 5 від 29 червня 1990 р. роз'яснено, що суд повинен дати аналіз усіх зібраних у справі доказів¹⁹⁵, а у п. 6 постанови ПВС України сформульована вимога мотивувати проміжні судові рішення, зокрема ті, що стосуються запобіжних

---

¹⁹¹ Рішення ЄСПЛ у справі «Кравчук проти України» від 22 квітня 2021 р. (заява № 77435/12), п. 21. URL: Стаття 6 «Право на справедливий суд». URL: minjust.gov.ua

¹⁹² Рабінович П., Ратушна Б. Належне доказування як елемент права на справедливий судовий розгляд у судовому праві України (в світлі європейських стандартів). *Право України*. 2015. № 3. С. 87–97. С 4.

¹⁹³ Про практику застосування кримінально-процесуального законодавства при попередньому розгляді кримінальних справ у судах першої інстанції : постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 р. № 6, п. 6. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0006700-08>

¹⁹⁴ Кримінально-процесуальний кодекс України, затверджений Законом України від 28 грудня 1960 р. *Відомості Верховної Ради*. 1961. № 2. Ст. 15. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-05#Text>

¹⁹⁵ Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку : постанова Пленуму Верховного Суду України від 29 червня 1990 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-90#Text>

заходів: «При прийнятті суддею рішення про зміну, скасування або обрання запобіжного заходу висновок щодо наявності підстав для цього або їх відсутності має бути мотивованим у постанові»¹⁹⁶. Водночас розгорнутого поняття мотивованого судового рішення в усій сукупності його ознак, зокрема й закріплення такої його невіддільної ознаки, як обов'язок суду дати відповідь на кожен значущий аргумент сторони кримінального провадження, ми не знаходимо ні у цих керівних (свого часу) роз'ясненнях ВС України, ні у колишньому, ні у чинному кримінальному процесуальному законодавстві. Про таку важливу складову для забезпечення справедливості судового рішення, як обов'язок суду дати відповідь на кожен значущий аргумент сторони захисту, вперше ми дізнаємося з практики ЄСПЛ.

У судовій практиці України невмотивовані або недостатньо вмотивовані судові рішення судів першої інстанції в кримінальних провадженнях переважали. Автори посібника із написання судових рішень у 2013 р. писали, що невмотивовані судові рішення, які через це виглядають свавільними, «трапляються на кожному кроці, що й формує у людей недовіру до судів»¹⁹⁷. «Доволі поширені випадки, коли, приймаючи рішення, суди недостатньо їх мотивують, а конкретні доводи спростовують загальними фразами, вдаються до штучного створення видимості достатньої сукупності доказів», – констатував у 2010 р. дослідник властивостей доказів у кримінальному провадженні М. М. Стоянов¹⁹⁸.

Але наведену ситуацію почали змінювати, насамперед рішення ЄСПЛ щодо України, у яких було констатовано невмотивованість судових рішень, а відтак визнано порушення Україною права на справедливий суд, передбаченого ч. 1 ст. 6 Конвенції. Породжена наведеними правовими позиціями ЄСПЛ увага до цього

---

¹⁹⁶ Про практику застосування кримінально-процесуального законодавства при попередньому розгляді кримінальних справ у судах першої інстанції : постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 № 6, п. 6. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0006700-08>

¹⁹⁷ Куйбіда Р., Сироїд О. Посібник із написання судових рішень. Київ : «Дрім Арт», 2013. 224 с. С. 44.

¹⁹⁸ Стоянов М. М. Властивості доказів у кримінальному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса : Одеська національна юридична академія, 2010. 20 с. С. 2.

аспекту права на справедливий суд із боку наукової громадськості, адвокатського середовища¹⁹⁹, професійна просвітницька робота²⁰⁰, правові позиції ВС України²⁰¹ та ВС²⁰² також справили свій вплив. Зокрема, скасовуючи ухвалу суду апеляційної інстанції щодо засудженого за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 286 КК України, суд касаційної інстанції в своїй постанові вказав на недоліки ухвали суду апеляційної інстанції, які полягали в ігноруванні аргументів сторони захисту: «на доводи апеляційної скарги обвинуваченого відповіді не надав, мотивів їх залишення без задоволення не навів»²⁰³, а також на відсутність аналізу доказів: «обмежився формальним перерахуванням доказів, на які йде посилення у вирок»²⁰⁴. Духом стандартів Конвенції просякнута позиція Великої палати ВС щодо вимоги про вмотивованість судових рішень.

---

¹⁹⁹ Морозов Є. Вмотивоване рішення суду або ігнорування судом дочерних аргументів. URL: <http://blog.liga.net/user/emorozov/article/26154.aspx>

²⁰⁰ Право особи на мотивоване судове рішення. Судова практика. Персональний сайт судді Таращанського районного суду Київської області Зінкіна Володимира Івановича. URL: <https://sudpraktika.wordpress.com/%>

²⁰¹ Узагальнення практики застосування судами загальної юрисдикції першої та апеляційної інстанцій при здійсненні судочинства у кримінальних справах статей 3, 5, 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року за 2011 – перше півріччя 2012 року. С. 48–49. Верховний Суд України. URL: https://zib.com.ua/ua/print/33771-uzagalnennya_praktiki_zastosu_vannya_statey_3_5_6_konvencii_p.html

²⁰² Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 січня 2019 р. У справі № 751/7557/15-к, п.п. 41, 42, 44. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79298340>

Постанова Верховного Суду від 31 січня 2019 р. у справі № 161/10489/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79616023>. Дата звернення 05 червня 2022 р.

Постанова Верховного Суду від 29 серпня 2019 р. Справа № 654/2927/17. Провадження № 51-651км19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84006055>

Постанова Верховного Суду від 11 листопада 2020 р. Справа № 750/9145/18. Провадження № 51-1749км20. URL: https://zakon.cc/court/document/read/93268469_67df4b6f?fbclid=IwAR2pMXK1dyFzOLAXtfV1jgdjnuauKInhuaUuJrGLIVC4unYybnr5GCaRwWrA&mibextid=Zxz2cZ

²⁰³ Постанова Верховного Суду від 29 серпня 2019 р. Справа № 654/2927/17. Провадження № 51-651км19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84006055>

²⁰⁴ Там само.

Скасовуючи ухвалу суду апеляційної інстанції щодо засудженого за сукупністю злочинів, передбачених ч. 3 ст. 185; ч. 2 ст. 307; ч. 3 ст. 307; ч. 3 ст. 28 – ч. 1 ст. 317 КК України, Велика палата ВС вказала на кілька аспектів невмотивованості ухвали суду апеляційної інстанції: не навів жодних аргументів на спростування доводів сторони захисту про недоведеність винуватості засуджених; не послався на жодну норму права, якою керувався; обмежився лише загальними висновками про доведеність вини засуджених «замість ґрунтовного аналізу доказів в межах доводів апеляційних скарг»²⁰⁵. Наведені факти свідчать про відсутність у суддів судів апеляційної інстанції установки мотивувати судові рішення.

Певну позитивну роль у подоланні проблеми тотальної невмотивованості судових рішень виконало й удосконалення законодавчого регулювання в цій частині, зокрема встановлення дисциплінарної відповідальності суддів за порушення вимоги про вмотивованість судових рішень. Так, серед підстав дисциплінарної відповідальності судді у ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 р. передбачено умисне або внаслідок недбалості «незазначення в судовому рішенні мотивів прийняття або відхилення аргументів сторін щодо суті спору»²⁰⁶.

Відповідно до ч. 1 ст. 370 чинного КПК України, «судове рішення повинно бути законним, обґрунтованим, вмотивованим». Поняття обґрунтованості (ч. 3 ст. 370) та вмотивованості (ч. 4 ст. 370) судового рішення, як і його законності (ч. 2 ст. 370), роз'яснені у кримінальному процесуальному законі. Із законодавчої дефініції законного судового рішення випливає, що навіть обґрунтоване, але невмотивоване судове рішення не може вважатись законним, оскільки ухвалене з порушенням процесуальних вимог щодо кримінального провадження, передбачених КПК України. Порушення вимог кримінального процесуального закону, які перешкодили чи могли перешкодити ухвалити законне рішення,

---

²⁰⁵ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 січня 2019 р. У справі № 751/7557/15-к. п.п. 41, 42, 44. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79298340>

²⁰⁶ Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України* від 29.07.2016. № 31. С. 7. Ст. 545.

є істотними порушеннями (ч. 1 ст. 412 КПК України). Наявність останніх – підстава для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції (п. 3 ч. 1 ст. 409 КПК України) та судом касаційної інстанції (п. 1 ч. 1 ст. 438 КПК України). Таким чином, невмотивованість вироку суду першої інстанції, ухвали суду апеляційної інстанції є достатньою підставою для скасування такого судового рішення в національній системі правосуддя. Невмотивованість судового рішення Верховного Суду може бути оскаржена до ЄСПЛ.

Проте закріплені у КПК України підходи немає підстав вважати досконалими. Крім того, у мотивуванні кримінального процесуального доказування прослідковується дискримінаційний підхід до сторони захисту в частині встановлення вищих вимог до мотивування у разі виправдання особи й, відповідно, нижчих у разі визнання особи винуватою, що є порушенням принципу рівності сторін кримінального провадження. Зокрема, у ч. 3 ст. 374 КПК України «Зміст вироку» передбачено обов'язковість зазначення у мотивувальній частині вироку «у разі визнання особи виправданою» – «мотивів, з яких суд відкидає докази обвинувачення»; у разі визнання особи винуватою – «докази на підтвердження встановлених судом обставин, а також мотиви неврахування окремих доказів». У ч. 2 ст. 419 КПК України «Зміст ухвали суду апеляційної інстанції» передбачено обов'язковість зазначення у мотивувальній частині судового рішення серед іншого й «мотивів визнання доказів недопустимими чи неналежними; мотивів, з яких суд апеляційної інстанції виходив при постановленні ухвали і положення закону, якими він керувався». Таким чином, бачимо, що в законі закріплена вимога мотивувати неприйняття, неврахування судом доказів обвинувачення, але відсутня кореспондуюча їй вимога мотивувати прийняття судом доказів – визнання їх допустимими, належними, достовірними. Також не йдеться в законі про обов'язковість мотивування визнання доказів недостовірними. Так ніби існує неписане правило, що докази обвинувачення недостовірними бути не можуть. Порівняно зі стандартом мотивування судових рішень, напрацьованим ЄСПЛ, підхід національного законодавця є обмежувальним у багатьох аспектах, зокрема й у частині змісту цього поняття, дефініція якого наведена у ч. 4 ст. 370 КПК України:

«Вмотивованим є рішення, в якому наведені належні і достатні мотиви та підстави його ухвалення». Тому наведені порушення принципу рівності сторін кримінального провадження мають бути усунуті шляхом внесення змін до вказаних нормативно-правових приписів КПК України. Звісно ж, у КПК України відсутні особливі вимоги щодо мотивування судових рішень у кримінальних провадженнях за обвинуваченням у вчиненні торгівлі людьми, чи будь-якої іншої категорії кримінальних правопорушень. Їх і не повинно бути. ЄСПЛ також не висуває якихось окремих вимог щодо мотивування судових рішень у справах щодо торгівлі людьми, відмінних від мотивування судових рішень у інших категоріях справ.

Що стосується зміни національної судової практики в частині застосування вимоги про вмотивованість судових рішень, то спочатку поодинокі, а потім у дедалі більшій кількості, суди вищих інстанцій скасовували судові рішення через їхню невмотивованість. Так, ухвалою суду апеляційної інстанції, було скасовано вирок суду першої інстанції через те, що суд у вирокі не дав оцінку багатьом доказам, поданим стороною державного обвинувачення. В іншому судовому рішенні суд апеляційної інстанції визнав порушення права на справедливий суд, гарантованого ст. 6 Конвенції, через невмотивованість вироку суду першої інстанції, пославшись на п. 280 рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України»²⁰⁷. «Колегія суддів погоджується з доводами апелянта про те, що суд першої інстанції не дав відповіді на всі ключові аргументи сторони захисту», – зазначено в цій же ухвалі Апеляційного суду Львівської області.

Єдиною формальною підставою скасування колегією суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ ухвали Апеляційного суду Івано-Франківської області від 28 вересня 2016 р., якою залишено без змін виправдувальний вирок Долинського районного суду від 03 червня 2016 р. у справі № 343/2502/14-к, стала саме невмотивованість судового рішення суду апеляційної інстанції.

---

²⁰⁷ Ухвала Апеляційного суду Львівської області від 2 листопада 2016 р. Справа № 455/336/15-к. Єдиний державний реєстр судових рішень України. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62584232>.

В ухвалі від 09 листопада 2017 р. вказано: «Апеляційний суд залишив без задоволення апеляцію прокурора та всупереч вимогам ст. 377 КПК України 1960 року не навів в ухвалі відповідних мотивів такого рішення, лише послався на ті ж докази, що і суд першої інстанції, достовірність яких оскаржувалась в апеляції, без їх аналізу й оцінки, не спростувавши викладених у апеляціях доводів, при цьому зазначивши, що суд обґрунтовано виправдав ОБВИНУВАЧЕНОГО (персональні дані приховано автором) за ч. 2 ст. 365 КК України. Наведені порушення колегія суддів вважає такими, що істотно вплинули на правильність рішення по суті, що є безумовною підставою для скасування ухвали апеляційного суду з направленням справи на новий апеляційний розгляд, під час якого необхідно усунути вказані недоліки, повно і всебічно перевірити всі доводи апеляційної скарги та постановити рішення з дотриманням усіх вимог кримінально-процесуального закону»²⁰⁸. Насправді прокурор Долинського відділу Калуської місцевої прокуратури у «Апеляції на вирок Долинського районного суду від 03.06.2016 року стосовно виправданого ОБВИНУВАЧЕНОГО (персональні дані приховано автором) за ст. 365 ч. 2 КК України» достовірність жодних доказів не оскаржувала – вони ж бо були зібрані і подані до суду органом досудового розслідування. Під час судового розгляду орган державного обвинувачення їх підтримував. Під час нового апеляційного розгляду суд апеляційної інстанції поновив судове слідство та ухвалою від 12 вересня 2018 р. залишив без задоволення апеляційну скаргу прокурора, який брав участь у розгляді справи судом, а виправдувальний вирок у цій справі – без змін²⁰⁹.

Порівняльний аналіз судової практики у кримінальних провадженнях за обвинуваченням у вчиненні торгівлі людьми, зокрема вироків судів першої інстанції, постановлених за період після

---

²⁰⁸ Ухвала колегії суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 09 листопада 2017 р. Справа № 343/2502/14-к. Архів Долинського районного суду Івано-Франківської області. 2018 р.

²⁰⁹ Ухвала колегії суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 12 вересня 2018 р. Справа № 343/2502/14-к. Провадження № 11/779/1/2018. Архів Долинського районного суду Івано-Франківської області. 2018 р.

01 січня 2019 р., та судових рішень судів апеляційної та касаційної інстанції у тих самих провадженнях, продемонстрував, що судами вищих інстанцій спростовано заяви сторони захисту про невмотивованість судових рішень судів першої інстанції. Не останню роль у позитивних зрушеннях у судовій практиці в цій частині виконала позиція суду касаційної інстанції щодо вимоги про вмотивованість судових рішень, продемонстрована ним щодо судових рішень, постановлених судами першої та апеляційної інстанцій у попередній період. Так, даючи відповідь на доводи, викладені стороною захисту у апеляційних та касаційних скаргах про отримання доказів шляхом провокації з боку правоохоронних органів, колегія Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, переглядаючи вирок суду першої інстанції та ухвалу суду апеляційної інстанції у кримінальному провадженні за обвинуваченням у вчиненні торгівлі людьми, вказала: «З матеріалів кримінального провадження вбачається, що суд апеляційної інстанції, зазначивши лише зміст показань ОСОБА_13 та ОСОБА_17, а також свідка ОСОБА_20, з достатньою повнотою не перевірів доводів апелянтів, відповіді на них не надав». Крім того, судом касаційної інстанції вказано, що суд апеляційної інстанції «не надав аналізу доказів, досліджених судом першої інстанції, не виклав власних висновків» і що на ці недоліки апеляційного суду вже звертав увагу суд касаційної інстанції у рішенні від 03 лютого 2016 р. під час попереднього судового розгляду у тому самому кримінальному провадженні²¹⁰. Порушення вимоги про вмотивованість судових рішень у тому самому кримінальному провадженні також виявилось і стосовно визнання допустимими доказами протоколів про результати проведення НСРД²¹¹. Однією з причин скасування ККС ВС ухвали Апеляційного суду Львівської області від 07 вересня 2018 р. у кримінальному провадженні за обвинуваченням у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 149 КК України, стала невмотивованість судового рішення суду апеляційної інстанції, оскільки суд апеляційної інстанції належним чином не перевірів і не спрос-

---

²¹⁰ Постанова Верховного Суду від 31 січня 2019 р. у справі № 161/10489/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79616023>

²¹¹ Там само.

тував доводи захисника, наведені ним у апеляційній скарзі. Зокрема, захисник у апеляційній скарзі стверджував, що суд першої інстанції, не перевіrivши допустимість протоколів про результати проведення НСРД та відеоматеріалів, не навів належних доводів, на підставі яких визнав ці протоколи такими, що отримані в порядку, встановленому КПК України²¹².

Водночас в окремих кримінальних провадженнях за обвинуваченням у вчиненні торгівлі людьми скасування судом касаційної інстанції²¹³ вироку суду першої інстанції та ухвали суду апеляційної інстанції, зокрема через невмотивованість судових рішень, і скерування справи на новий судовий розгляд до суду першої інстанції, не надто виправило ситуацію, можливо, й через те, що судові рішення ККС ВС у цій справі також не є взірцем мотивування судових рішень. Судові рішення, постановлені в результаті нового судового розгляду²¹⁴ знову мають вияви невмотивованості, що детальніше буде наведено у цьому підрозділі.

Вимога про вмотивованість судового рішення є гарантією, що забезпечує його законність. Адже, як слушно зауважує О. Волянська, відповідаючи на поставлене нею ж запитання: «Чому суди ухвалюють невмотивовані рішення?», бо «неправосудне судові рішення неможливо логічно мотивувати та обґрунтувати»²¹⁵.

Тож, з огляду на кримінально-процесуальне та правозахисне значення вимоги про вмотивованість судового рішення, порушення якої може спричинити його незаконність, а відтак стати підґрунтям для скасування судового рішення, найперше потрібно з'ясувати зміст поняття «вмотивованість судового рішення» в інтерпретації

---

²¹² Постанова Верховного Суду від 26 вересня 2019 р. Справа № 461/11476/15-к. Провадження № 51-10039км18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84694512>

²¹³ Постанова Верховного Суду від 28 серпня 2019 р. Справа № 727/9754/18. Провадження № 51 3102км19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83977323>

²¹⁴ Ухвала Чернівецького апеляційного суду від 04 травня 2022 р. Справа № 727/9754/18. Провадження № 11-кп/822/99/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104214529>

²¹⁵ Волянська О. Мотивування судових рішень. Відповіді на аргументи сторін. Київ : LCF LAW GROUP. С. 10. URL: http://uba.ua/documents/doc/olena_volyanska_sudovyyu.pdf

ЄСПЛ щодо кримінального провадження. Наукових публікацій, де дано розгорнутий аналіз правових позицій ЄСПЛ щодо вмотивованості судових рішень у кримінальному провадженні, в масиві наукових публікацій України небагато²¹⁶. Водночас на дисертаційному рівні досліджено зв'язок вмотивованості процесуальних рішень слідчого, прокурора із допустимістю доказів²¹⁷.

Мабуть, першим, хто привернув увагу вітчизняних науковців і практиків до існування напрацьованого ЄСПЛ пласту практики щодо вмотивованості судових рішень став Джеремі МакБрайд. Неабияким поштовхом для вітчизняних досліджень кримінальних процесуальних аспектів практики ЄСПЛ загалом і проблематики вмотивованості судових рішень у кримінальному провадженні, зокрема, стала здійснена ним інкорпорація практики ЄСПЛ «Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес». До правових позицій ЄСПЛ щодо вмотивованості судових рішень у кримінальному провадженні Джеремі МакБрайд привернув увагу

---

²¹⁶ Рабінович П., Ратушна Б. Належне доказування як елемент права на справедливий судовий розгляд у судовому праві України (в світлі європейських стандартів). *Право України*. 2015. № 3. С. 87–97.

Брич Л. П. Право на вмотивоване судове рішення у кримінальному провадженні як складова права на справедливий суд в інтерпретації Європейського суду з прав людини. *Університетські наукові записки*. 2017. Випуск 3. С. 268–281. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/4907>

Байда А. О., Коломієць Н. А. Критерії вмотивованості судового рішення у практиці Європейського суду з прав людини.

Крет Г. М. Міжнародні стандарти доказування в системі стандартів справедливого правосуддя у кримінальному провадженні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Випуск 4. Том 1. С. 178–182. С. 180.

Крет Г. Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09 ; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2020. 560 с. С. 131–132, 160–161, 251. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/13756>

Степаненко А. С. Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса : Одеська національна юридична академія, 2017. 20 с. С. 12, 14–15.

²¹⁷ Шульгін С. О. Оцінка доказів слідчим і прокурором при прийнятті процесуальних рішень у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2021. 260 с. С. 106–113.

насамперед тим, що серед вимог, які характеризують вирок суду, виокремив рубрику «Необхідність наведення мотивів»²¹⁸. У ній він навів фрагменти з рішень ЄСПЛ, що відображають розуміння Страсбурзьким судом окремих аспектів вмотивованості судового рішення саме у кримінальному провадженні.

У 2015 р. був оприлюднений збірник документів Консультативної ради європейських суддів, у якому поміщено Висновок № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень, пункти 34–45 якого присвячені обґрунтуванню/мотивуванню судових рішень незалежно від виду провадження, в якому вони постановлені. Першим з концептуальних підходів цього документу є ствердження про обов'язковість мотивування судового рішення, яким не можна поступатися задля пришвидшення судового розгляду. Мотивування судового рішення повинно засвідчувати дотримання суддею принципів, проголошених Європейським судом з прав людини²¹⁹.

Автори навчального посібника з написання судових рішень вмотивованість судового рішення розглядають серед критеріїв якісного судового рішення у підрозділі 3.3 «Вмотивованість» і характеризують її лише шляхом наведення правової позиції ЄСПЛ, викладеної в п. 23 рішення у справі «Проніна проти України», що стосувалась справедливості цивільного провадження; загального правила, що «суд має проаналізувати та оцінити доречні та важливі аргументи сторін у судовому рішенні», яка стосується «кожного письмового рішення суду – як проміжної ухвали чи постанови, так і кінцевого судового рішення у справі». Крім того, у відповідному підрозділі посібника наведено приклади невмотивованих рішень національних судів щодо різних видів проваджень²²⁰.

---

²¹⁸ МакБрайд Дж. Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ : К.І.С., 2010. 576 с. С. 431–434.

²¹⁹ Documents of the Consultative Council of European Judges = Документи Консультативної ради європейських суддів : офіц. вид. / упоряд. А. О. Кавакін. Київ : Ін Юре, 2015. 772 с. Укр., англ. С. 489–505. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/opinion_1-18.pdf

²²⁰ Куйбіда Р., Сироїд О. Посібник із написання судових рішень. Київ : «Дрім Арт», 2013. 224 с. С. 3, 42–46.

Праця О. Волянської зводиться до 16 слайдів, що ілюструють загальні вимоги ЄСПЛ щодо вмотивованості судових рішень²²¹. Проте, вочевидь, авторка не ставила собі за мету дати повну і всебічну характеристику права на вмотивоване судове рішення у кримінальному провадженні.

Узагальнено розглядає вимогу про вмотивованість судових рішень як гарантію захисту прав і основоположних свобод людини О. Калачова²²², побіжно торкаючись і кримінального провадження, що виявляється в наведенні нею фрагментів рішення ЄСПЛ у справі «Салов проти України». Водночас висновки, виокремлені авторкою у відповідну структурну частину статті, є, по-перше, переконливими, по-друге, цілком можуть бути поширені й на розуміння вмотивованості як елемента справедливого судового рішення у кримінальному провадженні.

Наукова стаття Т. А. Цувіної присвячена вмотивованості судових рішень у цивільних провадженнях²²³. Указана авторка під умотивованістю судового рішення цілком слушно пропонує розуміти «повне і всебічне відбиття в рішенні суду мотивів, якими він керувався при ухваленні свого рішення, при оцінці доказів для встановлення наявності або відсутності обставин, на які сторони посилалися як на підґрунтя своїх вимог і заперечень, із зазначенням, чому певні докази були взяті до уваги або відхилені, й відзеркалення мотивів щодо позиції суду стосовно застосування норм матеріального і процесуального права»²²⁴. Погоджуючись зі сказаним, варто зауважити, що зроблені в результаті наведеного дослідження висновки можна поширити й на кримінальні провадження, оскільки ч. 1 ст. 6 Конвенції охоплює гарантії щодо всіх видів проваджень. А сам ЄСПЛ прямо вказує, що своє праворозуміння

---

²²¹ Волянська О. Мотивування судових рішень. Відповіді на аргументи сторін. Київ : LCF LAW GROUP. URL: http://uba.ua/documents/doc/olena_volyanska_sudovu.pdf

²²² Калачова О. Вмотивованість судових рішень як гарантія захисту прав і основоположних свобод людини. *Науковий часопис Академії прокуратури України*. 2016. С. 78–84.

²²³ Цувіна Т. А. Умотивованість рішень суду та право на суд у цивільному судочинстві. *Проблеми законності*. Вип. 121. Харків, 2013. С. 215–224. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/6251/2/Tsvivina_215.pdf

²²⁴ Там само. С. 215–224. С. 223.

вмотивованості судового рішення у цивільному провадженні він ще більш суворо застосує до кримінальних проваджень²²⁵.

На підставі аналізу та узагальнення рішень ЄСПЛ щодо України було здійснено дослідження вмотивованості судових рішень у кримінальних провадженнях автором цієї праці²²⁶, в результаті якого було виснувано поняття та ознаки вмотивованого судового рішення у кримінальному провадженні.

Суд у виroku має дати відповідь на всі ключові аргументи сторони – така квінтесенція розуміння ЄСПЛ вимоги про вмотивованість судового рішення виражена ним у численних рішеннях цього органу міжнародної судової юрисдикції²²⁷. У п. 38 Висновку № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень з цього приводу уточнено, що відповідь має бути дана «на кожен окремий пункт вимог та на аргументи захисту»²²⁸. Дослівно ж ЄСПЛ демонструє своє розуміння вмотивованості судового рішення в таких висловлюваннях: «Право може вважатися ефективним,

---

²²⁵ Рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 р. (заява № 42310/04), п. 280. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_683

²²⁶ Брич Л. П. Право на вмотивоване судове рішення у кримінальному провадженні як складова права на справедливий суд в інтерпретації Європейського суду з прав людини. *Університетські наукові записки*. 2017. Випуск 3. С. 268–281. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/4907>

²²⁷ Рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 р. (заява № 42310/04), п.п. 272, 276, 277, 279, 280. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_683

Рішення ЄСПЛ у справі «Проніна проти України» від 18 липня 2006 р. (заява № 63566/00), п. 23. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_096

Рішення ЄСПЛ у справі «Бендерський проти України» від 15 листопада 2007 р. (заява № 22750/02), п. 42. *Офіційний вісник України*. 2008. № 18. Ст. 535.

Рішення ЄСПЛ у справі «Веренцов проти України» від 11 липня 2013 р. (заява № 20372/11), п. 88. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_945

²²⁸ Documents of the Consultative Council of European Judges = Документи Консультативної ради європейських суддів : офіц. вид. / упоряд. А. О. Кавакін. Київ : Ін Юре, 2015. 772 с. Укр., англ. С. 489–505. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/opinion_1-18.pdf

тільки якщо зауваження сторін насправді «заслухані», тобто належним чином вивчені судом»²²⁹; «Суд нагадує, що п. 1 статті 6 Конвенції зобов'язує суди давати обґрунтування своїх рішень...»²³⁰. «Суд зазначає, що згідно з його ustalеною практикою, яка відображає принцип належного здійснення правосуддя, у рішеннях судів та органів, що вирішують спори, має бути належним чином викладено підстави, на яких вони ґрунтуються»²³¹.

Вимога про вмотивованість судового рішення спрямована на досягнення таких цілей: 1) забезпечити зобов'язання органу державної влади виправдати свої дії²³²; 2) продемонструвати сторонам, що вони були почуті²³³; 3) дати сторонам можливість оскаржити його та отримати його перегляд вищою інстанцією²³⁴; 4) забезпечити нагляд громадськості за здійсненням правосуддя²³⁵.

Рішення у справах «Бендерський проти України» та «Проніна проти України», з яких взяті наведені вище цитати про розуміння ЄСПЛ вмотивованості судових рішень, стосувались цивільного

---

²²⁹ Рішення ЄСПЛ у справі «Бендерський проти України» від 15 листопада 2007 р. (заява № 22750/02), п. 42. *Офіційний вісник України*. 2008. № 18. Ст. 535.

²³⁰ Рішення ЄСПЛ у справі «Проніна проти України» від 18 липня 2006 р. (заява № 63566/00), п. 23. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_096

²³¹ Рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 р. (заява № 42310/04), п. 272. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_683

Рішення ЄСПЛ у справі «Веренцов проти України» від 11 липня 2013 р. (заява № 20372/11), п. 84. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_945

²³² Рішення ЄСПЛ у справі «Серявін та інші проти України» від 10 лютого 2010 р. (заява № 4909/04), п. 58. Міністерство юстиції. *Офіційний веб-сайт*. URL: <https://minjust.gov.ua/m/stattya-6-pravo-na-spravedliviy-sud>

Рішення ЄСПЛ у справі «Салов проти України» від 6 вересня 2005 р. (заява № 65518/01), п. 89. Міністерство юстиції. *Офіційний веб-сайт*. URL: <https://minjust.gov.ua/m/stattya-6-pravo-na-spravedliviy-sud>

²³³ Рішення ЄСПЛ у справі «Серявін та інші проти України» від 10 лютого 2010 р. (заява № 4909/04), п. 58. Міністерство юстиції. *Офіційний веб-сайт*. URL: <https://minjust.gov.ua/m/stattya-6-pravo-na-spravedliviy-sud>

²³⁴ Там само, п. 58.

²³⁵ Рішення ЄСПЛ у справі «Салов проти України» від 6 вересня 2005 р. (заява № 65518/01), п. 89. Міністерство юстиції. *Офіційний веб-сайт*. URL: <https://minjust.gov.ua/m/stattya-6-pravo-na-spravedliviy-sud>

провадження. У останній з названих справ «заявниця скаржилася на те, що національні суди не розглянули повністю її аргументи, зокрема щодо розміру її пенсії в порівнянні з прожитковим мінімумом, встановленим статтею 46 Конституції»²³⁶. У зв'язку з цим вона стверджувала про порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції щодо неї. «Уряд нагадав прецедентну практику Суду щодо того, що пункт 1 статті 6 Конвенції не зобов'язує національні суди надавати детальну відповідь на кожен аргумент заявника. Далі Уряд стверджував, що попри той факт, що заявниця згадувала конституційне положення у своєму позові та касаційній скарзі, вона не надавала жодних усних аргументів з цього питання під час слухань, а обгрутовувала свій позов положеннями Закону «Про пенсійне забезпечення». Уряд дійшов висновку, що звичайне посилання на свої конституційні права у її письмових заявах до суду не зобов'язували останній детально вивчати це питання»²³⁷. Проте, на думку Суду, національні суди, цілком проігнорували посилання заявниці на наведене положення Конституції України, яке було специфічним, доречним, важливим та безпосередньо стосувалося даної справи, не виконали своїх обов'язків, які випливали з Конвенції²³⁸. ЄСПЛ у цій справі визнав, що мало місце порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції.

Те, що наведене рішення стосувалося справедливості цивільного провадження, не є перешкодою застосувати закріплені там висновки і мотивацію як джерело права у кримінальному провадженні. ЄСПЛ наголосив на цьому у своєму рішенні у справі «Нечипорук і Йонкало проти України», яка стосувалася кримінального провадження, і щодо якого ЄСПЛ констатував 13 порушень Україною прав, гарантованих Конвенцією, зокрема й п. 1 ст. 6 Конвенції. У п. 280 наведеного рішення ЄСПЛ, посилаючись на своє рішення у справі «Проніна проти України», резюмував: «При розгляді питання про справедливість провадження в цивільній справі Суд визнавав, що ігноруючи конкретний, доречний і важливий аргумент заявника, національні суди не виконують

---

²³⁶ Рішення ЄСПЛ у справі «Проніна проти України» від 18 липня 2006 р. (заява № 63566/00, п. 20. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_096

²³⁷ Там само, п. 21.

²³⁸ Там само, п. 25.

своїх зобов'язань за пунктом 1 статті 6 Конвенції»... «Таке ж питання, на думку Суду, має місце й у справі, що розглядається, де зазначеної вимоги дотримано не було, незважаючи на те, що в контексті кримінального провадження вона є суворішою»²³⁹. Наведена правова позиція ЄСПЛ є «мостом», який зв'яже ознаки справедливого судового рішення щодо цивільних і кримінальних проваджень, і є підставою правомірного застосування як джерела права у кримінальних провадженнях висновків ЄСПЛ у справах, які стосувались справедливості цивільного провадження, зокрема в частині обґрунтованості судового рішення.

Висуваючи вимогу вмотивованості як обов'язкової ознаки справедливого судового рішення, ЄСПЛ водночас підкреслює, що «це не може сприйматись як вимога надавати детальну відповідь на кожен аргумент», як у рішеннях, що стосуються справедливості цивільного²⁴⁰, чи кримінального провадження²⁴¹. Тобто, в інтерпретації ЄСПЛ, межі обов'язку національного суду реагувати на доводи сторони кримінального провадження залежать від значимості аргументів, висунутих стороною.

Свої вимоги до рівня значимості аргументів, які заслуговують на те, щоб «бути заслуханими», та не можуть бути проігноровані національними судами, і на які національний суд зобов'язаний дати відповідь у судовому рішенні, Страсбурзький суд окреслив дуже абстрактно. У тих його рішеннях, де через порушення вимоги про вмотивованість судового рішення ЄСПЛ визнав порушення державою права на справедливий суд у кримінальному провадженні, рівень значимості розглядуваних аргумен-

---

²³⁹ Рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 р. (заява № 42310/04), п. 280. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_683

²⁴⁰ Рішення ЄСПЛ у справі «Проніна проти України» від 18 липня 2006 р. (заява № 63566/00), п. 23. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_096

Рішення ЄСПЛ у справі «Котенко та інші проти України» (заява № 2575/09 та 3 інші) від 20 червня 2019 р., п. 44. URL: minjust.gov.ua

²⁴¹ Рішення ЄСПЛ у справі «Салов проти України» від 6 вересня 2005 р. (заява № 65518/01), п. 89. Міністерство юстиції. *Офіційний веб-сайт*. URL: http://minjust.gov.ua/m/str_3171

тів описаний за допомогою оцінних понять: «конкретний, доречний і важливий аргумент ...»²⁴², «специфічний, доречний, важливий»²⁴³, «стосується обставин справи»²⁴⁴, «стосувались як фактичних, так і юридичних питань його справи»²⁴⁵.

Крім наведеного, виявляючи рівень значимості аргументів, потрібно врахувати те, як Страсбурзький суд встановлює межі обов'язку національного суду обґрунтовувати своє рішення. ЄСПЛ обрисовує ці межі у властивій йому манері, тобто без конкретної визначеності, не прагнучи досягти єдності застосовуваної термінології. Систематизувавши правові позиції ЄСПЛ в цій частині, можна узагальнити, що такі межі: по-перше, визначаються системою національного законодавства²⁴⁶; по-друге, залежать від характеру конкретного рішення²⁴⁷; по-третє, визначаються з урахуванням

---

²⁴² Рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 р. (заява № 42310/04), п. 280. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_683.

Рішення ЄСПЛ у справі «Веренцов проти України» від 11 липня 2013 р. (заява № 20372/11), п. 88. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_945.

²⁴³ Рішення ЄСПЛ у справі «Проніна проти України» від 18 липня 2006 р. (заява № 63566/00), п. 25. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_096

²⁴⁴ Там само, пп. 23, 25.

Рішення ЄСПЛ у справі «Котенко та інші проти України» (заява № 2575/09 та 3 інші) від 20 червня 2019 р., п. 44. URL: minjust.gov.ua

²⁴⁵ Рішення ЄСПЛ у справі «Веренцов проти України» від 11 липня 2013 р. (заява № 20372/11), п. 87. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_945.

²⁴⁶ Рішення ЄСПЛ у справі «Проніна проти України» від 18 липня 2006 р. (заява № 63566/00), п. 23. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_096

²⁴⁷ Рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 р. (заява № 42310/04), п. 272. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_683.

Рішення ЄСПЛ у справі «Проніна проти України» від 18 липня 2006 р. (заява № 63566/00), п. 23. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_096

Рішення ЄСПЛ у справі «Бендерський проти України» від 15 листопада 2007 р. (заява № 22750/02), п. 42. *Офіційний вісник України*. 2008. № 18. Ст. 535.

конкретних обставин відповідної справи»²⁴⁸; по-четверте, відповіді суду на доводи сторони повинні бути «явними та очевидними»²⁴⁹. Останню ознаку потрібно роз'яснити окремо. Згідно з розумінням ЄСПЛ, обов'язок національного суду мотивувати своє рішення не зводиться до формального, поверхневого заперечення вагомих, значущих аргументів сторони. ЄСПЛ констатував, що національні суди різних інстанцій цілком проігнорували доводи заявника, «просто зазначивши, що вони спростовуються незазначеними матеріалами справи та сукупністю доказів у справі»²⁵⁰.

Як відомо, значимість аргументів визначається єдністю формальних та змістових чинників.

Вимоги щодо форми аналізованих аргументів можна сформулювати з висловлювань, мотивувань, зазначених у практиці ЄСПЛ. З точки зору форми, то обов'язковим є те, що відповідні аргументи повинні стосуватись обставин конкретної справи²⁵¹; відповідати чинному національному законодавству²⁵²; стосуватись вимог, підсудних національному суду у провадженні відповідного

---

²⁴⁸ Рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 р. (заява № 42310/04), п. 272. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_683.

Рішення ЄСПЛ у справі «Проніна проти України» від 18 липня 2006 р. (заява № 63566/00), п. 23. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_096

Рішення ЄСПЛ у справі «Бендерський проти України» від 15 листопада 2007 р. (заява № 22750/02), п. 42. *Офіційний вісник України*. 2008. № 18. Ст. 535.

Рішення ЄСПЛ у справі «Салов проти України» від 6 вересня 2005 р. (заява № 65518/01), п. 89. Міністерство юстиції. *Офіційний веб-сайт*. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_3171

Рішення ЄСПЛ у справі «Котенко та інші проти України» (заява № 2575/09 та 3 інші) від 20 червня 2019 р., п. 44. URL: minjust.gov.ua

²⁴⁹ Рішення ЄСПЛ у справі «Веренцов проти України» від 11 липня 2013 р. (заява № 20372/11), п. 87. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_945

²⁵⁰ Там само, п. 87.

²⁵¹ Рішення ЄСПЛ у справі «Проніна проти України» від 18 липня 2006 р. (заява № 63566/00), п. 23. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_096

²⁵² Там само, п. 23.

виду²⁵³. Очевидним є те, що це можуть бути посилання сторін на положення міжнародного та національного законодавства, традиції, юридичні висновки²⁵⁴. Наприклад, на статті Конституції України, як у кількох справах цивільного провадження²⁵⁵, або на «законодавче регулювання порядку проведення мирних демонстрацій», як у справі «Веренцов проти України»²⁵⁶.

Посилання на положення, які встановлюють права чи обов'язки суб'єктів, зафіксовані у Конституції України, чи передбачені у КК України або у КПК України, уже самі собою є значущими за змістом аргументами. «Forma legalis est forma essentialis [юридична форма є істотна форма]», – казали у Древньому Римі. Тож, з формального боку, посилання на будь-яку юридичну норму, закріплену у Конституції України, чи у КК України, чи КПК України, кореспондує обов'язок національного суду будь-якої інстанції дати відповідь у судовому рішенні. У наведених справах ЄСПЛ визнав порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції через ігнорування національними судами посилання обвинуваченого* на інші акти законодавства. Проте, слід зауважити, що таке посилання не тягне автоматично значущості змісту аргументу. Лише за умови змістової значущості аргументів, тобто, коли вони стосуються встановлення винності/невинності особи (кримінально-правова кваліфікація, сфера доказування), є актами, до яких відсилають бланкетні диспозиції

---

²⁵³ Рішення ЄСПЛ у справі «Проніна проти України» від 18 липня 2006 р. (заява № 63566/00), п. 23. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_096

²⁵⁴ Там само.

²⁵⁵ Там само.

Рішення ЄСПЛ у справі «Петриченко проти України» від 12 липня 2016 р. (заява № 2586/07), п. 11-14. Міністерство юстиції. *Офіційний веб-сайт*. URL: <https://minjust.gov.ua/m/stattya-6-pravo-na-spravedliviy-sud>

Рішення ЄСПЛ у справі «Богатова проти України» від 7 жовтня 2010 р. (заява № 5231/04) URL: <https://minjust.gov.ua/m/stattya-6-pravo-na-spravedliviy-sud>

²⁵⁶ Рішення ЄСПЛ у справі «Веренцов проти України» від 11 липня 2013 р. (заява № 20372/11), п. 87. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_945

* Поняттю «кримінальне обвинувачення» ЄСПЛ надає автономне, ширше, ніж у національному законодавстві, значення.

кримінального чи кримінального процесуального законодавства, посилання на нормативно-правові акти регулятивного законодавства є тим достатньо значущим аргументом, на який має дати відповідь суд у судовому рішенні.

Проте використана ЄСПЛ термінологія не дає змоги зробити висновки щодо того, яким саме має бути конкретний зміст таких аргументів. У рішеннях ЄСПЛ не виявлено узагальнених вказівок щодо конкретного змісту таких, вартих уваги з боку національного суду аргументів, що має отримати відображення в судовому рішенні. Не сформульовано й їхнє поняття. Це означає, що Страсбурзький суд не встановив жодних обмежень щодо змісту аргументів сторони, на які національний суд зобов'язаний дати відповідь у судовому рішенні.

Враховуючи, що судова практика в Україні демонструвала приклади прийняття судових рішень, висновки у яких прямо суперечили навіть вимогам національного законодавства²⁵⁷, використання стороною оцінних понять, як це має підстави робити сам ЄСПЛ, не буде результативним у конкретному кримінальному провадженні в Україні. Українські реалії вимагають стійкої опори для обґрунтування змісту аргументів, що визначає такий рівень значимості аргументів сторони, який тягне обов'язок суду дати на них відповідь. Значно підвищує очевидність значущості аргументів сторони посилання на чіткі нормативно-правові приписи високої юридичної сили. Це можуть бути положення національного законодавства, прямі вказівки у практиці ЄСПЛ на зміст аргументів, котрі не можуть бути проігноровані національними судами. Визначаючи правові інститути, до яких належать аналізовані аргументи, доцільно здійснити їхню класифікацію. В результаті першого рівня

---

²⁵⁷ Галицький районний суд м. Львова, визнавши заявника винним у вчиненні такого адміністративного правопорушення, як порушення порядку організації та проведення пікетування, зазначивши, що заявник провів вуличний похід без відповідного дозволу Львівської міської ради, навіть незважаючи на те, що такий дозвіл законодавством не вимагався [Рішення ЄСПЛ у справі «Веренцов проти України» від 11 липня 2013 р. (заява № 20372/11). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_945], п.п 14, 87].

поділу змістової аргументації сторони кримінального провадження виділяємо матеріально-правову та процесуальну складові. Матеріально-правова частина аргументації, оскільки йдеться про кримінальні провадження, передусім охоплює галузь кримінального права, але не вичерпується ним. Апелювання до будь-яких інших, крім КК України, джерел кримінального права, зокрема конституційних норм та нормативно-правових актів інших галузей законодавства, до яких відсилають бланкетні диспозиції статтей кримінального закону, також є тим аргументом, який не мають права проігнорувати у судовому рішенні національні суди.

Кримінально-процесуальна складова змісту аргументації, якій кореспондує обов'язок суду мотивувати судові рішення, частково відображена у практиці ЄСПЛ. Це найперше сфера доказів і доказування, що відображено у рішеннях ЄСПЛ, у яких цей Суд вирішував питання про справедливість, як цивільних, так і кримінальних проваджень. Відповідно до рішення ЄСПЛ у справі «Бендерський проти України», що стосувалася цивільного провадження, це, безперечно, сфера доказування. У цій справі «заявник скаржитися на порушення його права на справедливий судовий розгляд, заявляючи про несправедливу та абсурдну оцінку доказів та невмотивованість судових рішень, винесених у його справі», а відтак, на порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції щодо нього²⁵⁸. «У даній справі заявнику довелося доводити в судах, що серветку було введено під час операції в Центрі-відповідачі та залишено в сечовому міхурі»²⁵⁹. Основна претензія заявника до України полягала в тому, що національні суди всіх інстанцій, які розглядали його справу, проігнорували висновок судово-медичної експертизи, який «стосовно введення серветки в міхур ... встановив баланс ймовірностей, що свідчить на користь тверджень заявника»²⁶⁰, та показання свідків-лікарів. Попри те, що ЄСПЛ підтвердив свою послідовну позицію, «що питання прийнятності доказів та їх доказова сила визначають-

---

²⁵⁸ Рішення ЄСПЛ у справі «Бендерський проти України» від 15 листопада 2007 р. (заява № 22750/02), п. 36. *Офіційний вісник України*. 2008. № 18. Ст. 535.

²⁵⁹ Там само, п. 43.

²⁶⁰ Там само, п. 43.

ся національним законодавством»²⁶¹, цей судовий орган міжнародної юрисдикції визнав, що «для вирішення справ такого типу медичний експертний висновок, безперечно, має вирішальне значення»²⁶². Також Страсбурзький суд резюмував, що, не прокоментувавши в будь-який спосіб свідчення лікарів-урологів, які підтверджували доводи заявника, українські судові органи не забезпечили заявнику право на справедливий судовий розгляд у сенсі пункту 1 статті 6 Конвенції²⁶³.

Про доказування у справі про адміністративне правопорушення, яку ЄСПЛ, дотримуючись своїх усталених критеріїв, прирівняв до кримінального обвинувачення, прямо йдеться у рішенні ЄСПЛ у справі «Веренцов проти України». Суд звертає увагу, «чи було заявникові надано можливість оскаржити достовірність доказів та протидіяти їхньому використанню. Враховується також якість доказів, включаючи те, чи не ставлять обставини, за яких вони були отримані, під сумнів їхню надійність та точність»²⁶⁴.

Сфера доказування в кримінальному провадженні як така, що зумовлює значущість аргументації сторони, відображена у рішенні ЄСПЛ у справі «Салов проти України». «Суд не дослідив свої попередні міркування щодо наявності доказів того, що заявник активно намагався розповсюдити газету, яку він не видав сам, як таку, що містить правдиву інформацію, та щодо того вплинув заявник суттєво на рішення виборців щодо необхідності взяти участі у виборах та не голосувати за пана Кучму»²⁶⁵. Як дослідив В. Лушпійко, у рішенні Великої Палати ЄСПЛ «Бочан проти України» Суд визнав порушенням те, що національні суди ніяк не прокоментували допустимість доказів, які мали вирішальне

---

²⁶¹ Рішення ЄСПЛ у справі «Бендерський проти України» від 15 листопада 2007 р. (заява № 22750/02), п. 38. *Офіційний вісник України*. 2008. № 18. Ст. 535.

²⁶² Там само, п. 43.

²⁶³ Там само, пп. 45, 46.

²⁶⁴ Рішення ЄСПЛ у справі «Веренцов проти України» від 11 липня 2013 р. (заява № 20372/11), п. 86. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_945.

²⁶⁵ Рішення ЄСПЛ у справі «Салов проти України» від 6 вересня 2005 р. (заява № 65518/01), п. 91. Міністерство юстиції. *Офіційний веб-сайт*. URL: <https://minjust.gov.ua/m/stattya-6-pravo-na-spravedliviy-sud>

значення для справи. На підставі цього дослідник зробив висновок, що ігнорування судом показань свідка, які мають істотне значення, є порушенням права на справедливий суд²⁶⁶.

«Вимога щодо необхідності доведення вини особи поза розумним сумнівом повинна бути підкріплена належним рівнем обґрунтованості та вмотивованості судових рішень, забезпечуючи наведення судом ходу дослідження доказів, логіку міркувань суду, які докази та аргументи сторін викликали у суду розумні сумніви і яким чином наявні у провадженні докази їх спростували», – резюмує у дисертації А. С. Степаненко²⁶⁷.

Доводи обвинуваченого про порушення його процесуальних прав, передбачених як актами національного, так і міжнародного законодавства, які належать до кримінально-процесуальної складової змістової аргументації сторони, також відображені у практиці ЄСПЛ: «Суд також не надав відповіді на скарги заявника про порушення його процесуальних прав, гарантованих пунктом 1 та підпунктами «b»–«d» пункту 3 статті 6 Конвенції»²⁶⁸. У справі «Надточій проти України» ЄСПЛ розглядав дотримання гарантій ч. 1 ст. 6 Конвенції не в аспекті вмотивованості судового рішення. Він визнав порушення Україною права заявника на справедливий суд через порушення процесуальних прав. «Суд вважає, що у провадженні, яке розглядається, важливі процесуальні гарантії були відсутні та що ці процесуальні недоліки, у світлі обставин справи, були достатньо серйозними, щоб піддати сумніву справедливість провадження. Відповідно було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції»²⁶⁹. Таким чином, доводи обвинуваченого про порушення його

---

²⁶⁶ Лушпієнко В. Оцінка показань свідка судом у кримінальному процесі України. С. 200–202. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2017/2/48.pdf>

²⁶⁷ Степаненко А. С. Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса : Одеська національна юридична академія, 2017. 20 с. С. 12, 14–15.

²⁶⁸ Рішення ЄСПЛ у справі «Веренцов проти України» від 11 липня 2013 р. (заява № 20372/11), п. 87. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_945

²⁶⁹ Рішення ЄСПЛ у справі «Надточій проти України» від 15 травня 2008 р. (заява № 7460/03), п. 29. Міністерство юстиції. *Офіційний веб-сайт*. URL: <https://minjust.gov.ua/m/stattya-6-pravo-na-spravedliviy-sud>

процесуальних прав є значущими за змістом аргументами, які суд не має права проігнорувати в судовому рішенні задля забезпечення вимоги про вмотивованість судового рішення.

Не можна оминати суб'єкту складову – вагомі за змістом і за формою аргументи якої сторони кримінального провадження не можуть бути проігноровані національними судами. У рішеннях ЄСПЛ за заявами про порушення права на справедливий суд у кримінальних провадженнях йдеться лише про аргументи обвинуваченого²⁷⁰. Така ситуація цілком закономірна. Адже Конвенція гарантує захист прав людини, а не держави в цілому, чи окремих державних органів. Дотримуючись принципу процесуальної рівності сторін, зафіксовані у практиці ЄСПЛ правові позиції цього авторитетного органу щодо вмотивованості судових рішень повинні поширюватися на аргументи, як сторони захисту, так і сторони державного обвинувачення у змагальному кримінальному провадженні. Ігнорування судом апеляційної інстанції аргументів саме прокурора, наведених у його апеляційній скарзі, стало підставою скасування Верховним Судом ухвали Апеляційного суду Дніпропетровської області²⁷¹.

На підставі здійсненого аналізу можна резюмувати, що висунута у практиці ЄСПЛ вимога вмотивованості судового рішення є однією з гарантій, що забезпечують справедливість судового рішення в кримінальному провадженні, а відтак – його законність. У розумінні ЄСПЛ вмотивованим може вважатись судове рішення, в якому не лише «наведено належні та достатні мотиви та підстави його ухвалення», як цього вимагає національне законодавство у ч. 4 ст. 370 КПК України, а й дано відповідь на значущі аргументи сторони кримінального провадження. Ця відповідь має бути не формальною, поверхневою та абстрактною, а конкретною та аргументованою щодо питань, як факту, так і права, що стосуються кримінально-правової кваліфікації, застосування заходів кримінально-

---

²⁷⁰ Рішення ЄСПЛ у справі «Веренцов проти України» від 11 липня 2013 р. (заява № 20372/11), п. 88. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_945

²⁷¹ Постанова Верховного Суду від 25 вересня 2018 р. Справа № 210/4412/15-к. Провадження № 51-80км17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76859981>

правового характеру, сфери доказування, процесуальних прав обвинуваченої особи²⁷².

Вимога вмотивувати судові рішення як складова права на справедливий суд стосується «кожного письмового рішення суду – як проміжної ухвали чи постанови, так і кінцевого судового рішення у справі»²⁷³, поширюється на судові рішення судів усіх інстанцій; 3) поширюється на судові рішення у всіх провадженнях, зокрема кримінальному.

Оцінюючи під призвою напрацьованого ЄСПЛ стандарту мотивування кримінально-процесуального доказування у судових рішеннях у кримінальних провадженнях щодо торгівлі людьми, варто зауважити, що для цієї категорії кримінальних проваджень характерним є значний відсоток застосування консенсуальних процедур, що безпосередньо пов'язано з мотивуванням саме кримінального процесуального доказування. Так, за даними судової статистики у кримінальних провадженнях за обвинуваченням у вчиненні злочину, передбаченого ст. 149 КК України, із затвердженням угоди про визнання винуватості було постановлено: 6 із 32 вироки у 2021 р.; 8 з 25 вироки у 2020 р.; 8 з 35 вироки у 2019 р.; 2 із 25 вироки у 2018 р.; 2 з 21 у 2017 р.²⁷⁴ Наслідком укладення та затвердження цих угод є обмеження права на оскарження вироку, зокрема, для підозрюваного чи обвинуваченого відповідно до положень ст.ст. 394, 424, 473 КПК України, а також відмова від прав: «на судовий розгляд, під час якого прокурор зобов'язаний довести кожну обставину щодо кримінального правопорушення» та «допитати під час судового розгляду свідків обвинувачення, подати клопотання про виклик свідків і подати докази, що свідчать на його

---

²⁷² Брич Л. П. Право на вмотивоване судові рішення у кримінальному провадженні як складова права на справедливий суд в інтерпретації Європейського суду з прав людини. *Університетські наукові записки*. 2017. Випуск 3. С. 268–281. URL: <http://dSPACE.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/4907>

²⁷³ Рабінович П., Ратушна Б. Належне доказування як елемент права на справедливий судовий розгляд у судовому праві України (в світлі європейських стандартів). *Право України*. 2015. № 3. С. 87–97. С. 94.

²⁷⁴ Інформація про стан розгляду справ та кількість засуджених осіб за статтею 149 Кримінального кодексу України «Торгівля людьми». URL: https://court.gov.ua/insh/sudova_statystyka/

користь», що передбачені, відповідно, абзацом першим і абзацом четвертим п. 1 ст. 474 КПК України.

Особливістю мотивувальної частини вироків, укладених на підставі угод, є відсутність у законі (ч. 3 ст. 475 КПК України) будь-якої вимоги мотивувати кримінальне процесуальне доказування у таких провадженнях. Що й спостерігаємо у конкретних výroках. Опрацювання 76 наданих Єдиним державним реєстром як вироків у кримінальних провадженнях за обвинуваченням у вчиненні торгівлі людьми за відповідною частиною ст. 149 КК України за період з 01 січня 2019 р. показує, що їх можна розділити на три групи. Перша – це та, де провадження завершилися затвердженням судом угоди між прокурором і обвинуваченим про визнання винуватості. Таких вироків у означеній групі виявлено 18 (додаток № 1).

В іншій частині кримінальних проваджень за обвинуваченням у вчиненні торгівлі людьми в зв'язку з повним визнанням обвинуваченим своєї вини у пред'явленому йому обвинуваченні суди, керуючись ч. 3 ст. 349 КПК України, визнавали не доцільним дослідження доказів щодо тих фактичних обставин, які ніким не оспорується, обмежившись допитом обвинуваченого/обвинувачених та дослідженням даних, що характеризують його/їх особу. Таких вироків виявлено 27 (додаток № 2). У цій групі вироків спостерігаємо однотипний висновок: «Оцінивши докази по справі у сукупності при встановлених обставинах, суд вважає, що винуватість обвинуваченого у вчиненні вищезазначеного злочину в судовому засіданні доведена повністю і зібраних доказів достатньо для визнання його винним»²⁷⁵. Серед них трапляються посилання на рішення ЄСПЛ, зокрема на правову позицію, «що при оцінці доказів суд, як правило, застосовує критерій доведення «поза розумним сумнівом», така доведеність може впливати із співіснування достатньо переконливих, чітких і узгоджених між собою висновків»²⁷⁶.

---

²⁷⁵ Вирок Орджонікідзевського районного суду міста Запоріжжя від 16 вересня 2021 р. Справа № 335/954/21 1-кп/335/437/2021. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99943140>

²⁷⁶ Вирок Комінтернівського районного суду м. Харкова від 08 липня 2020 р. Номер провадження 1-кп/641/200/2020. Справа № 641/3421/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90275299>

Вироки судів першої інстанції, у яких суди, дослідивши сукупність доказів, надають мотивування кримінальному процесуальному доказуванню, перебувають у меншості. Їх виявлено всього 9 з 76 (додаток № 3). Серед них виявлено 1 вирок, де в переліку досліджених доказів суд указав і протоколи про результати НСРД, але не вказав документи, що засвідчують наявність судових дозволів на їх проведення, і припинив дослідження інших доказів: «З урахуванням думки всіх учасників судового розгляду, дослідження інших доказів у даному кримінальному провадженні суд визнав недоцільним»²⁷⁷. У наведеному вирокі відсутні: обґрунтування рішення суду про недоцільність дослідження інших доказів посиланням на ч. 3 ст. 349 КПК України, а також вказівка про виконання тих умов і роз'яснення про наслідки для сторони захисту, які тягне згода на недослідження доказів, встановлені цією нормою, що є підставою вважати істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону.

Решта судових рішень – 21, які Єдиний державний реєстр судових рішень України (далі у тексті – ЄДРСР) показав як вирокі у кримінальних провадженнях за обвинуваченням у вчиненні торгівлі людьми, виявилися закритими для перегляду, або проміжними ухвалами судів, постановлених під час судового розгляду кримінальних проваджень, у яких питання кримінального процесуального доказування не відображені.

Незважаючи на те, що аналіз тих 9-ти вироків, у судовому провадженні яких здійснювалось кримінальне процесуальне доказування, показує, що це саме ті провадження, де сторона захисту намагалася дати відсіч обвинуваченню, не всі з них були оскаржені в апеляційному порядку. З огляду на дані, отримані з Єдиного державного реєстру судових рішень України, апеляційне оскар-

---

Вирок Комінтернівського районного суду м. Харкова від 11 травня 2021 р. Номер провадження 1-кп/641/146/2021. Справа № 646/1104/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96776541>

²⁷⁷ Вирок Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 28 січня 2022 р. Справа № 335/10506/21. Провадження № 1-кп/335/325/2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102830168>

ження мало місце щодо 6-ти з 9-ти вироків²⁷⁸. Окремі з них оскаржені у касаційному порядку²⁷⁹. У деяких із цих проваджень спостерігаємо некваліфікованість захисту²⁸⁰. Судове рішення суду апеляційної інстанції по суті постановлено у 5-ти провадженнях²⁸¹.

---

²⁷⁸ Ухвала Волинського апеляційного суду про відкриття апеляційного провадження від 16 серпня 2021 р. Справа № 0308/9191/12. Провадження № 11-кп/802/673/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99040784>

Ухвала Вінницького апеляційного суду про відкриття апеляційного провадження від 29 липня 2021 р. Справа № 127/1309/19. Провадження № 1-кп/127/48/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98632598>

Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 13 липня 2020 р. Провадження № 11-кп/803/1331/20. Справа № 175/3383/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90483742>

Ухвала Дніпровського апеляційного суду про відкриття апеляційного провадження від 22 вересня 2020 р. Провадження № 11-кп/803/2678/20. Справа № 200/17433/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91707528>

Ухвала Чернівецького апеляційного суду від 04 травня 2022 р. Справа № 727/9754/18. Провадження № 11-кп/822/99/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104214529>

Ухвала Хмельницького апеляційного суду від 28 червня 2022 р. Справа № 686/20525/19. Провадження № 11-кп/4820/295/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104969744>

²⁷⁹ Постанова Верховного Суду від 22 вересня 2022 р. Справа № 127/1309/19. Провадження № 51-5286м21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106454425>

Постанова Верховного Суду від 24 січня 2023 р. Справа № 727/9754/18. Провадження № 51-3102 км 19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108710739>

Постанова Верховного Суду від 21 грудня 2022 р. Справа № 686/20525/19. Провадження № 51-3003км22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108225746>

²⁸⁰ Ухвала Дніпровського апеляційного суду про залишення апеляційної скарги без руху від 12 серпня 2020 р. Провадження № 11-кп/803/2678/20. Справа № 200/17433/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90932011>

²⁸¹ Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 17 грудня 2020 р. Провадження № 11-кп/803/2678/20. Справа № 200/17433/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93688602>

Ухвала Хмельницького апеляційного суду від 28 червня 2022 р. Справа № 686/20525/19. Провадження № 11-кп/4820/295/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104969744>

Ухвала Вінницького апеляційного суду Справа № 127/1309/19. Провадження № 1-кп/127/48/19. Справа № 127/1309/19. Провадження № 1-кп/127/48/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99110967>

У означеній групі кримінальних проваджень, у яких під час судового розгляду здійснювалось кримінальне процесуальне доказування, воно не оскаржувалось стороною захисту лише у трьох²⁸² з дев'яти проваджень: «захисник, не оскаржуючи висновок суду щодо доведеності винуватості обвинуваченого у скоєнні інкримінованих злочинів...»²⁸³. У решті проваджень воно було оскаржене²⁸⁴. Зокрема, свої твердження про недоведеність винуватості свого підзахисного у вчиненні інкримінованого йому злочину адвокат обґрунтовував тим, що на потерпілу особу органом досудового розслідування було вчинено тиск, що підтверджується її показаннями в судовому засіданні; про недопустимість як доказу протоколу пред'явлення особи для впізнання за фотознімком, оскільки отриманий в результаті слідчої дії, проведеної з порушенням вимог кримінального процесуального закону, що суд упереджено

Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 13 липня 2020 р. Провадження № 11-кп/803/1331/20. Справа № 175/3383/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90483742>

Ухвала Чернівцького апеляційного суду від 04 травня 2022 р. Справа № 727/9754/18. Провадження № 11-кп/822/99/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104214529>

²⁸² Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 17 грудня 2020 р. Провадження № 11-кп/803/2678/20. Справа № 200/17433/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93688602>

Ухвала Волинського апеляційного суду від 27 вересня 2021 р. Справа № 0308/9191/12. Провадження № 11-кп/802/673/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100030926>

Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 13 липня 2020 р. Провадження № 11-кп/803/1331/20. Справа № 175/3383/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90483742>

²⁸³ Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 17 грудня 2020 р. Провадження № 11-кп/803/2678/20 Справа № 200/17433/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93688602>

²⁸⁴ Ухвала Хмельницького апеляційного суду від 28 червня 2022 р. Справа № 686/20525/19. Провадження № 11-кп/4820/295/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104969744>

Ухвала Чернівцького апеляційного суду від 04 травня 2022 р. Справа № 727/9754/18. Провадження № 11-кп/822/99/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104214529>

Постанова Верховного Суду від 22 вересня 2022 р. Справа № 127/1309/19. Провадження № 51-5286м21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106454425>

та однобічно оцінив показання свідка та двох потерпілих, що інша потерпіла – «ОСОБА_13, яка, на його думку, є агентом поліції, давала покази в суді по сценарію, вигаданому прокурором».

Крім цього, на думку адвоката, «районним судом проігноровано, що слідчі спочатку внесли відомості до ЄРДР за № 1201726000000407 про вигадане кримінальне правопорушення, а потім знайшли потерпілу ОСОБА_13, яка подала заяву про вчинення кримінального правопорушення, у зв'язку із чим усі зібрані докази під час досудового розслідування є недопустимими. Співробітники поліції зніціювали розслідування без достатньої інформації щодо причетності особи до злочину, після чого вони вийшли за межі пасивного розслідування, змодельовавши ситуацію».

Суд вважав, що інкримінований ОСОБА_14 злочин містить усі ознаки провокації. Також Суд зазначив, що протокол огляду з додатками до нього від 30.06.2017 року (т. 1, а.с. 75–137) та протокол огляду з додатками від 15.02.2018 року (т. 2 а.с. 127–140) є недопустимими доказами, оскільки не засвідчені підписом слідчого та особою яка брала участь у виготовленні таких додатків ОСОБА_15, як це визначено ч. 3 ст. 105 КПК України.

Крім цього, районний суд проігнорував та не врахував письмове клопотання захисту щодо недопустимості протоколу про хід і результати НСРД від 31.08.2017 року та додатки до нього (т. 2, а.с. 233–251), оскільки відсутні ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення НСРД в реєстрі матеріалів досудового розслідування, а ухвала апеляційного суду, яка долучена прокурором майже через три роки, також є недопустимим доказом, оскільки прокурор не вжив необхідних заходів для її отримання. Додатки до протоколу виготовлені неналежним чином і упаковані без мети надійного зберігання, підписами учасників НСРД не засвідчені. Прокурор не прийняв жодних дій у визначений законом спосіб для письмового повідомлення ОСОБА_6 і ОСОБА_15 про обмеження їх Конституційних прав під час НСРД²⁸⁵. Попри те, що колегією суддів не встановлено істотних порушень вимог кримінального проце-

---

²⁸⁵ Ухвала Чернівецького апеляційного суду від 04 травня 2022 р. Справа № 727/9754/18. Провадження № 11-кп/822/99/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104214529>

суального закону і залишено в силі вирок суду першої інстанції²⁸⁶, аналіз показує, що суд апеляційної інстанції не дав відповіді на значущі аргументи сторони захисту. Зокрема, для спростування аргументів захисника про відсутність ухвал слідчого судді про надання дозволів на проведення НСРД в реєстрі матеріалів досудового розслідування, в ухвалі суду апеляційної інстанції перелічено ухвали Апеляційного суду Чернівецької області про надання дозволів на проведення НСРД з номерами аркушів справи, але не наведено дані про ознайомлення з ними сторони захисту в порядку ст. 290 КПК України, про строки і умови, за яких вони були розсекречені.

Щодо кримінального процесуального доказування у розглядуваному кримінальному провадженні судом апеляційної інстанції констатовано: «Наявні в матеріалах кримінального провадження та дослідженні судом докази отримані у порядку, встановленому КПК України, підтверджують існування обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та згідно положень ст.ст. 84, 85, 86 КПК України є належними, допустимими, достовірними доказами, які у своїй сукупності доводять вину ОСОБА_7 у вчиненні кримінального правопорушення передбаченого ч. 3 ст. 149 КК України»²⁸⁷.

Суд апеляційної інстанції проігнорував такі доводи сторони захисту, що стосувались кримінального процесуального доказування: «захисник зазначає, що в судовому засіданні, на стадії дослідження протоколів негласних слідчих оперативних дій щодо обвинувачених було встановлено, що до кожного з протоколів були додані СД-диски з звукозаписами розмов обвинувачених, однак,

---

²⁸⁶ Ухвала Чернівецького апеляційного суду від 04 травня 2022 р. Справа № 727/9754/18. Провадження № 11-кп/822/99/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104214529>

²⁸⁷ Ухвала Хмельницького апеляційного суду від 28 червня 2022 р. Справа № 686/20525/19. Провадження № 11-кп/4820/295/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104969744>

Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 13 липня 2020 р. Провадження № 11-кп/803/1331/20. Справа № 175/3383/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90483742>; Ухвала Верховного Суду від 16 жовтня 2020 р. Справа № 175/3383/19-к. Провадження № 51-3969ск20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106454425>

суд, всупереч правилам дослідження речових доказів, не поставив на обговорення питання про необхідність дослідження цих дисків, які являються невід’ємною частиною кожного окремо взятого протоколу. При цьому, захисник вказує, що суд, не зважаючи на вичерпний перелік письмових доказів, які прокурор просив дослідити, за власною ініціативою, виходячи за межі заявленого прокурором клопотання, витребував у прокурора всі матеріали кримінального провадження без виключення, а саме – 5 томів кримінального провадження в нерозшитому вигляді, та самовільно приєднав їх до матеріалів судової справи, й вважає, що такими діями суд першої інстанції порушив як принцип безпосередності, так і принцип неупередженості та об’єктивності провадження»²⁸⁸.

Щодо мотивування означених судових рішень судів першої інстанції у кримінальних провадженнях за обвинуваченням у вчиненні торгівлі людьми (додаток № 3), у проаналізованих вироків судів першої інстанції не відображено аргументів будь-якої зі сторін, на які суд не дав відповіді у мотивувальній частині вироку. На рівні аналізу самих лише вироків, постановлених судами першої інстанції, не виявлено ігнорування судами доводів сторони захисту про недопустимість доказів²⁸⁹. Суд, давши відповідь у судовому рішенні на кожен відображений у тексті вироку аргумент сторони захисту про недопустимість того чи іншого доказу, врешті відхилив їх, констатувавши безпідставність²⁹⁰. В іншому випадку суд погодився з одним із багатьох доводів сторони захисту, що стосувалися недопустимості доказів, зокрема про недопустимість як доказу протоколу огляду від 30.06.2017 р. та додатків до нього, через те, що цей протокол не був підписаний свідком Особа_14, та визнав

---

²⁸⁸ Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 13 липня 2020 р. Провадження № 11-кп/803/1331/20. Справа № 175/3383/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90483742>

²⁸⁹ Вирок Шевченківського районного суду м. Чернівці від 14 січня 2022 р. Справа № 727/9754/18. Провадження № 1-кп/727/19/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103129709>

Вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 14 грудня 2021 р. Справа № 686/20525/19. Провадження № 1-кп/686/598/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101904793>

²⁹⁰ Там само.

його недопустимим і чомусь неналежним доказом²⁹¹. Не виявили невмотивованості вироків судів першої інстанції й суди апеляційної²⁹² та касаційної інстанцій²⁹³. В результаті ж порівняльного аналізу судових рішень судів різних інстанцій у тій самій справі виявляємо, що сторона захисту мала претензії до вмотивованості судових рішень²⁹⁴.

Як зазначалося, вимога вмотивованості поширюється не лише на кінцеві судові рішення, які вирішують кримінальне провадження по суті, а й на проміжні судові рішення. «При прийнятті суддею рішення про зміну, скасування або обрання запобіжного заходу висновок щодо наявності підстав для цього або їх відсутності має бути мотивованим у постанові»²⁹⁵.

Відповідно до ч. 1 ст. 194 КПК України, «під час розгляду питання про застосування запобіжного заходу слідчий суддя, суд

---

²⁹¹ Вирок Шевченківського районного суду м. Чернівці від 14 січня 2022 р. Справа № 727/9754/18. Провадження № 1-кп/727/19/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103129709>

²⁹² Ухвала Чернівецького апеляційного суду від 04 травня 2022 р. Справа № 727/9754/18. Провадження № 11-кп/822/99/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104214529>

Ухвала Хмельницького апеляційного суду від 28 червня 2022 р. Справа № 686/20525/19. Провадження № 11-кп/4820/295/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104969744>

²⁹³ Постанова Верховного Суду від 02 листопада 2021 р. у справі № 750/5031/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100919043> (дата звернення: 05 червня 2022 р.).

Постанова Верховного Суду від 22 вересня 2022 р. Справа № 127/1309/19. Провадження № 51-5286м21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106454425>

Постанова Верховного Суду від 24 січня 2023 р. Справа № 727/9754/18. Провадження № 51-3102км19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108710739>

Постанова Верховного Суду від 21 грудня 2022 р. Справа № 686/20525/19. Провадження № 51-3003км22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108225746>

²⁹⁴ Постанова Верховного Суду від 02 листопада 2021 р. у справі № 750/5031/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100919043> (дата звернення 05 червня 2022 р.).

²⁹⁵ Про практику застосування кримінально-процесуального законодавства при попередньому розгляді кримінальних справ у судах першої інстанції : постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 р. № 6, п. 6 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0006700-08>

зобов'язаний встановити, чи доводять надані сторонами кримінального провадження докази обставини, які свідчать про: 1) наявність обгрунтованої підозри у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення; 2) наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених статтею 177 цього Кодексу, і на які вказує прокурор; 3) недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні». З наведеними зобов'язаннями корелюють нормативні вимоги до змісту ухвали про застосування запобіжного заходу (ст. 194 КПК України).

Отже, кримінальне процесуальне доказування здійснюється і щодо застосування тримання під вартою як запобіжного заходу. «Межі доказування під час встановлення обгрунтованості підозри у процесі застосування запобіжних заходів визначаються тим, що для неї необхідна більша вагомість доказів порівняно з тими, яких достатньо для повідомлення особі про підозру, і водночас наявність менш вагомих доказів, ніж це потрібно для доведення винуватості особи у вчиненні певного кримінального правопорушення»²⁹⁶.

Ще у 2012 р. Верховний Суд України у здійсненому ним узагальненні судової практики звертав увагу на невмотивованість судових рішень про взяття під варту. Зокрема, в узагальненні вказано, що, «розглядаючи подання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, деякі суди допускали порушення вимог статей 148, 150, 155, 165-1 КПК 1960 р. та ст. 5 Конвенції, поверхово та неуважно вивчали матеріали кримінальної справи, а також доводи, викладені у поданнях органів досудового слідства, обирали запобіжний захід у вигляді взяття під варту формально, посилаючись на тяжкість злочину, при цьому не повністю з'ясовували дані, що характеризують особу підозрюваного чи обвинуваченого, та інші важливі обставини, з якими пов'язано застосування такого виняткового запобіжного заходу, належним чином не вмотивували свої рішення»²⁹⁷. Наприклад, «порушення вимог п.п. «с» п. 1

---

²⁹⁶ Каліновська М. Межі кримінального процесуального доказування під час застосування запобіжних заходів на стадії досудового розслідування. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 1. С. 243–248. С. 245. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.1.41>

²⁹⁷ Узагальнення практики застосування судами загальної юрисдикції першої та апеляційної інстанцій при здійсненні судочинства у кримінальних

ст. 5 Конвенції у справі «Корнейкова проти України» (рішення ЄСПЛ від 19 січня 2012 року) констатовано з огляду на те, що у протоколі затримання заявниці не було наведено чітких підстав для такого затримання, а зазначені у ньому посилання були стандартними та не були проаналізовані з урахуванням обставин конкретної справи заявниці»²⁹⁸. Як показує власний аналіз, обґрунтованість і мотивованість судових рішень про застосування запобіжного заходу у виді взяття під варту, постановлених у період дії КПК України 1960 р., часто не відповідали правовим позиціям ЄСПЛ. Зокрема, у поданнях слідчих про застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою аргумент про необхідність проведення слідчих дій, в результаті яких отримуються докази, часто наводили як один з ключових, з чим погоджувалися суди²⁹⁹.

Автори Аналітичного звіту за результатами моніторингу судових рішень щодо застосування в Україні положень ЄКПЛ та практики ЄСПЛ звертають увагу на маніпулятивне, вибіркоче застосування практики ЄСПЛ, яке має місце у всіх юрисдикціях. Як приклад наводять застосування критерію «тяжкість злочину» у рішеннях слідчих суддів щодо застосування чи продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Всупереч усталеній позиції ЄСПЛ, «що ця обставина сама по собі не може бути підставою тримання під вартою», «національна практика має приклади його ігнорування з виправданням посиланням на практику ЄСПЛ»³⁰⁰.

Аналіз судових рішень про застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою у кримінальних провадженнях за обви-

---

справах статей 3, 5, 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року за 2011 – перше півріччя 2012 року. С. 48–49. *Верховний Суд України. Офіційний веб-портал*. URL: https://zib.com.ua/ua/print/33771-uzagalnennya_praktiki_zastosuvannya_statey_3_5_6_konvencii_p.html

²⁹⁸ Там само. С. 46.

²⁹⁹ Брич Л. П. Оцінка діяльності української міліції у світлі європейських стандартів прав людини. *Забезпечення органами внутрішніх справ європейських стандартів прав людини у своїй діяльності* : тези науково-практичного семінару (м. Львів, 7 грудня 2012 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2012. 260 с. С. 77–87.

³⁰⁰ Аналітичний звіт за результатами моніторингу судових рішень щодо застосування в Україні положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини / видавець: ОБСЄ, 14 жовтня 2018 р. С. 37. URL: <https://www.osce.org/uk/project-coordinator-in-ukraine/390506>

нуваченням у вчиненні торгівлі людьми, як і десять років тому, виявляє невмотивовані судові рішення. Наприклад, продовження тримання під вартою суд першої інстанції³⁰¹ мотивує тим, що якісь абстрактні ризики, які були доведені прокурором на момент обрання запобіжного заходу у виді тримання вартою, істотно не змінилися. Головним же аргументом, на який спирається суд, є вчинення обвинуваченою «умисного особливо тяжкого злочину, який за своїм характером представляє особливу суспільну небезпеку та за який передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк до п'ятнадцяти років, вчиненого відносно неповнолітньої особи». Тим, що через неявку свідків не допитані всі свідки у справі, суд мотивує ризик, що обвинувачена може незаконно на них впливати, якщо буде перебувати на волі. Це – класичний приклад порушення стандартів Конвенції щодо мотивування судових рішень про застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою, але з таким підходом погодився суд апеляційної інстанції³⁰².

У іншому провадженні за обвинуваченням у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 149 КК України, суд, продовжуючи строк тримання під вартою обвинуваченого, відповідно до правових позицій ЄСПЛ, навів конкретні обставини, які підтверджують існування ризиків, передбачених п.п. 1, 3, 5 ч. 1 ст. 177 КПК України, «оскільки 11 серпня 2017 року ОСОБА_6 було оголошено в розшук та він був затриманий в Італійській Республіці у подальшому екстрадований в Україну. ... Обвинувачений може переховуватися від суду, незаконно впливати на потерпілих, свідків, вчинити інше кримінальне правопорушення, чи продовжити кримінальне правопорушення, оскільки у даному кримінальному провадженні наявні декілька фактів вчинення ОСОБА_6 аналогічних злочинів, та систематичність їх вчинення вказує на можливість вчиняти ним такі кримінальні правопорушення. ... Злочин, який інкримінується обвинуваченому, відноситься до категорії злочинів проти волі, честі та гідності, потерпілими від їх вчинення є особи жіночої статі»³⁰³. Завдяки належній мотивованості наведеного судового рішення, його обґрунтованість не викликає сумнівів.

---

³⁰¹ Ухвала Хмельницького міськрайонного суду від 17 вересня 2020 р. Справа № 686/20525/19. Провадження № 1-кп/686/539/20.

³⁰² Там само.

³⁰³ Ухвала Шевченківського районного суду м. Чернівці від 17 січня 2020 р. Справа № 727/9754/18. Провадження № 1-кп/727/12/20.

Розділ 2

ЗАСТОСУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ДОКАЗУВАННІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ПРАВА СТОРОНИ ЗАХИСТУ ПЕРЕВІРИТИ ДЖЕРЕЛА ДОКАЗІВ ОБВИНУВАЧЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

2.1. Структура права сторони захисту перевірити джерела доказів обвинувачення та умови його обмеження в інтерпретації Європейського суду з прав людини

Право перевірити джерела доказів обвинувачення у кримінальному провадженні є правом сторони захисту в цілому, а не лише підозрюваного чи обвинуваченого. Про відкриття матеріалів іншій стороні йдеться у ст. 290 КПК України. «Право на доступ до матеріалів справи, гарантоване ст. 6 (3)б Конвенції, вважається правом не лише підозрюваного, обвинуваченого, але і його захисника рівноцінно», – слушно зауважує Т. Ю. Марченко з посиланням на рішення ЄСПЛ «Ofner v. Austria»³⁰⁴. «Можливість перевірки фактичних даних, що надаються (перевірність)» розглядається

---

³⁰⁴ Марченко Т. Ю. Право підозрюваного, обвинуваченого мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту: теорія і практика реалізації у кримінальному провадженні України : дис. ... докт. філос. : 081. Одеса, 2021. 273 с. С. 172.

у кримінально-процесуальній літературі як один із критеріїв оцінки допустимості доказів³⁰⁵.

Вимога про перевірку джерел доказів у кримінальному провадженні, розглядається ЄСПЛ як обов'язок національного суду³⁰⁶ і як право сторони захисту³⁰⁷. З цим підходом узгоджується правова позиція КСУ: «Перевірка доказів на їх допустимість є найважливішою гарантією забезпечення прав і свобод людини і громадянина в кримінальному процесі та ухвалення законного і справедливого рішення у справі»³⁰⁸.

Право сторони захисту перевірити джерело доказів обвинувачення ґрунтується на принципі процесуальної рівності сторін, який охоплює й рівність їхніх доказових можливостей³⁰⁹. Зазначене

---

³⁰⁵ Тютюнник В. В. Інститут допустимості доказів як гарантія ухвалення законного та обґрунтованого вироку суду : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 20 с. С. 10. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/AVTOREF_2016/Tiutiunnyk_V_V_2016.pdf

³⁰⁶ Рішення ЄСПЛ у справі «Гюлки Гюнеш проти Туреччини» (*Hulki Gunes v. Turkey*) від 19 червня 2003 р. (заява № 28490/95), п. 91. Джеремі МакБрайд. Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ : К.І.С., 2010. 576 с. С. 290, 303.

Рішення ЄСПЛ у справі «Худобін проти Росії» (*Khudobin v. Russia*) від 26 жовтня 2006 р. (заява № 59696/00), п. 137. Джеремі МакБрайд. Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ : К.І.С., 2010. 576 с. С. 314.

Рішення ЄСПЛ у справі «Раманаускас проти Литви» (*Ramanauskas v. Lithuania*) від 5 лютого 2008 р. [GC] (заява № 74420/01), п. 70-72. Джеремі МакБрайд. Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ : К.І.С., 2010. 576 с. С. 315–316.

³⁰⁷ Рішення ЄСПЛ у справі «Моїсєєв проти Росії» (*Moiseyev v. Russia*) від 9 жовтня 2010 р. (заява № 62936/00). Джеремі МакБрайд. Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ : К.І.С., 2010. 576 с.

Рішення ЄСПЛ у Справі «Константінеску проти Румунії» (*Constantinescu v. Romania*) від 27 червня 2000 року (заява 28871/95). URL: <https://hudoc.echr.coe.int>

³⁰⁸ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України від 20 жовтня 2011 р. № 12-рп/2011, п. 3.2. Мотивувальної частини. URL: ccu.gov.ua/docs/631

³⁰⁹ Рішення ЄСПЛ у справі «Моїсєєв проти Росії» (*Moiseyev v. Russia*) від 9 жовтня 2010 р. (заява № 62936/00). Джеремі МакБрайд. Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ : К.І.С., 2010. 576 с.

Рішення ЄСПЛ у справі «Яременко проти України» від 12 червня 2008 р. (заява № 32092/02). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_405

право Г. Р. Крет розглядає у межах сформульованого нею стандарту «забезпечення використання доказів для підтвердження достовірності чи недостовірності інших доказів»³¹⁰. Розглядаючи обставини справи, наведені у рішенні «M.S. v. Finland», вона резюмує, що, оскільки зміст письмової заяви колишньої дружини заявника не був повідомлений ні стороні захисту, ні прокурору, право процесуальної рівності сторін в цьому випадку порушене не було, оскільки жодна сторона не була поставлена в невідгідне становище відносно протилежної³¹¹. Проте, якщо розглядати заяву, про яку йшлося вище, не саму собою, а як елемент сукупності доказів обвинувачення, кожен з яких, зокрема, і у взаємодії з іншими такими елементами підсилює позицію обвинувачення, то доходимо висновку, що аналізована ситуація таки є проявом порушення принципу процесуальної рівності сторін.

Окрім того, як зауважила Т. Ю. Марченко з посиланням на п. 140 рішення ЄСПЛ у справі «Öcalan v. Turkey», постановленого за заявою про порушення саме принципу процесуальної рівності сторін «в розрізі доступу заявника до матеріалів справи», яка розглядалася ЄСПЛ з точки зору дотримання принципу рівності сторін, як одного з аспектів справедливого судового розгляду, ЄСПЛ наполягає на можливості обвинуваченого мати доступ до доказів ще до судового розгляду³¹².

Право сторони захисту перевірити джерела доказів обвинувачення не є абсолютним³¹³. За наявності встановлених у практиці ЄСПЛ умов його можна обмежити. Таке обмеження права на спра-

---

³¹⁰ Крет Г. Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09 ; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2020. 560 с. С. 154. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/13756>

³¹¹ Там само. С. 158.

³¹² Марченко Т. Ю. Право підозрюваного, обвинуваченого мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту: теорія і практика реалізації у кримінальному провадженні України : дис. ... докт. філос. : 081. Одеса, 2021. 273 с. С. 170.

³¹³ Рішення ЄСПЛ у справі «Якуба проти України» (CASE OF YAKUBA v. UKRAINE) від 12 лютого 2019 р. (заява № 1452/09), переклад адвокатів Олександра Дроздова та Олени Дроздової, п. 44. URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-yakuba-proti-ukra%D1%97ni-tekst-rishennya/>

ведливий суд повинно відповідати вимогам, що висувуються у практиці ЄСПЛ до будь-яких обмежень, гарантованих Конвенцією прав. А саме: 1) здійснюватись відповідно до закону; 2) відповідати передбаченій законом меті; 3) бути необхідним ув демократичному суспільстві для досягнення своєї легітимної мети³¹⁴.

Наведені вимоги прямо сформульовані як триєдиний стандарт у окремих статтях Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., зокрема: 5 «Право на свободу та особисту недоторканність», 8 «Право на повагу до приватного і сімейного життя», 9 «Свобода думки, совісті і релігії», 10 «Свобода вираження поглядів», 11 «Свобода зібрань та об'єднання», як кумулятивні умови, за яких є допустимим втручання чи обмеження гарантованих кожною з цих статей прав і основоположних свобод людини. ЄСПЛ також тлумачить їх як триєдиний стандарт. Наприклад, «...компетентний суд має перевірити не лише дотримання процесуальних вимог національного законодавства, а й обґрунтованість підозри, яка послужила підставою для затримання, та легітимність мети, з якою здійснювалися це затримання і подальше тримання під вартою, – сказано у п. 47 рішення ЄСПЛ у справі «Сергій Волосюк проти України»³¹⁵.

Зміст кожної з наведених вимог триєдиного стандарту законності є складним. Він розкритий у практиці ЄСПЛ. Зокрема, право-обмеження у кримінальному провадженні буде вважатись таким, що здійснене відповідно до закону, якщо: 1) його застосування передбачене законом; 2) воно здійснене відповідно до процедури, встановленої законом; 3) сам закон відповідає вимогам до «якості» закону. «Слово “законний” та словосполучення “відповідно до процедури, встановленої законом”, які містяться в пункті 1 статті 5, по суті, відсилають до національного законодавства і встанов-

---

³¹⁴ Рішення ЄСПЛ у справі «Моїсєєв проти Росії» (Moiseyev v Russia) від 9 жовтня 2010 р. (заява № 62936/00). П. 216. Джеремі МакБрайд. Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ: К.І.С., 2010. 576 с.

³¹⁵ Рішення щодо суті у справі «Сергій Волосюк проти України» (Sergey Volosyuk v. Ukraine, заява № 1291/03) від 12 березня 2009 року (повний текст), п. 47. URL: <http://www.c50.com.ua/practice/rishennya-shchodo-suti-u-spravi-sergii-volosyuk-proty-ukrayiny-vid-12-cherვნya-2009-roku-po>.

люють обов'язок забезпечувати дотримання матеріально-правових та процесуальних норм такого законодавства»³¹⁶. «...Вислів «встановлено законом» у статті 11 Конвенції вимагає не лише того, щоб оскаржуваний захід мав певне підґрунтя у національному законодавстві; він також стосується якості закону, про який йдеться. Закон має бути доступним для зацікавлених осіб та сформульованим з достатньою точністю для того, щоб надати їм можливість регулювати свою поведінку аби бути здатними – за потреби, за відповідної консультації – передбачати тією мірою, що є розумною за відповідних обставин, наслідки, які може потягнути за собою його дія»³¹⁷. Встановлені у практиці ЄСПЛ вимоги до якості закону, який регламентує втручання у права та свободи особи та їхнього обмеження у кримінальному провадженні, такі самі, як і щодо закону про кримінальну відповідальність – доступність, чіткість, передбачуваність. Вони повно і всебічно розглянуті у кримінально-правовій літературі³¹⁸.

Якщо буде доведено, що конкретні обмеження прав обвинуваченого не були передбачені законом, то ЄСПЛ констатує порушення відповідних гарантій Конвенції, не вдаючись у дослідження, чи переслідувало таке втручання «законну мету», або чи було воно «необхідним у демократичному суспільстві»³¹⁹.

---

³¹⁶ · Case of *Vukov v. Russia*, 10.03.2009 (app. № 4378/02) [GC], п. 76. European Court of Human Rights. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-91704#{"itemid":\["001-91704"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-91704#{).

³¹⁷ Рішення ЄСПЛ у справі «Веренцов проти України» від 11 липня 2013 р. (заява № 20372/11), п. 52. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_945.

³¹⁸ Хилюк С. Правило NULLUM CRIMEN SINE LEGE в інтерпретації Європейського суду з прав людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 4. С. 47–52.

Хилюк С. В. Nullum crimen sine lege у практиці Європейського суду з прав людини. *Проблеми державотворення і захисту прав людини* : матеріали XIX звітної науково-практичної конференції (7–8 лютого 2013 р.). Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2013.

³¹⁹ Рішення ЄСПЛ у справі «Берлізев проти України» від 08 липня 2021 р., що набуло статусу остаточного 08 жовтня 2021 р. (заява № 43571/12), п. 39. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g82#Text

Встановлена законом мета розглядається ЄСПЛ нарівні з іншими стандартами законності втручання/обмеження у права та свободи людини у кримінальному провадженні. Недотримання цієї вимоги, навіть, якщо застосоване до особи правообмеження передбачене в законі, тягне його незаконність. «... «Законність» тримання під вартою з точки зору національного закону не завжди є вирішальним фактором. На додаток до цього, Суд має переконатися, що тримання під вартою протягом періоду, який розглядається, відповідало меті пункту 1 статті 5 Конвенції, який не дозволяє безпідставно позбавляти особу свободи», – зазначено у п. 76 рішення ЄСПЛ у справі «Биков проти Росії»³²⁰.

Стандарт «необхідності у демократичному суспільстві для досягнення своєї законної (легітимної) мети», як складова законності втручання/обмеження у права і свободи людини у кримінальному провадженні, визначає необхідність знаходити баланс між інтересами конкретної особи та суспільства. Втручання буде законним, коли суспільний інтерес був настільки високою цінністю, задля забезпечення якої обмеження прав і свободи людини у кримінальному провадженні було необхідним. З посиланням на рішення «Сілвер проти Сполученого Королівства», «Хендісайд проти Сполученого Королівства» (1976 р.) Донна Гом'єн звернула увагу, що ЄСПЛ не ототожнює поняття «необхідність», «обов'язковість», «припустимість», «доцільність» [9]³²¹. «Поняття «необхідність» означає, що будь-яке втручання у здійснення права, гарантованого Конвенцією, повинне відповідати нагальній суспільній потребі, та, зокрема, залишатися пропорційним поставленій законній меті», – робить висновок дослідниця³²².

Як зазначає Донна Гом'єн, державам значно складніше довести, що застосовані до особи засоби обмеження прав і свобод були «пропорційними законній меті»³²³. Узагальнення практики ЄСПЛ

---

³²⁰ Case of *Bykov v. Russia*, 10.03.2009 (app. № 4378/02) [GC], п. 76. European Court of Human Rights. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-91704#{\"itemid\":\[\"001-91704\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-91704#{\)

³²¹ Донна Гом'єн. Короткий путівник Європейською Конвенцією з прав людини. 2005. URL: <http://www.arbitr.gov.ua/files/pages/ECHR.htm>

³²² Там само.

³²³ Там само.

уможливило формулювання переліку процедурних вимог, сукупність яких може забезпечити дотримання стандарту «необхідності у демократичному суспільстві для досягнення своєї законної (легітимної) мети» щодо кожного конкретного правообмеження у кримінальному провадженні: 1) перевірка судом правомірності обмеження прав і свобод людини у кримінальному провадженні³²⁴, «рішення ж про необхідність не розкривати інформацію повинен приймати суд, а не сторона обвинувачення»³²⁵; 2) судовий розгляд щодо встановлення правообмеження здійснюється з дотриманням принципу змагальності³²⁶; 3) під час судового розгляду завжди має забезпечуватися рівність процесуальних засобів сторін у справі; 4) рішення уповноваженого відповідно до національного права органу повинно передувати правообмеженню; 5) судові рішення про дозвіл на обмеження прав і свобод людини повинно бути вмотивованим, особливо ЄСПЛ підкреслює обов'язок суду наводити конкретні мотиви³²⁷.

---

³²⁴ Рішення щодо суті у справі «Сергій Волосюк проти України» (Sergey Volosyuk v. Ukraine, заява № 1291/03) від 12 березня 2009 року (повний текст), п. 47, 48. URL: <http://www.c50.com.ua/practice/rishennya-shchodo-suti-u-spravi-sergii-volosyuk-proty-ukrayiny-vid-12-cheravnaya-2009-roku-po>

³²⁵ Марченко Т. Ю. Право підозрюваного, обвинуваченого мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту: теорія і практика реалізації у кримінальному провадженні України : дис. ... докт. філос. : 081. Одеса, 2021. 273 с. С. 175.

³²⁶ Рішення щодо суті у справі «Сергій Волосюк проти України» (Sergey Volosyuk v. Ukraine, заява № 1291/03) від 12 березня 2009 року (повний текст), п. 49. URL: <http://www.c50.com.ua/practice/rishennya-shchodo-suti-u-spravi-sergii-volosyuk-proty-ukrayiny-vid-12-cheravnaya-2009-roku-po>

³²⁷ Рішення ЄСПЛ у справі «Смірнов проти Росії» (Smirnov v Russia), 71362/01, 7 червня 2007 р., п. 47. Джеремі МакБрайд. Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ : К.І.С., 2010, 576 с. С. 167–168.

Рішення щодо суті у справі «Клішин проти України» від 23 лютого 2012 року (заява № 30671/04) (стислий виклад). URL: <http://www.c50.com.ua/practice/rishennya-shchodo-suti-u-spravi-klislyn-proty-ukrayiny-vid-23-lyutogo-2012-roku-styslyi-vyk>

Рішення щодо суті у справі «Корнейкова проти України» від 19 січня 2012 (заява № 39884/05) (стислий виклад). URL: <http://www.c50.com.ua/practice/rishennya-shchodo-suti-u-spravi-korneikova-proty-ukrayiny-vid-19-sichnya-2012-roku-styslyi-vyk>

У ч. 3 ст. 6 ЄКПЛ «Право на справедливий суд» взагалі не йдеться про можливість якихось обмежень прав, гарантованих цією статтею Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. кожному, хто обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення. Водночас у рішеннях із застосування ст. 6 Конвенції ЄСПЛ вважає допустимими певні обмеження щодо прав, гарантованих цією статтею. Зокрема, не є абсолютним, на думку ЄСПЛ, й право сторони захисту перевірити джерела доказів обвинувачення.

Що стосується першої з наведених складових триєдиного стандарту законності правообмеження у кримінальному провадженні – здійснення його відповідно до закону, й зокрема, передбаченість відповідного правообмеження саме законом, то це ті заборони і обмеження доступу до інформації, які встановлені КПК України, законами України: «Про державну таємницю»³²⁸, «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р.³²⁹, «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»³³⁰ та іншими³³¹.

В практиці ЄСПЛ знаходимо орієнтовні цілі, що відповідають стандарту «необхідності в демократичному суспільстві», задля яких може бути обмежене право сторони захисту перевірити джерела доказів обвинувачення. Воно може бути обмежене для: забезпечення важливих суспільних інтересів, зокрема національної

Рішення ЄСПЛ у справі «Бойченко проти Молдови» (Boicenco v Moldova, заява № 41088/05) від 11 липня 2006 р., п. 143. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO4846.html

³²⁸ Про державну таємницю : Закон України від 21 січня 1994 № 3850-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>

³²⁹ Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>

³³⁰ Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3782-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text>

³³¹ Броч Л. П. Обмеження у кримінальному праві України права громадян на поширення інформації. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2007. Вип. 45. С. 134–142. URL: http://library.univer.km.ua/statti/brych_l.p._obmezhennya%20u%20kryminal_nomu%20pravu%20ukrayiny%20prava%20hromadyan%20na%20poshyrennya%20informatsiyi.pdf

безпеки³³², включаючи збереження державної таємниці³³³; захисту свідків³³⁴; таємниці поліцейських методів розслідування злочинів³³⁵, які мають враховуватися нарівні з правами обвинуваченого³³⁶. Але орган державного обвинувачення не має права на свій розсуд визначати такий суспільний інтерес³³⁷. Останній визначається національним судом і ЄСПЛ не вважає своєю компетенцією перевірку суворості необхідності – рівня важливості суспільного інтересу, який обумовив рішення національного суду про нерозкриття певних матеріалів кримінального провадження³³⁸. «Але й за

---

³³² Рішення ЄСПЛ у справі «Євдокімов проти України» від 22 квітня 2021 р. (заява № 24635/14), п. 47. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g83#Text

³³³ Рішення ЄСПЛ у справі «Моїсеєв проти Росії» (Moiseyev v Russia) від 9 жовтня 2010 р. (заява № 62936/00), п. 216. Джеремі МакБрайд. Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ: К.І.С., 2010, 576 с. С. 352.

³³⁴ Рішення ЄСПЛ у справі «Корнєв і Карпенко проти України» від 21 жовтня 2010 р. (заява № 17444/04). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g637

Рішення ЄСПЛ у справі «Євдокімов проти України» від 22 квітня 2021 р. (заява № 24635/14), п. 47. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g83#Text

³³⁵ Рішення ЄСПЛ у справі «Мирилашвілі проти Росії» (Mirilashvili v Russia) від 11 грудня 2008 (заява № 6293/04), п. 202. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SOO01114.htm

Рішення ЄСПЛ у справі «Євдокімов проти України» від 22 квітня 2021 р. (заява № 24635/14), п. 47. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g83#Text

³³⁶ Рішення ЄСПЛ у справі «Євдокімов проти України» від 22 квітня 2021 р. (заява № 24635/14), п. 47. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g83#Text

³³⁷ «Роу і Девіс проти Сполученого Королівства» (Rowe and Davis v. The United Kingdom) [GC] від 16 лютого 2000 р., заява № 28901/95, п.п. 61, 63. Джеремі МакБрайд. Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ : К.І.С., 2010, 576 с. С. 355–356.

³³⁸ Рішення ЄСПЛ у справі «Євдокімов проти України» від 22 квітня 2021 р. (заява № 24635/14), п. 48. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g83#Text

Рішення ЄСПЛ у справі «Якуба проти України» (CASE OF YAKUBA v. UKRAINE) від 12 лютого 2019 р. (заява № 1452/09), переклад адвокатів Олександра Дроздова та Олени Дроздової, п. 48. URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-yakuba-proti-ukra%D1%97ni-tekst-rishennyay/>

цих обставин відмова в розкритті окремих матеріалів справи має бути врівноважена адекватними процесуальними гарантіями на наступному судовому процесі»³³⁹.

Надання стороні захисту можливості перевірити джерела доказів обвинувачення, на переконання ЄСПЛ, є передумовою їхньої подальшої перевірки з точки зору належності, допустимості, достовірності та достатності. Зокрема, це правові позиції ЄСПЛ щодо права сторони захисту: 1) допитати в суді свідків обвинувачення³⁴⁰; 2) отримати безперешкодний доступ до матеріалів кримінальної справи/кримінального провадження³⁴¹; 3) перевірити законність здійснення НСРД та ОРЗ після їхнього завершення³⁴². Наведені

---

³³⁹ Рішення ЄСПЛ у справі «Мирилашвілі проти Росії» (Mirilashvili v Russia) від 11 грудня 2008 (заява № 6293/04). URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SOO01114.htm

Рішення ЄСПЛ у справі «Якуба проти України» (CASE OF YAKUBA v. UKRAINE) від 12 лютого 2019 р. (заява № 1452/09), переклад адвокатів Олександра Дроздова та Олени Дроздової, п. 44. URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-yakuba-proti-ukra%D1%97ni-tekst-rishennya/>

³⁴⁰ Рішення ЄСПЛ у справі «Мирилашвілі проти Росії» (Mirilashvili v Russia) від 11 грудня 2008 (заява № 6293/04), п. 216. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SOO01114.html.

Рішення ЄСПЛ у справі «Жогло проти України» від 24 квітня 2008 року (заява № 17988/02). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO4414>;

Рішення ЄСПЛ у справі «Жуковський проти України» від 3 березня 2011 року (заява № 31240/03). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_714;

Рішення ЄСПЛ у справі «Корнев і Карпенко проти України» від 21 жовтня 2010 р. (заява № 17444/04), п. 51–57. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_637.

³⁴¹ Рішення ЄСПЛ у справі «Моїсєєв проти Росії» (Moiseyev v Russia) від 9 жовтня 2010 р. (заява № 62936/00), п. 203. Джереми МакБрайд. Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ: К.І.С., 2010. 576 с.

Рішення ЄСПЛ у справі «Матановіч проти Хорватії» від 4 квітня 2017 р. («Matanović v. Croatia»), заява № 2742/12, переклад адвокатів Олександра Дроздова та Олени Дроздової. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/Pereklad_rishennya_evr_sudu_13072017.pdf

³⁴² Рішення ЄСПЛ у справі «Моїсєєв проти Росії» (Moiseyev v Russia) від 9 жовтня 2010 р. (заява № 62936/00), п. 209. Джереми МакБрайд. Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ: К.І.С., 2010. 576 с.

стандарти, напрацьовані практикою ЄСПЛ, є структурними елементами права сторони захисту перевірити джерела доказів обвинувачення. Право сторони захисту допитати в суді свідків обвинувачення прямо передбачене п. d ч. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Право сторони захисту отримати безперешкодний доступ до матеріалів кримінальної справи/кримінального провадження та різновид останнього – право перевірити законність здійснення НСРД та ОРЗ після їхнього завершення ЄСПЛ тлумачить як різновид права мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту, що гарантоване п. b ч. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. Зокрема, на підставі вивчення практики ЄСПЛ Т. Ю. Марченко стверджує, що «забезпечення доступу та права на ознайомлення із матеріалами провадження на усіх його етапах» є компонентом права на достатні можливості для підозрюваного, обвинуваченого для підготовки ефективного захисту³⁴³. А також гарантією права бути негайно і детально поінформованим зрозумілою для нього мовою про характер і причини висунутого обвинувачення³⁴⁴.

2.2. Право сторони захисту допитати свідків обвинувачення

«Розслідування на основі інформації від свідків та потерпілих» визнають одним із двох загальноприйнятих методів, що застосовуються у розслідуванні торгівлі людьми, який водночас вва-

---

Рішення ЄСПЛ у справі «Мирилашвілі проти Росії» (Mirilashvili v Russia) від 11 грудня 2008 (заява № 6293/04). URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SOO01114.html.

Рішення ЄСПЛ у справі «Матановіч проти Хорватії» від 4 квітня 2017 р. («Matanović v Croatia»), заява № 2742/12, переклад адвокатів Олександра Дроздова та Олени Дроздової. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/Pereklad_rishennya_evr_sudu_13072017.pdf

³⁴³ Марченко Т. Ю. Право підозрюваного, обвинуваченого мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту: теорія і практика реалізації у кримінальному провадженні України : дис. ... докт. філос. : 081. Одеса, 2021. 273 с. С. 147, 225.

³⁴⁴ Там само. С. 168.

жають малоефективним для проваджень з цієї категорії кримінальних правопорушень³⁴⁵. «Особливе значення під час розслідування цієї категорії злочинів має допит потерпілої особи», – вказують автори підручника «Криміналістика» і звертають увагу на значний обсяг інформації, який потрібно з'ясувати під час такого допиту, що само собою створює складнощі у розслідуванні цієї категорії злочинів³⁴⁶.

Згідно з ч. 2 ст. 84, ч. 1 ст. 95 КПК України, показання свідка та потерпілого є джерелом доказів у кримінальному провадженні. Це джерело доказів, як зазначають у науковій літературі, використовується практично у кожному кримінальному провадженні³⁴⁷ і має свої ознаки³⁴⁸.

У кримінально-процесуальній літературі звертають увагу на важливість показань свідків³⁴⁹ та потерпілих³⁵⁰ як джерел доказової інформації. Це підтверджується й в результаті аналізу судової практики. Зокрема, саме показання потерпілих осіб стали одним з джерел доказів, на які послалися суди, зокрема касаційної інстанції, спростовуючи твердження сторони захисту про те, що обвинуваче-

---

³⁴⁵ Горбасенко П. В. Загальні положення методики розслідування торгівлі людьми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Київ, 2013. 22 с. С. 17.

³⁴⁶ Криміналістика : підручник / Р. І. Благута, О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 3-тє вид., перероблене та доповн. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 948 с. С. 654.

³⁴⁷ Вапнярчук В. В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування : монографія. Харків : Юрайт, 2017. 408 с. С. 291.

Кримінальний процес України. Академічний курс. У 3-х томах. Т. 1. Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. ; за заг. ред. В. Т. Нора, Н. Р. Бобечка. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. 912 с. С. 453.

³⁴⁸ Там само. С. 453–454.

³⁴⁹ Лушпієнко В. Оцінка показань свідка судом у кримінальному процесі України. С. 200–202. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2017/2/48.pdf>

Лушпієнко В. Особливості допиту свідка на стадії судового розгляду. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 263–267. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_3_60

³⁵⁰ Криміналістика : підручник / Р. І. Благута, О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 3-тє вид., перероблене та доповн. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 948 с. С. 654.

ній особі нічого не було відомо про уразливий стан потерпілих³⁵¹; твердження обвинуваченого про відсутність знайомства та будь-яких стосунків з потерпілими³⁵²; заперечення обвинуваченого вчинення ним незаконних дій щодо потерпілого (примушування до жебрацтва шляхом заподіяння побоїв), а навпаки – надання допомоги останньому³⁵³.

Дослідники також звертають увагу на ненадійність цих джерел доказів у кримінальному процесуальному доказуванні торгівлі людьми, зокрема через зміну свідками і потерпілими своїх показань, неявку і відмову потерпілих³⁵⁴. Власне дослідження судової практики не дає підстав однозначно підтвердити наведений висновок. За результатами вивчення обвинувальних вироків за обвинуваченням у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого відповідною частиною ст. 149 КК України, виявлено, що потерпілі давали показання у більшості кримінальних проваджень за обвинуваченням у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого відповідною частиною ст. 149 КК України³⁵⁵. У проаналізова-

---

³⁵¹ Постанова Верховного Суду від 02 листопада 2021 р. у справі № 750/5031/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100919043> (дата звернення: 05 червня 2022 р.).

³⁵² Вирок Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 01 липня 2020 р. Справа № 200/17433/18. Провадження № 1кп/202/49/2020. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90151611>

Вирок Ратнівського районного суду від 12 березня 2021 р. Справа № 0308/9191/12. Провадження № 1/166/2/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95580553>

³⁵³ Вирок Ратнівського районного суду від 12 березня 2021 р. Справа № 0308/9191/12. Провадження № 1/166/2/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95580553>

³⁵⁴ Навчальний посібник для суддів з питань судового провадження у кримінальних справах щодо торгівлі людьми з метою експлуатації праці / Представництво Міжнародної організації з міграції в Україні. Київ : Фенікс, 2014. 160 с. С. 86. URL: <http://dcmaup.com.ua/files/torgivlya-lyudmi>

³⁵⁵ Вирок Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області від 11 лютого 2020 р. Справа № 175/3383/19. Провадження № 1-кп/175/161/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87487822>

Вирок Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 01 липня 2020 р. Справа № 200/17433/18. Провадження № 1кп/202/49/2020. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90151611>

них вироках відображено факти подання заяви потерпілою особою, зокрема про наміри матері продати її сутенеру для зайняття проституцією³⁵⁶; участь потерпілих у проведенні слідчих дій: пред'явленні особи для впізнання за фотознімками³⁵⁷, проведенні слідчого експерименту³⁵⁸, очної ставки³⁵⁹. Вони також давали показання в суді³⁶⁰ та подавали апеляційні скарги в інтересах обвинува-

---

Вирок Ратнівського районного суду від 12 березня 2021 р. Справа № 0308/9191/12. Провадження № 1/166/2/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95580553>

Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 10 червня 2021 р. Справа № : 127/1309/19. Провадження № : 1-кп/127/48/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97553695>

³⁵⁶ Вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 14 грудня 2021 р. Справа № 686/20525/19. Провадження № 1-кп/686/598/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101904793>

³⁵⁷ Вирок Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області від 11 лютого 2020 р. Справа № 175/3383/19. Провадження № 1-кп/175/161/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87487822>

³⁵⁸ Там само.

Вирок Ратнівського районного суду від 12 березня 2021 р. Справа № 0308/9191/12. Провадження № 1/166/2/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95580553>

Вирок Шевченківського районного суду м. Чернівці від 14 січня 2022 р. Справа № 727/9754/18. Провадження № 1-кп/727/19/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103129709>

³⁵⁹ Вирок Ратнівського районного суду від 12 березня 2021 р. Справа № 0308/9191/12. Провадження № 1/166/2/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95580553>

³⁶⁰ Вирок Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області від 11 лютого 2020 р. Справа № 175/3383/19. Провадження № 1-кп/175/161/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87487822>

Вирок Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 01 липня 2020 р. Справа № 200/17433/18. Провадження № 1кп/202/49/2020. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90151611>

Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 10 червня 2021 р. Справа № 127/1309/19. Провадження № 1-кп/127/48/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97553695>

Вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 14 грудня 2021 р. Справа № 686/20525/19. Провадження № 1-кп/686/598/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101904793>

Вирок Шевченківського районного суду м. Чернівці від 14 січня 2022 р. Справа № 727/9754/18. Провадження № 1-кп/727/19/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103129709>

чених³⁶¹. У судових рішеннях зазначається про послідовність показань потерпілих та узгодженість з іншими доказами³⁶², зокрема даючи відповідь на аргументи сторони захисту про те, що потерпіла особа є агентом правоохоронних органів, і щодо обвинуваченого була вчинена провокація³⁶³. Наприклад: «Послідовні показання потерпілих у ході кримінального провадження повністю узгоджуються з іншими доказами, і, на думку суду, логічно вписуються в картину події злочину»³⁶⁴.

Відмовляються від явки в судове засідання переважно потерпілі, які зазнали сексуальної експлуатації³⁶⁵. Показання потерпілих, які зазнали сексуальної експлуатації, тобто займались проституцією, були оголошені в судовому засіданні³⁶⁶.

---

³⁶¹ Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 13 липня 2020 р. Провадження № 11-кп/803/1331/20. Справа № 175/3383/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90483742>

³⁶² Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 10 червня 2021 р. Справа № 127/1309/19. Провадження № 1-кп/127/48/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97553695>

Вирок Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області від 11 лютого 2020 р. Справа № 175/3383/19. Провадження № 1-кп/175/161/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87487822>

Вирок Шевченківського районного суду м. Чернівці від 14 січня 2022 р. Справа № 727/9754/18. Провадження № 1-кп/727/19/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103129709>

Ухвала Чернівецького апеляційного суду від 04 травня 2022 р. Справа № 727/9754/18. Провадження № 11-кп/822/99/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104214529>

³⁶³ Ухвала Чернівецького апеляційного суду від 04 травня 2022 р. Справа № 727/9754/18. Провадження № 11-кп/822/99/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104214529>

³⁶⁴ Вирок Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області від 11 лютого 2020 р. Справа № 175/3383/19. Провадження № 1-кп/175/161/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87487822>

³⁶⁵ Постанова Верховного Суду від 02 листопада 2021 р. у справі № 750/5031/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100919043>. Дата звернення 05 червня 2022 р.

Вирок Ратнівського районного суду від 12 березня 2021 р. Справа № 0308/9191/12. Провадження № 1/166/2/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95580553>

³⁶⁶ Вирок Ратнівського районного суду від 12 березня 2021 р. Справа № 0308/9191/12. Провадження № 1/166/2/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95580553>

Водночас, як зазначають у науковій літературі, «суд повинен враховувати можливу необ'єктивність свідків, що викликана різноманітними обставинами»³⁶⁷. Проблема правдивості показань не лише свідків, а й потерпілих існує, незалежно від виду кримінального правопорушення, за обвинуваченням у вчиненні якого відкрито кримінальне провадження. Як показує вивчення судової практики у кримінальних провадженнях за обвинуваченням у вчиненні торгівлі людьми, неправдивими бувають показання як свідків обвинувачення, так і свідків захисту, а також потерпілих. До прикладу: «Також, у ході судового провадження встановлено те, що свідок ОСОБА_9 є дружиною обвинуваченого ОСОБА_5 та у них є спільні діти. Суд звертає увагу, що під час розгляду вказаного кримінального провадження остання для того, щоб допомогти ОСОБА_5 уникнути кримінальної відповідальності неодноразово, як вводила суд в оману, так і намагалась вплинути на свідків, які є родичами та друзями, як обвинуваченого ОСОБА_5, так і свідка ОСОБА_9. З урахуванням вказаного, суд не приймає до уваги показання свідка ОСОБА_9, надані у ході судового провадження»³⁶⁸.

Звісно ж, проблема неправдивості показань свідків і потерпілих не є особливістю кримінальних проваджень лише щодо торгівлі людьми. Вона стосується будь-яких кримінальних проваджень. «Як убачається з матеріалів кримінальної справи, потерпілі ОСОБА_4, ОСОБА_3 неодноразово допитувалися на досудовому та судовому слідстві, їх показання містять істотні суперечності, у зв'язку з чим суд дійшов правильного висновку про неправдивість цих показань», – резюмував суд касаційної інстанції, залишаючи в силі виправдувальний вирок у справі про обвинувачення особи у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 368 КК України³⁶⁹. «...Суд правильно критично оцінив показання свідка ОСОБА_7 як такі, що мають розбіжності та суперечать фактичним обставинам

---

³⁶⁷ Лушпівенко В. Особливості допиту свідка на стадії судового розгляду. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 263–267. С. 264. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_3_60

³⁶⁸ Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 10 червня 2021 р. Справа № 127/1309/19. Провадження № 1-кп/127/48/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97553695>

³⁶⁹ Ухвала Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 18 жовтня 2012 р. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/271920>

кримінального провадження, встановленим судом на підставі досліджених і перевірених у їх сукупності доказів, у тому числі показанням свідків і потерпілого» – один з мотивів, наведених судом касаційної інстанції, який залишив без змін судові рішення про виправдання особи, обвинуваченої органами досудового розслідування у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 5 ст. 185 КК України³⁷⁰. Визнання судом апеляційної інстанції, який розглядав кримінальну справу за процедурою КПК 1960 р., того, що показання потерпілих, свідків, викладені у протоколі судового засідання, не відповідають їхнім же показанням, викладеним у вирокі суду, стало одним з аргументів для констатації неповноти і неправильності судового слідства, а відтак – скасування вироку суду першої інстанції у кримінальній справі про обвинувачення особи у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 121 КК України³⁷¹. Перелік прикладів констатації у судових рішеннях судів різних інстанцій неправдивості, суперечливості показань свідків і потерпілих можна продовжувати.

Наведені приклади підтверджують виняткову важливість реалізації права на допит свідків стороною захисту як з точки зору реалізації права на захист у справедливому судовому провадженні, так і в контексті встановлення істини у конкретному кримінальному провадженні. Доводи про порушення права сторони захисту на допит свідків можуть бути дієвим елементом стратегії захисту, спрямованої на доведення відсутності події кримінального правопорушення.

Г. Р. Крет, пославшись на остаточне рішення від 9 липня 2002 р. щодо прийнятності заяви у справі «P. K. v. Finland», звертає увагу, що можливість обвинуваченого зіткнутися зі свідком в при-

---

³⁷⁰ Постанова Верховного Суду від 18 серпня 2020 р. Справа № 628/2370/17. Провадження № 51-977 км 20. URL: https://zakon.cc/court/document/read/91089402_ab6dbe38?fbclid=IwAR1M959Qjm6yug4-1B_jELIa1vAEk9bON2s0IOho2amfXz0OYmbpaENKLZb8&mibextid=Zxz2cZ конкретному

³⁷¹ Ухвала Апеляційного суду Закарпатської області від 16 березня 2010 р., постановлена судьями: Гошовським Г. М., Дорчинець С. Г., Симаченко Л. І. за апеляційними скаргами прокурора та підсудного Особа 4 на вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області від 11 березня 2009 р. (без номера справи). Архів Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області.

сутності судді, який вирішує справу по суті, є важливим елементом справедливого судового провадження, бо ці спостереження дають можливість судді оцінити достовірність показань свідка³⁷². Така сама правова позиція зафіксована у рішенні ЄСПЛ «Черніка проти України»³⁷³. В. Лушпієнко підкреслює особливе значення перехресного допиту у гарантуванні прав сторін і підтвердження достовірності показань свідка³⁷⁴. Тут варто було б уточнити: підтвердження або спростування показань, і не лише свідка, а й потерпілого. Порухення права на перехресний допит, відповідно до п. 5 ч. 2 ст. 87 КПК України, є підставою, яку суд зобов'язаний визнати істотним порушенням прав людини і основоположних свобод, що тягне недопустимість доказів. Керуючись змістом ст. 6 ЄКПЛ, у науковій літературі пропонують уточнити формулювання п. 5 ч. 2 ст. 87 КПК України, «вказавши, що істотним порушенням прав людини у контексті цієї статті може вважатися лише порушення права обвинуваченого на перехресний допит»³⁷⁵.

Національний законодавець встановлює різний правовий статус свідків і потерпілих у кримінальному провадженні, а відтак – неоднакові можливості органів досудового слідства, суду, сторони захисту щодо збирання, перевірки та оцінки відповідних доказів. Відповідно до ч. 2 ст. 95 КПК України, потерпілий має право давати показання під час досудового розслідування та судового розгляду, а свідок – зобов'язаний згідно з ч. 3 цієї ж статті. У ст. 385 КК України передбачено кримінальну відповідальність за відмову свідка від давання показань, але не встановлено кримінальної відповідальності за відмову потерпілого від давання показань. Положення

---

³⁷² Крет Г. Р. Міжнародні стандарти доказування в системі стандартів справедливого правосуддя у кримінальному провадженні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Випуск 4. Том 1. С. 178–182. С. 180.

³⁷³ Рішення ЄСПЛ у справі «Черніка проти України» від 12 березня 2020 р., що набуло статусу остаточного 12.07.2020 р. (заява № 53791/11), п. 47. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f16#Text

³⁷⁴ Лушпієнко В. Особливості допиту свідка на стадії судового розгляду. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 263–267. С. 265. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_3_60

³⁷⁵ Панова А. В. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків : Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2016. 20 с. С. 15.

п. 20 преамбули, ч. 4 ст. 12, ч. 3 ст. 15 Директиви 2011/36/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 5 квітня 2011 року про запобігання та протидію торгівлі людьми та захист осіб, які постраждали від неї, та замінює Рамкове рішення Ради 2002/629/ІНА, у відповідність якій має бути приведене національне законодавство, також обмежують можливості сторони захисту перевірити показання потерпілого шляхом його допиту. Зокрема, там вказано, що необхідно уникати непотрібного повторення допитів під час розслідування, судового переслідування та судового розгляду, наприклад, у відповідних випадках шляхом створення якомога швидше під час провадження відеозаписів цих допитів, звісно ж, без шкоди правам на захист, відповідно до підстав, визначених національним законодавством, правил судового розсуду³⁷⁶. Наприклад, однією з додаткових гарантій, наявність яких привела ЄСПЛ до констатації відсутності порушення права на справедливий суд у справі «Чмура проти Польщі», полягала у наявності у суду першої інстанції відеозапису показань, наданих свідком під час досудового слідства, який не був допитаний в судовому засіданні³⁷⁷.

Водночас у абз. 2 ч. 1 ст. 225 КПК України можливість повторного допиту судом визначена однаково: як для свідків, так і для потерпілих, зокрема відповідно до ч. 4 цієї статті КПК України, «Суд під час судового розгляду має право допитати особу, яка допитувалася відповідно до правил цієї статті, зокрема у випадках, якщо такий допит проведений за відсутності сторони захисту...». Стороні захисту доведеться знайти і навести дуже вагомні аргументи, наприклад, продемонструвати явні суперечності у показаннях потерпілого, щоб обґрунтувати клопотання про його повторний допит. Враховуючи наведене нормативне регулювання, право потерпілого відмовитися давати пояснення, показання протягом кримі-

---

³⁷⁶ DIRECTIVE 2011/36/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims, and replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA. *Official Journal of the European Union*. 15.4.2011. P.1.101|1-1.101|11. URL: <https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html>

³⁷⁷ Рішення ЄСПЛ у справі «Черніка проти України» від 12 березня 2020 р., що набуло статусу остаточного 12 липня 2020 р. (заява № 53791/11), п. 44. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f16#Text

нального провадження³⁷⁸, домогтися повторного допиту потерпілого у кримінальних провадженнях – ціль майже не досяжна для сторони захисту. Наприклад, спростовуючи твердження сторони захисту про істотне порушення вимог кримінального процесуального закону під час судових розглядів кримінального провадження за обвинуваченням у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 149 КК України, колегія суддів Другої судової палати ККС ВС вказала: «А доводи сторони захисту щодо безпідставного відхилення судом клопотання про повторний допит потерпілого ОСОБА_2 не ґрунтуються на вимогах закону, оскільки в ході заявлення такого клопотання не було обґрунтовано перед судом, які конкретно питання слід з'ясувати та неможливість їх з'ясування в ході першочергового допиту. Не знайшов суд підстав й для задоволення клопотання сторони захисту щодо одночасного допиту потерпілого та свідків»³⁷⁹. Так само була вмотивована й відмова суду апеляційної інстанції у тому самому кримінальному провадженні³⁸⁰.

У іншому кримінальному провадженні за обвинуваченням у вчиненні торгівлі людьми за ч. 2 ст. 149 КК України доводи касаційних скарг сторони захисту про порушення судом першої інстанції вимог кримінального процесуального закону через відмову суду задовольнити клопотання про виклик потерпілих і допит їх в судовому засіданні були відхилені судом касаційної інстанції як необґрунтовані. У постанові суду касаційної інстанції вказано, що суд і сторона державного обвинувачення вживали процесуальних заходів для забезпечення явки в судові засідання заявлених потерпілих, але ті, скориставшись відсутністю у них обов'язку брати

---

³⁷⁸ Южно О. О., Аюпова Р. М., Балац Р. М., Бондаренко О. О., Глобенко Г. І., Лозова С. М., Рось Г. В., Салманов О. В. Методичні рекомендації щодо особливостей проведення допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні. С. 358–359. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/7764?locale-attribute=en>

³⁷⁹ Постанова Верховного Суду від 22 вересня 2022 р. Справа № 127/1309/19. Провадження № 51-5286м21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106454425>

³⁸⁰ Ухвала Вінницького апеляційного суду від 18 серпня 2021 р. Справа № 127/1309/19. Провадження № 1-кп/127/48/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99110967>

участь в судових засіданнях, подали клопотання про те, що вони не бажають з'являтися в судові засідання³⁸¹.

Проте, за наявності належної аргументації подання клопотання про повторний допит потерпілого може бути елементом стратегії захисту, що полягає в дискредитації доказів. Наприклад, у кримінальному провадженні за обвинуваченням у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 149 КК України, «своє рішення про виправдання Лічнерських за епізодом щодо ОСОБА_16 апеляційний суд обґрунтував тим, що в суді першої інстанції потерпілу ОСОБА_16 не було допитано, оскільки сторона обвинувачення не забезпечила її прибуття до суду для допиту відповідно до ст. 23 КПК України»³⁸². Тому органу державного обвинувачення потрібно під час першого допиту потерпілого забезпечити можливість стороні захисту взяти в ньому участь і задати всі запитання, що й зафіксувати у протоколі допиту. Те саме стосується й допиту потерпілого в суді.

Реальне забезпечення можливості допиту, як відповідне право сторони захисту, визначене лише щодо свідків у п. д ч. 3 ст. 6 Конвенції, де одним з прав кожного обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення зазначено право «допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення». Водночас у своєму рішенні у справі «Жогло проти України» ЄСПЛ констатував порушення щодо заявника пунктів 1 та 3(d) ст. 6 Конвенції через те, що обвинуваченому не була надана можливість допитати потерпілого³⁸³. З огляду на аргументи, посилення на попередні рішення Суду, використану термінологію, на яких побудоване мотивування позиції Суду³⁸⁴, робимо

---

³⁸¹ Постанова Верховного Суду від 02 листопада 2021 р. у справі № 750/5031/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100919043> (дата звернення: 05 червня 2022 р.).

³⁸² Постанова Верховного Суду від 31 січня 2019 р. Судова справа № 161/10489/14-к. Провадження № 51-3613км18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79616023> (дата звернення: 05 червня 2022 р.).

³⁸³ Рішення ЄСПЛ у справі «Жогло проти України» від 24 квітня 2008 року (заява № 17988/02), п. 41. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO4414>.

³⁸⁴ Там само, п. 40.

висновок, що ЄСПЛ прирівнює вимоги до гарантування права сторони захисту на допит як свідків, так і потерпілих. Ще очевидніше ця правова позиція відображена у рішенні «Карташов проти України», де ЄСПЛ визнав порушення щодо заявника пунктів 1 та 3(d) ст. 6 Конвенції через те, що обвинуваченому не було надано можливості повторно допитати потерпілих перед судом під час нового судового розгляду кримінального провадження. Визначальним для Страсбурзького суду було не те, що головною причиною неявки в судові засідання потерпілих була їхня відмова давати показання, яка є правом потерпілого відповідно до національного законодавства, а те, що показання відсутніх потерпілих, яких у рішенні ЄСПЛ іменує свідками, «мали ключове значення у версії сторони обвинувачення, оскільки вони були єдиними безпосередніми свідками протиправної діяльності, у вчиненні якої обвинувачувався заявник»³⁸⁵. Крім того, за вказаних обставин ЄСПЛ вважає таким, що не відповідає Конвенції, повне звільнення потерпілих від обов'язку давати показання, яке надає їм процесуальний статус, встановлений національним законодавством³⁸⁶.

У п. d ч. 3 ст. 6 Конвенції вказано на одні й ті самі умови допиту свідків обвинувачення і свідків захисту. Дослідники стверджують, що практика ЄСПЛ свідчить про те, «що ставлення до свідків обвинувачення і свідків захисту повинно бути рівноцінним»³⁸⁷. У КПК України, практиці ВС, кримінально-процесуальній теорії підходи до умов допиту в суді стороною захисту свідків обвинувачення і свідків захисту не однакові. Зокрема, у ст. 23 КПК України «Безпосередність дослідження показань, речей і документів» йдеться про реалізацію права сторони захисту на допит перед незалежним, неупередженим судом, задля чого встановлюється обов'язок сторони обвинувачення забезпечити присутність під час

---

³⁸⁵ Рішення ЄСПЛ у справі «Карташов проти України» від 17 грудня 2020 р. (заява № 66362/11), п. 36. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f63#Text

³⁸⁶ Там само, п. 38.

³⁸⁷ Марченко Т. Ю. Право підозрюваного, обвинуваченого мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту: теорія і практика реалізації у кримінальному провадженні України : дис. ... докт. філос. : 081. Одеса, 2021. 273 с. С. 40.

судового розгляду саме свідків обвинувачення. Такого самого обов'язку сторони обвинувачення щодо забезпечення присутності свідків захисту вказана стаття не передбачає. Водночас те, що особа володіє інформацією про обставини, що виправдовують обвинуваченого, не означає, що вона бажає давати показання в суді і охоче з'явиться в судові засідання. Тому наведений законодавчий недолік потрібно усунути шляхом внесення відповідних доповнень до ст. 23 КПК України.

Прикладом нерівноцінного ставлення в підході до права обвинуваченого «вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення» є позиція, викладена у Постанові ВС від 19 квітня 2018 р. у справі № 209/1242/13-к. Викликає заперечення саме мотивація Верховним Судом своєї підтримки оскаржуваного судового рішення, який, відповідаючи на доводи сторони захисту про порушення права обвинуваченого на захист через відмову суду задовольнити його клопотання про виклик свідків захисту, вказав, що «позитивне вирішення клопотань є правом, а не обов'язком суду, унаслідок чого відмова у задоволенні клопотання сторони захисту чи обвинуваченого не є порушенням права останнього на захист»³⁸⁸.

Якщо б йшлося про клопотання іншого змісту, то можна було б погодитися з ВС, що його задоволення чи відхилення є питанням суддівської дискреції. Але клопотання саме про виклик свідків, показання яких могло мати істотне значення, повинно було бути задоволене судом, якщо не існувало виняткових обставин. А якщо вони існували, то наявність таких виняткових обставин мала бути обґрунтована і мотивована судом.

Що стосується можливості сторони захисту допитати в суді свідків обвинувачення, то ще у 1999 р. відома дослідниця практики ЄСПЛ Донна Гом'єн, посилаючись на рішення ЄСПЛ у справах

---

³⁸⁸ Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду щодо забезпечення права на захист у кримінальних провадженнях (справах). Рішення, внесені до ЄДРСР за період з 15.01.2018 по 01.06.2019 / упоряд. правове управління (ІІІ) департаменту аналітичної і правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2019. 36 с. С. 31. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Oglyad_KKS_2.pdf

«Костовські проти Нідерландів» (1989 р.), «Віндіш проти Австрії» (1990 р.) і «Саїді проти Франції» (1993 р.), писала: «Суд завжди визнавав порушення підпункту d пункту 3 статті 6 там, де судові вироки базувалися на свідченнях анонімних свідків, яких не можна було допитати представникам захисту»³⁸⁹. Цей висновок Донни Гом'єн свою актуальність не зберіг. ЄСПЛ, розвиваючи свою практику, керується серед інших, принципом динамічного тлумачення, тобто тим, що його підходи повинні відповідати сучасним реаліям суспільного розвитку. ЄСПЛ вважає, що «як загальне правило пункти 1 і 3(d) статті 6 Конвенції вимагають надання підсудному відповідної та належної можливості заперечувати докази свідка обвинувачення і допитати його або під час надання останнім своїх показань, або пізніше. Засудження не може ґрунтуватись виключно чи вирішальною мірою на показаннях, які сторона захисту не може заперечити»³⁹⁰. Але право сторони захисту допитати свідків обвинувачення, як різновид її права перевірити джерела доказів обвинувачення, також не є абсолютним. Воно може бути обмежене за тих самих умов, що вироблені ЄСПЛ для будь-яких право-обмежень, що можуть бути застосовані до обвинуваченого у кримінальному провадженні, і про які йшлося вище у цій праці. Але ці обмеження є винятком, а не загальним правилом, і вони, згідно з правовою позицією ЄСПЛ, не можуть порушувати права захисту³⁹¹.

Обмеження права сторони захисту допитати в суді свідків обвинувачення, які залежно від конкретних обставин можуть бути правомірними або неправомірними, за своєю суттю полягають у: 1) неможливості допитати такого свідка; 2) збереженні анонімності допитуваного свідка.

---

³⁸⁹ Донна Гом'єн. Короткий путівник Європейською Конвенцією з прав людини. 2005. URL: <http://www.arbitr.gov.ua/files/pages/ECHR.htm>.

³⁹⁰ Рішення ЄСПЛ у справі «Жогло проти України» від 24 квітня 2008 року (заява № 17988/02), п. 40. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO4414>

Рішення ЄСПЛ у справі «Корнев і Карпенко проти України» від 21 жовтня 2010 р. (заява № 17444/04), п. 54. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_637

³⁹¹ Там само.

Неможливість допитати в суді свідка/свідків обвинувачення, яка була предметом розгляду ЄСПЛ у справах щодо України³⁹², не стосувалась безпосередньо кримінальних проваджень за обвинуваченням у вчиненні торгівлі людьми.

Перевіряючи, чи мало місце порушення п. d ч. 3 ст. 6 ЄКПЛ у разі, якщо сторона захисту не мала можливості допитати свідків сторони обвинувачення, і ці свідчення були визнані національними судами допустимими доказами, ЄСПЛ застосовує тест, який складається із трьох «принципів», що були узагальнені Судом у рішенні Великої Палати у справі «Аль Хаваджа та Тахері проти Сполученого Королівства» (*Al?Khawaja and Tahery v. the United Kingdom*) та відтворені у багатьох рішеннях Суду, зокрема щодо України³⁹³.

---

³⁹² Рішення ЄСПЛ у справі «Жогло проти України» від 24 квітня 2008 року (заява № 17988/02). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO4414>

Рішення ЄСПЛ у справі «Жуковський проти України» від 3 березня 2011 року (заява 31240/03). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_714

Рішення ЄСПЛ у справі «Слободян проти України» (CASE OF SLOBODYAN v. UKRAINE) від 09 грудня 2021 р. (заява № 2511/16), п. 28. URL: <https://minjust.gov.ua/m/stattya-6-pravo-na-spravedliviy-sud>

Рішення ЄСПЛ у справі «Корнев і Карпенко проти України» від 21 жовтня 2010 р. (заява № 17444/04), п.п. 42–44. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_637

Рішення ЄСПЛ у справі «Фортунський проти України» (CASE OF FORTUNSKIY v. UKRAINE) від 02 лютого 2017 р. (заява № 14729/06). URL: <https://minjust.gov.ua/m/stattya-6-pravo-na-spravedliviy-sud>

Рішення ЄСПЛ у справі «Яхимович проти України» (CASE OF YAKHIMOVYCH v. UKRAINE) від 16 грудня 2021 р., набуло статусу остаточного 16 березня 2022 р., (заява № 23476/15), п. 40. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h14#Text

Рішення ЄСПЛ у справі «Сулов та Батікян проти України» (CASE OF SUSLOV AND BATIKYAN v. UKRAINE) від 06 жовтня 2022 р. (заяви № 56540/14 і № 57252/14), що набуло статусу остаточного 06 січня 2023 р., п. 159. URL: <https://minjust.gov.ua/m/stattya-6-pravo-na-spravedliviy-sud>

³⁹³ Рішення ЄСПЛ у справі «Корнев і Карпенко проти України» від 21 жовтня 2010 р. (заява № 17444/04), п.п. 42–44. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_637.

Рішення ЄСПЛ у справі «Сулов та Батікян проти України» (CASE OF SUSLOV AND BATIKYAN v. UKRAINE) від 06 жовтня 2022 р. (заяви № 56540/14 і № 57252/14), що набуло статусу остаточного 06 січня 2023 р., п. 159. URL: <https://minjust.gov.ua/m/stattya-6-pravo-na-spravedliviy-sud>

«Для оцінки допустимості показань відсутнього свідка потрібно виконати трискладовий тест:

(i) чи існували поважні причини для неявки свідка та, відповідно, для прийняття показань недопитаного відсутнього свідка як доказів;

(ii) чи були показання відсутнього свідка єдиною або вирішальною підставою для засудження обвинуваченого;

(iii) чи існували достатні врівноважуючі фактори, у тому числі вагомі процесуальні гарантії, здатні компенсувати незручності, спричинені стороні захисту в результаті допуску доказу та забезпечити, щоб судовий розгляд у цілому був справедливим»³⁹⁴.

Що стосується врівноважуючих факторів, то ЄСПЛ підкреслив, що «обсяг урівноважуючих факторів», якими може бути компенсована неможливість допитати свідка перед судом, який розглядає справу, залежить «від вагомості показань відсутнього свідка»³⁹⁵.

Застосувавши наведені критерії у справі «Аль Хаваджа та Тахері проти Сполученого Королівства», ЄСПЛ визнав, що використання показань, наданих поліції під час досудового розслідування свідком, який через свою смерть не був присутнім у судових засіданнях, за умови додержання певних гарантій сторони захисту, не порушує права обвинуваченого, передбачені ч. 1 та п. d ч. 3 ст. 6 Конвенції³⁹⁶.

У рішенні у справі «Чмура проти Польщі» ЄСПЛ постановив, що «очні ставки під час досудового слідства у присутності слідчого, який не відповідав вимогам незалежності та неупередже-

---

³⁹⁴ Рішення ЄСПЛ у справі «Корнев і Карпенко проти України» від 21 жовтня 2010 р. (заява № 17444/04), п. 44. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_637.

³⁹⁵ Рішення ЄСПЛ у справі «Черніка проти України» від 12 березня 2020 р., що набуло статусу остаточного 12.07.2020 р. (заява № 53791/11), п. 66. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f16#Text

³⁹⁶ Рішення ЄСПЛ у справі «Корнев і Карпенко проти України» від 21 жовтня 2010 р. (заява № 17444/04), п. 42. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_637.

Рішення ЄСПЛ у справі «Суслов та Батікян проти України» (CASE OF SUSLOV AND BATIKYAN v. UKRAINE) від 06 жовтня 2022 р. (заяви № 56540/14 і № 57252/14), що набуло статусу остаточного 06 січня 2023 р., п. 159. URL: <https://minjust.gov.ua/m/stattya-6-pravo-na-spravedliviy-sud>

ності, і мав широкі дискреційні повноваження блокувати питання», без участі захисників не є заміною допиту свідків у відкритому судовому засіданні³⁹⁷. Водночас, ЄСПЛ зазначає, що «практика ЄСПЛ, яка визнає прийнятним використання показань, що надавалися поліції, не може бути використана судом для обґрунтування використання позасудових показань, недопустимих відповідно до другого речення частини 4 статті 95 КПК»³⁹⁸.

Крім критеріїв, наведених у справі «Аль Хаваджа та Тахері проти Сполученого Королівства», ЄСПЛ оцінює допустимість як доказів показань відсутніх у суді свідків, а відтак справедливості провадження й з точки зору безпосередності розгляду справи судом³⁹⁹.

Значення реалізації права обвинуваченого на допит свідків обвинувачення стороною захисту у забезпеченні справедливого судового розгляду особливо наочно відображені у рішенні ЄСПЛ у справі «Корнев і Карпенко проти України» від 21 жовтня 2010 р.⁴⁰⁰. У цій справі національні суди відмовили заявникові, засудженому за збут наркотичних засобів, у допиті свідка, на показаннях якої, що були дані на стадії досудового розслідування, ґрунтувалося обвинувачення, через те, що до цього головного свідка були застосовані заходи захисту і вона взагалі не з'являлася в судових засіданнях. Інші п'ять свідків, на показання яких посилався Уряд, були працівниками міліції і, на думку заявника, не були неупередженими та не були безпосередніми свідками «стверджуваного злочину». Пославшись на свої попередні рішення, ЄСПЛ вказав: «якщо засудження виключно або вирішальною мірою ґрунтується на по-

---

³⁹⁷ Рішення ЄСПЛ у справі «Черніка проти України» від 12 березня 2020 р., що набуло статусу остаточного 12.07.2020 р. (заява № 53791/11), п. 45. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f16#Text

³⁹⁸ Рішення ЄСПЛ у справі «Корнев і Карпенко проти України» від 21 жовтня 2010 р. (заява № 17444/04), п. 43. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_637.

³⁹⁹ Рішення ЄСПЛ у справі «Черніка проти України» від 12 березня 2020 р., що набуло статусу остаточного 12.07.2020 р. (заява № 53791/11), п. 45. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f16#Text

⁴⁰⁰ Рішення ЄСПЛ у справі «Корнев і Карпенко проти України» від 21 жовтня 2010 р. (заява № 17444/04), п.п. 51–57. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_637

казаннях особи, допитати яку чи домогтися допиту якої підсудний не мав можливості ані під час досудового слідства, ані під час судового розгляду, права захисту виявляються обмеженими в тій мірі, що є несумісною з гарантіями, передбаченими статтею 6 Конвенції»⁴⁰¹, що є усталеною правовою позицією Суду⁴⁰².

На підставі наведеного можна зробити висновок, що, згідно з правовими позиціями ЄСПЛ, закріплене у п. d ч. 3 ст. 6 Конвенції право обвинуваченого у кримінальному правопорушенні допитати свідків обвинувачення є важливим елементом права на захист. Право на допит свідка обвинувачення може бути обмежене, але лише у виняткових, передбачених законом випадках. Свідчення, що мають ключове (вирішальне) значення, і які сторона захисту взагалі не мала можливості перевірити, тобто допитати свідків ні на досудовому слідстві, ні в суді, не можуть бути покладені в основу обвинувачення.

Що стосується права сторони захисту на виклик свідків захисту, то ЄСПЛ дотримується своєї усталеної правової позиції – сторона захисту повинна обґрунтувати їхню належність. Визнаючи явно необґрунтованими та відхиляючи доводи заявника про порушення його права, передбаченого п.п. d ч. 3 ст. 6 ЄКПЛ через відмову національного суду викликати свідків, ЄСПЛ вказував на те, що заявник не довів необхідність допиту відповідного свідка. Ось фрагменти з деяких рішень Суду: «Обвинуваченому недостатньо скаржитися на те, що йому не було дозволено допитати деяких свідків; окрім цього, він повинен підтримати своє прохання, пояснивши, чому важливо, щоб відповідні свідки були заслухані та їх показання були необхідні для встановлення істини»⁴⁰³; «Клопотан-

---

⁴⁰¹ Рішення ЄСПЛ у справі «Корнев і Карпенко проти України» від 21 жовтня 2010 р. (заява № 17444/04), п. 55. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_637.

⁴⁰² Рішення ЄСПЛ у справі «Жогло проти України» від 24 квітня 2008 року (заява № 17988/02), п. 39. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO4414>.

⁴⁰³ Марченко Т. Ю. Право підозрюваного, обвинуваченого мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту: теорія і практика реалізації у кримінальному провадженні України : дис. ... докт. філос. : 081. Одеса, 2021. 273 с. С. 42, 45.

ня заявника про виклик до суду свідків були нечіткими та не містили деталей або пояснень, які б доводили, що ці свідки могли дати важливі показання щодо конкретних висунутих проти нього обвинувачень»⁴⁰⁴.

Другим аспектом, в якому виявляється обмеження права сторони захисту на допит свідків обвинувачення, є їхня анонімність. Збереження анонімності свідка обвинувачення, з одного боку, є способом балансувати між забезпеченням права сторони захисту на допит свідків обвинувачення та забезпеченням безпеки свідків, з іншого – обмеженням права сторони захисту на допит свідків обвинувачення.

Так, посилаючись на рішення ЄСПЛ у справах «Костовський проти Нідерландів» від 25 жовтня 1989 р., «Люді проти Швейцарії» від 23 квітня 1992 р., «Саїді проти Франції» від 20 вересня 1993 р., В. Вапнярчук резюмував: «...анонімність свідків допустима на стадії досудового розслідування і, тим більше, коли мова йде про розслідування злочинів, пов'язаних з організованою злочинністю. Однак, коли такі докази подаються в суді, обвинувачений має право поставити питання свідкам. Якщо ж стороні захисту невідома особа свідка, який дає показання, вона не матиме можливості продемонструвати ненадійність таких показань, упередженість свідка, його ворожість до обвинуваченого»⁴⁰⁵. Посилаючись на рішення ЄСПЛ у справі «Доорсон проти Нідерландів» від 26 березня 1996 р., цей автор продовжував: «Анонімність свідків може бути необхідною і виправданою у випадку використання показань, отриманих від таємних інформаторів, агентів правоохоронних органів, а також для захисту постраждалих від злочину... Анонімність свідків повинна бути збалансована процесуальними гарантіями, що забезпечують можливість захисту піддати сумніву надійність та достовірність таких доказів. Якщо такі гарантії надані, то порушення ст. 6 Конвенції Суд не виявить. У вказаній справі такою гарантією була фіксація показань свідків в присутності захисника обвинуваченого,

---

⁴⁰⁴ Рішення ЄСПЛ у справі «Фортунський проти України» (CASE OF FORTUNSKIY v. UKRAINE) від 02 лютого 2017 р. (заява № 14729/06), п. 22. URL: <https://minjust.gov.ua/m/stattya-6-pravo-na-spravedliviy-sud>

⁴⁰⁵ Вапнярчук В. Допустимість доказів (доказування) у практиці Європейського Суду. *Публічне право*. 2015. № 2. С. 177–183. С. 181.

який міг ставити йому будь-які питання, окрім тих, які стосувались його особи. Крім того, ще однією процесуальною гарантією використання показань анонімних свідків є те, що вони, як і показання з чужих слів, не повинні бути вирішальними (ключовими) для прийняття певного рішення»⁴⁰⁶.

Як відомо, торгівля людьми і пов'язані з нею кримінальні правопорушення є видом організованої злочинності. Свідчення у таких кримінальних провадженнях є потенційно небезпечними для життя, здоров'я, майна як свідка, так і його близьких осіб. Тому застосування до свідків у цій категорії кримінальних проваджень передбачених законом засобів захисту учасників кримінального провадження є цілком закономірним. У науковій літературі позитивно відзначають практику «застосування вітчизняними судами систем дистанційного і заочного допиту особи за допомогою технічних засобів»⁴⁰⁷. «Такий підхід, – вважають автори, – надає можливість не тільки забезпечити конфіденційність відомостей про особу свідка і потерпілого, а й нейтралізувати психологічний тиск на неї зі сторони інших учасників процесу, зокрема з боку обвинуваченого/их»⁴⁰⁸. Але інакший підхід має бути застосований до анонімних показань співробітників правоохоронних органів. Як зазначає В. В. Вапнярчук з посиланням на рішення «Ван Мехелен проти Нідерландів» від 23 квітня 1997 р., вказані співробітники повинні давати показання, як правило особисто, «оскільки, по-перше, такі співробітники не є приватними особами, а службовцями державних органів; по-друге, міркування безпеки тут не доцільні, так як безпека є складовою частиною їх роботи»⁴⁰⁹.

У вивчених ухвалах судів апеляційної інстанції, які розглядали кримінальні провадження за обвинуваченням у вчиненні тор-

---

⁴⁰⁶ Вапнярчук В. Допустимість доказів (доказування) у практиці Європейського Суду. *Публічне право*. 2015. № 2. С. 177–183. С. 181.

⁴⁰⁷ Навчальний посібник для суддів з питань судового провадження у кримінальних справах щодо торгівлі людьми з метою експлуатації праці / Представництво Міжнародної організації з міграції в Україні. Київ : Фенікс, 2014. 160 с. С. 117.

⁴⁰⁸ Там само. С. 117.

⁴⁰⁹ Вапнярчук В. Допустимість доказів (доказування) у практиці Європейського Суду. *Публічне право*. 2015. № 2. С. 177–183. С. 181.

гівлі людьми по суті у період після 01 січня 2019 р.⁴¹⁰ за апеляційними скаргами на вироки судів першої інстанції, у яких відображено дослідження судом доказів у повному обсязі (додаток № 3), не відображено, що в своїх апеляційних скаргах на обвинувальні вироки судів захисники порушували питання про порушення права сторони захисту на допит свідків. Такі порушення виявлені у кримінальних провадженнях у період до 01 січня 2019 р. Так, ККС ВС скасував ухвалу Апеляційного суду Львівської області від 07 вересня 2018 р., якою залишено в силі обвинувальний вирок Галицького районного суду м. Львова від 13 липня 2016 р. про засудження особи за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 149 КК України, як таку, що не відповідає вимогам ст.ст. 370, 419 КПК України⁴¹¹. Серед доводів касаційної скарги захисника – те, що суд апеляційної інстанції необґрунтовано відмовив у дослідженні доказів, зокрема повторному допиті потерпілих та дослідженні аудіозапису, на якому міститься перехресний допит потерпілих на досудовому слідстві. Розглянувши кримінальне провадження під час нового розгляду, суд апеляційної інстанції

---

⁴¹⁰ Ухвала Волинського апеляційного суду про відкриття апеляційного провадження від 16 серпня 2021 р. Справа № 0308/9191/12. Провадження № 11-кп/802/673/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99040784>

Ухвала Вінницького апеляційного суду про відкриття апеляційного провадження від 29 липня 2021 р. Справа № 127/1309/19. Провадження № 1-кп/127/48/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98632598>

Ухвала Дніпровського апеляційного суду від 13 липня 2020 р. Провадження № 11-кп/803/1331/20. Справа № 175/3383/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90483742>

Ухвала Дніпровського апеляційного суду про відкриття апеляційного провадження від 22 вересня 2020 р. Провадження № 11-кп/803/2678/20. Справа № 200/17433/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91707528>

Ухвала Чернівецького апеляційного суду від 04 травня 2022 р. Справа № 727/9754/18. Провадження № 11-кп/822/99/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104214529>

Ухвала Хмельницького апеляційного суду від 28 червня 2022 р. Справа № 686/20525/19. Провадження № 11-кп/4820/295/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104969744>

⁴¹¹ Постанова Верховного Суду від 26 вересня 2019 р. Справа № 461/11476/15-к. Провадження № 51-10039км18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84694512>

призначив новий судовий розгляд кримінального провадження судом першої інстанції⁴¹².

У кримінальних провадженнях за іншими категоріями кримінальних правопорушень суд касаційної інстанції наявність таких порушень визнає: «ОСОБА_6 було повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 121 КК, 31 липня 2018 року, то проведення допиту свідків ОСОБА_8 та ОСОБА_10 у судовому засіданні 07 та 08 серпня 2018 року без належного повідомлення та за відсутності сторони захисту становить порушення вимог ст. 225 КПК та призводить до недопустимості як доказу їх показань»⁴¹³.

Судова практика України щодо права сторони захисту допитати свідків обвинувачення відрізняється залежно від інстанції. Наприклад, судами Харківської області «незабезпечення підсудному права допитати в суді свідка, який свідчить проти нього», визнавалось порушенням права на справедливий судовий розгляд...»⁴¹⁴. Порушення прав захисту в цій частині допускали інші суди першої та апеляційної інстанцій. Проте практика найвищого суду в системі судів загальної юрисдикції саме щодо права сторони захисту допитати в суді свідків обвинувачення відповідає стандартам Конвенції. Скасування судових рішень в зв'язку з тим, що судом не були викликані ключові свідки, через що сторона захисту не мала можливості задати їм питання, є усталеною практикою суду касаційної інстанції (додаток № 5). Показовим є приклад у справі, яка, хоч не стосувалася обвинувачення у вчиненні торгівлі людьми, але висловлена судом касаційної інстанції правова позиція застосовна у кримінальних провадженнях щодо будь-якого

---

⁴¹² Ухвала Львівського апеляційного суду від 13 травня 2022 р. Справа № 461/11476/15-к. Провадження № 11-кп/811/1065/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104387395>

⁴¹³ Постанова Верховного Суду від 04 серпня 2022 р. у справі № 396/386/19, провадження № 51-1304км22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105637678>

⁴¹⁴ Аналіз застосування практики Європейського суду з прав людини та дотримання Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод місцевими судами Харкова та Харківської області та апеляційним судом Харківської області. *Судова влада України. Офіційний веб-портал*. URL: http://hra.court.gov.ua/sud2090/inf_court/generalization/criminal1/.

виду кримінальних правопорушень. Суди апеляційної та касаційної інстанцій погодились з висновком суду першої інстанції, який «визнав недопустимим доказом протокол проведення слідчого експерименту від 09 липня 2017 року за участю свідка ОСОБА_7, у зв'язку з порушенням права особи на захист, оскільки ця слідча дія проводилася за клопотанням сторони захисту, однак без участі захисника, в зв'язку з тим, що анкетні дані особи свідка ОСОБА_7 засекречені відповідним грифом секретності, а сторона захисту не має відповідного допуску. Разом з тим, як зазначив суд, докази «строгої необхідності» в наданні свідку ОСОБА_7 такого статусу, відсутні. Даний факт позбавив захисника приймати участь у проведенні слідчого експерименту, ставити учасникам свої запитання, з метою уточнення та перевірки показів свідка при слідчому експерименті та проведенні його за ідентичних погодних умов та освітленні, які були під час події»⁴¹⁵.

ВС України, переглядаючи вирок, що вступив у законну силу, в зв'язку з неоднаковим застосуванням норм кримінального процесуального закону, у своїй постанові у справі № 5-249кц15 від 21 січня 2016 р., «беручи до уваги виключно специфічні обставини цієї справи»⁴¹⁶, визнав, що «право на захист зазнало такого обмеження, що засуджений ОСОБА_1 був позбавлений можливості скористатися справедливим судом, що суперечить положенням пунктів 1 та 3(d) статті 6 Конвенції».

За обставинами цієї справи «Апеляційний суд не допитав свідків ОСОБА_6 і ОСОБА_4 та відхилив їх показання як такі, що свідчать на користь обвинуваченого. При цьому апеляційний суд оцінив показання цих свідків інакше, ніж суд першої інстанції і, відкинувши їх як доказ невинуватості ОСОБА_1, скасував вирок місцевого суду в частині виправдання останнього за епізодом умисного вбивства ОСОБА_3 і визнав його винним у вчиненні зазначеного діяння, кваліфікував його за частиною першою статті 115 КК і призначив за цим законом максимальну міру покарання».

---

⁴¹⁵ Постанова Верховного Суду від 18 серпня 2020 р. Справа № 628/2370/17. Провадження № 51-977км20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91089402>

⁴¹⁶ Постанова Верховного Суду України від 21 січня 2016 р. Справа № 5-249кц15, п. 12. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/56580962>

ВС України звернув увагу на те, що провадження у суді апеляційної інстанції проводилося через дванадцять років з моменту вчинення злочину, який було інкриміновано ОСОБА_1, а відтак кожний доказ (докази) мав бути чи не найголовнішим для встановлення істини у справі, тому відмова суду заслухати свідка ОСОБА_6 межувала з несправедливістю. Громадський інтерес у засудженні ОСОБА_1 не міг виправдати використання апеляційним судом у процесі провадження неперевіраних ним доказів. Отже, урахування апеляційним судом показань безпосередньо не заслуханих свідків, показання яких мали значення для вирішення питання про винуватість чи невинуватість засудженого, призвело до того, що весь розгляд справи щодо нього набув несправедливого характеру.

ВС України вказав, що «порушення Конвенції буде там, де свідок (свідки), показання якого має істотне значення для вирішення справи, не міг бути опитаний, або за обставин, коли був ряд таких свідків, але жоден із них не міг бути опитаний»⁴¹⁷.

Таким чином, на підставі здійсненого аналізу можна висунути такі складові права сторони захисту на допит свідків в інтерпретації ЄСПЛ, що є його усталеною правовою позицією.

1. Право на допит свідків обвинувачення – загальне правило у справедливому судовому провадженні⁴¹⁸, основною метою якого є повна рівність сторін кримінального провадження⁴¹⁹. Але воно не розглядається ЄСПЛ як самостійна ціль, а як таке,

---

⁴¹⁷ Постанова Верховного Суду України від 21 січня 2016 р. Справа № 5-249ксл15, п. 12. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/56580962>

⁴¹⁸ Рішення ЄСПЛ у справі «Корнев і Карпенко проти України» від 21 жовтня 2010 р. (заява № 17444/04), п. 54. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_637

Рішення ЄСПЛ у справі «Жогло проти України» від 24 квітня 2008 року (заява № 17988/02), п. 38. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO4414>.

Рішення ЄСПЛ у справі «Жуковський проти України» від 3 березня 2011 року (заява № 31240/03), п. 40. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_714

⁴¹⁹ Рішення ЄСПЛ у справі «Капустяк проти України» від 03 березня 2016 р., що набуло статусу остаточного 03 червня 2016 р. (заява № 26230/11), п.89-95. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b61#Text

що спрямоване на забезпечення справедливості кримінального провадження щодо особи в цілому⁴²⁰.

2. На державі лежить обов'язок забезпечити явку свідка, як пише Суд, «докласти всіх розумних зусиль», для його безпосереднього допиту в суді першої інстанції⁴²¹.

3. Право на допит свідків не є абсолютним правом, але може бути обмежене лише у виняткових випадках⁴²². Зокрема, «за деяких обставин необхідність посилання на показання, які дані на стадії досудового слідства, може бути виправданою»⁴²³. Вказані обмеження повинні відповідати законності.

4. Обмеження права на допит свідків не можуть порушувати права на захист⁴²⁴. «Якщо обвинуваченому була надана відповідна

---

⁴²⁰ Рішення ЄСПЛ у справі «Черніка проти України» від 12 березня 2020 р., що набуло статусу остаточного 12.07.2020 р. (заява № 53791/11), п. 52. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f16#Text

⁴²¹ Рішення ЄСПЛ у справі «Жуковський проти України» від 3 березня 2011 року (заява № 31240/03), п. 43. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_714

⁴²² Рішення ЄСПЛ у справі «Корнев і Карпенко проти України» від 21 жовтня 2010 р. (заява № 17444/04), п. 54. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_637

Рішення ЄСПЛ у справі «Олег Колесник проти України» 19 листопада 2009 р. (заява № 17551/02), що набуло статусу остаточного 19 лютого 2010 р., п. 41. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_505#Text

Рішення ЄСПЛ у справі «Жогло проти України» від 24 квітня 2008 року (заява № 17988/02), п. 38. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO4414>

Рішення ЄСПЛ у справі «Жуковський проти України» від 3 березня 2011 року (заява № 31240/03), п. 41. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_714

⁴²³ Рішення ЄСПЛ у справі «Жогло проти України» від 24 квітня 2008 року (заява № 17988/02), п. 39. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO4414>

Рішення ЄСПЛ у справі «Жуковський проти України» від 3 березня 2011 року (заява № 31240/03), п. 41. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_714

⁴²⁴ Рішення ЄСПЛ у справі «Корнев і Карпенко проти України» від 21 жовтня 2010 р. (заява № 17444/04), п. 54. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_637.

Рішення ЄСПЛ у справі «Олег Колесник проти України» 19 листопада 2009 р. (заява № 17551/02), що набуло статусу остаточного 19 лютого 2010 р., п. 41. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_505#Text

та належна можливість заперечувати» показання свідка або під час досудового розслідування або на пізніших етапах, визнання таких доказів допустимими не суперечить вимогам ч. 1 та п.п. д ч. 3 ст. 6 Конвенції⁴²⁵.

5. Ключовою для здійснення права на захист є можливість допиту свідка, показання якого є вирішальними для визнання особи винною. Таким у багатьох випадках виступає єдиний свідок, який підтверджує або спростовує ті чи інші обставини, що мають значення у кримінальному провадженні⁴²⁶. Те, що показання свідка є не єдиним доказом, який підтверджує, чи спростовує вирішальні для засудження обвинуваченої особи обставини, автоматично не означає відсутність потреби у допиті такого свідка⁴²⁷. Все залежить від конкретних обставин кожного окремого кримінального провадження. Зокрема, у справі «Черніка проти України» ЄСПЛ визнав порушення права на справедливий суд у виді порушення ч. 1 та п.п. д ч. 1 ст. 6 Конвенції. За обставинами справи через неявку до суду з причин, які були визнані поважними, суд не допитав трьох свідків обвинувачення, які були не єдиними свідками обвинувачення. Показання цих свідків були підтверджені під час

Рішення ЄСПЛ у справі «Жогло проти України» від 24 квітня 2008 року (заява № 17988/02), п. 38. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO4414>.

Рішення ЄСПЛ у справі «Жуковський проти України» від 3 березня 2011 року (заява № 31240/03), п. 41. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_714

⁴²⁵ Рішення ЄСПЛ у справі «Жогло проти України» від 24 квітня 2008 року (заява № 17988/02), п. 39. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO4414>

⁴²⁶ Рішення ЄСПЛ у справі «Корнев і Карпенко проти України» від 21 жовтня 2010 р. (заява № 17444/04). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_637

Рішення ЄСПЛ у справі «Слободян проти України» (CASE OF SLOBODYAN v. UKRAINE) від 09 грудня 2021 р. (заява № 2511/16), п. 28. URL: <https://minjust.gov.ua/m/stattya-6-pravo-na-spravedliviy-sud>

Рішення ЄСПЛ у справі «Якуба проти України» (CASE OF YAKUBA v. UKRAINE) від 12 лютого 2019 р. (заява № 1452/09), переклад адвокатів Олександра Дроздова та Олени Дроздової, п. 48. URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-yakuba-proti-ukra%D1%97ni-tekst-rishennya/>

⁴²⁷ Рішення ЄСПЛ у справі «Бондар проти України» (CASE OF BONDAR v. UKRAINE) від 17 квітня 2019 р., набуло статусу остаточного 16 липня 2019 р. (заява № 18895/08), п. 77. <https://minjust.gov.ua/files/general/2019/08/19/20190819172617-74.docx>

їхніх очних ставок з обвинуваченим, проведених під час досудового слідства, тобто обвинувачений мав можливість ставити їм запитання. Але вирішальне значення показань цих свідків у поєднанні з тим, що на досудовому слідстві сторона захисту не мала доступу до матеріалів кримінальної справи, спонукало ЄСПЛ констатувати порушення права сторони захисту на допит свідків обвинувачення, а відтак і на справедливий суд⁴²⁸.

6. Відмова викликати свідка, якого сторона захисту вже допитувала під час перехресного допиту, у випадку його відмови від викривальних показань, якщо показання, від яких відмовився свідок, мали значення для засудження обвинуваченої особи, за загальним правилом, визнається порушенням п.п. d ч. 3 ст. 6 Конвенції⁴²⁹.

7. Принципи змагальності та рівності сторін, так само як процесуальні гарантії поширюються на допит свідків – таємних агентів та інших свідків, які могли б дати показання щодо підбурювання⁴³⁰.

8. Право обвинуваченого на допит свідків за п. d ч. 3 ст. 6 Конвенції застосовується й щодо судових експертів, працівників правоохоронних органів (слідчих)⁴³¹, понять⁴³², потерпілих⁴³³.

---

⁴²⁸ Рішення ЄСПЛ у справі «Черніка проти України» від 12 березня 2020 р., що набуло статусу остаточного 12.07.2020 р. (заява № 53791/11), п. 25, 58. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f16#Text

⁴²⁹ Рішення ЄСПЛ у справі «Бондар проти України» (CASE OF BONDAR v. UKRAINE) від 17 квітня 2019 р., набуло статусу остаточного 16 липня 2019 р. (заява № 18895/08), п. 74-82. <https://minjust.gov.ua/files/general/2019/08/19/20190819172617-74.docx>

⁴³⁰ Рішення ЄСПЛ у справі «Яхимович проти України» (CASE OF YAKHIMOVYCH v. UKRAINE) від 16 грудня 2021 р., набуло статусу остаточного 16 березня 2022 р. (заява № 23476/15), п. 40. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h14#Text

⁴³¹ Рішення ЄСПЛ у справі «Капустяк проти України» від 03 березня 2016 р., що набуло статусу остаточного 03 червня 2016 р. (заява № 26230/11), п. 84-95. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b61#Text

⁴³² Рішення ЄСПЛ у справі «Свдокімов проти України» від 22 квітня 2021 р. (заява № 24635/14), п. 36. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g83#Text

⁴³³ Рішення ЄСПЛ у справі «Жогло проти України» від 24 квітня 2008 року (заява № 17988/02), п. 40-41. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO4414>

9. Показання свідка/свідків, яких сторона захисту не мала можливості допитати ні на досудовому слідстві, ні в суді не можуть бути єдиними доказами, на яких ґрунтується обвинувальний вирок суду⁴³⁴. Те саме стосується показань потерпілих⁴³⁵.

10. Що стосується права обвинуваченого вимагати виклику і допиту свідків захисту, то на їхні показання цілком поширюється вимога належності доказів⁴³⁶.

11. Можлива заінтересованість свідка через стосунки з обвинуваченим не може бути підставою для відмови у виклику і допиту такого свідка⁴³⁷.

Таким чином, право сторони захисту перевірити джерела доказів обвинувачення шляхом допиту свідків, як один зі стандартів кримінального процесуального доказування, розроблений ЄСПЛ у різноманітності його аспектів. Здійснене дослідження показує, що Страсбурзький суд напрацював у цьому контексті значний масив практики саме щодо України, яка доступна в офіційному перекладі

Рішення ЄСПЛ у справі «Карташов проти України» від 17 грудня 2020 р. (заява № 66362/11), п. 36–38. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f63#Text

⁴³⁴ Рішення ЄСПЛ у справі «Жогло проти України» від 24 квітня 2008 року (заява № 17988/02), п. 40. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO4414>

Рішення ЄСПЛ у справі «Жуковський проти України» від 3 березня 2011 року (заява 31240/03), п. 41. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_714

⁴³⁵ Рішення ЄСПЛ у справі «Жогло проти України» від 24 квітня 2008 року (заява № 17988/02), п. 41. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO4414>

Рішення ЄСПЛ у справі «Карташов проти України» від 17 грудня 2020 р. (заява № 66362/11), п. 36–38. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f63#Text

⁴³⁶ Лушпієнко В. Особливості допиту свідка на стадії судового розгляду. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 263–267. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_3_60

Рішення ЄСПЛ у справі «Капустяк проти України» від 03 березня 2016 р., що набуло статусу остаточного 03 червня 2016 р. (заява № 26230/11), п. 89–95. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b61#Text

⁴³⁷ Лушпієнко В. Особливості допиту свідка на стадії судового розгляду. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 3. С. 263–267. С. 263. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_3_60

українською мовою на офіційних інтернет-ресурсах. З наведеного можна висувати, що незастосування цього стандарту адвокатами у кримінальному провадженні є цілком очевидним для суду про явом некваліфікованості захисту. Суд є одним із суб'єктів, які, відповідно до ст. 20 КПК України «Забезпечення права на захист», зобов'язані забезпечити обвинуваченому право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника. Відповідно до п. 29 рішення ЄСПЛ «Жогло проти України» пункт 3(с) ст. 6 Конвенції зобов'язує компетентні національні органи втрутитися, якщо виявлена нездатність захисника ефективно представляти інтереси його підзахисного. Але обов'язок втрутитися виникає у разі очевидності некваліфікованого захисту⁴³⁸. Виникає запитання, які повноваження має суд щодо забезпечення кваліфікованості захисту в умовах змагального кримінального процесу? Відповідаючи на нього, слухними є міркування Н. Р. Бобечка щодо ролі суду у кримінальному процесуальному доказуванні у процесі, який підпорядковується засаді змагальності⁴³⁹. На підставі аналізу кримінального процесуального закону Н. Р. Бобечко резюмує, що «суд активно вступає в процес доказування у разі наявності будь-яких сумнівів щодо допустимості та достовірності поданих сторонами доказів, а також недостатності їх діяльності для ухвалення судового рішення відповідно до вимог ст. 370 КПК України»⁴⁴⁰. Солідаризуючись з В. Т. Нором, Н. Р. Бобечко підкреслює, що змагальність судового розгляду і активність у ньому суду не можна протиставляти»⁴⁴¹.

Що стосується реалізації права обвинуваченого на допит свідків, якщо адвокат не заявляє таких клопотань, і ця пасивність захисника очевидно для суду порушує право обвинуваченого на захист, то доречно нагадати наведені Н. Р. Бобечком такі повнова-

---

⁴³⁸ Рішення ЄСПЛ у справі «Жогло проти України» від 24 квітня 2008 року (заява № 17988/02). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO4414>.

⁴³⁹ Бобечко Н. Р. Доказування у стадіях апеляційного та касаційного провадження за КПК України : навчальний посібник. Тернопіль : Підручники та посібники, 2014. 134 с. С. 21–26.

⁴⁴⁰ Там само. С. 23.

⁴⁴¹ Там само. С. 24.

ження суду: «суд під час судового провадження має право за власною ініціативою здійснити виклик певної особи, якщо така особа може дати показання, які мають значення для кримінального провадження (ч. 1 ст. 134 КПК України); суд під час судового розгляду має право допитати свідка, потерпілого, який допитувався під час досудового слідства слідчим суддею, якщо є необхідність уточнення показань чи отримання показань щодо обставин, які не були з'ясовані в результаті допиту під час досудового розслідування (ч. 4 ст. 225 КПК України); ...свідок може бути допитаний повторно в тому самому або наступному судовому засіданні за ініціативою суду, якщо під час судового розгляду з'ясувалося, що свідок може надати показання щодо обставин щодо яких він не допитувався (ч. 13 ст. 352 КПК України); суд має право призначити одночасний допит двох чи більше вже допитаних учасників кримінального провадження (свідків, потерпілих, обвинувачених) для з'ясування причин розбіжності в їхніх показаннях (ч. 14 ст. 352 КПК України)»⁴⁴². Такі самі повноваження суд має й щодо експертів. Незважаючи на те, що обвинувачений і його захисник не заявляли у національних судах клопотань про участь у допиті свідків, які перебували за межами України, ЄСПЛ визнав порушенням права на справедливий суд, гарантованого п. 1 та підпунктом d пункту 3 ст. 6 Конвенції, засудження заявника, яке ґрунтувалося на показаннях свідків, яких сторона захисту не мала можливості допитати перед судом⁴⁴³.

Отже, чинне кримінальне процесуальне законодавство надає національному суду всі можливості втрутитися, у разі некваліфікованості здійснюваного захисту, для забезпечення права обвинуваченого і перевірити джерела доказів обвинувачення шляхом допиту свідків і не тільки.

---

⁴⁴² Бобечко Н. Р. Доказування у стадіях апеляційного та касаційного провадження за КПК України : навчальний посібник. Тернопіль : Підручники та посібники, 2014. 134 с. С. 21–22.

⁴⁴³ Рішення ЄСПЛ у справі «Жуковський проти України» від 3 березня 2011 року (заява 31240/03), п.п. 44–47. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_714

2.3. Право сторони захисту отримати безперешкодний доступ до матеріалів кримінального провадження

Право необмеженого доступу сторони захисту до матеріалів кримінального провадження й необмеженого використання всіх записів, зокрема й можливість отримати за потреби копії відповідних документів, на думку ЄСПЛ, є важливими гарантіями справедливого судового розгляду⁴⁴⁴. Попри те, що у ч. 1 ст. 6 Конвенції прямої вказівки на розкриття доказів стороною обвинувачення немає, ЄСПЛ в багатьох своїх рішеннях зазначає, що пункти: b, який передбачає право обвинуваченого мати час і можливість для підготовки свого захисту, і d, який передбачає право обвинуваченого на допит свідків, ч. 3 ст. 6 Конвенції, як і інші пункти ч. 3 ст. 6, є елементами загального права на справедливий суд, закріпленого у частині першій цієї статті, і перевіряє забезпечення стороні захисту можливості реалізувати своє право безперешкодного доступу до матеріалів кримінального провадження з точки зору дотримання справедливості провадження в цілому, і не перевіряє оцінку доказів, здійснену національними судами⁴⁴⁵.

Зміст права сторони захисту отримати безперешкодний доступ до матеріалів кримінального провадження як елемент права мати достатній час і можливість для підготовки свого захисту «включає все, що є «необхідним» для підготовки до основного судового розгляду справи». ЄСПЛ підкреслює, що йдеться про

---

⁴⁴⁴ Рішення ЄСПЛ у справі «Моїсеєв проти Росії» (Moiseyev v Russia) від 9 жовтня 2010 р. (заява № 62936/00), п. 222–223. Джеремі МакБрайд. Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ : К.І.С., 2010. 576 с.

⁴⁴⁵ Рішення ЄСПЛ у справі «Євдокімов проти України» від 22 квітня 2021 р. (заява № 24635/14), п. 43. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g83#Text

Рішення ЄСПЛ у справі «Черніка проти України» від 12 березня 2020 р., що набуло статусу остаточного 12.07.2020 р. (заява № 53791/11), п. 51. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f16#Text

«можливість викласти всі належні захисту аргументи у суді першої інстанції»⁴⁴⁶. Обов'язок сторони обвинувачення розкрити стороні захисту будь-які суттєві докази, які є в її розпорядженні, як ті, що підтверджують, так і ті, що спростовують винуватість обвинуваченого, або зменшують обсяг обвинувачення, ЄСПЛ вважає загальним правилом, встановленим ч. 1 ст. 6 Конвенції⁴⁴⁷. У зв'язку з наведеним важливо звернути увагу на те, що, відповідно до положень КПК України і теорії кримінального процесуального доказування, проміжні процесуальні рішення не є доказами. Але, згідно з правовими позиціями ЄСПЛ, вони є складовою «всього, що є необхідним для підготовки свого захисту» і мають бути відкриті стороні захисту. «Доказами у наведеному контексті ЄСПЛ вважає не лише «докази, які безпосередньо пов'язані з фактами справи, але й інші докази, які можуть стосуватися допустимості, достовірності та повноти перших»⁴⁴⁸. Наприклад, у одному з кримінальних проваджень, яке не стосувалося торгівлі людьми, колегія суддів ККС ВС звернула увагу апеляційного суду на те, що «ухвала слідчого судді в розумінні ст. 84 КПК не є доказом, а тому не підлягає оцінці в контексті вимог ст. 94 КПК.

Ухвала слідчого судді є процесуальною формою судового рішення і виступає лише правовою підставою для вчинення певної процесуальної дії, зокрема допиту свідків у порядку ст. 225 КПК під час досудового розслідування, з метою подальшого можливого використання їх показань як доказів під час судового розгляду кримінального провадження по суті пред'явленого обвинувачення для встановлення обставин, які підлягають доказуванню відповідно до ст. 91 КПК.

---

⁴⁴⁶ Рішення ЄСПЛ у справі «Якуба проти України» (CASE OF YAKUBA v. UKRAINE) від 12 лютого 2019 р. (заява № 1452/09), переклад адвокатів Олександра Дроздова та Олени Дроздової, п. 46. URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-yakuba-proti-ukra%D1%97ni-tekst-rishennyu/>

⁴⁴⁷ Там само, п. 43.

⁴⁴⁸ Рішення ЄСПЛ у справі «Мирилашвілі проти Росії» (Mirilashvili v Russia) від 11 грудня 2008 (заява № 6293/04), п. 109. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SOO01114.htm

У той же час, якщо така ухвала постановлена або процесуальна дія проведена з порушенням вимог процесуального закону, саме отримані внаслідок цього докази не можуть вважатись допустимими з огляду на положення статей 86, 87 КПК»⁴⁴⁹.

Право необмеженого доступу сторони захисту до матеріалів кримінального провадження й необмеженого використання всіх записів, зокрема й можливість отримати за потреби копії відповідних документів, стосується усіх документів кримінального провадження⁴⁵⁰, речових доказів та ін. Виняток становить таємна інформація, доступ до якої обмежено в установленому законом порядку. Причому режим таємниці поширюється лише на інформацію, а не на документ в цілому. Таке саме положення міститься у ч. 7 ст. 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 р.

Правова позиція ЄСПЛ про право необмеженого доступу до матеріалів кримінального провадження була особливо дієвою й у процесах, що відбувалися за процедурою КПК України 1960 р., стаття 218 якого «Оголошення обвинуваченому про закінчення слідства і пред'явлення йому матеріалів справи» надавала стороні захисту гарантії доступу до матеріалів кримінальної справи не в такому обсязі, як це передбачено у ст. 290 «Відкриття матеріалів іншій стороні» чинного КПК України. У 2012 р., коли розуміння обов'язковості застосування практики ЄСПЛ як джерела права на території України ще не утвердилося в правосвідомості працівників досудового слідства, органу державного обвинувачення, суддів та народних депутатів України, КСУ у своєму рішенні відтворив правову позицію ЄСПЛ, що гарантоване підпунктом б пункту 3 статті 6 Конвенції право обвинуваченого у вчиненні кримінального

---

⁴⁴⁹ Постанова Верховного Суду від 04 серпня 2022 р. у справі № 396/386/19, провадження № 51-1304км22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105637678>

⁴⁵⁰ Рішення ЄСПЛ у справі «Моїсеєв проти Росії» (Moiseyev v Russia) від 9 жовтня 2010 р. (заява № 62936/00), п. 222–223. Джеремі МакБрайд. Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ : К.І.С., 2010, 576 с.

Рішення ЄСПЛ у справі «Мирилашвілі проти Росії» (Mirilashvili v Russia) від 11 грудня 2008 (заява № 6293/04), п. 109. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SOO01114.htm

правопорушення «мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту» означає, що така підготовка охоплює все, що є «необхідним» для підготовки розгляду справи судом⁴⁵¹.

Зокрема, стороні захисту в процесі розгляду судом кримінальної справи № 343/2502/14-к, яка розглядалася на підставі КПК України 1960 р. за обвинуваченням у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 365 КК України, ні суд першої інстанції, який розглядав справу вперше, ні суд першої інстанції, який розглядав справу повторно⁴⁵², жодного разу не відмовили у задоволенні відповідним чином мотивованих посиланням на конкретні правові позиції ЄСПЛ клопотань про ознайомлення з матеріалами кримінальної справи чи одержання їхніх копій, зокрема відеозаписів кількох слідчих дій, таких як відтворення обстановки і обставин події, незважаючи на заперечення сторони державного обвинувачення, яка посилалася на те, що КПК України 1960 р. не передбачає такого права сторони захисту. Інакший підхід демонстрували суди там, де панувало «донецьке право» – підсудному було відмовлено копіювати матеріали кримінальної справи (додаток № 7).

У сучасному кримінальному процесі України це право досліджується крізь призму ст. 290 КПК України, щодо застосування якої напрацьовано значний масив практики ВС⁴⁵³, яка ретельно аналізується⁴⁵⁴, а щодо її вдосконалення в частині забезпечення

---

⁴⁵¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 47 та 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частин шостої, сьомої статті 218 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про ознайомлення обвинуваченого і захисника з матеріалами кримінальної справи) від 18 січня 2012 р. № 1-рп/2012, п. 4.3 мотивувальної частини. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-12#Text>

⁴⁵² Вирок Долинського районного суду Івано-Франківської області від 03 червня 2016 р. Справа № 343/2502/14-к. Провадження № 1/0343/1/16. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58100630>

⁴⁵³ Постанова Верховного Суду Від 12 лютого 2019 р. Справа № 522/2256/13-к. Провадження № 51-2533км18. URL: https://court.sinko.me/document/79957655_00109c69?fbclid=IwAR23k9KGovtCd7KTHCcWutN_u8R9zeGgnGpKxegm2wIM3OxUnlWucK9819U&mibextid=Zxz2cZ

⁴⁵⁴ Гура О. Судова практика ВС щодо відкриття доказів іншій стороні за ст. 290 КПК: топ 17 кейсів. URL: <https://femida.ua/advice/sudova-praktyka-vs-shhodo-vidkryttya-dokaziv-inshij-storoni-za-st-290-kpk-top-17-kejsiv/>

права сторони захисту отримати доступ до матеріалів кримінального провадження науковцями висунуто низку пропозицій⁴⁵⁵.

Незважаючи на те, що право сторони захисту на надання їй доступу до матеріалів досудового розслідування закріплене у ст. 290 чинного КПК України, відповідно, невідкриття матеріалів в порядку цієї статті належить до безумовних підстав визнання «фактичних даних недопустимими як докази»⁴⁵⁶, наведене порушення права сторони захисту продовжує мати місце і часто є предметом апеляційних і касаційних скарг. Право на доступ та ознайомлення з матеріалами кримінального провадження Т. Ю. Марченко вважає одним із найбільш вразливих при реалізації⁴⁵⁷. Що стосується кримінальних проваджень за обвинуваченням у вчиненні торгівлі людьми, то за результатами власного вивчення судових рішень, постановлених судами першої, апеляційної та касаційної інстанції в період після 01 січня 2019 р. лише у поодиноких кримінальних провадженнях⁴⁵⁸ виявлено відображення у судових рішеннях заяв сторони захисту про те, що в основу обвинувального вироку були покладені недопустимі докази, що не були відкриті стороні захисту*, на які судом касаційної інстанції була

Кірюшин А. А. Протокол про надання доступу до матеріалів досудового розслідування із відмітками про відмову ознайомитись із такими не є підтвердженням факту відкриття матеріалів провадження (ВС/ККС № 279/1513/17 від 11.12.2019). 13.01.2020. URL: protocol.ua/ua/vs_kks_protocol/

⁴⁵⁵ Марченко Т. Ю. Право підозрюваного, обвинуваченого мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту: теорія і практика реалізації у кримінальному провадженні України : дис. ... докт. філос. : 081. Одеса, 2021. 273 с. С. 228.

⁴⁵⁶ Панова А. В. Визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків : Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2016. 20 с. С. 10.

⁴⁵⁷ Марченко Т. Ю. Право підозрюваного, обвинуваченого мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту: теорія і практика реалізації у кримінальному провадженні України : дис. ... докт. філос. : 081. Одеса, 2021. 273 с. С. 169.

⁴⁵⁸ Постанова Верховного Суду від 22 вересня 2022 р. Справа № 127/1309/19. Провадження № 51-5286м21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106454425>

* Стан справ щодо отримання стороною захисту доступу до матеріалів негласних слідчих дій чи оперативно-розшукової діяльності після їхнього завершення та судових дозволів на їх проведення висвітлений у наступній структурній частині цієї праці.

дана така відповідь: «З приводу відмови в задоволенні клопотання сторони захисту про дослідження диску, на якому міститься відеозапис, суд зазначив, що наданий свідком ОСОБА_11 відеозапис розмови за участю потерпілого не міг був прийнятий судом, оскільки такий доказ отриманий з порушенням норм кримінального процесуального законодавства та фактично є допитом потерпілого ОСОБА_2»⁴⁵⁹.

Право на доступ до матеріалів НСРД чи ОРД після їхнього завершення посідає особливе місце серед різновидів права на доступ до матеріалів кримінального провадження через те, що відповідна інформація межує з тією, що віднесена до державної таємниці. Саме безпідставним посиленням на те, що документ містить державну таємницю, спекулювали суди, відмовляючи стороні захисту в наданні вказаних матеріалів, як було у справі № 1-149 2011 р., вирок у якій був постановлений Ворошиловським районним судом м. Донецька 18 квітня 2011 р.⁴⁶⁰ (копія нотаріально посвідченого дозволу М.М. Ананьєва, яким мені надано необмежене в часі право на використання та оприлюднення щодо нього матеріалів кримінальної справи – Додаток № 6). У написаній мною, і поданій від імені підсудного, оскільки Донецький апеляційний суд не розглядав його заяву про допуск мене до участі у справі захисником, апеляційній скарзі з доповненнями вказано на таке. Суд у вирокі послався на відеозаписи, що отримані в результаті оперативно-розшукових заходів, згода на які в установленому законом порядку була дана у постанові Апеляційного суду Донецької області. Проте така згода існувала щодо інших обвинувачених. І вона не могла поширюватися на службовий кабінет М. М. Ананьєва, який є об'єктом державної таємниці (копія листа начальника Донецького прикордонного загону Д. В. Пургіна № 41-3542 від 9.06.2011 р. – додаток № 8). У матеріалах справи відсутній документ, на який посиляється свідок С.В. Б. (а.с. 138 т. 10), – санкція Донецького апеляційного суду на проведення оперативно-технічних заходів (встановлення відео-

---

⁴⁵⁹ Постанова Верховного Суду від 22 вересня 2022 р. Справа № 127/1309/19. Провадження № 51-5286м21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106454425>

⁴⁶⁰ Приговор Ворошиловского районного суда г. Донецка от 18 апреля 2011 г. по делу № 1-149/11. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/15271143>

запису у кабінеті М. М. Ананьєва). клопотання ж адвоката підсудного М. М. Ананьєва про витребування постанови 1-го заступника Голови апеляційного суду Донецької області, на підставі яких знімалась інформація з каналів зв'язку та здійснювався відеозапис у службовому кабінеті М. М. Ананьєва, суд першої інстанції залишив відкритим (а.с. 140 т.10). У відповідь за запит підсудного Ананьєва М. М. до Апеляційного суду Донецької області з проханням надати розглядуваний документ, він отримав відмову з посиланням, що запитувана інформація становить державну таємницю (додаток № 9). Якесь вибірково державна таємниця, враховуючи, що відповідні дозволи щодо інших підсудних у матеріалах кримінальної справи були наявні. Виходячи з положень законів України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про інформацію», «Про державну таємницю», задоволення такого клопотання не є питанням судової дискреції. Воно чітко і однозначно вирішено у законодавстві України. У ч. 8 ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» закріплено: «Громадяни України та інші особи мають право у встановленому законом порядку одержати від органів, на які покладено здійснення оперативно-розшукової діяльності, письмове пояснення з приводу обмеження їх прав і свобод та оскаржити ці дії». Факт наявності чи відсутності відповідної постанови не може бути визнаним державною таємницею, оскільки така інформація не охоплюється п. 4) ст. 8 Закону України «Про державну таємницю» від 21 січня 1994 р. Вона не передбачена у Зводі відомостей, що становлять державну таємницю, затвердженим наказом Служби Безпеки України від 12 вересня 2005 р. № 440. І відсутнє мотивоване рішення державного експерта з питань державної таємниці про віднесення постанови апеляційного суду Донецької області про дозвіл на зняття інформації з каналів зв'язку та здійснення відеозапису в службовому кабінеті М. М. Ананьєва до відомостей, що становлять державну таємницю. В зв'язку з цим додані до справи звукозаписи розмов у службовому кабінеті начальника відділу прикордонної служби «Амвросіївка» є недопустимими доказами.

В умовах суддівського свавілля неможливо доводити свою невинуватість. Апеляційний суд Донецької області залишив у силі обвинувальний вирок Ворошиловського районного суду

від 18 квітня 2011 р. у цій справі. До розгляду справи судом касаційної інстанції М. М. Ананьєв не дожив.

Стан справ щодо отримання стороною захисту доступу до матеріалів НСРД чи ОРЗ після їхнього завершення та процесуальних рішень на їх проведення у кримінальних провадженнях за обвинуваченням у вчиненні торгівлі людьми висвітлений у наступній структурній частині цієї праці.

2.4. Право сторони захисту отримати доступ до матеріалів негласних слідчих (розшукових) дій чи оперативно-розшукової діяльності після їхнього завершення

Директива 2011/36/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 5 квітня 2011 р. Про запобігання та протидію торгівлі людьми та захист осіб, які постраждали від неї, та замінює Рамкове рішення Ради 2002/629/ЖНА (п. 15 преамбули), а також Директива Європейського Парламенту та Ради 2011/92/ЄС від 13 грудня 2011 р. Про боротьбу з сексуальним насильством і сексуальною експлуатацією дітей та дитячою порнографією, а також заміну рамкового рішення ради 2004/68/ЖНА (п. 28 преамбули) встановлюють, що особи, відповідальні за розслідування та переслідування таких злочинів, також повинні мати доступ до слідчих інструментів, що використовуються у справах про організовану злочинність або інших тяжких злочинів. Такі інструменти можуть включати перехоплення комунікацій, приховане спостереження, зокрема електронне спостереження, моніторинг банківських рахунків та інші фінансові розслідування⁴⁶¹, тобто ті операції, які охоплюються поняттями НСРД та ОРЗ.

---

⁴⁶¹ DIRECTIVE 2011/36/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims, and replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA. *Official Journal of the European Union*. 15.4.2011. P.1.101|1-1.101|11. URL: <https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html>

НСРД та/або ОРЗ⁴⁶² застосовуються у розслідуванні більшості випадків торгівлі людьми (додаток № 4), за окремими винятками⁴⁶³. На відміну від ОРЗ, метою яких є «виявлення, попередження та розкриття злочину, що готується», НСРД спрямовані на «збирання (отримання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у кримінальному провадженні»⁴⁶⁴. Саме їхніми результатами обґрунтовують намір особи вчинити торгівлю людьми ще до початку контролю за його вчиненням у виді спеціального слідчого експерименту з боку органів державного розслідування, тобто, «що злочин було б вчинено без їхнього втручання», а відтак відсутність провокації до вчинення кримінального правопорушення з боку правоохоронних органів. Так, спростування судом заяви сторони захисту про вчинену правоохоронними органами провокацію щодо обвинуваченої ґрунтувалось в основному на результатах НСРД⁴⁶⁵. За встановленими судом обставинами обвинувачена мала умисел передати свою неповнолітню дочку третім особам для зайняття проституцією на період літніх канікул для покриття власних

DIRECTIVE 2011/92/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 13 December 2011 on combating the sexual abuse and sexual exploitation of children and child pornography, and replacing Council Framework Decision 2004/68/JHA. *Official Journal of the European Union*. 17.12.2011. P.1.335|1-1.335|14. URL: <https://eur-lex.europa.eu/oj/direct-access.html>

⁴⁶² Вирок Млинівського районного суду Рівненської області від 15 лютого 2022 р. Справа № 559/762/19. Провадження № 1-кп/566/13/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103303182>

⁴⁶³ Вирок Шевченківського районного суду м. Києва від 22 листопада 2022 р. Справа № 755/4008/22. Провадження № 1-кп/761/2848/2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107509135>

Вирок Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 01 липня 2020 р. Справа № 200/17433/18. Провадження № 1кп/202/49/2020. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90151611>

Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 10 червня 2021 р. Справа № 127/1309/19. Провадження № 1-кп/127/48/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97553695>

⁴⁶⁴ Визнання доказів недопустимими в кримінальному провадженні: аналіз слідчої практики крізь призму судових рішень : монографія / В. Г. Дрозд, В. В. Бурлака, Л. В. Гаврилюк та ін. Київ : 7БЦ, 2021, 420 с. С. 235.

⁴⁶⁵ Вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 14 грудня 2021 р. Справа № 686/20525/19. Провадження № 1-кп/686/598/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101904793>

фінансових боргів. Схиляння обвинуваченою своєї дочки до такої поведінки підтверджено протоколом про результати здійснення НСРД у виді аудіо-, відеоконтролю особи від 31.05.2019 р. та додатку до нього (аудіозаписів). Зміст зафіксованих у процесі вказаної НСРД розмов обвинуваченої з потерпілою збігається з текстом заяви потерпілої до правоохоронних органів про схиляння її обвинуваченою до пошуку людини, яка б платила великі гроші за зайняття проституцією.

Результати НСРД є незамінними у кримінальному процесуальному доказуванні наявності ознак складу кримінального правопорушення, наприклад, суб'єктивних ознак торгівлі людьми. Так, спростовуючи твердження сторони захисту про те, що обвинуваченій особі нічого не було відомо про уразливий стан потерпілих, суди цілком доречно посилалися саме на результати негласних слідчих розшукових дій: «Як убачається з досліджених судом даних, що містяться у матеріалах НСРД, у них зафіксовано розмову ОСОБА_9 та ОСОБА_12 про її матеріальні проблеми, пов'язані з погашенням кредиту та відсутністю житла, а також розповідь ОСОБА_9 про швидкі заробітки в м. Дубаї, про умови проживання та праці; зустрічі останнього та ОСОБА_8 з потерпілою ОСОБА_10, яка зазначала, що на зароблені від сексуальної експлуатації кошти зможе погасити свій кредит; зустріч ОСОБА_8 з потерпілою ОСОБА_13, яка повідомляла йому про необхідність владнати перед поїздкою свої матеріальні проблеми та цікавилась можливістю отримати гроші у борг з їх подальшим відпрацюванням»⁴⁶⁶. Результати ОРД та НСРД дають можливість слідчому, прокурору належно мотивувати клопотання, конкретизувавши наявність обґрунтованої підозри та ризиків, які є підставою для застосування запобіжного заходу (ст. 177 КПК України), а на основі поданих клопотань – судові рішення про надання дозволів на застосування до особи запобіжних заходів, обрання їхнього виду, і особливо такого виняткового запобіжного заходу, як тримання під вартою. Ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення обшуку також вимагає вмоти-

---

⁴⁶⁶ Постанова Верховного Суду від 02 листопада 2021 р. у справі № 750/5031/18. Провадження № 51-2761км21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100919043> (дата звернення: 05 червня 2022 р.).

вування⁴⁶⁷. І зроблено це може бути за результатами ОРЗ чи НСРД. Відповідно визнання недопустимими доказами результатів ОРЗ чи НСРД, ґрунтуючись на яких були видані судові рішення про дозвіл на проведення, зокрема, обшуку, відповідно до втіленої у кримінальному процесуальному законодавстві доктрини «плодів отруєного дерева», тягне недопустимість здобутих у процесі такого обшуку доказів, що підтверджено практикою суду касаційної інстанції⁴⁶⁸ та є визнаним підходом у науковій літературі⁴⁶⁹. Проте навіть у цьому випадку, як зазначає О. П. Бабіков, таке рішення має бути обґрунтоване посиланням на відповідні обставини та конкретну норму процесуального закону, порушення якої унеможливило використання відповідної інформації⁴⁷⁰.

Є підстави вважати, що у кримінальних провадженнях за обвинуваченням у вчиненні торгівлі людьми саме фактор результатів НСРД став дієвим мотиватором масового визнання обвинуваченими обставин кримінального провадження (додаток № 2) та спричинив велику частку укладення угод між обвинуваченим і прокурором про визнання винуватості (додаток № 1), статистичні показники про які наводились у підрозділі 1.4 цієї праці.

---

⁴⁶⁷ Рішення ЄСПЛ у справі «Алексанян проти Росії» (Aleksanyan v Russia), 46468/06, 22 грудня 2008 р., п.п. 217–218. Джеремі МакБрайд. Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ : К.І.С., 2010, 576 с. С. 173.

Рішення ЄСПЛ у справі «Смірнов проти Росії» (Smirnov v Russia), 71362/01, 7 червня 2007 р., п. 47. Джеремі МакБрайд. Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ : К.І.С., 2010, 576 с. С. 167–168.

⁴⁶⁸ Постанова Верховного Суду від 05 лютого 2019 р. Справа № 754/12820/15-к. Провадження № 51-3099км18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79883011>

⁴⁶⁹ Бабіков О. П. Негласні слідчі (розшукові) дії: правове регулювання, організація проведення, тактика, зразки процесуальних документів ; Наук.-дослід. ін-т публіч права. Київ : ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2022. 392 с. С. 370.

Брич Л. П. Застосування практики Європейського суду з прав людини як джерела права для оцінки допустимості і достовірності доказів у кримінальних провадженнях в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. Львів, 2016. Вип. 2. С. 253–266.

Ахтирська Н., Філатов В., Фулей Т., Хембах Х. Стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: стандарти застосування при здійсненні правосуддя. Київ : Істина, 2011. 200 с. С. 119.

⁴⁷⁰ Бабіков О. П. Негласні слідчі (розшукові) дії: правове регулювання, організація проведення, тактика, зразки процесуальних документів ; Наук.-дослід. ін-т публіч права. Київ : ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2022. 392 с. 370.

Водночас застосування ОРЗ та НСРД має й зворотний бік медалі. Попри визнану⁴⁷¹ безперечну ефективність такого способу збирання доказів органом досудового розслідування, як НСРД (ч. 2 ст. 93 КПК України), яка «надає можливість ...відтворити аутентичну картину подій...»⁴⁷² без ризиків її спотворення, які тягнуть особливості суб'єктивної здатності особи сприймати та адекватно відтворювати інформацію, «в режимі реального часу, коли такі дані виявляються й фіксуються безпосередньо під час готування до злочину або його вчинення»⁴⁷³, у науковій літературі звертають увагу на ті загрози для громадянського суспільства, які тягне зловживання застосуванням аналізованих заходів⁴⁷⁴. Як зазначають у науковій літературі, «НСРД є слідчими (розшуковими) діями, які передбачають найбільше втручання у приватне спілкування та проводяться лише у виняткових випадках, коли відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб»⁴⁷⁵. Окрім того, на підставі аналізу матеріалів кримінальних проваджень стверджують про поширеність зловживань з боку органу досудового розслідування, пов'язаних зі здійсненням НСРД, що через

---

⁴⁷¹ Бабіков О. П. Негласні слідчі (розшукові) дії: правове регулювання, організація проведення, тактика, зразки процесуальних документів ; Наук.-дослід. ін-т публіч права. Київ : ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2022. 392 с. С. 12.

Помазов О. І. Значення негласних слідчих (розшукових) дій у доказуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних зі збутом наркотичних засобів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. URL: DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.62>

⁴⁷² Бабіков О. П. Негласні слідчі (розшукові) дії: правове регулювання, організація проведення, тактика, зразки процесуальних документів ; Наук.-дослід. ін-т публіч права. Київ : ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2022. 392 с. С. 12.

⁴⁷³ Помазов О. І. Значення негласних слідчих (розшукових) дій у доказуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних зі збутом наркотичних засобів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. URL: DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.62>

⁴⁷⁴ Бабіков О. П. Негласні слідчі (розшукові) дії: правове регулювання, організація проведення, тактика, зразки процесуальних документів ; Наук.-дослід. ін-т публіч права. Київ : ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2022. 392 с. С. 15.

⁴⁷⁵ Визнання доказів недопустимими в кримінальному провадженні: аналіз слідчої практики крізь призму судових рішень : монографія / В. Г. Дрозд, В. В. Бурака, Л. В. Гаврилук та ін. Київ : 7БЦ. 2021, 420 с. С. 231.

потурання судів веде до «порушення норм доказового права»⁴⁷⁶, яке сягає величезних масштабів, які навіть важко уявити⁴⁷⁷. Власне, дослідження судової практики за період після 01 січня 2019 р. щодо такого виду кримінальних правопорушень, як торгівля людьми, не виявило масового характеру наведених процесуальних порушень у аналізованій категорії кримінальних проваджень. У кримінальних провадженнях за обвинуваченням у вчиненні торгівлі людьми сторона захисту порушувала питання про недопустимість як доказів результатів негласних слідчих розшукових дій у лічених провадженнях⁴⁷⁸. Наприклад, «про визнання такими, що не мають доказового значення для обґрунтування винуватості ОСОБА_6 у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 149 КК України, всі похідні від недопустимих доказів дані, а саме: експертні висновки судово-фоноскопічних експертиз щодо семантичного змісту розмов, які зафіксовані на флеш-карті Micro Sd № 55п, оптичному носії DVD-R інв. № 56т, оптичному носії DVD-R інв. № 57т, оптичному носії DVD-R інв. № 58т і оптичному носії DVD-R інв. № 60т, а також інші надані стороною обвинувачення докази, які були отримані і після внесення інформації щодо ОСОБА_6 після 05 січня 2017 року, оскільки і в подальшому проходилися по матеріалах оперативно-розшукової справи № 3цт від

---

⁴⁷⁶ Старенький О. С. Наслідки нерозсекречення процесуальних рішень, на підставі яких проводилися негласні слідчі (розшукові) дії, у кримінальному процесуальному доказуванні. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 2. С. 92–106.

⁴⁷⁷ Бабіков О. П. Негласні слідчі (розшукові) дії: правове регулювання, організація проведення, тактика, зразки процесуальних документів ; Наук.-дослід. ін-т публіч права. Київ : ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2022. 392 с. С. 15.

⁴⁷⁸ Вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 14 грудня 2021 р. Справа № 686/20525/19. Провадження № 1-кп/686/598/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101904793>

Вирок Млинівського районного суду Рівненської області від 15 лютого 2022 р. Справа № 559/762/19. Провадження № 1-кп/566/13/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103303182>

Постанова Верховного Суду від 31 січня 2019 р. Справа № 161/10489/14-к. Провадження № 51-3613км18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79616023>.

Постанова Верховного Суду від 26 вересня 2019 р. Справа № 461/11476/15-к. Провадження № 51-10039км18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84694512>

01 листопада 2016 року під умовною назвою «Всталь» із забарвленням «Торгівля людьми», а не за внесеним в ЄРДР кримінальним правопорушенням щодо ОСОБА_6, за ч. 2 ст. 149 КК України»⁴⁷⁹.

Водночас наявність у матеріалах кримінального провадження і дослідження судом судових чи прокурорських рішень про дозвіл на проведення НСРД відображена у мізерній кількості вивчених вироків⁴⁸⁰.

Тому право на доступ до матеріалів НСРД чи оперативно-розшукової діяльності після їхнього завершення, процесуальних рішень про дозвіл на їхнє проведення посідає особливе місце серед різновидів права сторони захисту на доступ до матеріалів кримінального провадження, яке, своєю чергою, є елементом права на справедливий суд у виді права мати час і можливості для підготовки свого захисту.

Це право регламентоване ст. 290 КПК України, у ч. 2 якої закріплено обов'язок прокурора або слідчого за його дорученням надати стороні захисту доступ до матеріалів досудового розслідування. Питання про зміст таких матеріалів вирішене у ч. 2 ст. 290 КПК України: це матеріали досудового розслідування, які є в розпорядженні сторони державного обвинувачення. Окремо наголошено на обов'язку відкрити будь-яких доказів, «які самі по собі або в сукупності з іншими доказами можуть бути використані для доведення невинуватості або меншого ступеня винуватості обвинуваченого, або сприяти пом'якшенню покарання».

Найперше, варто звернути увагу, що поняття «матеріали», вжите у наведеному законодавчому положенні, має ширший обсяг, ніж поняття «доказ». Питання про види таких матеріалів розкрито у практиці ЄСПЛ, практиці ВС України, ВССУ, ВС. Усталеною є правова позиція ЄСПЛ, що у змагальному процесі під матеріалами,

---

⁴⁷⁹ Вирок Млинівського районного суду Рівненської області від 15 лютого 2022 р. Справа № 559/762/19. Провадження № 1-кп/566/13/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103303182>

⁴⁸⁰ Вирок Шевченківського районного суду м. Чернівці від 14 січня 2022 р. Справа № 727/9754/18. Провадження № 1-кп/727/19/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103129709>

Вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 14 грудня 2021 р. Справа № 686/20525/19. Провадження № 1-кп/686/598/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101904793>

які підлягають розкриттю стороні захисту, повинні розглядатися не лише докази, які безпосередньо стосуються фактів справи, а й інші докази, які можуть стосуватися допустимості, достовірності та повноти перших⁴⁸¹. Стосовно матеріалів ОРД та НСРД такими «іншими доказами» є передбачені кримінальним процесуальним законом (ч. 2, 3, 4 ст. 246, ст. 248, ст. 251 КПК України) процесуальні рішення, що стали їхньою підставою. У справі «Свдокімов проти України» заявник «хотів отримати постанову або постанови голови апеляційного суду, якими було санкціоновано здійснення негласних заходів спостереження за ним»⁴⁸² – документів, які не містили жодних доказів проти заявника, проте стосувалися «допустимості ключового доказу проти нього – матеріалів негласного спостереження»⁴⁸³. Встановивши, що доступу до таких матеріалів не мала не лише сторона захисту, а й суд першої інстанції, який постановив обвинувальний вирок щодо обвинуваченого, ЄСПЛ констатував порушення права на справедливий суд⁴⁸⁴. «Ніщо у матеріалах справи не свідчить про те, що будь-який склад суду, який розглядав справу заявника, мав доступ до документа, який не був відкритий стороні захисту», – сказано у п. 52 рішення ЄСПЛ «Свдокімов проти України», малися на увазі суди: першої інстанції, апеляційної інстанції та касаційної інстанції⁴⁸⁵. «У зв'язку з невідкриттям постанови суду, якою було санкціоновано здійснення заходів спостереження за заявником» ЄСПЛ визнав порушення ч. 1

---

⁴⁸¹ Рішення ЄСПЛ у справі «Свдокімов проти України» від 22 квітня 2021 р. (заява № 24635/14), п. 46. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g83#Text

⁴⁸² Там само, п. 45.

⁴⁸³ Там само, п. 53.

⁴⁸⁴ Рішення ЄСПЛ у справі «Якуба проти України» (CASE OF YAKUBA v. UKRAINE) від 12 лютого 2019 р. (заява № 1452/09), п. 51: переклад адвокатів Олександра Дроздова та Олени Дроздової. URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-yakuba-proti-ukra%D1%97ni-tekst-rishennya/>

Рішення ЄСПЛ у справі «Свдокімов проти України» від 22 квітня 2021 р. (заява № 24635/14), п. 52. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g83#Text

⁴⁸⁵ Рішення ЄСПЛ у справі «Свдокімов проти України» від 22 квітня 2021 р. (заява № 24635/14), п.п. 50, 51. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g83#Text

ст. 6 Конвенції⁴⁸⁶. За подібних обставин, тобто, що сторона обвинувачення не надала суду постанов прокурора про проведення оперативних закупок, а прокурор у суді заявив, що суд міг за власною ініціативою отримати ці постанови у відповідних посадових осіб, ВС підтримує визнання недопустимими доказами протоколів проведення вказаних слідчих дій⁴⁸⁷. Таким чином, згідно з усталеною правовою позицією ЄСПЛ, сторона захисту має право отримати доступ до матеріалів ОРЗ і НСРД після їхнього завершення, які включають як докази, здобуті в результаті вказаних заходів, так і процесуальні документи, якими, відповідно до положень кримінального процесуального закону, оформлено дозвіл на проведення кожного ОРЗ та НСРД. Такий доступ включає можливість отримати копії відповідних документів, що прямо передбачено у ч. 4 ст. 290 КПК України. Наприклад, у кримінальному провадженні за обвинуваченням у вчиненні торгівлі людьми «своє рішення про виправдання Лічнерських за одним із епізодів апеляційний суд обґрунтував тим, що «сторона обвинувачення не надала суду процесуального документа на підтвердження законності проведення оперативно-технічних заходів». Відповідно, матеріали, отримані внаслідок проведення таких заходів, суд апеляційної інстанції визнав недопустимим доказами з огляду на положення статті 89 КПК України⁴⁸⁸.

Водночас право сторони захисту отримати доступ до матеріалів ОРЗ та НСРД після їхнього завершення не є абсолютним⁴⁸⁹. Воно може бути обмежене задля цілей, що є однаковими для всіх складових права сторони захисту перевірити джерела доказів

---

⁴⁸⁶ Рішення ЄСПЛ у справі «Свдокімов проти України» від 22 квітня 2021 р. (заява № 24635/14), п. 55. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g83#Text

⁴⁸⁷ Постанова Верховного Суду від 05 лютого 2019 р. Справа № 754/12820/15-к. Провадження № 51-3099км18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79883011>

⁴⁸⁸ Постанова Верховного Суду від 31 січня 2019 р. Справа № 161/10489/14-к. Провадження № 51-3613км18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79616023>.

⁴⁸⁹ Рішення ЄСПЛ у справі «Свдокімов проти України» від 22 квітня 2021 р. (заява № 24635/14), п. 47. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g83#Text

обвинувачення*. Необхідність захистити національну безпеку, свідків у зв'язку з ризиком помсти або зберегти таємницю методів розслідування злочинів поліцією ЄСПЛ вважає суспільними інтересами, важливість яких є не меншою, ніж права обвинуваченого⁴⁹⁰. І у разі відмови відкрити докази стороні захисту з огляду на важливий суспільний інтерес, ЄСПЛ не вважає своєю компетенцією перевіряти, чи було це викликано суворою необхідністю⁴⁹¹.

Правові наслідки порушення права сторони захисту отримати доступ до матеріалів ОРЗ і НСРД після їхнього завершення також визначені у практиці ЄСПЛ. За загальним правилом, ураховуючи обставини конкретної справи, постановлення обвинувального вироку щодо особи, на підставі доказів, отриманих за результатами НСРД і ОРЗ, у разі нерозкриття стороні захисту процесуальних документів, що стали їхньою підставою, ЄСПЛ констатує порушення права на справедливий суд, гарантованого ч. 1 ст. 6 Конвенції⁴⁹². Крім того, відсутність розкриття інформації стороні захисту, що стосується проведення НСРД, на думку ЄСПЛ, є підставою для підозр і перевірки на предмет вчинення провокації вчинення злочину з боку правоохоронних органів⁴⁹³.

«Вжиття заходів до надання стороні захисту до суду можливості перевірити одержані під час НС(Р)Д докази» – один з критеріїв допустимості доказів, одержаних в результаті проведення

---

* Умови обмеження права сторони захисту перевірити джерела доказів обвинувачення розглядалися у підрозділі 2.1. цієї праці.

⁴⁹⁰ Рішення ЄСПЛ у справі «Євдокімов проти України» від 22 квітня 2021 р. (заява № 24635/14), п. 47. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g83#Text

⁴⁹¹ Там само, п. 48.

⁴⁹² Там само, п. 55.

⁴⁹³ Рішення ЄСПЛ у справі «Раманаускас проти Литви (No.2)» (Ramanaukas v. Lithuania (No. 2) від 20 лютого 2018 р. (заява № 55146/14), п. 62 (с). Переклад адвокатів, кандидатів юридичних наук Олександра Дроздова та Олени Дроздової повного тексту даного рішення Європейського суду з прав людини. URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2018/03/f5ef3ba52c4849ecd3ac_file.pdf

Рішення ЄСПЛ у справі «Яхимович проти України» (CASE OF YAKHIMOVYCH v. UKRAINE) від 16 грудня 2021 р., набуло статусу остаточного 16 березня 2022 р., (заява № 23476/15), п. 44. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h14#Text

НСРД»⁴⁹⁴. Як зазначають у науковій літературі, «невідкриття частини матеріалів, отриманих в результаті НСРД, стороні захисту в порядку ст 253 і 290 КПК України» є однією з найбільш поширених підстав визнання доказів недопустимими⁴⁹⁵. Також звертають увагу на «непоодинокі випадки необґрунтованості ухвал слідчих суддів про дозвіл на проведення НСРД», що можуть бути отримані «за наслідками подання клопотання слідчого, що містило неправдиві відомості, зокрема про вчинення тяжкого злочину, який насправді не вчинявся»⁴⁹⁶.

Право сторони захисту отримати доступ до матеріалів ОРД та НСРД після їхнього завершення і розсекречення перебуває у сфері дії ст. 290 КПК України «Відкриття матеріалів іншій стороні», у ч. 12 якої встановлена пряма заборона суду допустити як докази відомості, що містяться у матеріалах, що не були відкриті стороні кримінального провадження. Проте уповноважуючі положення цієї статті, оприлюднена позиція Генеральної прокуратури України, зафіксована в інформаційному листі, адресованому керівникам регіональних прокуратур, де резюмовано: «Відсутність у матеріалах кримінального провадження рішень про ведення контролю за вчиненням злочину та ухвал слідчого судді щодо ведення ОРЗ або НСРД може потягти за собою визнання результатів проведення цих заходів ... недопустимими доказами у кримінальному провадженні під час судового розгляду кримінального провадження»⁴⁹⁷, не усунули порушення прав сторони захисту в цій частині у

---

⁴⁹⁴ Бабіков О. П. Негласні слідчі (розшукові) дії: правове регулювання, організація проведення, тактика, зразки процесуальних документів ; Наук.-дослід. ін-т публіч права. Київ : ТОВ «НВП «Інтерсервіс, 2022. 392 с. С. 368.

⁴⁹⁵ Визнання доказів недопустимими в кримінальному провадженні: аналіз слідчої практики крізь призму судових рішень : монографія / В. Г. Дрозд, В. В. Бурлака, Л. В. Гаврилук та ін. Київ : 7БЦ, 2021, 420 с. С. 237.

⁴⁹⁶ Пашковський М. І. Заборона ретроспективного обґрунтування дозволів на проведення НСРД: практика ЄСПЛ та її імплементація в Україні. *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи* : матеріали круглого столу (м. Львів, 11 червня 2021 р.). Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 414 с. С. 279–285.

⁴⁹⁷ Про проблемні питання, які виникають при використанні у кримінальному провадженні доказів, одержаних в результаті проведення негласних

провадженнях за різними категоріями кримінальних правопорушень. Сторона захисту стикається з необґрунтованими перешкодами з боку органів досудового розслідування в реалізації свого права на отримання доступу до матеріалів НСРД чи ОРД після їхнього завершення, про що свідчить численна кількість розглядів касаційним судом саме цієї проблеми (додаток № 10). Зокрема, відсутність у матеріалах кримінального провадження копій постанов заступника Голови Апеляційного суду Одеської області від 06 червня 2012 р. та 09 серпня 2012 р., що стали процесуальною підставою для проведення ОРЗ щодо обвинувачених, а також відомостей про відкриття цих документів стороні захисту в порядку ст. 290 КПК України, стали одними з причин визнання результатів цих ОРЗ недопустимими доказами⁴⁹⁸.

Ця проблема, хоч і значно меншою мірою, ніж у кримінальних провадженнях про одержання службовою особою неправомірної вигоди, має місце й у кримінальних провадженнях за обвинуваченням у вчиненні торгівлі людьми⁴⁹⁹. Так, судом касаційної інстанції було скасовано ухвалу Апеляційного суду Львівської області від 07 вересня 2018 р., якою залишено в силі обвинувальний вирок Галицького районного суду м. Львова від 13 липня 2016 р., яким особу засуджено за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 149 КК України. Однією з причин скасування ухвали суду апеляційної інстанції стало недотримання вимог ст. 290 КПК України, зокрема й у тій частині, що стосувалася матеріалів НСРД⁵⁰⁰. Суд апеляційної інстанції призначив новий

(слідчих) розшукових дій або оперативно-розшукових заходів : Інформаційний лист № 03/2-117вих-16-92-ОКВ.

⁴⁹⁸ Постанова Верховного Суду від 12 лютого 2019 р. Справа № 522/2256/13-к. Провадження № 51-2533км18. URL: https://court.sinko.me/document/79957655_00109c69?fbclid=IwAR23k9KGovtCd7KTHCcWutN_u8R9zeGgnGPKxegm2wIM3OxUnlWucK9819U&mibextid=Zxz2cZ

⁴⁹⁹ Постанова Верховного Суду від 26 вересня 2019 р. Справа № 461/11476/15-к. Провадження № 51-10039км18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84694512>

⁵⁰⁰ Постанова Верховного Суду від 26 вересня 2019 р. Справа № 461/11476/15-к. Провадження № 51-10039км18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84694512>

судовий розгляд кримінального провадження у суді першої інстанції⁵⁰¹.

Практику найвищого судового органу України в цій частині також не можна охарактеризувати як однозначну. Суд касаційної інстанції, як зауважують дослідники, неодноразово змінював свою позицію з одного й того самого питання⁵⁰².

Навіть Велика Палата ВС протягом менше року змінювала свою позицію щодо допустимості як доказів відомостей, що містяться у процесуальних документах, які стали підставою для проведення НСРД (ухвали, постанови, клопотання), і яких не було відкрито стороні захисту в порядку, передбаченому ст. 290 КПК⁵⁰³: у постанові від 16 січня 2019 р. у справі № 751/7557/15-к було зроблено однозначний висновок про недопустимість таких доказів. У постанові від 16 жовтня 2019 р. Велика палата ВС вирішальним фактором допустимості чи недопустимості аналізованих доказів визначила причини, які перешкодили прокурору відкрити документи щодо проведених НСРД на більш ранній стадії.

Велика Палата Верховного Суду (постанова від 16 січня 2019 року у справі № 751/7557/15-к: «За наявності відповідного клопотання процесуальні документи, які стали підставою для проведення НСРД (ухвали, постанови, клопотання) і яких не було відкрито стороні захисту в порядку, передбаченому ст. 290 КПК,

---

⁵⁰¹ Ухвала Львівського апеляційного суду від 13 травня 2022 р. Справа № 461/11476/15-к. Провадження № 11-кп/811/1065/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104387395>

⁵⁰² Броч Л. П. Правові позиції Європейського Суду з прав людини як нормативні стандарти оцінки доказів у кримінальному провадженні в Україні. *Актуальні проблеми юридичної науки* : збірник тез Міжнародної наук. конф. «П'ятнадцять осінніх юридичних читань». Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2016. С. 137–140.

Гура О. Судова практика ВС щодо відкриття доказів іншій стороні за ст. 290 КПК: топ 17 кейсів. 02.06.2020. URL: <https://femida.ua/advice/sudova-praktyka-vs-shhodo-vidkryttya-dokaziv-inshij-storoni-za-st-290-kpk-top-17-kejsiv/>

⁵⁰³ Постанова ВП ВС від 16 січня 2019 р. Справа № 751/7557/15-к. Провадження № 13-37к18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85174578>

Постанова ВП ВС від 16 жовтня 2019 р. Справа № 640/6847/15-к. Провадження № 13-43к19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85174578>

оскільки їх тоді не було у розпорядженні сторони обвинувачення (процесуальні документи не було розсекречено на момент відкриття стороною обвинувачення матеріалів кримінального провадження), можуть бути відкриті іншій стороні, але суд не має допустити відомості, що містяться в цих матеріалах кримінального провадження, як докази»⁵⁰⁴. За результатами касаційного перегляду ВП ВС дійшла висновку⁵⁰⁵, що її попередня правова позиція, викладена у постанові від 16 січня 2019 року у справі № 751/7557/15-к щодо беззаперечної недопустимості протоколів НСРД як доказів у кримінальному провадженні з мотивів невідкриття процесуальних документів, якими санкціоноване їх проведення, не враховує особливостей процедури розсекречення матеріалів НСРД, результат якої залежить не лише від сторони обвинувачення. На думку ВП ВС, «суд має детально вивчати ситуації, коли процесуальні документи щодо проведених НСРД не були повністю розкриті стороні захисту на етапі завершення досудового розслідування, тобто поряд з перевіркою дотримання умов наданого дозволу на проведення НСРД суд повинен з'ясувати причини, які перешкодили прокурору відкрити їх на більш ранній стадії». ВП ВС «наголошує на тому, що сторона обвинувачення повинна вживати всіх необхідних і достатніх заходів для розсекречення матеріалів, які стали процесуальною підставою для проведення НСРД, з метою їх найшвидшого надання стороні захисту, і виконувати в такий спосіб вимоги щодо відкриття матеріалів іншій стороні відповідно до ст. 290 КПК України. Якщо буде встановлено, що сторона обвинувачення під час досудового розслідування своєчасно вжила всіх необхідних та залежних від неї заходів, спрямованих на розсекречення процесуальних документів, які стали підставою для проведення НСРД, однак такі документи не були розсекречені з причин, що не залежали від волі та процесуальної поведінки прокурора, то суд не може автоматично

---

⁵⁰⁴ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 січня 2019 р. Справа № 751/7557/15-к. Провадження № 13-37к18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85174578>

⁵⁰⁵ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 жовтня 2019 р. Справа № 640/6847/15-к. Провадження № 13-43к19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85174578>

визнавати протоколи НСРД недопустимими доказами з мотивів невідкриття процесуальних документів, якими санкціоноване їх проведення». ВП ВС водночас уточнила, що «процесуальні документи, які стали підставою для проведення НСРД (ухвали, постанови, клопотання) та які на стадії досудового розслідування не були відкриті стороні захисту в порядку, передбаченому ст. 290 КПК України, з тієї причини, що їх не мала в розпорядженні сторона обвинувачення (не були розсекречені на момент відкриття стороною обвинувачення матеріалів кримінального провадження), можуть бути відкриті іншій стороні під час розгляду справи в суді за умови своєчасного вжиття прокурором всіх необхідних заходів для їх отримання. Тільки у випадку, якщо сторона обвинувачення не вжила необхідних та своєчасних заходів, спрямованих на розсекречення процесуальних документів, які стали підставою для проведення НСРД і яких немає в її розпорядженні, матиме місце порушення норм ст. 290 КПК України»⁵⁰⁶.

Наведена правова позиція знакової постанови ВП ВС стала дороговказом у прийнятті рішень судами всіх інстанцій у кримінальних провадженнях щодо допустимості доказів, отриманих в результаті НСРД чи ОРЗ у разі невідкриття чи неповного розкриття стороні захисту матеріалів НСРД за таких самих обставин. Проте, колегії суддів різних палат ККС ВС⁵⁰⁷ періодично вказують про її суперечність ст. 290 КПК України, вважаючи, що невідкриття прокурором процесуальних документів, які стали правовою підставою проведення НСРД на момент завершення досудового розслідування, незалежно від причин такого невідкриття, не порушує принцип

---

⁵⁰⁶ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 жовтня 2019 р. Справа № 640/6847/15-к. Провадження № 13-43к19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85174578>

⁵⁰⁷ Ухвала Верховного Суду [ВП] від 12 грудня 2019 р. Справа № 738/329/17. Провадження № 13-96к19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86401178>

Ухвала Верховного Суду від 22 січня 2020 р. Справа № 428/8931/15-к. Провадження № 51-3082км19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87211900>

Ухвала ВС від 17 лютого 2020 р. [ВП]. Справа № 428/8931/15-к. Провадження № 13-6 кс 20.

процесуальної рівності сторін за умови, що вони були розкриті під час судового розгляду. У розглядуваному провадженні прокурор ... на запитання головуючого судді пояснив, що вказані матеріали та протокол про надання доступу до них не були відкриті стороні захисту під час досудового розслідування в порядку ст. 290 КПК, через те, що КПК не містить положень щодо надання цих матеріалів як доказів»⁵⁰⁸.

Вважаю, що аналізовані висновки ВП ВС, викладені у її постанові від 16 жовтня 2019 р., не узгоджуються з правовою позицією ЄСПЛ, зокрема, з уже згадуваною вище, закріпленою у п. 46 рішення ЄСПЛ у справі «Якуба проти України», що пункт в ч. 3 ст. 6 Конвенції включає все, що є необхідним для захисту під час розгляду в суді першої інстанції»⁵⁰⁹. Єдиною причиною невідкриття матеріалів можуть бути не технічні причини, а необхідність захисту суспільних інтересів.

Також безпідставно ВП ВС визначила умовою відкриття стороні захисту процесуальних документів, які стали підставою проведення НСРД, її активну позицію – наявність відповідного клопотання⁵¹⁰. Такою, що відповідає букві і духу ст. 290 КПК України, була правова позиція, викладена у Постанові ВС від 25 липня 2018 р.: «... процесуальний закон не покладає на сторону захисту обов'язок подавати будь-які клопотання щодо такого відкриття, такий обов'язок відкрити матеріали, а саме... процесуальні документи щодо проведення негласних слідчих дій, покладається на

---

⁵⁰⁸ Ухвала Верховного Суду від 22 січня 2020 р. Справа № 428/8931/15-к. Провадження № 51-3082км19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87211900>

⁵⁰⁹ Рішення ЄСПЛ у справі «Якуба проти України» (CASE OF YAKUBA v. UKRAINE) від 12 лютого 2019 р. (заява № 1452/09), переклад адвокатів Олександра Дроздова та Олени Дроздової, п. 46. URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-yakuba-proti-ukra%D1%97ni-tekst-rishennya/>

⁵¹⁰ Постанова ВП ВС від 16 січня 2019 р. Справа № 751/7557/15-к. Провадження № 13-37ксл8, п. 63. *Єдиний державний реєстр судових рішень України*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79298340>

Постанова ВП ВС від 16 жовтня 2019 р. Справа № 640/6847/15-к. Провадження № 13-43ксл9. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85174578>

сторону обвинувачення»⁵¹¹. В цьому кримінальному провадженні ККС ВС погодився з доводами касаційної скарги сторони захисту, зокрема про істотні порушення вимог процесуального закону. У цьому випадку йшлося про «відсутність у матеріалах кримінального провадження постанови прокурора про контроль за вчиненням злочину та невідкриття сторони захисту всіх матеріалів всупереч вимогам ст. 290 КПК України, а саме ухвал слідчого судді апеляційного суду»⁵¹².

Узагальнивши, можна виділити такі значущі для сторони захисту позиції суду касаційної інстанції:

1. Копії ухвал слідчого судді про надання дозволів на застосування негласних слідчих (розшукових) дій, протоколи за результатами таких заходів, відомості про термін дії дозволів на застосування негласних слідчих дій після використання їх результатів як доказів не є інформацією, що належить до державної таємниці⁵¹³.

2. Суд повинен оцінити докази, отримані у результаті НСРД у комплексі із правовою підставою для проведення НСРД, зокрема з відповідною ухвалою слідчого судді про дозвіл на проведення НСРД, з метою оцінки допустимості доказів, отриманих за результатами НСРД⁵¹⁴.

---

⁵¹¹ Розсекречення матеріалів НСРД є ОБОВ'ЯЗКОМ сторони обвинувачення та його проведення НЕ потребує окремого клопотання з боку захисту (ККС № 544/12215/15-к від 25.07.2018) (protocol.ua).

⁵¹² Там само.

⁵¹³ Ухвала ВССУ від 09 жовтня 2015 р. у справі № 5-229кМ15. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/43555459>.

Рішення ЄСПЛ у справі «Матанович проти Хорватії» від 4 квітня 2017 р. («Matanović v. Croatia»), заява № 2742/12, переклад адвокатів Олександра Дроздова та Олени Дроздової. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/Pereklad_rishennya_evr_sudu_13072017.pdf

⁵¹⁴ Постанова ВСУ від 12 жовтня 2017 р. у справі № 5-237к(15)17. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS170719.html. 15

Постанова ВС [ВП] від 16 жовтня 2019 року у справі № 640/6847/15-к (провадження № 13-43к19). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/85174578>.

3. Сторона захисту повинна займати активну позицію і подавати клопотання про відкриття їй процесуальних документів, які стали підставою для проведення НСРД⁵¹⁵.

4. Якщо сторона обвинувачення не вживала необхідних і своєчасних заходів, спрямованих на розсекречення матеріалів, які стали процесуальною підставою для проведення НСРД і яких немає в її розпорядженні, то в такому випадку має місце порушення вимог статті 290 КПК України⁵¹⁶.

5. Якщо процесуальні документи, які стали підставою для проведення НСРД (зокрема ухвала слідчого судді) були надані суду під час судового розгляду і стороні захисту у змагальному процесі була забезпечена можливість довести перед судом свої аргументи щодо допустимості відомостей, отриманих у результаті НСРД, в сукупності із оцінкою правової підстави для проведення НСРД, то суд повинен оцінити отримані докази та вирішити питання про їх допустимість⁵¹⁷.

Тож, визнання права сторони захисту перевірити джерело доказів обвинувачення, задоволення якого є однією з передумов визнання їх допустимими, є підстави визнати стандартом кримінального процесуального доказування в практиці ЄСПЛ.

---

⁵¹⁵ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 січня 2019 р. Справа № 751/7557/15-к. Провадження № 13-37кп18, п. 63. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79298340>.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 жовтня 2019 року у справі № 640/6847/15-к (провадження № 13-43кп19). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/85174578>.

⁵¹⁶ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 жовтня 2019 року у справі № 640/6847/15-к (провадження № 13-43кп19). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/85174578>

⁵¹⁷ Там само.

Постанова Верховного Суду від 20 жовтня 2022 р. Справа № 296/1400/15-к. Провадження № 51-2001км22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76886546>

Розділ 3

ЗАСТОСУВАННЯ СТАНДАРТІВ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД 1950 р. У ОЦІНЦІ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

3.1. Стандарти, напрацьовані Європейським судом з прав людини, які застосовуються в оцінці доказів національними судами держав-членів Ради Європи

Конституція України у ч. 3 ст. 62 закріплює, що обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом. Завдяки прямій дії конституційних норм наведена конституційна норма була застосовна і в період дії КПК України 1960 р., яка в той час сприймалася практичними працівниками у сфері кримінальної юстиції не як імператив, радше як декларація, свідченням чого є матеріали кримінальних проваджень того періоду та зафіксовані у наведених вище, зокрема у вступі до цієї праці, рішеннях ЄСПЛ. Можна припустити, що однією з передумов такого нігілістичного ставлення до конституційної норми було те, що КПК України 1960 р. навіть у ст. 67 «Оцінка доказів» не встановлював критеріїв допустимості чи недопустимості доказів. У ч. 2 ст. 22 цього закону містилися положення про заборону «домагатись показань обвинуваченого та інших осіб, які беруть участь у справі, шляхом насильства, погроз та інших незаконних заходів». Але прямої вка-

зівки про те, що наслідком вказаних порушень є недопустимість отриманих з їх застосуванням доказів, у цьому законі не було. Аналіз, або принаймні згадка про положення КПК України 1960 р., сьогодні зберігають свою актуальність тому, що для деяких кримінальних справ він ще є чинним законом. На ті ж кримінальні провадження, досудове розслідування і судовий розгляд яких здійснюється на підставі КПК 2012 р., недосконалість попереднього кодексу впливає, принаймні через інертність правозастосовної практики.

Водночас ПВС України ще десятки років тому задекларував свою правову позицію, згідно з якою «докази мають визнаватися такими, що одержані незаконним шляхом, наприклад, тоді, коли їх збирання й закріплення здійснено або з порушенням гарантованих Конституцією прав людини і громадянина, або встановленого кримінальним процесуальним законодавством порядку, або неуповноваженою на це особою чи органом, або за допомогою дій, не передбачених процесуальними нормами»⁵¹⁸, а також, що «порушення вимог закону щодо участі захисника може бути підставою для визнання недопустимими тих доказів, що були зібрані під час виконання таких дій»⁵¹⁹.

Ще до прийняття чинного КПК України, у ст. ст. 87, 88 якого закріплені критерії недопустимості доказів, свою позицію про те, що «обвинувачення у вчиненні злочину не може бути обґрунтоване фактичними даними, одержаними в незаконний спосіб, а саме: з порушенням конституційних прав і свобод людини і громадянина; з порушенням встановлених законом порядку, засобів, джерел отримання фактичних даних; не уповноваженою на те особою тощо» висловив КСУ у рішенні від 20 жовтня 2011 р.⁵²⁰. Попри те, що

---

⁵¹⁸ «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя»: постанова Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 р. № 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96#Text>

⁵¹⁹ «Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві»: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 8 (п. 11). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-03#Text>

⁵²⁰ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України від 20 жовтня 2011 р. Справа № 12рп2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-11#Text>

на момент прийняття цього рішення КСУ Конвенція і практика її застосування ЄСПЛ офіційно була джерелом права в Україні, саме вказане рішення КСУ стало знаковим для практики у сфері кримінальної юстиції, своєрідним одкровенням того, що докази, подані органом державного розслідування, можуть бути визнані недопустимими. «Відсутність національної традиції визнання доказів недопустимими»⁵²¹ характеризувала не лише національне українське кримінально-процесуальне законодавство. Зловживання на досудовому розслідуванні, на які закривали очі суди, виливались у brutальне порушення прав людини. Відомим таким прикладом є справа «Нечипорук і Йонкало проти України»⁵²². Вона не стосувалась кримінальних проваджень за обвинуваченням у вчиненні торгівлі людьми. У рішенні за цією справою ЄСПЛ констатував 13 порушень тих гарантій, які передбачені ЄКПЛ. Серед них порушення ст. 3 «Заборона катування» у найтяжчому і найганебнішому для кожної держави її порушенні – у виді катування. Обставини справи «Нечипорук і Йонкало проти України»: події, що мали місце 21 травня 2004 року, заявник описав так: «Уночі з 20 на 21 травня 2004 року його було допроваджено з камери до одного із службових кабінетів Південно-Західного відділу міліції, де працівники міліції Р. О. і М. Д., погрожуючи застосуванням насильства, примушували його зізнатися в тому, що він убив пані І. З огляду на те, що заявник відмовився зізнатися у вчиненні злочину, приблизно о 4 год. ранку зазначені працівники міліції принесли пристрій, що виробляє електрострум. Заявникові наділи наручники, підвісили на металевій поперечині між двома столами і закріпили оголені дроти на щиколотках і куприку. Поки один із працівників міліції, Р. О., вмикав електричний струм, інший, М. Д., закривав йому рота подушкою. Приблизно о 6 год. 30 хв. заявник знепритомнів. Коли він отямився, кілька працівників міліції, одягнувши на нього бронежи-

---

⁵²¹ Тютюнник В. В. Інститут допустимості доказів як гарантія ухвалення законного та обґрунтованого вироку суду : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 20 с. С. 11. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/AVTOREF_2016/Tiutiunnyk_V_V_2016.pdf

⁵²² Рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 р. (заява № 42310/04). URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_683.

лет і закривши йому голову диванною подушкою, почали бити його по черзі, і це тривало до 20 години. Тим часом, приблизно о 16 годині заявник почув, як у сусідньому кабінеті допитують його дружину (заявницю). Один із працівників міліції зайшов до кабінету, де був заявник, і запитав у свого колеги: "Як ти вважаєш, чи зможе вона витримати те, що застосували до нього?". Після цього заявник написав свою першу заяву про явку з повинною, як стверджується, під диктовку працівника міліції. У заяві він повідомив, що разом з якимось М. вчинив убивство пані І. О 22 год. 5 хв. заявника було поміщено в Хмельницький ізолятор тимчасового тримання»⁵²³. Під час судового засідання щодо обрання заявникові запобіжного заходу, він поскаржився суду на побиття його працівниками міліції. Суд ці скарги проігнорував, а працівники міліції після того знову побили його, перед тим, одягнувши бронезилет. В результаті цього заявник повторно зізнався у вчиненні вбивства і розбійного нападу⁵²⁴.

Попри недоліки законодавчої регламентації інституту допустимості доказів у КПК України 1960 р., підстави визнання доказів недопустимими, які стали новелами КПК України 2012 р., і закріплені у ст. 87 цього кодексу, були застосовні в Україні з моменту вступу в силу закону України про ратифікацію Конвенції, тобто ще з 1997 р.⁵²⁵, оскільки були втілені як правові позиції ЄСПЛ.

Сучасний етап, на якому перебуває інститут допустимості доказів в Україні, як зазначають у науковій літературі, розпочався після 2012 р. і «характеризується вдосконаленням чинного кримінального процесуального законодавства України і науковим пошуком, спрямованим на усунення його прогалин і формування правозастосовної практики, що відповідає Конституції України та орієнтована на дотримання загальноновизнаних норм міжнародного права

---

⁵²³ Рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 р. (заява № 42310/04), п. 14. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_683.

⁵²⁴ Там само, п.п. 19–20.

⁵²⁵ Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

і практики ЄСПЛ»⁵²⁶. Висновок про зростання ролі практики ЄСПЛ у тлумаченні підстав саме недопустимості доказів підтверджується в результаті аналізу, насамперед практики суду касаційної інстанції, правові позиції якого орієнтовані на дотримання стандартів кримінального процесуального доказування, що напрацьовані у практиці ЄСПЛ. Проте, як наполегливо наголошує ЄСПЛ у численних своїх рішеннях із застосування ст. 6 Конвенції «Право на справедливий суд», він не перевіряє, чи правильно здійснили оцінку доказів національні суди, і не вбачає своїм завданням встановлювати загальні правила оцінки доказів. «Питання щодо допустимості доказів у справі – це насамперед предмет регулювання національного законодавства і, як правило, саме національні суди уповноважені давати оцінку наявним у справі доказам. ЄСПЛ, зі свого боку, повинен переконатися, що провадження в цілому, зокрема спосіб отримання доказів, було справедливим»⁵²⁷. У такому випадку ЄСПЛ зобов'язаний не визначати, чи певні докази було отримано незаконно, а перевіряти, чи така «незаконність» не спричинила порушення іншого права, гарантованого Конвенцією⁵²⁸.

---

⁵²⁶ Тютюнник В. В. Інститут допустимості доказів як гарантія ухвалення законного та обґрунтованого вироку суду: автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2016. 20 с. С. 14. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/AVTOREF_2016/Tiutiunyk_V_V_2016.pdf

⁵²⁷ Рішення ЄСПЛ у справі «Тейксейра де Кастро проти Португалії» від 9 червня 1998 р. (витяг, переклад З. Бортновської). URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/3adf2d0e52f68d76c2256c080037bac9/420218687406d17dc3257134002354a2?OpenDocument>.

Рішення ЄСПЛ у справі «Шабельник проти України» від 19 лютого 2009 р. (заява № 16404/03). URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_457.

Case of Bykov v. Russia, 10.03.2009 (app. №4378/02) [GC]. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91704#{"itemid":\["001-91704"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91704#{).

Рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 р. (заява № 42310/04). URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_683.

Рішення ЄСПЛ у справі «Луценко проти України» від 18 грудня 2008 р. (заява № 30663/04). URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_458.

⁵²⁸ Рішення ЄСПЛ у справі «Тейксейра де Кастро проти Португалії» від 9 червня 1998 р. (витяг, переклад З. Бортновської). URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/3adf2d0e52f68d76c2256c080037bac9/420218687406d17dc3257134002354a2?OpenDocument>.

Проте, перевіряючи справедливість провадження в цілому, ЄСПЛ напрацював стандарти, які застосовуються в оцінці доказів національними судами держав-членів Ради Європи. Як було уже сказано, ЄСПЛ у провадженнях із застосування ст. 6 Конвенції оцінює докази лише у виняткових випадках грубого порушення прав людини.

У теорії кримінального процесуального права напрацьована розгалужена система критеріїв допустимості, а також недопустимості доказів. «Правила визнання доказів недопустимими у кримінальному провадженні мають виняткове значення в аспекті забезпечення права кожного на справедливий суд»⁵²⁹. Не можемо погодитись з В. В. Тютюнником, який вважає недоцільним «закріплення широкого переліку підстав визнання доказів недопустимими», як це зроблено у ст.ст. 87, 88, 107, 223, 233, 271 чинного КПК України, обґрунтовуючи своє бачення неможливістю наведення широкого переліку цих порушень⁵³⁰. Навпаки, вважаю, що таким підходом у КПК України 2012 р. проблема оцінки допустимості доказів піднята на новий рівень. Об'єктивна неможливість створити вичерпний перелік підстав визнання доказів недопустимими долається шляхом створення відкритого переліку. Такий перелік, оскільки він містить орієнтири заборонених способів отримання доказів, все-таки дисциплінує органи досудового розслідування і є опорою для сторони захисту у обстоюванні прав і законних інтересів обвинуваченого.

Рішення ЄСПЛ у справі «Шабельник проти України» від 19 лютого 2009 р. (заява № 16404/03) (переклад офіційний). URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_457.

Case of Bykov v. Russia, 10.03.2009 (app. №4378/02) [GC]. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91704#{"itemid":\["001-91704"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91704#{).

Рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 р. (заява № 42310/04). URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_683.

Рішення ЄСПЛ у справі «Луценко проти України» від 18 грудня 2008 р. (заява № 30663/04). URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_458.

⁵²⁹ Тютюнник В. В. Інститут допустимості доказів як гарантія ухвалення законного та обґрунтованого вироку суду : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 20 с. С. 10. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/AVTOREF_2016/Tiutiunyk_V_V_2016.pdf

⁵³⁰ Там само. С. 11–12.

Оцінюючи допустимість доказів, ЄСПЛ не вдається до детального аналізу відомих кримінально-процесуальній науці і закріплених у кримінальному процесуальному законодавстві умов, які забезпечують допустимість доказів, і критеріїв недопустимості доказів, що досліджені і продовжують аналізуватися у численних наукових працях, що було показано у підрозділі 1.1.

У провадженнях із застосування ст. 6 Конвенції ЄСПЛ продемонстрував такі стандарти кримінального процесуального доказування:

- абсолютна відмова ЄСПЛ визнавати допустимими докази, здобуті шляхом катування, або нелюдського чи такого, що принижує людську гідність поводження;
- визнання недопустимими доказів, отриманих шляхом провокацій і підбурювання,
- визнання недопустимими доказів, отриманих від особи, яка не мала доступу до захисника;
- визнання недопустимими доказів, отриманих шляхом порушення права на мовчання;
- визнання недопустимими доказів, отриманих шляхом притягнення особи до адміністративної відповідальності.

Вимога про обов'язковість перевірки національним судом допустимості доказів відображена у п. 91 рішення у справі «Гюлкі Гюнеш проти Туреччини»⁵³¹, у п. 137 рішення у справі «Худобін проти Росії»⁵³², у п.п. 70–72 рішення ЄСПЛ у справі «Раманаускас проти Литви»⁵³³ та інших.

Продемонстрований ЄСПЛ стандарт недопустимості доказів, отриманих шляхом катування, або нелюдського чи такого, що принижує людську гідність, поводження, є одним з небагатьох

---

⁵³¹ «Гюлкі Гюнеш проти Туреччини» (Hulki Gunes v Turkey), 28490/95, 19 червня 2003 року. Джеремі МакБрайд. Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ : К.І.С., 2010, 576 с. С. 303.

⁵³² «Худобін проти Росії» (Khudobin v Russia), 59696/00, 26 жовтня 2006 року. Джеремі МакБрайд. Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ : К.І.С., 2010, 576 с. С. 315.

⁵³³ Рішення ЄСПЛ у справі «Раманаускас проти Литви» (Ramanauskas v. Lithuania) від 5 лютого 2008 р. [GC] (заява №74420/01), п. 70–72. Джеремі МакБрайд. Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ : К.І.С., 2010. 576 с. С. 315–316.

винятків із загальної і усталеної практики ЄСПЛ відмови від оцінки допустимості доказів і перевірки правильності такої оцінки, здійсненої національними судами.

Вкотре повторюючи, що «за загальним правилом, вирішення питання про допустимість доказів є прерогативою національних судів, ЄСПЛ наголошує, що щодо доказів, отриманих способом, який визнано таким, що порушує ст. 3 Конвенції, застосовуються особливі критерії»⁵³⁴.

ЄСПЛ дотримується позиції, що докази, отримані із порушенням абсолютних прав, таких як захист від нелюдського і такого, що принижує гідність, поведження чи катування, завжди повинні бути виключені із судового розгляду. «Допустимість як доказів свідчень, отриманих за допомогою катувань, з метою встановлення відповідних фактів у кримінальному провадженні призводить до його несправедливості в цілому, незалежно від доказової сили таких показань і від того, чи мало їх використання вирішальне значення для засудження підсудного судом»⁵³⁵. Ця правова позиція також є усталеною практикою Страсбурзького суду.

Особливі критерії, про які йшлося вище, можна продемонструвати на прикладі рішення ЄСПЛ «Жизіцький проти України», у якій було констатовано, що до заявника було застосовано катування «з метою його приниження, підкорення та примушення його до надання визнавальних показів щодо вчинення тяжкого злочину»⁵³⁶. Катування заявника електрострумом, застосування якого Суд вважає «особливо тяжкою формою жорстокого поведження, здатною

---

⁵³⁴ Рішення ЄСПЛ у справі «Жизіцький проти України» від 19 лютого 2015 р., що набуло статусу остаточного 19 травня 2015 р. (заява № 57980/11), п. 64. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a72#Text

⁵³⁵ Рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 р. (заява № 42310/04), п. 259. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_683

Рішення ЄСПЛ у справі «Зякун проти України» від 25 лютого 2016 р. (CASE OF ZYAKUN v. UKRAINE), заява № 34006/06), п. 62. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b55#Text

Рішення ЄСПЛ у справі «Жизіцький проти України» від 19 лютого 2015 р., що набуло статусу остаточного 19 травня 2015 р. (заява № 57980/11), п. 64. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a72#Text

⁵³⁶ Там само, п. 43.

викликати сильний біль і нестерпні страждання»⁵³⁷, ЄСПЛ визнав, незважаючи на те що, лише повторна судово-медична експертиза, проведена більш, ніж через місяць після стверджуваного заявником катування його, з огляду на залишки тілесних ушкоджень не виключила можливості застосування до нього електроструму, але достовірно встановити, чи застосовувався до особи електрострум вже не могла⁵³⁸. В результаті, незважаючи на те, що заявник підтвердив свої первинні зізнавальні показання, надані ним за відсутності захисника, під час двох наступних допитів слідчим в присутності захисника Б, від якого він в подальшому відмовився⁵³⁹, та в судовому засіданні під час обрання йому запобіжного заходу⁵⁴⁰, ЄСПЛ встановив, що первинні визнавальні покази заявника було отримано шляхом катування, чим було порушено його право не свідчити проти себе⁵⁴¹ і визнав порушення Україною права на справедливий суд щодо цього заявника.

Заборона катування є абсолютною і не передбачає винятків. «Навіть за найскладніших обставин, таких як боротьба проти тероризму та організованої злочинності, Конвенція в абсолютній формі забороняє катування та нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання, незалежно від поведінки відповідної особи»⁵⁴².

Тож, абсолютну відмову ЄСПЛ визнавати допустимими докази, здобуті шляхом катування, або нелюдського чи такого, що принижує людську гідність поводження, є підстави визнати принципом – стандартом оцінки допустимості доказів у кримінальних провадженнях. «Право на справедливий суд не допускає використання в суді не тільки показань, які отримані у вказаний спосіб, а й будь-яких інших доказів, отриманих таким шляхом, тобто речових

---

⁵³⁷ Рішення ЄСПЛ у справі «Жизіцький проти України» від 19 лютого 2015 р., що набуло статусу остаточного 19 травня 2015 р. (заява № 57980/11), п. 64. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a72#Text

⁵³⁸ Там само, п. 42.

⁵³⁹ Там само, п. 12.

⁵⁴⁰ Там само, п. 15.

⁵⁴¹ Там само, п. 65.

⁵⁴² Case of *Chahal v. the United Kingdom* [GC], 15 November 1996 (*application no.* 22414/93), п. 79. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22fulltext%22:%7B%22Chahal%22%2C%22itemid%22:%7B%22001-58004%22%7D%7D>

доказів та документів, які здобуті на підставі відомостей, що були отримані під тиском», резюмує В.В. Тютюнник⁵⁴³.

Відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 87 чинного КПК України, «отримання доказів внаслідок катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження» є істотними порушеннями прав людини і основоположних свобод. А відтак, відповідно до ч. 1 ст. 87 КПК України, має бути визнано недопустимим доказом.

Недопустимими є докази, отримані не лише шляхом катування, а й у результаті інших порушень ст. 3 Конвенції. У рішенні у справі «Яллох проти Німеччини»⁵⁴⁴ ЄСПЛ дійшов висновку, що використання у процесі доказу, отриманого через примусове застосування медичного блювотного засобу до заявника, яке було визнане порушенням ст. 3 Конвенції як нелюдське поводження, було порушенням його права не свідчити проти себе. Відповідно, це позначилося на усьому судовому процесі, зробивши його несправедливим, а докази, отримані в такий спосіб, ЄСПЛ вважає неприйнятними⁵⁴⁵.

Водночас ЄСПЛ «зауважує, що використання доказів, отриманих в результаті визнання, вчиненого під тиском, «не робить судовий розгляд несправедливим автоматично, хоча і створює сильну презумпцію несправедливості. Суд, який розглядає докази, може, але не зобов'язаний відкидати такі докази й повинен ухва-

---

⁵⁴³ Тютюнник В. В. Інститут допустимості доказів як гарантія ухвалення законного та обґрунтованого вироку суду : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2016. 20 с. С. 12. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/AVTOREF_2016/Tiutiunnyk_V_V_2016.pdf

⁵⁴⁴ «Яллох проти Німеччини» (Jalloh v Germany) [GC], 54810/00, 11 липня 2006 року, пп. 115–122. Джеремі МакБрайд. Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ : К.І.С., 2010, 576 с. С. 309–310.

⁵⁴⁵ Викладено за: Ахтирська Н. М., Касько В. В., Маланчук Б. А., Мелікян А., Пошва Б. М., Фулей Т. І., Шукліна Н. Г. Застосування в Україні європейських стандартів протидії жорстокому поводженню і безкарності: навчальний посібник для суддів / за заг. ред. проф. Маляренка В. Т. К. : «К.І.С.», 2011. 320 с. С. 35.

лювати відповідне рішення, врахувавши всі інтереси учасників»⁵⁴⁶. Так, у рішенні у справі «Гефген проти Німеччини» від 30 червня 2008 р. ЄСПЛ констатував відсутність заявленого порушення ст. 6 Конвенції, врахувавши обставини цієї справи: «Заявник був поміщений під нагляд і затриманий після отримання значного викупу за викрадену ним 11-річну дитину. Він був допитаний поліцією і дав неправдиві показання про місце перебування хлопчика і особу викрадачів. Оскільки поліція мала небезпідставні побоювання, що життя дитини перебуває в небезпеці через холод і голод, то за наказом заступника начальника поліції слідчі попередили заявника, що йому будуть заподіяні значні страждання спеціально навченими людьми, якщо він не розкриє місце перебування дитини. В результаті заявник вказав точне місце, де утримувалась дитина. Пізніше він побував на місці події, де було знайдено тіло дитини, і зізнався в її викраденні і вбивстві. Йому було пред'явлено обвинувачення у викраденні дитини і умисному вбивстві. Національний суд, який розглядав справу визнав допустимими докази, отримані в результаті зізнання»⁵⁴⁷.

Як дослідила Л. В. Курило, ЄСПЛ відмовився визнати порушення матеріального аспекту ст. 3 Конвенції у справах, де фігурантами виступали працівники міліції, з таких причин⁵⁴⁸:

«1) відсутність доказів того, що заявник справді зазнав неналежного поводження зі сторони працівників міліції [«Яременко проти України» (Заява № 32092/02) від 12 червня 2008 р., п. 59];

2) надані докази, з допомогою яких неможливо прояснити спірні питання, наприклад, подано два висновки судово-медичних експертиз, що суперечать один одному [«Олександр Смирнов проти України» (Заява № 38683/06) від 15 липня 2010 р., п. 54; «А.Н. проти України» (Заява № 13837/09) від 29 січня 2015 р., п. 80;

---

⁵⁴⁶ Вапнярчук В. Допустимість доказів (доказування) у практиці Європейського Суду. *Публічне право*. 2015. № 2. С. 177–183. С. 178.

⁵⁴⁷ Case of Gäfgen v. Germany [GC], 1 June 2010 (application 22978/05). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/Eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-99015%22%7D>

⁵⁴⁸ Курило Л. В. Дотримання прав людини (на основі практики Європейського суду з прав людини щодо України). Львів: ЛьвДУВС, 91 с. С. 70–71.

«Євген Петренко проти України» (Заява № 55749/08) від 29 січня 2015 р., п. 81];

3) відсутність доказів перебування під контролем державних органів заявника щодо дати, якої стосуються скарги на неналежне поводження [«А.Н. проти України» (Заява № 13837/09) від 29 січня 2015 р., п. 82];

4) заявник не скаржився на погане поводження, будучи під час провадження забезпечений захисником, що відповідно до практики ЄСПЛ є однією із гарантій недопущення поганого поводження, та не давав визнавальних показань [«Кирпиченко проти України» (Заява № 38833/03) від 2 квітня 2015 р., п. 73]].

Наведені відмови ЄСПЛ визнати порушення матеріального аспекту ст. 3 Конвенції зводяться до недоведеності фактів «неналежного поводження» щодо заявників. Справді, як слушно звертають увагу у науковій літературі, «тягар доведення жорстокого поводження чи покарання у світлі вимог ст. 3 ЄКПЛ» лежить на заявнику, «який повинен надати достатньо доказів, які б «поза розумним сумнівом» вказували на те, що жорстоке поводження щодо нього могло мати місце»⁵⁴⁹, тобто скарга повинна бути небезпідставною. Наприклад, у п. 58 рішення ЄСПЛ «Яременко проти України» зазначено, що подані заявником і його захисником клопотання про медичне обстеження заявника для того, щоб підтвердити його скарги на погане поводження під час перебування його під вартою в Харківському райвідділі міліції, не задовольнили. Через відсутність доказів ЄСПЛ відмовився визнати у цій справі стверджуване порушення ст. 3 Конвенції⁵⁵⁰. У рішеннях у справах «Кузнецов проти України»⁵⁵¹, «Науменко проти України»⁵⁵², Суд визнав недоведеним побиття, фізичні знущання у слідчому ізолято-

---

⁵⁴⁹ Ахтирська Н. М., Касько В. В., Маланчук Б. А., Мелікян А., Пошва Б. М., Фулей Т. І., Шукліна Н. Г. Застосування в Україні європейських стандартів протидії жорстокому поводженню і безкарності : навчальний посібник для суддів / за заг. ред. проф. Маляренка В. Т. К. : «К.І.С», 2011. 320 с. С. 30–31.

⁵⁵⁰ Рішення ЄСПЛ у справі «Яременко проти України» від 12 червня 2008 р. (заява № 32092/02), пп. 58–60. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_405

⁵⁵¹ Судова практика Європейського Суду з прав людини. Рішення щодо України / відп. ред. В. В. Лутковська. К. : Праксіс. 471 с. С. 76.

⁵⁵² Там само. С. 322–323, 325, 327.

рі, на які скаржилися заявники⁵⁵³. Навіть, висловивши розуміння, що засудженому інколи важко отримати докази поганого поводження з боку охоронців тюрми, ЄСПЛ, тим не менше, не брав до уваги інші можливі докази, не вказав державі на необхідність незалежних експертиз⁵⁵⁴. Водночас, як виснував свого часу ВС України в результаті здійсненого узагальнення⁵⁵⁵, «відсутність правдоподібного та достовірного пояснення державних органів щодо причин виникнення у заявників чи їх близьких родичів тілесних ушкоджень під час їх перебування під вартою» є однією з трьох основних причин прийняття ЄСПЛ рішень, у яких констатується порушення Україною ст. 3 Конвенції, а «випадки відсутності реагування судів першої інстанції на повідомлення обвинувачених про застосування до них незаконних методів проведення дізнання і досудового слідства» були непоодинокими.

Недостатня ефективність наявної системи запобігання та протидії катуванню – проблема окреслена у § 2 «Запобігання та протидія катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню» Національної стратегії у сфері прав людини⁵⁵⁶, може бути істотно зменшена, якщо у КПК України передбачити: 1) обов'язкове медичне освідчення особи протягом трьох годин з моменту її затримання або взяття під варту щодо відсутності/наявності тілесних ушкоджень, чи інших слідів фізичного впливу у осіб, затриманих або взятих під варту, 2) обов'язкове задоволення вимоги затриманої або взятої під варту

---

⁵⁵³ Судова практика Європейського Суду з прав людини. Рішення щодо України / відп. ред. В. В. Лутковська. К.: Праксіс. 471 с. С. 96, 362.

⁵⁵⁴ Брич Л. П. Кримінальне законодавство і практика його застосування у світлі Європейських стандартів прав людини. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2010. Вип. 51. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка. С. 308–322.

⁵⁵⁵ Узагальнення практики застосування судами загальної юрисдикції першої та апеляційної інстанцій при здійсненні судочинства у кримінальних справах статей 3, 5, 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року за 2011 – перше півріччя 2012 року. Верховний Суд України. С. 31. URL: https://zib.com.ua/ua/print/33771-uzagalnennya_praktiki_zastosu_vannya_statey_3_5_6_konvencii_p.html

⁵⁵⁶ Національна стратегія у сфері прав людини, затверджена Указом Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text>

особи, чи її захисника про проведення незалежного медичного освідування/експертизи щодо відсутності/наявності тілесних ушкоджень чи інших слідів фізичного впливу. Такі доповнення до ч. 2 ст. 12 КПК України вкупі з реалізацією права безперешкодного і невідкладного доступу до захисника можуть стати дієвим запобіжним заходом захисту вказаних осіб від катування у тих закладах, і в той час, коли вони перебувають під контролем держави.

Недопустимість доказів, отриманих шляхом порушення права на мовчання – один зі стандартів оцінки доказів ЄСПЛ у справах за скаргами про порушення гарантій ст. 6 Конвенції «Право на справедливий суд». Ще до вступу в силу КПК 2012 р. незаконність такого способу отримання доказів, як порушення права на мовчання, випливала з частини 3 статті 62 Конституції України, відповідно до якої обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також знайшло своє відображення в п. 20 постанови ПВС України від 1 листопада 1996 р. № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя»⁵⁵⁷, де роз'яснено судам, що якщо під час проведення досудового розслідування підозрюваному, обвинуваченому, його дружині чи близькому родичу не було роз'яснено зміст ст. 63 Конституції України, показання зазначених осіб повинні визнаватися судом одержаними з порушенням закону, що має наслідком недопустимість їх використання як засобів доказування. Зараз це положення закріплено у п. 4 ч. 2 ст. 87 КПК України: 4) отримання показань чи пояснень від особи, яка не була повідомлена про своє право відмовитися від давання показань та не відповідати на запитання, або їх отримання з порушенням цього права.

Отримання доказів шляхом порушення права на мовчання та права не свідчити проти самого себе стало підставою для визнання порушення права на справедливий суд, гарантованого ст. 6 Конвенції у багатьох рішеннях ЄСПЛ. Страсбурзький суд констатував отримання доказів шляхом порушення права на мовчання, як у зв'язку із порушенням ст. 3 Конвенції, як у справі «Нечипорук

---

⁵⁵⁷ Постанова Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 р. № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96#Text>

і Йонкало проти України»⁵⁵⁸, «Жизіцький проти України»⁵⁵⁹, «Яллох проти Німеччини»⁵⁶⁰, так і у зв'язку з порушенням права на захист, зокрема допиту за відсутності захисника, як у справі «Нечипорук і Йонкало проти України»⁵⁶¹ та багатьох інших⁵⁶², так і з використанням органами держави тяжкого морального та фізичного стану підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, як у справі «Аллан проти Об'єднаного Королівства»⁵⁶³, «Моїсеєв проти Росії»⁵⁶⁴.

Зокрема, у рішенні у справі «Аллан проти Об'єднаного королівства», у якому було констатовано порушення ст. 6 Конвенції. У цій справі заявник утримувався під вартою і висловив своє бажання не давати показання, коли його почали допитувати слідчі. Проте поліція опрацювала співкамерника заявника, щоби той скористався уразливим і податливим станом заявника після тривалих допитів. ЄСПЛ, виходячи з комбінації цих факторів, вирішив, що дії властей

---

⁵⁵⁸ Рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 р. (заява № 42310/04) п. 259, 260. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_683.

⁵⁵⁹ Рішення ЄСПЛ у справі «Жизіцький проти України» від 19 лютого 2015 р., що набуло статусу остаточного 19 травня 2015 р. (заява № 57980/11), п. 64. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a72#Text

⁵⁶⁰ «Яллох проти Німеччини» (Jalloh v Germany) [GC], 54810/00, 11 липня 2006 року, п. 115-122. Джеремі МакБрайд. Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ: К.І.С., 2010, 576 с. С. 309–310.

⁵⁶¹ Рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 р. (заява № 42310/04) п. 259, 260. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_683.

⁵⁶² Узагальнення практики застосування судами загальної юрисдикції першої та апеляційної інстанції при здійсненні судочинства у кримінальних справах статей 3, 5, 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року за 2011 – перше півріччя 2012 року. С. 48–49. Верховний Суд України. URL: https://zib.com.ua/ua/print/33771-uzagalnennya_praktiki_zastosu_vannya_statey_3_5_6_konvencii_p.html

⁵⁶³ Case of Bykov v. Russia, 10.03.2009 (app. №4378/02) [GC], п. 101. European Court of Human Rights. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-91704#{"itemid":\["001-91704"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-91704#{).

⁵⁶⁴ Рішення ЄСПЛ у справі «Моїсеєв проти Росії» (Moiseyev v Russia) від 9 жовтня 2010 р. (заява № 62936/00), п. 222-223. Джеремі МакБрайд. Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ : К.І.С., 2010, 576 с.

можна було прирівняти до примушування, і встановив, що інформація була здобута всупереч волі заявника⁵⁶⁵.

Недопустимість доказів, отриманих з показань свідка, який надалі був визнаний підозрюваним чи обвинуваченим у цьому кримінальному провадженні, передбачено п. 1 ч. 2 ст. 87 КПК. Відповідного положення не містив КПК 1960 р., і органи досудового розслідування в Україні цим зловживали. Використання особи як свідка переважно було пов'язано із адміністративним затриманням особи, як у справі «Балицький проти України»⁵⁶⁶. Поширеність цього порушення призвела до неодноразової його констатації у рішеннях ЄСПЛ щодо України, через що Суд визнав цю проблему системною і зобов'язав Україну негайно вжити заходів щодо зміни законодавства та адміністративної практики з метою усунення вказаних порушень прав людини у кримінальному провадженні⁵⁶⁷.

Ситуації, коли адміністративний арешт особи використали для того, щоб забезпечити його фактичне перебування як підозрюваного в кримінальній справі в розпорядженні слідчих органів, не забезпечуючи при цьому його процесуальних прав як підозрюваного, зокрема, його права на захист, відображені у багатьох рішеннях ЄСПЛ щодо України, зокрема у справах: «Доронін проти України»⁵⁶⁸; «Олексій Михайлович Захаркін проти України»⁵⁶⁹: «Суд також вважає, що, виходячи з обставин цієї справи, адмініст-

---

⁵⁶⁵ Case of Bykov v. Russia, 10.03.2009 (app. №4378/02) [GC], п. 101. European Court of Human Rights. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91704#{\"itemid\":\[\"001-91704\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91704#{\)

⁵⁶⁶ Узагальнення практики застосування судами загальної юрисдикції першої та апеляційної інстанцій при здійсненні судочинства у кримінальних справах статей 3, 5, 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року за 2011 – перше півріччя 2012 року. С. 81. Верховний Суд України. URL: https://zib.com.ua/ua/print/33771-uzagalnennya_praktiki_zastosu_vannya_statey_3_5_6_konvencii_p.html

⁵⁶⁷ Там само.

⁵⁶⁸ Рішення ЄСПЛ у справі «Доронін проти України» від 19 лютого 2009 р., що набуло статусу остаточного 19 травня 2009 р. (заява №1605/02), п.56. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_663#Text

⁵⁶⁹ Справа «Олексій Михайлович Захаркін проти України» від 24 червня 2010 р., що набуло статусу остаточного 24 вересня 2010 р. (заява № 1727/04), п. 86, 87. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_817#Text

ративний арешт виявився засобом продовження строку позбавлення заявника волі без винесення рішення судом».

Ще одним зі стандартів оцінки допустимості доказів у справах за скаргами про порушення гарантій ст. 6 Конвенції «Право на справедливий суд», продемонстрованих ЄСПЛ є визнання недопустимими доказів, отриманих без доступу до захисника. Право на захист у ст. 6. 3. с. Конвенції сформульоване як право: «захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя»⁵⁷⁰. В інтерпретації ЄСПЛ воно має такі аспекти: 1) доступ до захисника: а) на ранніх стадіях провадження⁵⁷¹, б) участь захисника у кримінальному провадженні взагалі і у слідчих діях, зокрема; 2) право вільного вибору захисника; 3) кваліфікованість/ефективність захисту⁵⁷²; 4) заборона використання органами держави (органами досудового розслідування, судом) тяжкого морального та фізичного стану підозрюваного, обвинуваченого, підсудного для здобуття доказів.

Констатація порушення права на захист є підставою: 1) скасування судових рішень, постановлених з порушенням права на захист; 2) визнання недопустимими доказів, здобутих з порушенням права на захист. Недопустимість доказів тягне отримання їх з порушенням права доступу до захисника та з використанням

---

⁵⁷⁰ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

⁵⁷¹ Рішення ЄСПЛ у справі «А.В. ПРОТИ УКРАЇНИ» (CASE OF A.V. v. UKRAINE) від 29 січня 2015 р. (заява № 65032/09). URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2022/09/06/20220906102133-10.pdf>

Рішення ЄСПЛ у справі «Огороднік проти України» від 05 лютого 2015 р., що набуло статусу остаточного 05 травня 2015 р. (заява № 29644/10). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a68#Text

⁵⁷² Детальніше про це див.: Брич Л. П. Кваліфікованість захисту як складова права на захист у структурі права на справедливий суд. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах* : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (8 листопада 2019 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 22–24. URL: http://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/biblioteka/nauk_konf/08_11_2019.pdf

тяжкого морального та фізичного стану підозрюваного, обвинуваченого, підсудного.

«Як правило, доступ до захисника має надаватися з першого допиту підозрюваного працівниками міліції, за винятком випадків, коли за конкретних обставин відповідної справи продемонстровано, що існують вагомі підстави для обмеження такого права (див. рішення у справі «Сальдуз проти Туреччини» (Salduz v. Turkey), п. 55). Право на захист буде в принципі непоправно порушено, якщо визнавальні покази, отримані під час допиту правоохоронними органами без доступу до захисника, використовуватимуться з метою її засудження»⁵⁷³. «Забезпечення доступу до захисника на рінніх етапах кримінального провадження, – справедливо вважає ЄСПЛ, є процесуальною гарантією права не свідчити проти себе та основною гарантією недопущення поганого поведження»⁵⁷⁴.

Недопустимість доказів, здобутих з порушенням права на захист, прямо передбачена п. 3 ч. 2 ст. 87 КПК України.

Вивчення судової практики привело І. Л. Чупрікову до висновку, що «не так багато судових рішень базуються конкретно на тому, що зібрані та представлені в кримінальному провадженні докази є недопустимими»⁵⁷⁵. Власне ж дослідження показало, що з 76 вироків, постановлених у кримінальних провадженнях за обвинуваченням у вчиненні торгівлі людьми, виданих Єдиним державним реєстром за період, починаючи з січня 2019 р., не виявлено жодного виправдувального вироку. Про недопустимість доказів

---

⁵⁷³ Рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 р. (заява № 42310/04), п. 262. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_683

Рішення ЄСПЛ у справі «Огороднік проти України» від 05 лютого 2015 р., що набуло статусу остаточного 05 травня 2015 р. (заява № 29644/10). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a68#Text

⁵⁷⁴ Рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 р. (заява № 42310/04), п. 263. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_683

⁵⁷⁵ Чупрікова І. Л. Допустимість доказів у світлі нового кримінального процесуального кодексу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2015. С. 41. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/4615/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%A7%>

сторона захисту заявляла у лічених кримінальних провадженнях з означеної групи. Зафіксованих заяв сторони захисту про те, що в основу обвинувачення були покладені докази, здобуті шляхом катування, або нелюдського чи такого, що принижує людську гідність поводження, чи шляхом порушення права на мовчання в інший спосіб, чи шляхом притягнення особи до адміністративної відповідальності, чи отримані від особи, яка не мала доступу до захисника, не виявлено у вивчених судових рішеннях у кримінальних провадженнях за обвинуваченням у вчиненні торгівлі людьми. У трьох провадженнях заяви сторони захисту про недопустимість доказів стосувались стверджуваного вчинення провокацій і підбурювання з боку правоохоронних органів⁵⁷⁶.

3.2. Недопустимість доказів, отриманих шляхом провокацій і підбурювання до вчинення кримінального правопорушення з боку правоохоронних органів

Визнання недопустимими доказів, отриманих шляхом провокацій і підбурювання, також є підстави сприймати як стандарт оцінки допустимості доказів, напрацьований у практиці ЄСПЛ. Проте він не є винаходом цього авторитетного органу міжнародної юрисдикції. Ще у 1949 р. К. Кенні на основі принципу вірогідності розкриття були сформульовані такі правила криміналізації суспільно небезпечних діянь: «1) ні за яких умов не повинне підлягати криміналізації діяння, розкриття й доказування якого неможливі без провокування продовження злочинних дій винними; 2) за

---

⁵⁷⁶ Вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 14 грудня 2021 р. Справа № 686/20525/19. Провадження № 1-кп/686/598/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101904793>

Вирок Шевченківського районного суду м. Чернівці від 14 січня 2022 р. Справа № 727/9754/18. Провадження № 1-кп/727/19/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103129709>

Вирок Млинівського районного суду Рівненської області від 15 лютого 2022 р. Справа №559/762/19. Провадження №1-кп/566/13/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103303182>

загальним правилом доведення кримінального діяння повинне бути досягнє без нанесення «шкоди для недоторканності приватного життя та відносин довіри між близькими людьми», що наводить у своїй кандидатській дисертації Д. О. Балобанова⁵⁷⁷.

Розслідування торгівлі людьми тісно пов'язане з агентурною роботою. Зокрема, «використання конфіденційного співробітництва серед обслуговуючого персоналу нічних клубів, готелів, місця масового відпочинку»⁵⁷⁸. Дослідники стверджують, що «основу процесу розкриття та встановлення істинної картини злочину становлять розвідувальна оперативно-розшукова інформація, яка документує певну стадію вчинення злочину відповідно до вимог законодавчих та відомчих підзаконних нормативних актів»⁵⁷⁹, а з двох загальноприйнятих методів ведення слідства розслідування торгівлі людьми саме на основі даних оперативно-розшукової діяльності дає максимальну ефективність⁵⁸⁰. Інформацію про виявлення ознак торгівлі людьми можна отримати з різних джерел, передусім, оперативних⁵⁸¹. Особливістю початку кримінального провадження є те, що приводом може стати легалізація оперативної інформації, що надійшла до оперативного підрозділу⁵⁸².

---

⁵⁷⁷ Балобанова Д. О. Теорія криміналізації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2007. 200 с. С. 100.

⁵⁷⁸ Особливості розслідування злочинів пов'язаних із торгівлею людьми : науково-методичні рекомендації / Д. В. Швець, К. Л. Бугайчук, Ю. О. Михайлова та ін. ; за заг. ред. Д. В. Швеця, К. Л. Бугайчука. Харків : ХНУВС, 2017. 122 с. С. 41.

⁵⁷⁹ Горбасенко П. В. Загальні положення методики розслідування торгівлі людьми : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. Київ, 2013. 22 с. С. 6.

⁵⁸⁰ Там само. С. 17.

Скрябін О. М. Особливості розслідування злочинів у сфері торгівлі людьми у кримінальному судочинстві. *Право і державне управління*. 2020. № 4. С. 134–138. С. 135–136.

⁵⁸¹ Особливості кваліфікації та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми та незаконною міграцією : навчальний посібник / укладачі : Т. І. Созанський, І. Б. Газдайка-Василишин, О. В. Захарова, Е. М. Мручківська, Р. М. Шехавцов. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 252 с. С. 126.

⁵⁸² Виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми : метод. рек. для практ. працівників / Л. В. Черечукіна, М. О. Яковенко ; Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2013. 135 с. С. 28.

ЄСПЛ зазначає, що пошук та збирання доказів з метою виявлення і розслідування кримінальних правопорушень вимагає «використання таємних агентів, інформаторів та негласних методів оперативної діяльності, зокрема для боротьби з організованою злочинністю і корупцією». Використання негласних методів оперативної діяльності саме собою не може порушити права на справедливий суд⁵⁸³.

Як показало вивчення судової практики, методи ведення цієї роботи (ОРД, НСРД) застосовуються у більшості кримінальних проваджень за обвинуваченням у вчиненні торгівлі людьми (додаток № 4). Безумовно, що вони повинні відповідати засаді законності кримінального провадження, а зібрані в процесі такої діяльності докази – стандартам допустимості доказів, зокрема наведеному. Зважаючи на пов'язаний з такими методами ризик підбурювання з боку працівників поліції, їхнє використання має підлягати чітким обмеженням⁵⁸⁴.

Заборона збирати докази шляхом провокацій і підбурювання прямо передбачена у ч. 3 ст. 271 чинного КПК України. Водночас серед підстав, що визначають «недопустимість доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини», перелічених у ст. 87 КПК України, провокації і підбурювання не вказані, що є підстави вважати прогалиною законодавства. Водночас ВС розглядає провокації різновидом істотного порушення прав і свобод людини: «З урахуванням викладеного, колегія суддів вважає правильними висновки суду першої та апеляційної інстанцій про те, що отримані в результаті проведення НСРД докази є недопустимими в розумінні статей 86, 87, 94 КПК, оскільки отримані

---

⁵⁸³ Рішення ЄСПЛ у справі «Раманаускас проти Литви (No.2)» (Ramauskas v. Lithuania (No. 2) від 20 лютого 2018 р. (заява № 55146/14), п. 52. Переклад адвокатів, кандидатів юридичних наук Олександра Дроздова та Олени Дроздової повного тексту даного рішення Європейського суду з прав людини. URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2018/03/f5ef3ba52c4849ecd3ac_file.pdf

Рішення ЄСПЛ у справі «Яхимович проти України» (CASE OF YAKHIMOVYCH v. UKRAINE) від 16 грудня 2021 р., набуло статусу остаточного 16 березня 2022 р. (заява № 23476/15), п. 27. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h14#Text

⁵⁸⁴ Там само.

за допомогою провокації, тобто внаслідок істотного порушення прав та свобод людини»⁵⁸⁵.

Провокації і підбурювання з метою створення доказової бази були поширеною практикою органів досудового розслідування в період дії КПК України 1960 р. У КК України 1960 р. пряма кримінально-правова заборона провокацій була передбачена лише щодо одержання/давання хабара, у чинному КК – ст. 370 «Провокація підкупу» стосується лише відповідних діянь щодо неправомірної вигоди. Інші прояви провокації працівниками правоохоронних органів вчинення злочину/кримінального правопорушення охоплюються відповідними частинами ст. 365 КК України «Перевищення влади або службових повноважень».

Відповідна заборона у КПК України 1960 р. зафіксована не була, ВС України декларував свою правову позицію про недопустимість доказів, отриманих шляхом провокації, зокрема й в узагальненні від 01 січня 2008 р. «Про практику розгляду судами справ про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів». ВС України вказує на обов'язковість застосування судової практики ЄСПЛ при проведенні досудового слідства, а відтак судам під час розгляду таких справ необхідно перевіряти, чи не було з боку працівників міліції та їхніх довірених осіб підбурювання та організації придбання і збуту наркотичного засобу. У вказаному листі ВС України посилається на рішення ЄСПЛ у справі «Тейксейра де Кастро проти Португалії», в якому Суд зазначив, що використання негласних агентів має бути обмеженим і забезпеченим гарантіями навіть у справах, пов'язаних із боротьбою з торгівлею наркотиками. Суспільним інтересом не можна виправдати використання доказів, здобутих шляхом підбурювання до такої діяльності з боку працівників міліції. В цьому рішенні у п. 38 Судом встановлено, що в цій справі необхідно визначити, чи вийшла діяльність працівників поліції за межі функцій негласних агентів. Суд також не виявив жодних доказів на підтримку аргументів Уряду про те, що заявник мав

---

⁵⁸⁵ Постанова Верховного Суду від 12 травня 2021 р. Справа № 166/1199/18. Провадження № 51-6317км20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/96978130?fbclid=IwAR2q7lCmlJT1lFc1u8Y--KtLWWt_f5XWwPEURowsH5xEXo97_r5 WOCjoPP0

намір вчинити злочин. За таких обставин можна зробити висновок, що двоє поліцейських не обмежилися пасивним розслідуванням злочинної діяльності Тейксейра де Кастро, а навпаки – вдалися до спонукання вчинити злочин.

Одіозним прикладом є справа № 1-149 2011 р., у якій на підставі недопустимих, недостовірних доказів Ворошиловським районним судом м. Донецька було постановлено обвинувальний вирок від 18 квітня 2011 р.⁵⁸⁶. Ця кримінальна справа стала продовженням шаленого цькування, *ultima ratio* усунення з посади проукраїнського офіцера – начальника відділу прикордонної служби «Амвросіївка», який добросовісно виконував свій обов'язок на стратегічно важливій ділянці Державного кордону України. Підслідність цієї кримінальної справи, де серед обвинувачень фігурувала ч. 2 ст. 201 КК України, було визначено за прокуратурою Донецької області. Показово, що постанова про визначення підслідності цієї кримінальної справи від 28 квітня 2010 р. була підписана тодішнім заступником Генерального прокурора України Віктором Пшонкою.

Головним способом збирання доказів працівниками Макіївського ВБОЗ у цій справі стали фальсифікації. Крім фальсифікацій, процедура збирання доказів характеризувалась спробами провокацій з допомогою так званої «контрольованої поставки чаю» з території Російської Федерації поза пунктами пропуску через державний кордон України. Це відображено у протоколі судового засідання. Зокрема, як стверджував у суді свідок – полковник ВБОЗ Б.С.В., так звана «контрольована поставка чаю» була з самого початку і до кінця спланованою і здійсненою під його контролем акцією. А свідок П.Є.С. (завербований агент ВБОЗ) у судовому засіданні свідчив, що, допоки до нього не прийшли працівники Макіївського ВБОЗ, він розводив свиней і займатися контрабандою не мав наміру. Потім були сфабриковані документи про кілька перетинів Державного кордону України, здійснені П.Є.С. для перевезення контрабандних партій чаю, дати яких припадали на дні

---

⁵⁸⁶ Вирок Ворошилівського районного суду м. Донецька від 18 квітня 2011 р. Справа № 1-149. 2011. *Єдиний державний реєстр судових рішень України*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/15271143>

відпустки головного обвинуваченого у справі – начальника відділу прикордонної служби «Амвросіївка» – М. М. Ананьєва. Звукозаписи розмов агента П.Є.С. від 30.03.2010 р. (а.с. 176 т. 6), тобто після всіх дат, що зазначені у обвинувальному висновку і вироку, як дати погоджених з М. М. Ананьєвим та його заступником контрабандних переміщень товарів через державний кордон України поза пунктами пропуску, свідчать, що П.Є.С. згоди від вказаних осіб так і не отримував. Кілька разів у розмовах з іншим обвинуваченим у справі, що зафіксовані на аудіозаписах, досліджених у суді, агент П.Є.С. повідомляв, що з «зеленими», тобто прикордонниками, домовитися не вдалося. Ця справа свідчить про можливість об'єднання в реальній дійсності відсутності події злочину і спроби провокації щодо фігуранта, який є головною ціллю/жертвою органів досудового розслідування, та вдалої провокації щодо іншого з групи обвинувачених/підсудних у справі. Ця справа демонструє помилковість правової позиції ККС ВС⁵⁸⁷ про несумісність заперечення стороною захисту події злочину і стверджуваної стороною захисту провокації, вчиненої органом досудового розслідування. ВС у такому випадку доходить висновку про відсутність провокації, з чим погоджуються окремі дослідники⁵⁸⁸. Маємо можливість переконатися, що це можливо.

Свідченням того, що проблема збирання доказів шляхом провокацій і підбурювання органами досудового розслідування у кримінальних провадженнях в Україні не втрачає своєї актуальності й у період дії КПК України 2012 р., є численна кількість судових рішень суду касаційної інстанції. За запитом «провокації» за весь період діяльності ВС ЄДРСР станом на 14 листопада 2021 р. показав 329 судових рішень, постановлених ККС ВС як судом

---

⁵⁸⁷ Постанова Верховного Суду від 06 липня 2022 р. Справа № 454/2576/17. Провадження № 51-6206км19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105218405>

⁵⁸⁸ Гура О. Заборона провокації злочину: практика Верховного Суду. Частина 1: провокація в «білокомірцевих злочинах». URL: https://www.hsa.org.ua/blog/zaborona-provokatsiyi-zlochynu-praktyka-verhovnogo-sudu-chastyna-1-provokatsiya-v-bilokomirtsevyh-zlochynah/?fbclid=IwAR0TjmouNG_NfNBVhnatWD3wLDeHW-7T-sbw200v4I2EAVNj0Ca6ReDqB0

касаційної інстанції: 92 з 1 січня 2021 р., 95 – у 2020 р., 82 – у 2019 р., 60 – у 2018 р. І одне судове рішення Великої Палати ВС – Постанова від 16 січня 2019 р.⁵⁸⁹.

За таким самим запитом – «провокації» – ЄДРСР показав 42 рішення ВС України у кримінальних провадженнях, постановлених у період з 27 червня 2006 до 07 вересня 2017 р.

Наведена динаміка не означає, що у період, який передував діяльності ВС як суду касаційної інстанції, провокацій було у 8,5 разів менше. Результатом збільшення кількості судових рішень найвищого в системі загальних судів судового органу вважаю підвищення рівня кваліфікації адвокатів. Ознайомлення адвокатів⁵⁹⁰ з правовими позиціями ЄСПЛ щодо недопустимості доказів, отриманих шляхом провокацій і підбурювання, зокрема і завдяки великій кількості публікацій, проведенню заходів підвищення кваліфікації адвокатів, де висвітлюється відповідна тематика, надає їм можливість належно обґрунтувати свою процесуальну позицію в цій частині.

З іншого боку, наведена вище динаміка є ще одним свідченням очевидної потреби в підвищенні рівня кваліфікації та добросовісності працівників органів досудового розслідування в частині збирання доказів. Водночас, варто заакцентувати, що в жодному з виданих ЄДРСР України судових рішень Верховного Суду

---

⁵⁸⁹ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 16 січня 2019 р. у справі № 751/7557/15-к (провадження № 13-37кк18). URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/79298340>

⁵⁹⁰ Гура О. Заборона провокації злочину. Європейський погляд. Топ-20 рішень ЄСПЛ, цитованих у ЄДРСР. 62 с. URL: <https://www.hsa.org.ua/lectors/gura-oleksij/articles/zaborona-provokatsiyi-zlochynu-yevropejskyj-poglyad-top-20-rishen-yespl-tsytovanyh-v-yedrsr-2>

Гура О. Заборона провокації злочину: практика Верховного Суду. Частина 1: провокація в «білокомірцевих злочинах». URL: https://www.hsa.org.ua/blog/zaborona-provokatsiyi-zlochynu-praktyka-verhovnogo-sudu-chastyna-1-provokatsiya-v-bilokomirtsevyh-zlochynah/?fbclid=IwAR0Tjmou_NG_NfNBVhnatWD3wLDeHW-7T-sbw2O0v4I2EAVNjoCa6ReDqB0

Франків Вікторія. Як відрізнити провокацію злочину від правомірної діяльності та коли можна використовувати цей аргумент для захисту. URL: [Як відрізнити провокацію злочину від правомірної діяльності \(zib.com.ua\)](http://zib.com.ua)

у кримінальних провадженнях за ст. 149 КК України⁵⁹¹ суд касаційної інстанції не констатував отримання доказів шляхом провокацій і підбурювання.

Заяви сторони захисту про вчинення провокацій органами, які розслідували торгівлю людьми, не є поширеними. Вивчення виданих ЄДРСР України судових рішень Верховного Суду у кримінальних провадженнях за ст. 149 КК України «Торгівля людьми»⁵⁹² демонструє, що порушення стороною захисту цього питання відображено лише в одному із вивчених судових рішень суду касаційної інстанції, постановлених у результаті перегляду вироків, постановлених судами першої інстанції в період після 01 січня 2019 р.⁵⁹³

Зокрема, як зазначено у судовому рішенні суду касаційної інстанції: «Засуджений вважає, що докази, покладені в основу висновку місцевого суду про його винуватість у вчиненні інкриміно-

---

⁵⁹¹ Постанова Верховного Суду від 27 листопада 2018 р. Провадження № 51-10012впс1. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78129843>

Постанова Верховного Суду від 29 січня 2019 р. Провадження № 51-10012впс18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79472778>

Постанова Верховного Суду від 31 січня 2019 р. Справа № 161/10489/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79616023>

Постанова Верховного Суду від 26 вересня 2019 р. Справа № 461/11476/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84694512>

Постанова Верховного Суду від 02 листопада 2021 р. Справа № 750/5031/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100919043>

⁵⁹² Постанова Верховного Суду від 27 листопада 2018 р. Провадження № 51-10012 впс1. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78129843> (дата звернення: 05 червня 2022 р.).

Постанова Верховного Суду від 31 січня 2019 р. у справі № 161/10489/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79616023> (дата звернення: 05 червня 2022 р.).

Постанова Верховного Суду від 26 вересня 2019 р. у справі № 461/11476/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84694512> (дата звернення: 05 червня 2022 р.).

Постанова Верховного Суду від 02 листопада 2021 р. у справі № 750/5031/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100919043> (дата звернення: 05 червня 2022 р.).

⁵⁹³ Постанова Верховного Суду від 31 січня 2019 р. у справі № 161/10489/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79616023> (дата звернення: 05 червня 2022 р.).

ваного злочину, були отримані внаслідок провокації з боку правоохоронних органів, тобто отримані з порушенням процесуального закону, а тому є недопустимими»⁵⁹⁴. «Захисник вважає, що з огляду на практику Європейського суду з прав людини мала місце спланована працівниками правоохоронного органу та потерпілими провокація злочину»⁵⁹⁵.

У постанові ККС ВС від 26 вересня 2019 р. не відображено доводів захисника про вчинену щодо його підзахисного провокацію з боку правоохоронних органів. Проте в ухвалі Львівського апеляційного суду від 13 травня 2022 р.⁵⁹⁶, постановленій за результатами нового судового розгляду судом апеляційної інстанції вироку Галицького районного суду від 13 липня 2016 р. у цьому кримінальному провадженні, серед доводів апеляційної скарги захисника міститься заява про провокацію вчинення злочину з боку працівників правоохоронних органів, яку сторона захисту доводила до відома суду першої інстанції. Зокрема, захисник зазначав, що особа, яка визнана потерпілою у кримінальному провадженні щодо його підзахисного, також виступає в ролі особи, яка надає сексуальні послуги, і вона ж фігурує у іншому кримінальному провадженні як потерпіла, щодо якої вчинено аналогічний злочин, передбачений ч. 2 ст. 149 КК України. Наведені захисником конкретні доводи, – далі констатує суд апеляційної інстанції, суд першої інстанції, відповідно до п. 2 ч. 3 ст. 374 КПК України, зобов'язаний був перевірити, але не здійснив належного аналізу. Колегія суддів судової палати з розгляду кримінальних справ Львівського апеляційного суду зобов'язала суд першої інстанції під час нового розгляду кримінального провадження під час перевірки тверджень сторони захисту про провокацію з'ясувати, «чи потерпілі ОСОБА_11, ОСОБА_12 та ОСОБА_13 фігурують у статусі свідків, потерпілих у інших кримінальних провадженнях про обвинувачення за ст. 149

---

⁵⁹⁴ Постанова Верховного Суду від 31 січня 2019 р. у справі № 161/10489/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79616023> (дата звернення: 05 червня 2022 р.).

⁵⁹⁵ Там само.

⁵⁹⁶ Ухвала Львівського апеляційного суду від 13 травня 2022 р. Справа № 461/11476/15-к. Провадження № 11-кп/811/1065/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104387395>

КК України, чи наявні у таких судимості, зокрема, за дачу неправдивих показань», «... з якого часу зазначені особи були зареєстровані на сайті оголошень з надання сексуальних послуг, з урахуванням того, що відповідно до наданої стороною обвинувачення постанови про проведення контролю за вчиненням злочину, ОСОБА_11 та ОСОБА_12 були залучені до конфіденційного співробітництва 26 січня 2015 року»⁵⁹⁷.

Проблема штатного підбурювача-провокатора вже була предметом розгляду ВС⁵⁹⁸. Зокрема, у кримінальному провадженні за обвинуваченням Особа_1 – головного лікаря медичного закладу – у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 368 КК України, виправдувальний вирок щодо якої залишили в силі суди апеляційної та касаційної інстанції⁵⁹⁹. Наведені там підходи можна використати у інших подібних справах. За встановленими судом обставинами, попри те, що в кабінеті обвинуваченої Особа_7 було виявлено і вилучено оброблені спеціальною речовиною кошти нібито переданої їй заявником неправомірної вигоди в сумі 6000 грн, в ході освідування обвинуваченої ні на руках, ні на інших відкритих частинах тіла, ні на одязі слідів цієї спеціальної речовини не виявлено. Суди першої та апеляційної інстанції встановили, що Особа_9, який звернувся із заявою про вимагання від нього неправомірної вигоди, з 2011 до 2017 р. працював під прикриттям правоохоронних органів і був заявником про вчинення корупційних злочинів у значній кількості кримінальних проваджень. Зокрема, заявник – Особа_9 – фігурував також як заявник під іншим прізвищем у іншому кримінальному провадженні, у якому обвинувачений, також головний лі-

---

⁵⁹⁷ Ухвала Львівського апеляційного суду від 13 травня 2022 р. Справа № 461/11476/15-к. Провадження № 11-кп/811/1065/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104387395>

⁵⁹⁸ Постанова Верховного Суду від 08 вересня 2021 р. Справа № 279/2578/18. Провадження № 51-2072км21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99648270>

Постанова Верховного Суду від 12 травня 2021 р. Справа № 166/1199/18. Провадження № 51-6317км20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/96978130?fbclid=IwAR2q7lCmlJT1lFcl1u8Y--KtLWWt_f5XWwPEURowsH5xEXo97_r5 WOCjoPP0

⁵⁹⁹ Там само.

кар, обвинувачувався у вчиненні злочину за тотожних обставин. «Крім того, згідно з відеозапису подій 10.07.2018 Особа_9, перебуваючи в кабінеті головного лікаря, діяв активно, наполегливо, швидко, щоб залишити в службовому кабінеті Особи_7 задалегідь помічені спеціальною речовиною кошти, при цьому проігнорував репліки останньої про оформлення цих грошей через бухгалтерію в якості благодійної допомоги медичному закладу, що передбачено статутом КП «Ратнівський районний центр ПМСД та не є забороненим». Суди всіх інстанцій погодилися з доводами сторони захисту про вчинення провокації щодо обвинуваченої з боку Особа_2 за підтримки правоохоронних органів і визнали недопустимими докази, отримані в результаті НСРД. Крім того, колегія суддів касаційного суду зазначила, що всупереч вимогам ст. 92 КПК України прокурор не надав жодних спростувань доводів сторони захисту про вчинену щодо обвинуваченої особи провокацію⁶⁰⁰.

О. Гура зауважив тенденцію судової практики суду ККС ВС, що, коли одна й та сама особа виступає заявником у кількох подібних провадженнях, суд касаційної інстанції констатує наявність провокації з боку правоохоронних органів⁶⁰¹. Однозначно підтримати враження вказаного автора не можемо. Третя судова палата ККС ВС, розглядаючи кримінальне провадження за обвинуваченням заступника головного лікаря з експертизи тимчасової непридатності КЗ «Коростенська центральна районна лікарня» в отриманні неправомірної вигоди не погодився з висновком суду першої інстанції про вчинену щодо обвинуваченого провокацію. Один із багатьох аргументів, якими суд першої інстанції обґрунтував свій висновок про провокативний характер дій Особа_7, – те, що він неодноразово був заявником у кримінальних провадженнях про

---

⁶⁰⁰ Постанова Верховного Суду від 12 травня 2021 р. Справа № 166/1199/18. Провадження № 51-6317км20. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/96978130?fbclid=IwAR2q71CmlJT1IFc1u8Y--KtLWWt_f5XWwPEURowsH5xEXo97_r5 WOCjoPP0

⁶⁰¹ Гура О. Заборона провокації злочину: практика Верховного Суду. Частина 1: провокація в «білокомірцевих злочинах». 19.09.2022. URL: https://www.hsa.org.ua/blog/zaborona-provokatsiyi-zlochynu-praktyka-verhovnogo-sudu-chastyna-1-provokatsiya-v-bilokomirtsevyh-zlochynah/?fbclid=IwAR0TjmuoNG_NfNBVhnatgWD3wLDeHW-7T-sbw2O0v4I2EAVNjoCa6ReDqB0

обвинувачення у вчиненні корупційних правопорушень за схожих обставин. Таку аргументацію суд касаційної інстанції визнав недостатньою для констатації провокаційного характеру дій Особа_7, а його активність, наполегливе ініціювання зустрічей з обвинуваченим, схиляння обвинуваченого до протиправних дій ККС ВС витлумачив, що це було викликано його власним інтересом, оскільки він мав всі необхідні підстави для встановлення йому групи інвалідності⁶⁰².

На противагу наведеної оцінки, згідно з правовими позиціями ЄСПЛ, підбурення до вчинення злочину, який би без впливу органів досудового розслідування не був вчинений, має місце в таких ситуаціях, які в результаті узагальнення практики ЄСПЛ, виокремив О. Гура, як поведінку правоохоронних органів, яка може бути інтерпретована, як тиск на особу щодо вчинення правопорушення: «прояв ініціативи в зв'язку з підозрюваним; поновлення пропозиції, не зважаючи на первинну відмову підозрюваного; наполегливі спонукання; залучення поліцією до спец. операцій осіб, знайомих з підозрюваним, з розрахунком на більш довірливі відносини; підвищення ціни на наркотики за межі середньої, запропонована особі під час спец. операції; апелювання до співчуття заявника, згадуючи абстинентний синдром; посилення на те, що від заявника залежить здатність агента забезпечувати сім'ю (апелювання до почуття жалю)»⁶⁰³.

У результаті вивчення 76 вироків⁶⁰⁴, постановлених судами першої інстанції в період після 01 січня 2019 р. у кримінальних провадженнях за обвинуваченням у вчиненні торгівлі людьми,

---

⁶⁰² Постанова Верховного Суду від 08 вересня 2021 р. Справа № 279/2578/18. Провадження № 51-2072км21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99648270>

⁶⁰³ Гура О. Заборона провокації злочину. Європейський погляд. Топ-20 рішень ЄСПЛ, цитованих у ЄДРСР. 62 с. URL: <https://www.hsa.org.ua/lectors/gura-oleksij/articles/zaborona-provokatsiyi-zlochynu-yevropejskij-poglyad-top-20-rishen-yespl-tsytovanyh-v-yedrsr-2>

⁶⁰⁴ Єдиний державний реєстр судових рішень України за заданими параметрами пошуку: форма судового рішення: вирок; форма судочинства: кримінальне; категорія справи: кримінальні справи (з 01.01.2019 р.); кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи, торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини 13 грудня 2022 р. видав 76 вироків.

виявлено три кримінальні провадження, коли обвинувачена особа і її адвокат стверджували про вчинену провокацію органами досудового розслідування⁶⁰⁵. Згідно з правовою позицією Верховного Суду, якщо сторона захисту заявляє про вчинені щодо неї провокації, тягар доказування відсутності провокації лежить на стороні державного обвинувачення. «Згідно зі ст. 92 КПК на сторону обвинувачення покладається обов'язок доказування не лише обставин, передбачених ст. 91 цього Кодексу, а й обов'язок доказування належності та допустимості поданих доказів», – сказано у наведеній постанові Верховного Суду⁶⁰⁶. Ця постанова суду касаційної інстанції не стосується торгівлі людьми і постановлена у кримінальному провадженні, первинні перевірки та слідчі дії у якому здійснювалися за процедурою КПК 1960 р. Її значущість для утвердження стандарту недопустимості доказів, отриманих шляхом провокацій, полягає в тому, що Суд визнав недопустимими докази, отримані в результаті ОРЗ через порушення вимог КПК України 1960 р. та Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», які унеможливили перевірку заяв сторони захисту про вчинення провокації злочину. Тобто навіть недостеменне знання про провокацію злочину, вчинену правоохоронними органами, а відсутність можливості перевірити дотримання вимог закону під час проведення ОРЗ, а відтак і неможливість довести відсутність провокації з боку правоохоронних органів, призвела до визнання недопустимими доказів, отриманих у результаті ОРЗ. Так, вироком Приморського районного суду м. Одеси від 16 квітня 2015 р. Особа_1 визнано невинуватим у вчиненні пред'явленого йому обвинувачення

---

⁶⁰⁵ Вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 14 грудня 2021 р. Справа № 686/20525/19. Провадження № 1-кп/686/598/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101904793>

Вирок Шевченківського районного суду м. Чернівці від 14 січня 2022 р. Справа № 727/9754/18. Провадження № 1-кп/727/19/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103129709>

Вирок Млинівського районного суду Рівненської області від 15 лютого 2022 р. Справа № 559/762/19. Провадження № 1-кп/566/13/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103303182>

⁶⁰⁶ Постанова Верховного Суду Від 12 лютого 2019 р. Справа № 522/2256/13-к. Провадження № 51-2533км18. URL: https://court.sinko.me/document/79957655_00109c69?fbclid=IwAR23k9KGovtCd7KTHCcWutN_u8R9zeGgnGpKxegm2wIM3OxUnlWucK9819U&mibextid=Zxz2cZ

у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК України, Особа_2 – невинуватим у пред'явленому йому обвинуваченні у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 27 – ч. 3 ст. 368 КК України. Суд першої інстанції дійшов висновку про те, що в ході судового розгляду не встановлено достатніх доказів для доведення винуватості обвинувачених. Надані стороною державного обвинувачення докази були відхилені судом через обґрунтовані сумніви в законності їх одержання. Зокрема, судом було встановлено, що оперативно-розшукова справа була заведена за три місяці до дати звернення свідка Особа_6 до органу досудового розслідування із заявою про вимагання в нього хабара, а судовий дозвіл на проведення оперативно-технічних заходів з метою фіксації даних про вчинюване Особа_1 вимагання та одержання хабара було отримано за місяць до вказаної дати. Крім виявленої судом першої інстанції відсутності законних підстав для проведення ОРЗ щодо обвинувачених, також мали місце порушення встановленого законом порядку їх проведення та процесуального оформлення⁶⁰⁷ та інші процесуальні порушення, про які йшлося у попередніх структурних підрозділах цієї праці.

Порівняно з аналізованою постановою ВС⁶⁰⁸ невмотивованим в частині висновку про відсутність провокації злочину з боку правоохоронних органів є один із вироків суду у кримінальному провадженні за обвинуваченням у вчиненні торгівлі людьми. Спростовуючи заяву адвоката про вчинену щодо його підзахисного провокацію злочину, суд без посилання на докази, які були наявні у справі, зробив «закид» адвокату, що той, «стверджуючи в ході судового розгляду та судових дебатах про провокацію злочину не навів жодного об'єктивного доказу, який би підтверджував би той факт, що в матеріалах кримінального провадження є ознаки, притаманні провокації злочину правоохоронними органами, а саме спонукання до вчинення злочину, зокрема, до вербування»⁶⁰⁹.

---

⁶⁰⁷ Постанова Верховного Суду Від 12 лютого 2019 р. Справа № 522/2256/13-к. Провадження № 51-2533км18. URL: https://court.sinko.me/document/79957655_00109c69?fbclid=IwAR23k9KGovtCd7KTHCcWutN_u8R9zeGgnGPKxegm2wIM3OxUnlWucK9819U&mibextid=Zxz2cZ

⁶⁰⁸ Там само.

⁶⁰⁹ Вирок Млинівського районного суду Рівненської області від 15 лютого 2022 р. Справа № 559/762/19. Провадження № 1-кп/566/13/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103303182>

В іншому випадку належне мотивування судом першої інстанції у вирок⁶¹⁰ відсутності провокації, про яку заявляла сторона захисту, потягло те, що, як можна судити із судового рішення суду апеляційної інстанції⁶¹¹, у апеляційній скарзі захисник обвинуваченої у вчиненні торгівлі людьми та у судовому провадженні вже не заявляв про провокацію з боку правоохоронних органів. Зокрема, відхиляючи заяви сторони захисту про вчинену правоохоронними органами провокацію, Хмельницький міськрайонний суд вказав, що ця заява спростовується безпосередньо дослідженими судом доказами. Наведений у вирокі перелік та аналіз цих доказів, дати відповідних документів переконливо свідчать, що умисел винної особи продати свою неповнолітню дочку сутенеру для сексуальної експлуатації виник до початку контролю за вчиненням злочину у виді спеціального слідчого експерименту. До втручання правоохоронних органів обвинувачена вчинила частину дій, що становлять об'єктивну сторону торгівлі людьми, зокрема вербування неповнолітньої, підшукування осіб, охочих купити неповнолітню дитину для зайняття проституцією. А сама НСРД у виді контролю за вчиненням злочину здійснювалась на підставі вмотивованої постанови прокурора відділу Хмельницької обласної прокуратури, виданої відповідно до статей 110, 246, 251, 252, 271 КПК України до початку її проведення, та проводилася під передбаченим кримінальним процесуальним законом контролем. Таким чином, можна висувати, що у аналізованому кримінальному провадженні був дотриманий стандарт недопустимості доказів, отриманих шляхом провокації з боку правоохоронних органів, оскільки самої провокації не було.

Не були проігноровані доводи захисту про вчинену щодо його підзахисного провокацію й Чернівецьким апеляційним судом⁶¹², які

---

⁶¹⁰ Вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 14 грудня 2021 р. Справа № 686/20525/19. Провадження № 1-кп/686/598/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101904793>

⁶¹¹ Ухвала Хмельницького апеляційного суду від 28 червня 2022 р. Справа № 686/20525/19. Провадження № 11-кп/4820/295/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104969744>

⁶¹² Ухвала Чернівецького апеляційного суду від 04 травня 2022 р. Справа № 727/9754/18. Провадження № 11-кп/822/99/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104214529>

суд спростовував з посиланням на критерії визначення наявності чи відсутності провокації, вироблені у практиці ЄСПЛ. Водночас недоліком відповідного мотивування є те, суд апеляційної інстанції не посилався на конкретні рішення ЄСПЛ та їхні пункти.

В цілому ж можна висувати, що практика ВС, за деякими винятками, відповідає напрацьованому ЄСПЛ стандарту оцінки допустимості доказів, суть якого полягає у визнанні недопустимими доказів, отриманих шляхом провокацій і підбурювання вчинення злочину з боку правоохоронних органів, як в цілому, так і окремим його елементам⁶¹³. Як дослідив О. Гура, першим, визначальним, з якого розпочалось формування стандарту недопустимості доказів, отриманих шляхом провокування вчинення злочину з боку правоохоронних органів, є рішення ЄСПЛ у справі «Тейксейра де Кастро проти Португалії»⁶¹⁴. Другим знаковим рішенням ЄСПЛ, у якому закладені наріжні камені аналізованого стандарту, стало рішення у справі «Раманаускас проти Литви». Як виснував О. Гура, тут ЄСПЛ уперше сформулював дефініцію провокації злочину, визначив імператив, що докази, отримані шляхом провокації, є недопустимими, вказав на обов'язок суду перевіряти заяви сторони захисту про вчинену провокацію та на те, що на стороні державного обвинувачення лежить тягар доказування відсутності провокації⁶¹⁵. Таким чином, як визначено у п. 55 рішення ЄСПЛ «Раманаускас проти Литви» від 05 лютого 2008 р.: «Підбурювання з боку працівників поліції має місце, коли залучені працівники поліції – чи то працівники служб безпеки, чи особи, які діють за їхніми вказівками, – не обмежуються по суті пасивним розслідуванням

---

⁶¹³ Наприклад, див.: Постанова Верховного Суду від 10 вересня 2019 року у справі № 161/14703/17 (провадження № 51-7096км18). Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду у провадженнях щодо злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення. Рішення, внесені до ЄДРСР, за період з 2018 року по травень 2020 року / упоряд. правове управління (ІІІ) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду. Київ, 2020. 46 с. С. 41–42.

⁶¹⁴ Гура О. Заборона провокації злочину. Європейський погляд. Топ-20 рішень ЄСПЛ, цитованих у ЄДРСР. 62 с. URL: <https://www.hsa.org.ua/lectors/gura-oleksij/articles/zaborona-provokatsiyi-zlochynu-yevropejskij-poglyad-top-20-rishen-yespl-tsytovanyh-v-yedrsr-2>

⁶¹⁵ Там само. С. 10.

злочинної діяльності, а чинять на суб'єкта такий вплив, що підбурюють його до вчинення кримінального правопорушення, яке інакше б не було вчинено, аби уможливити встановлення кримінального правопорушення, тобто надати докази і порушити кримінальну справу»⁶¹⁶.

Першим рішенням щодо України, у якому ЄСПЛ визнав наявність підбурювання і дав «детальне роз'яснення принципів стосовно підбурювання з боку працівників поліції, необхідні перевірки та обов'язкові критерії для ефективного розгляду будь-якої скарги на провокацію злочину», як зазначила у своїй окремій думці суддя цього Суду від України Ганна Юдківська, стало рішення «Яхимович проти України», яке набуло статусу остаточного 16 березня 2022 р.⁶¹⁷. Кримінальне правопорушення, за вчинення якого був засуджений заявник у цій справі, не було пов'язане з торгівлею людьми.

Зміст стандарту недопустимості доказів, отриманих шляхом провокацій і підбурювання з боку правоохоронних органів, не залежить від виду кримінальних правопорушень і не має особливостей щодо розслідування торгівлі людьми. Кожний з елементів цього стандарту є усталеним підходом ЄСПЛ, і сам також є стандартом. Демонструючи усталеність свого підходу, Страсбурзький суд посилається на свої попередні рішення, у яких зафіксована його правова позиція з того самого питання. В результаті узагальнення практики ЄСПЛ мною виділено такі складові цього стандарту⁶¹⁸:

---

⁶¹⁶ Справа «Раманаускас проти Литви» Рішення від 5 лютого 2008 р. Справа щодо забезпечення справедливого судового розгляду (витяг), п. 55. URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/3adf2d0e52f68d76c2256c080037bac9/c48a563ee2b08a54c225758600379986?OpenDocument>

Рішення ЄСПЛ у справі «Яхимович проти України» (CASE OF YAKHIMOVYCH v. UKRAINE) від 16 грудня 2021 р., набуло статусу остаточного 16 березня 2022 р. (заява № 23476/15), п. 31. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h14#Text

⁶¹⁷ Рішення ЄСПЛ у справі «Яхимович проти України» (CASE OF YAKHIMOVYCH v. UKRAINE) від 16 грудня 2021 р., набуло статусу остаточного 16 березня 2022 р. (заява № 23476/15), п. 27. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h14#Text

⁶¹⁸ Брич Л. П. Недопустимість доказів, отриманих шляхом провокацій і підбурювання, як стандарт оцінки доказів у практиці ЄСПЛ. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-*

1) якщо національне законодавство не містить заборони на вчинення провокацій правоохоронними органами задля формування доказової бази, таке законодавство не відповідає вимогам справедливого правосуддя⁶¹⁹;

2) не існує ні такого суспільного інтересу, ні практичної доцільності розкриття злочину, заради задоволення якого допустимо застосовувати провокації і підбурювання до вчинення злочину⁶²⁰;

3) заборона на провокації і підбурювання поширюється на всі види кримінальних правопорушень, незалежно від їхньої тяжкості⁶²¹;

4) абсолютна недопустимість доказів, отриманих шляхом провокацій і підбурювання⁶²²;

розшукової діяльності : тези IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 26 лютого 2021 року). Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2021. 756 с. С. 347–350. URL: https://dspace.nadpsu.edu.ua/bitstream/123456789/1122/1/%d0%9d%d0%90%d0%94%d0%9f%d0%a1%d0%a3_26.02.2021.pdf

⁶¹⁹ Гура О. Заборона провокації злочину. Європейський погляд. Топ-20 рішень ЄСПЛ, цитованих у ЄДРСР. 62 с. URL: <https://www.hsa.org.ua/lectors/gura-oleksij/articles/zaborona-provokatsiyi-zlochyynu-yevropejskyj-poglyad-top-20-rishen-yespl-tsytovanyh-v-yedrsr-2>

⁶²⁰ Рішення ЄСПЛ у справі «Тейксейра де Кастро проти Португалії» від 9 червня 1998 р. (витяг, переклад З. Бортновської), п.п. 31–39. *Верховний Суд України. Інформаційний сервер*. URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/3adf2d0e52f68d76c2256c080037bac9/420218687406d17dc3257134002354a2?OpenDocument>.

Справа «Раманаускас проти Литви» Рішення від 5 лютого 2008 р. Справа щодо забезпечення справедливого судового розгляду (витяг), п. 54. URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/3adf2d0e52f68d76c2256c080037bac9/c48a563ee2b08a54c225758600379986?OpenDocument>

Рішення ЄСПЛ у справі «Яхимович проти України» (CASE OF YAKHIMOVYCH v. UKRAINE) від 16 грудня 2021 р., набуло статусу остаточного 16 березня 2022 р. (заява № 23476/15), п.п. 29, 30. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h14#Text

⁶²¹ Рішення ЄСПЛ у справі «Яхимович проти України» (CASE OF YAKHIMOVYCH v. UKRAINE) від 16 грудня 2021 р., набуло статусу остаточного 16 березня 2022 р. (заява № 23476/15), п. 29. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h14#Text

⁶²² Справа «Раманаускас проти Литви». Рішення від 5 лютого 2008 р. Справа щодо забезпечення справедливого судового розгляду (витяг), п.п. 60, 72. URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/3adf2d0e52f68d76c2256c080037bac9/c48a563ee2b08a54c225758600379986?OpenDocument>

5) заборона провокацій і підбурювання поширюється як на штатних працівників органів досудового розслідування, так і на їхніх нештатних агентів⁶²³;

6) провокації і підбурювання відрізняються від правомірних негласних слідчих розшукових дій (далі – НСРД). Для такого розрізнення ЄСПЛ розробив сутнісний (матеріальний) і процедурний тести⁶²⁴;

7) судовий дозвіл має передувати НСРД⁶²⁵;

---

⁶²³ Справа «Раманаускас проти Литви». Рішення від 5 лютого 2008 р. Справа щодо забезпечення справедливого судового розгляду (витяг), п. 63. URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/3adf2d0e52f68d76c2256c080037ba c9/c48a563ee2b08a54c225758600379986?OpenDocument>

Рішення ЄСПЛ у справі «Мілінене проти Литви» (Milinienė v Lithuania), 74355/01, 24 червня 2008 року, п.п. 37, 38. Джеремі МакБрайд. Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ : К.І.С., 2010, 576 с. С. 191.

⁶²⁴ Рішення ЄСПЛ у справі «Раманаускас проти Литви (No.2)» (Ramanauskas v. Lithuania (No. 2) від 20 лютого 2018 р. (заява № 55146/14), п.п. 62–70. Переклад адвокатів, кандидатів юридичних наук Олександра Дроздова та Олени Дроздової повного тексту даного рішення Європейського суду з прав людини. URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2018/03/f5ef3ba52c4849ecd3ac_file.pdf

Рішення ЄСПЛ у справі «Матановіч проти Хорватії» від 4 квітня 2017 р. («Matanović v. Croatia»), заява № 2742/12, переклад адвокатів Олександра Дроздова та Олени Дроздової. п.п.123–135. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/Pereklad_rishennya_evr_sudu_13072017.pdf

Рішення ЄСПЛ у справі «Раманаускас проти Литви (No.2)» (Ramanauskas v. Lithuania (No.2) від 20 лютого 2018 р. (заява № 55146/14), п.п. 62–70. Переклад адвокатів, кандидатів юридичних наук Олександра Дроздова та Олени Дроздової повного тексту даного рішення Європейського суду з прав людини. URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2018/03/f5ef3ba52c4849ecd3ac_file.pdf

Рішення ЄСПЛ у справі «Матановіч проти Хорватії» від 4 квітня 2017 р. («Matanović v. Croatia»), заява № 2742/12, переклад адвокатів Олександра Дроздова та Олени Дроздової. п.п.123–135. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/Pereklad_rishennya_evr_sudu_13072017.pdf

Рішення ЄСПЛ у справі «Яхимович проти України» (CASE OF YAKHIMOVYCH v. UKRAINE) від 16 грудня 2021 р., набуло статусу остаточного 16 березня 2022 р., (заява № 23476/15), п. 32. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h14#Text

⁶²⁵ Рішення ЄСПЛ у справі «Раманаускас проти Литви (No.2)» (Ramanauskas v. Lithuania (No.2) від 20 лютого 2018 р. (заява № 55146/14), п. 57. Переклад адвокатів, кандидатів юридичних наук Олександра Дроздова та Олени

8) НСРД мають супроводжуватися належним контролем, найбільш доречним є судовий контроль⁶²⁶. «Їх використання є прийнятним лише за наявності належних і достатніх гарантій проти зловживань, зокрема «чіткої та передбачуваної процедури»⁶²⁷;

9) суд зобов'язаний перевіряти небезпідставні (обгрунтовані) заяви сторони захисту про провокації і підбурювання⁶²⁸;

Дроздової повного тексту даного рішення Європейського суду з прав людини. URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2018/03/f5ef3ba52c4849ecd3ac_file.pdf

⁶²⁶ Рішення ЄСПЛ у справі «Мілінієне проти Литви» (Milinienė v Lithuania), 74355/01, 24 червня 2008 року, п.п. 37, 38. Джеремі МакБрайд. Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ : К.І.С., 2010, 576 с. С. 191.

Рішення ЄСПЛ у справі «Матановіч проти Хорватії» від 4 квітня 2017 р. («Matanović v. Croatia»), заява № 2742/12, переклад адвокатів Олександра Дроздова та Олени Дроздової. п. 124. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/Pereklad_rishennya_evr_sudu_13072017.pdf

Рішення ЄСПЛ у справі «Раманаускас проти Литви (No.2)» (Ramanauskas v. Lithuania (No.2)) від 20 лютого 2018 р. (заява № 55146/14). Переклад адвокатів, кандидатів юридичних наук Олександра Дроздова та Олени Дроздової повного тексту даного рішення Європейського суду з прав людини, п. 57. URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2018/03/f5ef3ba52c4849ecd3ac_file.pdf

Рішення ЄСПЛ у справі «Яхимович проти України» (CASE OF YAKHIMOVYCH v. UKRAINE) від 16 грудня 2021 р., набуло статусу остаточного 16 березня 2022 р. (заява № 23476/15), п. 34. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h14#Text

⁶²⁷ Рішення ЄСПЛ у справі «Яхимович проти України» (CASE OF YAKHIMOVYCH v. UKRAINE) від 16 грудня 2021 р., набуло статусу остаточного 16 березня 2022 р. (заява № 23476/15), п. 34. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h14#Text

⁶²⁸ Там само, п. 36.

Справа «Раманаускас проти Литви» Рішення від 5 лютого 2008 р. Справа щодо забезпечення справедливого судового розгляду (витяг), п. 60. URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/3adf2d0e52f68d76c2256c080037bac9/c/48a563ee2b08a54c225758600379986?OpenDocument>

Рішення ЄСПЛ у справі «Худобін проти Росії» (Khudobin v. Russia) від 26 жовтня 2006 р. (заява № 59696/00), п. 137. Джеремі МакБрайд. Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ : К.І.С., 2010, 576 с. С. 314.

10) процедура розгляду скарги має бути «змагальною, ретельною, всебічною та остаточною щодо питання провокації»⁶²⁹;

11) тягар доказування відсутності провокації лежить на стороні державного обвинувачення⁶³⁰;

12) заперечення обвинуваченим вчинення злочину та одночасне висунення ним скарги про провокацію з боку органів досудового розслідування є непослідовною та необґрунтованою позицією⁶³¹;

13) залежно від конкретних обставин кримінального провадження та обраного характеру захисту не визнання обвинуваченим своєї вини не позбавляє його права на судовий розгляд його заяви про вчинення провокації⁶³².

---

⁶²⁹ Справа «Раманаускас проти Литви» Рішення від 5 лютого 2008 р. Справа щодо забезпечення справедливого судового розгляду (витяг), п. 61. URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/3adf2d0e52f68d76c2256c080037ba5c9/c48a563ee2b08a54c225758600379986?OpenDocument>

Рішення ЄСПЛ у справі «Раманаускас проти Литви (№ 2)» (Ramanauskas v. Lithuania (№ 2) від 20 лютого 2018 р. (заява № 55146/14), п. 60. Переклад адвокатів, кандидатів юридичних наук Олександра Дроздова та Олени Дроздової повного тексту даного рішення Європейського суду з прав людини. URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2018/03/f5ef3ba52c4849ecd3ac_file.pdf

Рішення ЄСПЛ у справі «Яхимович проти України» (CASE OF YAKHIMOVYCH v. UKRAINE) від 16 грудня 2021 р., набуло статусу остаточною 16 березня 2022 р. (заява № 23476/15), п.п. 37, 40, 54. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h14#Text

⁶³⁰ Рішення ЄСПЛ у справі «Раманаускас проти Литви» (Ramanauskas v. Lithuania) від 5 лютого 2008 р. [GC] (заява № 74420/01), п. 70. Джеремі МакБрайд. Європейська Конвенція з прав людини та кримінальний процес. Київ : К.І.С., 2010. 576 с. С. 315–316.

Рішення ЄСПЛ у справі «Раманаускас проти Литви (№ 2)» (Ramanauskas v. Lithuania (№ 2) від 20 лютого 2018 р. (заява № 55146/14), п. 61. Переклад адвокатів, кандидатів юридичних наук Олександра Дроздова та Олени Дроздової повного тексту даного рішення Європейського суду з прав людини. URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2018/03/f5ef3ba52c4849ecd3ac_file.pdf

⁶³¹ Рішення у справі «Берлізев проти України» (*Berlizev v. Ukraine*) від 08 липня 2021 р. (заява № 43571/12), п. 46. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g82#Text

⁶³² Рішення ЄСПЛ у справі «Яхимович проти України» (CASE OF YAKHIMOVYCH v. UKRAINE) від 16 грудня 2021 р., набуло статусу

Для відрізнєння провокацій і підбурювання від правомірних НСРД ЄСПЛ напрацював критерії, за якими здійснюється перевірка матеріального і процесуального аспектів підбурювання/провокації⁶³³. Методологія ЄСПЛ щодо оцінки відмінності підбурювання, що порушує гарантії § 1 ст. 6 Конвенції, від «контрольованої імітації злочину наведена у таких рішеннях: «Баннікова проти Росії» (Bannikova v. Russia), заява № 18757/06, пункти 37–65, від 04 листопада 2010 року)... «Матанович проти Хорватії» (Matanović v. Croatia), заява № 2742/12, пункти 122–135, від 04 квітня 2017 року), «Раманускас проти Литви» No 2», заява № 55146/14 («Ramanauskas v. Lithuania» (No2) (пп. 62-70)⁶³⁴, «Яхимович проти України» (CASE OF YAKHIMOVYCH v. UKRAINE) від 16 грудня 2021 р., набуло статусу остаточного 16 березня 2022 р., (заява № 23476/15), п. 32. Вони повно і всебічно досліджені у науковій літературі⁶³⁵.

Сутнісний/матеріальний аспект полягає у перевірці, з чийого боку походила ініціатива, тобто, чи правоохоронні органи обмежи-

---

остаточного 16 березня 2022 р. (заява № 23476/15), п. 46. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h14#Text

⁶³³ Рішення ЄСПЛ у справі «Раманускас проти Литви (No.2)» (Ramanauskas v. Lithuania (No. 2) від 20 лютого 2018 р. (заява № 55146/14), п. 55. Переклад адвокатів, кандидатів юридичних наук Олександра Дроздова та Олени Дроздової повного тексту даного рішення Європейського суду з прав людини. URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2018/03/f5ef3ba52c4849ecd3ac_file.pdf

Рішення ЄСПЛ у справі «Яхимович проти України» (CASE OF YAKHIMOVYCH v. UKRAINE) від 16 грудня 2021 р., набуло статусу остаточного 16 березня 2022 р. (заява № 23476/15), п.п. 32, 46. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h14#Text

⁶³⁴ Рішення ЄСПЛ у справі «Яхимович проти України» (CASE OF YAKHIMOVYCH v. UKRAINE) від 16 грудня 2021 р., набуло статусу остаточного 16 березня 2022 р. (заява № 23476/15), п. 32. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h14#Text

⁶³⁵ Гедиминас Бучюнас. Провокація или симуляція преступного поведения. Где грани? *Вісник одеської адвокатури*. 2018. № 1. С. 74–76.

Гура О. Заборона провокації злочину. Європейський погляд. Топ-20 рішень ЄСПЛ, цитованих у ЄДРСР. 62 с. URL: <https://www.hsa.org.ua/lectors/gura-oleksij/articles/zaborona-provokatsiyi-zlochynu-yevropejskij-poglyad-top-20-rishen-yespl-tsytovanyh-v-yedrsr-2>

лись пасивним спостереженням за вчиненням злочину⁶³⁶. У разі, якщо буде констатовано, що спостереження за вчиненням злочину було пасивним, що жодного впливу на волевиявлення особи з боку державних органів не вчинялось, це означає, що провокацій і підбурювання до вчинення злочину з боку державних органів не було. Відповідно відсутні підстави для визнання недопустимими доказів, здобутих в результаті НСРД, що полягали у «пасивному спостереженні»⁶³⁷. Якщо ж матеріальний тест виявить, що спостереження за вчиненням злочину не було пасивним, це автоматично не означає незаконність застосованих видів і методів НСРД, наприклад, кожна з форм такого виду НСРД як контроль за вчиненням злочину (ч. 1 ст. 271 КПК України): контрольована поставка; контрольована та оперативна закупка; спеціальний слідчий експеримент; імітування обстановки злочину, за своєю суттю не може бути пасивним методом розслідування. В цьому випадку застосовується процедурний тест, в ході якого важливо перевірити, що злочин було б учинено

---

⁶³⁶ Рішення ЄСПЛ у справі «Раманаускас проти Литви (No. 2)» (Ramauskas v. Lithuania (No. 2) від 20 лютого 2018 р. (заява № 55146/14), п. 56. Переклад адвокатів, кандидатів юридичних наук Олександра Дроздова та Олени Дроздової повного тексту даного рішення Європейського суду з прав людини. URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2018/03/f5ef3ba52c4849ecd3ac_file.pdf

Рішення ЄСПЛ у справі «Матановіч проти Хорватії» від 4 квітня 2017 р. («Matanović v. Croatia»), заява № 2742/12, переклад адвокатів Олександра Дроздова та Олени Дроздової. п.п. 123–135. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/Pereklad_rishennya_evr_sudu_13072017.pdf

Рішення ЄСПЛ у справі «Яхимович проти України» (CASE OF YAKHIMOVYCH v. UKRAINE) від 16 грудня 2021 р., набуло статусу остаточного 16 березня 2022 р. (заява № 23476/15), п. 32. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h14#Text

⁶³⁷ Рішення ЄСПЛ у справі «Раманаускас проти Литви (No. 2)» (Ramauskas v. Lithuania (No. 2) від 20 лютого 2018 р. (заява № 55146/14), п.п. 62 (b). Переклад адвокатів, кандидатів юридичних наук Олександра Дроздова та Олени Дроздової повного тексту даного рішення Європейського суду з прав людини. URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2018/03/f5ef3ba52c4849ecd3ac_file.pdf

Рішення ЄСПЛ у справі «Яхимович проти України» (CASE OF YAKHIMOVYCH v. UKRAINE) від 16 грудня 2021 р., набуло статусу остаточного 16 березня 2022 р. (заява № 23476/15), п. 43. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h14#Text

без втручання органів досудового розслідування. Це встановлюється за допомогою інших НСРД, що в часі передують контролю за вчиненням злочину, наприклад, передбачених статтями параграфів 2 і 3 Глави 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії» КПК України. Крім того, в межах процедурного тесту ретельно перевіряється законність проведення НСРД.

Крім наведеного, підставами для застосування процедурного тесту ЄСПЛ вважає такі: якщо за результатами матеріального тесту буде виявлена «нез'ясованість певних обставин через відсутність інформації у справі, відсутність розкриття інформації або протиріч у тлумаченні подій, що висуваються сторонами»⁶³⁸.

Неминучі у кримінальному провадженні втручання у права і свободи людини чи обмеження цих прав, відповідно до права Конвенції, є допустимими лише за умови, що вони відповідають принципу законності. Кримінально-процесуальний зміст принципу законності полягає в тому, що відповідні заходи здійснюються із дотриманням трьох обов'язкових умов: 1) відповідно до закону; 2) із законною метою; 3) є необхідними у демократичному суспільстві для досягнення своєї законної (легітимної) мети (пропорційність). Провокації і підбурювання як спосіб збирання доказів органами досудового розслідування суперечать цьому триєдиному стандарту законності. А тому не існує жодного виправдання для їхнього застосування. Здобуті в такий спосіб докази, безумовно, є недопустимими.

---

⁶³⁸ Рішення ЄСПЛ у справі «Раманаускас проти Литви (No. 2)» (Ramauskas v. Lithuania (No. 2) від 20 лютого 2018 р. (заява № 55146/14), п. 62 (с). Переклад адвокатів, кандидатів юридичних наук Олександра Дроздова та Олени Дроздової повного тексту даного рішення Європейського суду з прав людини. URL: https://www.echr.com.ua/wp-content/uploads/2018/03/f5ef3ba52c4849ecd3ac_file.pdf

Рішення ЄСПЛ у справі «Яхимович проти України» (CASE OF YAKHIMOVYCH v. UKRAINE) від 16 грудня 2021 р., набуло статусу остаточного 16 березня 2022 р. (заява № 23476/15), п. 27. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h14#Text

Рішення ЄСПЛ у справі «Яхимович проти України» (CASE OF YAKHIMOVYCH v. UKRAINE) від 16 грудня 2021 р., набуло статусу остаточного 16 березня 2022 р. (заява № 23476/15), п. 44. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h14#Text

3.3. Застосування правових позицій Європейського суду з прав людини щодо оцінки достовірності доказів

У вітчизняній теорії кримінального процесу на основі національного законодавства виділяють такі стандарти оцінки достовірності доказів:

- ймовірного припущення;
- обґрунтованого припущення;
- поза розумним сумнівом;
- розумних сумнівів⁶³⁹.

Стандарт «поза розумним сумнівом» стосується кінцевого судового рішення і відповідає, як пишуть у науковій літературі, передбаченій ч. 1 ст. 94 КПК України оцінці достовірності доказів: «З позиції стандарту доказування «поза розумним сумнівом» метою кримінально-процесуального доказування є достовірність як найбільший ступінь ймовірності»⁶⁴⁰.

Розуміння стандарту «поза розумним сумнівом» характеризується різноманітністю підходів. Дослідивши практику ЄСПЛ, А. А. Павлишин та Х. Р. Слюсарчук дійшли висновку, що ні у законодавстві, ні у судовому правозастосуванні, ні у наукових працях не надано чіткого визначення поняття стандарту доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальному провадженні, оскільки «надання чіткого визначення суті відповідного поняття не може бути однаково сприйнятим та застосованим у різних кримінальних провадженнях»⁶⁴¹.

А. С. Степаненко здійснив узагальнення позицій учених, які вважали за можливе визначити зміст поняття «поза розумним сумнівом». Зокрема, це такі: «1) як високий ступінь ймовірності;

---

⁶³⁹ Вапнярчук В. В. Теоретичні основи кримінального процесуального доказування : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2018. 524 с.

⁶⁴⁰ Степаненко А. С. Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса : Одеська національна юридична академія, 2017. 20 с. С. 5, 13.

⁶⁴¹ Павлишин А. А., Слюсарчук Х. Р. Стандарти доказування у кримінальному провадженні. Львів : Колір Про, 2018. 292 с. С. 220.

2) як певний ступінь переконаності (тверде, незмінне переконання, почуття впевненості або як така впевненість, що змусить розважливу особу діяти у її особистих найважливіших справах, або, навпаки, розумний сумнів змусить її утриматися від прийняття рішення); 3) доведеність поза розумними сумнівами або, навпаки, розумний сумнів може логічно з'явитися на підставі повного та неупередженого дослідження наявних у справі доказів, або у разі відсутності певних доказів та неспростовних презумпцій факту; 4) доведеність поза розумним сумнівом не означає абсолютної достовірності («без тіні сумніву»), проте в той же час лише ймовірності чи правдоподібності недостатньо для визнання особи винуватою; 5) доведеність поза розумним сумнівом означає, що може бути зроблений лише один розумний (раціональний) висновок із досліджених у ході судового розгляду доказів чи їх відсутності»⁶⁴².

У своїй прецедентній практиці, оцінюючи докази, ЄСПЛ керується критерієм доведення «поза розумним сумнівом», на чому Суд невтомно наголошує у відповідних рішеннях. ЄСПЛ розкриває своє автентичне розуміння застосовуваного ним критерію доведеності «поза розумним сумнівом», «що доведення має впливати із сукупності ознак чи неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою»⁶⁴³.

Декларування про застосування стандарту «поза розумним сумнівом» з посиланням на практику ЄСПЛ виявляємо у судових рішеннях національних судів, зокрема й у кримінальних провадженнях за обвинуваченням у вчиненні торгівлі людьми, наприклад: «Ухвалюючи обвинувальний вирок, суд має бути переконаний поза межами розумного сумніву, що кожен із суттєвих елементів інкримінованого особі кримінального правопорушення є дове-

---

⁶⁴² Степаненко А. С. Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса : Одеська національна юридична академія, 2017. 20 с. С. 14.

⁶⁴³ Рішення ЄСПЛ у справі «Кобець проти України» від 14 лютого 2008 р. заява № 16437/04), п. 43. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_320#Text.

Рішення ЄСПЛ у справі «Жиціцький проти України» від 19 лютого 2015 р., що набуло статусу остаточного 19 травня 2015 р. (заява № 57980/11), п. 39. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a72#Text

деним (рішення Європейського суду з прав людини у справі "Дж. Мюррей проти Сполученого Королівства" від 25 січня 1996 року)»⁶⁴⁴.

На підставі узагальнення практики ЄСПЛ можна виділити такі складові стандарту «поза розумним сумнівом».

По-перше, це вимога щодо можливості перевірити джерело доказів. Вона лежить в основі не лише оцінки достовірності доказів, а найперше – їх належності та допустимості. Праву сторони захисту перевірити джерела доказів обвинувачення присвячено розділ 2 цієї праці.

По-друге, предмет оцінки, який здатен сформувати у суду переконання про відсутність розумних сумнівів у винуватості особи в інкримінованому їй кримінальному правопорушенні, охоплює не лише докази, а й поведінку сторін кримінального провадження. А. А. Павлишин та Х. Р. Слюсарчук стверджують, що категорія «поза розумним сумнівом» має ширше значення, ніж категорія «достовірності доказів», яка ґрунтується лише на положеннях чинного КПК України. «Розумний сумнів» може виникати не лише на підставі доказів (інформації), але й може безпосередньо виникати у зв'язку з діяльністю сторін (на основі та з урахуванням дій сторін) у кримінальному провадженні»⁶⁴⁵. Свою позицію науковці підкріплюють посиланням на п. 26 (і) рішення ЄСПЛ у справі «Ілашку та інші проти Молдови та Росії» від 08 січня 2004 р., де сказано: «Поведінка сторін при намаганнях суду отримати докази (під час їх витребування) може становити собою елемент, який необхідно брати до уваги»⁶⁴⁶ та п. 161 рішення цього Суду у справі «Ірландія проти Об'єднаного Королівства» від 18 січня 1999 р., де сказано: «У цьому контексті поведінка сторін при отриманні доказів повинна бути взята до уваги». Підсумовуючи, науковці слушно ствер-

---

⁶⁴⁴ Ухвала Вінницького апеляційного суду від 18 серпня 2019 р. Справа № 127/1309/19. Провадження № 1-кп/127/48/19. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/99110967>

⁶⁴⁵ Павлишин А. А., Слюсарчук Х. Р. Стандарти доказування у кримінальному провадженні. Львів : Колір Про, 2018. 292 с. С. 192.

⁶⁴⁶ Рішення ЄСПЛ у справі «Ілашку та інші проти Молдови і Росії» від 8 липня 2004 р. (скарга № 48787/99). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_344#Text

джують, що «у тлумаченні ЄСПЛ «розумність» сумніву ґрунтується не лише на інформації (доказах), але й також може «впливати» із поведінки сторін у кримінальному провадженні: крім інформаційного (доказового) аспекту охоплює ще й психологічний, який впливає з діяльності сторін»⁶⁴⁷. «У розумінні ЄСПЛ доказом є не лише наявна інформація про обставини кримінального правопорушення, але також інформація про бездіяльність державних органів щодо отримання такої інформації»⁶⁴⁸. Так, у п. 68 рішення ЄСПЛ «Коробов проти України» сказано: «Суд повторює, що коли особа затримується міліцією здоровою, але при звільненні з-під варти виявляється, що в неї є тілесні ушкодження, на державу покладається обов'язок надати правдоподібне пояснення щодо причин виникнення цих ушкоджень, та якщо цього зроблено не буде, це свідчитиме про наявність питання за ст. 3 Конвенції. Крім того, у разі, якщо національні органи не провели медичного огляду до взяття заявника під варту, Уряд не може посылатись на це у своєму захисті та стверджувати, що ушкодження, про які йдеться, передували взяттю заявника під варту в міліції»⁶⁴⁹.

Ця складова стандарту «поза розумним сумнівом» нерозривно пов'язана з оцінкою достатності доказів, яка виявляється у кількох аспектах. Оцінюючи докази у своїх провадженнях, ЄСПЛ за одних обставин визнає їх достатніми для підтвердження скарг заявника про порушення його права⁶⁵⁰; за інших – недостатніми: «явна необґрунтованість скарги» як однієї з підстав, за якою ЄСПЛ в багатьох випадках визнає їх неприйнятними, означає, що заявник не підтвердив відповідними доводами чи доказами порушення його прав, гарантованих Конвенцією. Як зазначають дослідники, ЄСПЛ не обмежує ні сторони в можливості подання доказів, ні себе

---

⁶⁴⁷ Павлишин А. А., Слюсарчук Х. Р. Стандарти доказування у кримінальному провадженні. Львів : Колір Про, 2018. 292 с. С. 193.

⁶⁴⁸ Там само. С. 197.

⁶⁴⁹ Рішення ЄСПЛ у справі «Коробов проти України» від 21 липня 2011 р., що набуло статусу остаточного 21 жовтня 2011 р. (заява № 39598/03). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_790#Text

⁶⁵⁰ Рішення ЄСПЛ у справі «Кобець проти України» від 14 лютого 2008 року (заява № 16437/04), п. 44. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_320.

в можливості їх оцінювати. Що стосується обставин, які впливають на констатацію достатності чи недостатності доказів, то неподання доказів стороною, на якій лежить обов'язок доказування, дає підстави визнати достатніми докази, подані іншою стороною⁶⁵¹.

Наступна складова – це вимога об'єктивної узгодженості доказів, про що свідчать такі фрагменти з рішень ЄСПЛ: «якщо виникають сумніви в достовірності певного джерела доказів, то відповідно його необхідно підтвердити доказами, отриманими з інших джерел»⁶⁵². Справа «Луценко проти України» від 18 грудня 2008 р. мала продовження. Після постановлення рішення ЄСПЛ громадянин Луценко звернувся до ВС України. Постановою ВС України від 5 грудня 2011 р. вирок щодо громадянина Луценка був визнаний незаконним і необґрунтованим, а справу направлено на новий судовий розгляд.

Проявами вимоги про об'єктивну узгодженість доказів є й такі позиції ЄСПЛ: «Кілька недатованих документів, на яких ґрунтуються вимоги цього документа, не відповідають іншим доказам, наданим у матеріалах справи. Ніякого пояснення не було надано ні стосовно того, чому такі важливі документи ... не були зібрані раніше, ні чому додані заяви льотчиків суперечать їхнім же показанням, які вони ... дали раніше. Не зрозуміло, чому цей документ, який побачив світ у травні 2004 р., був переданий Суду і другій стороні лише в жовтні 2004 р. Тому Суд буде ставитися до його змісту з обережністю»⁶⁵³. Водночас у п. 80 рішення у справі Ісмаїлов проти Росії ЄСПЛ вказав: «Уряд оспоровив достовірність тверджень

---

⁶⁵¹ Case of Ismailov and others v. Russia (application no. 33947/05) 26 November 2009, FINAL 10.05.2010, п. 81. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22%3A%22CASE%20OF%20ISMAILOV%20AND%20OTHERS%20v.%20RUSSIA%22%22%2C%22documentcollectionid%22%3A%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2C%22itemid%22%3A%22001-95875%22%7D>.

⁶⁵² Рішення ЄСПЛ у справі «Луценко проти України» від 18 грудня 2008 р. (заява № 30663/04), п. 49. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_458.

⁶⁵³ Case of Isayeva, Yusupova and Bazayeva v. Russia, 24 February 2005, final 24.05.2005 (applications nos. 57947/00, 57948/00 and 57949/00), п. 176. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22001-68379%22%7D>.

заявників і вказав на деякі невідповідності, що стосувалися точних обставин затримання, і в описанні тих годин, які послідували безпосередньо за затриманням. ... Суд вважає той факт, що після спливу кількох років відтворення заявниками цієї надзвичайно травмуючої і стресової події має досить незначні розбіжності в деталях, недостатнім для того, щоб піддати сумніву повну достовірність їхніх доводів»⁶⁵⁴.

У багатьох інших справах ЄСПЛ відмовився констатувати оскаржуване порушення ст. 3 Конвенції працівниками міліції через недоведеність скарги. Ця інформація була узагальнена Л. В. Курило і наведена у підрозділі 3.1 цієї праці.

Вимагаючи об'єктивної узгодженості доказів, ЄСПЛ водночас заперечує проти того, щоб така узгодженість була інспірованою органами державного обвинувачення. Наприклад, «Суд вважає дивовижним той факт, що через два роки після подій заявник і С. дали досить докладні показання, які, на думку слідчого, не містили ніяких розбіжностей або суперечливих моментів. Такий ступінь узгодженості між показаннями заявника і співовинуваченого в його справі дають підстави для підозри, що їхні пояснення було ретельно скоординовано. Проте, національні суди вважали такі детальні показання незаперечним доказом їхньої достовірності і використали їх як підставу для визнання заявника винним у вчиненні злочину 1998 року»⁶⁵⁵.

Органи державного обвинувачення зберігають стабільність у своєму переконанні в допустимості і ефективності такої практики, яку засудив Страсбурзький суд. Наприклад, у апеляційній скарзі прокурора, яка брала участь у розгляді кримінальної справи судом

---

⁶⁵⁴ Case of Ismailov and others v. Russia (application no. 33947/05) 26 November 2009, FINAL 10.05.2010, п. 80. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22fulltext%22:%5B%22CASE%20OF%20ISMAILOV%20AND%20OTHERS%20v.%20RUSSIA%22%2D%22documentcollectionid%22:%5B%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%2D%22itemid%22:%5B%22001-95875%22%5D%7D>.

⁶⁵⁵ Рішення ЄСПЛ у справі «Яременко проти України» від 12 червня 2008 р. (заява № 32092/02), п. 79. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_405.

першої інстанції, на вирок Долинського районного суду від 03 червня 2016 р. у кримінальній справі 343/2502/14-к стосовно виправданого ОБВИНУВАЧЕНОГО (персональні дані приховано автором) за ч. 2 ст. 365 КК України прокурор закидає суду першої інстанції неправильну оцінку показань ПОТЕРПЛОГО (персональні дані приховано автором). Не оспорюючи суперечливості показань ПОТЕРПЛОГО, які він давав, будучи допитаним на досудовому слідстві та кілька разів у суді першої інстанції під час первинного розгляду справи, на що у своєму виступі в судових дебатах, а потім у запереченні на апеляційну скаргу прокурора звертала увагу захисник Брич Л. П.⁶⁵⁶, прокурор стверджувала, що в судовому засіданні під час нового судового розгляду судом першої інстанції ПОТЕРПЛИЙ не змінював показання. «Потерпілий жодного разу не змінив свої показання під час розгляду кримінальної справи під головуванням СУДДІ (персональні дані приховано автором) з 2014 року по 03.06.2016 року», – підкреслює прокурор, намагаючись обстояти версію органу досудового розслідування про достовірність цих показань⁶⁵⁷. Виникає риторичне запитання щодо логіки такого підходу: «Якщо прокурор пропонує судам першої, апеляційної та касаційної інстанцій вважати достовірною останню з кільканадцяти версій, наданих ПОТЕРПЛИМ, то чи означає це, що іншому складу суду, який розглядав справу до 2014 р. брехати можна було?». З процесуальної ж точки зору, така позиція прокурора прямо суперечила вимогам ч. 1 ст. 67 КПК України 1960 р. «Оцінка доказів», яка вимагала здійснювати оцінку всіх доказів у сукупності. Щодо розглядуваної кримінальної справи це означало, що оцінці судом підлягали всі докази, як ті, що були надані суду органами досудового слідства, так і здобуті під час первинного судово-

---

⁶⁵⁶ Справа № 343/2502/14-к. Архів Долинського районного суду Івано-Франківської області. 2018 р. С. 67-79 протоколу судового засідання після виділення справи в окреме провадження – а.с. 139-145 т. 6.

Я маю письмову згоду від кожного з обвинувачених у цій кримінальній справі на оприлюднення її матеріалів.

⁶⁵⁷ Справа № 343/2502/14-к. Архів Долинського районного суду Івано-Франківської області. 2018 р.

го розгляду, а також під час нового судового розгляду під головуванням іншого судді.

Згідно з правовою позицією ККС ВС, висловленою ним у Постанові від 14 грудня 2022 р., «положеннями КПК України не передбачено обов'язку суду дослівно викладати показання свідків, таке джерело доказів відображається судом у тому обсязі, який необхідний для встановлення істини у кримінальному провадженні»⁶⁵⁸. Одним з доводів касаційної скарги сторони захисту було те, що викладення показань свідків у вирокі не відповідає показанням свідків, які вони давали в судовому засіданні. Проаналізувавши зміст технічних записів судових засідань, суд касаційної інстанції встановив, що «показання свідків були викладені в оскаржуваному судовому рішенні з достатньою повнотою, без зайвої деталізації, відображено сутнісну частину показань, що має значення для встановлення судом обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні за приписами ст. 91 КПК України».

Як показує досвід, даючи показання в суді, свідок може надавати інформацію, яка не належить до обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, передбачених ч. 1 ст. 91 КПК України. Значення цієї інформації для встановлення істини у кримінальному провадженні, для оцінки достовірності показань цього свідка може не бути очевидним ні на момент його першого допиту в судовому засіданні, коли суд ще не здійснює оцінку доказів, ні навіть на момент оцінки судом доказів у нарадчій кімнаті. Ці показання можуть мати значення, наприклад, під час повторного допиту того самого свідка в суді апеляційної інстанції, чи в суді першої інстанції під час повторного розгляду кримінального провадження. Наприклад, СВДОК ОБВИНУВАЧЕННЯ (персональні дані приховано автором), даючи показання 7 лютого

---

⁶⁵⁸ Постанова ККС ВС від 14 грудня 2022 р. Справа №754/10882/17. Провадження № 51-1223км22. URL: [https://protocol.ua/ua/kpk_ne_perebcheno_obov_yazku_sudu_doslivno_vikladati_pokazannya_svidkiv_taki_vid_obragayutsya_u_obsyazi_neobhidnomu_dlya_vstanovlennya_istini_\(vs_kks_sprava_754_10882_17_vid_14_12_2022_r_\)?fbclid=IwAR1N9j-ID5DKvC-JtIDsenkNz2G9GcDWhA_jJHL6Gb-y0PYgP4KJy3K_yYw](https://protocol.ua/ua/kpk_ne_perebcheno_obov_yazku_sudu_doslivno_vikladati_pokazannya_svidkiv_taki_vid_obragayutsya_u_obsyazi_neobhidnomu_dlya_vstanovlennya_istini_(vs_kks_sprava_754_10882_17_vid_14_12_2022_r_)?fbclid=IwAR1N9j-ID5DKvC-JtIDsenkNz2G9GcDWhA_jJHL6Gb-y0PYgP4KJy3K_yYw)

2012 р. щодо обставин, які мали місце 11 липня 2012 р. під час його першого допиту в суді першої інстанції, який розглядав кримінальну справу вперше, кілька разів підкреслено повторював, що він не може пам'ятати подій, бо минуло вже півроку і в нього погана пам'ять. Даючи показання повторно перед тим самим складом суду 8 квітня 2013 р., тобто більше, ніж через рік, він відмовився від своїх попередніх показань і впевнено давав показання, які підтверджували версію органу досудового розслідування. Змінені в судовому засіданні 8 квітня 2013 р. порівняно з судовим засіданням 7 лютого 2012 р., показання цього СВІДКА ОБВИНУВАЧЕННЯ вже узгоджувалися із останньою версією змінених неодноразово показань ПОТЕРПІЛОГО, даною ним в судовому засіданні 11 лютого 2013 р. Показання ПОТЕРПІЛОГО і цього СВІДКА ОБВИНУВАЧЕННЯ, які вони давали під час нового судового розгляду цієї ж кримінальної справи перед іншим складом суду уже збігалися в деталях⁶⁵⁹. Згідно з наведеною правовою позицією ЄСПЛ, закріпленою у п. 79 рішення Суду у справі «Яременко проти України», таке «вдосконалення» слід розцінювати як свідчення координації показань ПОТЕРПІЛОГО і СВІДКА ОБВИНУВАЧЕННЯ. Додатковим аргументом сторони захисту, яким підкріплювалось твердження про неправдивість показань СВІДКА ОБВИНУВАЧЕННЯ, у виступі захисника в судових дебатах, запереченнях сторони захисту на апеляційну скаргу прокурора на виправдувальний вирок, постановлений судом в результаті нового судового розгляду, й було посилення на оцінку СВІДКОМ ОБВИНУВАЧЕННЯ своєї поганої пам'яті, дану ним ще під час його першого допиту перед судом, який розглядав справу вперше.

Тому пропоную доповнити п. 1 і п. 2 ч. 3 ст. ст. 374 КПК України «Зміст вироку» такими словами: «за клопотанням сторони захисту суд має дослівно відображувати у вирокі показання, отримані в судовому засіданні (свідків, потерпілих, обвинувачених)».

Оцінки достовірності доказів стосується й правова позиція ЄСПЛ, яка раніше була окреслена мною як ієрархічність доказів

---

⁶⁵⁹ Справа № 343/2502/14-к. Архів Долинського районного суду Івано-Франківської області. 2018 р.

і пріоритетність висновку судово-медичної експертизи⁶⁶⁰ у разі обвинувачення працівників правоохоронних органів у застосуванні насильства⁶⁶¹, а також у справах про заподіяння шкоди здоров'ю⁶⁶². Зокрема, у п. 69 рішення у справі «Коробов проти України», яке стосувалося кримінального провадження, сказано: «У цьому зв'язку Суд зазначає, що докази, отримані в ході судово-медичних експертиз, відіграють ключову роль під час слідства щодо осіб, взятих під варту, та у випадках, коли останні подають скарги про жорстоке поводження»⁶⁶³. Водночас, усталеним у кримінальному процесі є постулат: «Жоден доказ не має наперед встановленої сили», що закріплений у ч. 2 ст. 94 КПК України і не є новелою чинного КПК України.

Переосмисливши значення практики ЄСПЛ як джерела права у національній правовій системі, мушу визнати свою помилку – про визнання ієрархічності доказів у кримінальному провадженні, як правову позицію ЄСПЛ, стверджувати недоречно. Адже ЄСПЛ послідовно підкреслює принцип субсидіарності дії Конвенції, вважаючи, що загальні правила оцінки доказів є прерогативою національного законодавства, а здійснення оцінки доказів – компетенцією національних судів. Одним з принципів, якого Суд дотримується у тлумаченні Конвенції, є принцип поваги до свободи розсуду держави у регулюванні суспільних відносин, що існують під її юрисдикцією. Тому правова позиція ЄСПЛ, згідно з якою «докази, отримані в ході судово-медичних експертиз, відіграють ключову

---

⁶⁶⁰ Брич Л. П. Застосування практики Європейського суду з прав людини як джерела права для оцінки допустимості і достовірності доказів у кримінальних провадженнях в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2016. Вип. 2. С. 253–266.

⁶⁶¹ Рішення ЄСПЛ у справі «Коробов проти України» від 21 липня 2011 р., що набуло статусу остаточного 21 жовтня 2011 р., п. 69 (заява № 39598/03). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_790#Text

⁶⁶² Рішення ЄСПЛ у справі «Бендерський проти України» від 15 листопада 2007 р. (заява № 22750/02), п. 43. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_313#Text

⁶⁶³ Рішення ЄСПЛ у справі «Коробов проти України» від 21 липня 2011 р., що набуло статусу остаточного 21 жовтня 2011 р. (заява № 39598/03). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_790#Text

роль» у кримінальних провадженнях за окремих обставин, має розглядатись і застосовуватись з точки зору вмотивованості судових рішень. Висновок експертизи, очевидно, що не лише судово-медичної, – це той аргумент, який суд не має права проігнорувати, і зобов'язаний дати на нього відповідь у судовому рішенні.

ВИСНОВКИ

Практика ЄСПЛ є визнаним чинником, який спрямовує національне законодавство, зокрема й у сфері кримінальної юстиції, і практику його застосування у кримінальних провадженнях, на забезпечення основних прав людини, гарантованих Конвенцією. Наслідком підвищення кваліфікації українських адвокатів щодо правових позицій ЄСПЛ, зокрема у сфері кримінального процесуального доказування, є розвиток практики ЄСПЛ щодо України в напрямку глибшого захисту ширшого кола кримінально-процесуальних прав обвинуваченого. З'являються рішення цього Суду щодо таких аспектів, які раніше траплялися у практиці лише щодо інших держав. Це, вкупі з наявністю офіційних перекладів рішень ЄСПЛ щодо України та тим, що у них враховано саме українське законодавство, є аргументом на користь пріоритетного застосування у кримінальних провадженнях в Україні рішень ЄСПЛ саме щодо України.

ЄСПЛ невтомно заперечує свою контролюючу функцію щодо перевірки того, чи правильно здійснили оцінку доказів національні суди, зокрема у кримінальних провадженнях: «Суд не є четвертою інстанцією». Проте вплив його правових позицій щодо тлумачення стандартів прав людини, закріплених у Конвенції, у рішеннях із застосування, найперше ст. 6 «Право на справедливий суд», але не лише її, на розвиток кримінального процесуального законодавства, зокрема в регулюванні кримінального процесуального доказування, є очевидним. У цьому можна переконатися, порівнявши відповідні положення КПК України 1960 р. та КПК України 2012 р. Прийняття чинного КПК України, на думку багатьох дослідників, знаменує новий, більш прогресивний, етап розвитку інституту кримінального процесуального доказування у кримінально-процесуальному праві, одним з векторів якого є міжнародні стандарти кримінального процесуального доказування. Попри те,

що відповідні правові позиції ЄСПЛ були чинними на території України більш, ніж за десяток років до вступу в силу КПК України 2012 р., правозастосовна практика їх і не помічала, і відверто ігнорувала. Щоправда, цього не можна сказати про практику найвищої судової інстанції в системі судів загальної юрисдикції.

Зміна кримінально-процесуальної політики нашої держави у сфері кримінального процесуального доказування, пов'язана з євроінтеграційними прагненнями України, і прослідковується з 2015 р.

Напрацьовані у практиці ЄСПЛ стандарти забезпечення прав людини у сфері здійснення кримінального судочинства застосовні у кримінальному процесуальному доказуванні всіх видів кримінальних правопорушень, серед них – і торгівлі людьми. Цілком закономірно, що вказані стандарти не охоплюють інститут кримінального процесуального доказування у всій повноті. ЄСПЛ не висловлює правових позицій щодо більшості аспектів цього інституту – Суд не вважає це своєю компетенцією з огляду на те, що ст. 6 Конвенції не регламентує сферу доказування. Страсбурзький суд, керуючись своєю місією, оцінює кримінальне процесуальне доказування, розглядаючи заяви про порушення ст. 6 ЄКПЛ з точки зору справедливості провадження в цілому. Тому у практиці ЄСПЛ не варто шукати відповіді на всі питання, що стосуються кримінального процесуального доказування.

Водночас не існує особливих підходів у практиці ЄСПЛ щодо кримінального процесуального доказування торгівлі людьми, як не існує й особливостей його регламентації у національному законодавстві.

У практиці ЄСПЛ продемонстровані такі стандарти кримінального процесуального доказування: 1) обов'язковість розгляду судом питання про допустимість доказів; 2) обов'язок національного суду мотивувати судові рішення в частині кримінального процесуального доказування; 3) право сторони захисту перевірити джерела доказів обвинувачення; 4) недопустимість доказів, отриманих шляхом провокацій і підбурювання; або в результаті порушення права на мовчання та права не свідчити проти самого себе шляхом: примушування, застосування катування, нелюдського або такого, що принижує людську гідність, поводження, порушення

права на захист; 5) стандарти оцінки достовірності доказів, центральним з яких є стандарт «поза розумним сумнівом».

Заборона катування та нелюдського поводження є абсолютною. Відповідно, абсолютною є заборона отримувати докази в такий спосіб. У разі ж отримання доказів шляхом поводження, яке визнано катуванням або нелюдським поводженням, імперативом є те, що вони повинні бути визнані недопустимими. Постановлення на основі таких доказів судового рішення, яким визано/підтверджено винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, ЄСПЛ визнає порушенням права на справедливий суд, гарантованого ст. 6 Конвенції.

Інші напрацьовані у практиці ЄСПЛ стандарти кримінального процесуального доказування, що полягають у правах сторони захисту, передбачають винятки та/або обмеження їхнього застосування. Так, право особи на вмотивоване судове рішення, якому кореспондує відповідний обов'язок суду, поширюється на всі письмові судові рішення: проміжні і щодо суті, на судові рішення судів всіх інстанцій і у всіх видах проваджень, особливо – у кримінальному. Але такий аспект вмотивованості судового рішення, як обов'язок суду дати відповідь на кожен аргумент сторони кримінального провадження, стосується лише важливих аргументів, які ЄСПЛ називає ключовими. Питання належності, допустимості, достовірності, достатності доказів за рівнем їхньої значущості належать до ключових аргументів, на які суд зобов'язаний дати відповідь у судовому рішенні. Але, наприклад, якщо суд відхилить очевидно неналежний доказ, поданий стороною державного обвинувачення, і не пояснить це у мотивувальній частині вироку, напевно чи є підстави вважати це істотним порушенням кримінального процесуального закону.

Такий стандарт, як право сторони захисту перевірити джерела доказів обвинувачення, порушення якого тягне визнання відповідних доказів недопустимими, водночас конкурує з важливими суспільними інтересами: захисту державної таємниці, безпеки свідків. У разі, якщо, обмежуючи право сторони захисту перевірити джерела доказів обвинувачення, держава пояснює це необхідністю захистити важливі суспільні інтереси, ЄСПЛ відмовляється зважувати, який інтерес важливіший, поважаючи право свободи розсуду держави.

Заборона на провокації і підбурювання до вчинення злочину з боку працівників правоохоронних органів є абсолютною. Згідно з правовими позиціями ЄСПЛ, здобуті в такий спосіб докази є недопустимими. Але їх потрібно відрізнити від правомірних НСРД, зокрема межа між провокацією з боку працівників правоохоронних органів і контролем за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту – дуже тонка. ЄСПЛ напрацьовано критерії їхнього розрізнення.

Кожен з напрацьованих ЄСПЛ стандартів кримінального процесуального доказування становить систему, перелік і зміст елементів якої розкрито у практиці ЄСПЛ, який, керуючись принципом динамічного тлумачення Конвенції, розвиває і змінює свої підходи щодо інтерпретації певних положень Конвенції. Це потрібно враховувати, застосовуючи практику ЄСПЛ як джерело права в Україні.

ДОДАТКИ

Додаток № 1

ПЕРЕЛІК

обвинувальних вироків у кримінальних провадженнях за обвинуваченням у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого відповідною частиною ст. 149 КК України, якими затверджено угоду між обвинуваченим і прокурором про визнання винуватості

1. Вирок Бориспільського районного суду Київської області від 01 лютого 2022 р. Провадження № 1-кп/359/146/2022. Справа № 359/4794/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102982448>.

2. Вирок Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 23 грудня 2021 р. Справа № 199/7676/21. Провадження № 1-кп/202/520/2021.

3. Вирок Новозаводського районного суду міста Чернігова від 25 липня 2022 р. Справа № 751/2375/22. Провадження № 1-кп/751/183/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105415064>.

4. Вирок Лубенського міськрайонного суду Полтавської області від 31 жовтня 2022 р. Справа № 539/2820/22. Провадження № 1-кп/539/303/2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107085411>.

5. Вирок Зарічного районного суду м. Суми від 26 березня 2020 р. Справа № 591/1645/20. Провадження № 1-кп/591/466/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88442410>.

6. Вирок Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 27 вересня 2022 р. Справа № 607/10840/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106883108>.

7. Вирок Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 18 січня 2021 р. Справа № 607/660/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94277700>.

8. Вирок Ужгородського міськрайонного суду від 20 квітня 2020 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88798660>.

9. Вирок Личаківського районного суду м. Львова від 10 лютого 2020 р. Справа № 463/696/20. Провадження № 1-кп/463/295/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87476128>.

10. Вирок Котовського міськрайонного суду Одеської області від 12 квітня 2022 р. Справа № 505/675/22. пр. № 1-кп/505/395/2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103951112>.

11. Вирок Котовського міськрайонного суду Одеської області від 12 квітня 2022 р. Справа № 505/676/22. пр. № 1-кп/505/396/2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103917543>.

12. Вирок Магдалинівського районного суду Дніпропетровської області від 14 липня 2022 р. Справа № 179/336/22. Провадження № 1-кп/179/71/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105275842>.

13. Вирок Жовтневого районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 10 листопада 2022 р. Справа № 212/5430/22. URL: 1-кп/212/597/22. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107227021>.

14. Вирок Києво-Святошинського районного суду Київської області від 23 вересня 2020 р. Справа № 369/1523/20. Провадження № 1-кп/369/981/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91757105>.

15. Вирок Вишгородського районного суду Київської області від 3 жовтня 2022 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106560864>.

16. Вирок Київського районного суду міста Одеси від 28 грудня 2022 р. Справа № 947/29781/22. Провадження № 1-кп/947/1286/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108160612>.

17. Вирок Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 08 лютого 2021 р. Справа № 199/912/21.

Провадження № 1-кп/199/317/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94706991>.

18. Вирок Любашівського районного суду Одеської області від 27 липня 2021 р. Справа № 507/968/21. Провадження № 1-кп/507/52/2021. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98593870>.

ПЕРЕЛІК

обвинувальних вироків у кримінальних провадженнях за обвинуваченням у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого відповідною частиною ст. 149 КК України, у яких констатовано, що керуючись ч. 3 ст. 349 КПК України, суди визнають не доцільним дослідження доказів щодо тих фактичних обставин, які ніким не оспорюються

Вирок Краснокутського районного суду Харківської області від 24 листопада 2021 р. Справа № 627/648/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101629795>.

Вирок Київського районного суду м. Одеси від 02 листопада 2021 р. Справа № 520/7150/19. Провадження № 1-кп/947/199/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100798904>.

Вирок Київського районного суду м. Харкова від 10 листопада 2021 р. Справа № 640/6588/19. Провадження № 1-кп/953/182/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100963351>.

Вирок Деснянського районного суду місті Чернігова від 02 квітня 2020 р. Справа № 750/927/20. Провадження № 1-кп/750/175/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88565931>.

Вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 23 лютого 2021 р. Справа № 521/504/21. Провадження 1-кп/521/943/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95099551>.

Вирок Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 01 липня 2021 р. Справа № 344/96/21. Провадження № 1-кп/344/640/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98005143>.

Вирок Збаразького районного суду Тернопільської області від 10 червня 2020 р. Справа № 604/109/20. Провадження № 1-кп/598/175/2020. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89713980>.

Вирок Яворівського районного суду Львівської області від 14 травня 2021 р. Справа № 944/29/20. Провадження

№ 1-кп/944/107/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96912985>.

Вирок Орджонікідзевського районного суду міста Запоріжжя від 16 вересня 2021 р. Справа № 335/954/21 1-кп/335/437/2021. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99943140>.

Вирок Деснянського районного суду м. Чернігова від 07 лютого 2020 р. Справа № 743/771/19. Провадження № 1-кп/750/65/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87441314>.

Вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 22 червня 2020 р. Справа № 521/4962/20. Пр. № 1-кп/521/958/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90100260>.

Вирок Києво-Святошинського районного суду Київської області від 11 червня 2021 р. Справа № 369/4565/21. Провадження № 1-кп/369/1459/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97594752>.

Вирок Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 23 червня 2021 р. Справа № 607/5705/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97994717>.

Вирок Чернігівського районного суду Чернігівської області від 26 травня 2020 р. Провадження № 1-кп/748/168/20. Єдиний унікальний № 728/192/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89451694>.

Вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 24 червня 2020 р. Справа № 521/16324/19. Пр. № 1-кп/521/491/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90100261>.

Вирок Комінтернівського районного суду м. Харкова від 08 липня 2020 р. Номер провадження 1-кп/641/200/2020. Справа № 641/3421/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90275299>.

Вирок Кіровського районного суду м. Дніпропетровська від 01 березня 2021 р. Справа № 203/3961/20. Провадження № 1-кп/0203/466/2021. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95215441>.

Вирок Новозаводського районного суду м. Чернігова від 29 березня 2021 р. Справа № 751/5728/20. Провадження № 1-кп/751/65/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95892076>.

Вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 09 квітня 2021 р. Справа № 521/8921/20. Провадження № 1-кп/521/1077/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96159063>.

Вирок Комінтернівського районного суду м. Харкова від 11 травня 2021 р. Номер провадження 1-кп/641/146/202. Справа № 646/1104/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96776541>.

Вирок Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 26 травня 2021 р. Справа № 359/7471/19. Провадження № 1-кп/359/133/2021. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97359207>.

Вирок Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 28 травня 2021 р. Справа № 199/990/21. Провадження № 1-кп/199/333/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97232695>.

Вирок Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська від 21 липня 2021 р. № 204/915/21. № 1-кп/204/357/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98531792>.

Вирок Галицького районного суду від 17 березня 2022 р. Справа № 461/1544/22. Провадження № 1-кп/461/373/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103713562>.

Вирок Галицького районного суду від 23 березня 2022 р. Справа 461/1592/22. Провадження № 1-кп/461/376/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103788473>.

Вирок Ленінського районного суду м. Полтави від 14 жовтня 2022 р. Справа № 646/3390/20. Провадження № 1-кп/553/152/2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106753414>.

Вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 13 грудня 2022 р. Справа № 521/17969/22. Провадження № 1-кп/521/1672/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107848205>.

**ПЕРЕЛІК
обвинувальних вироків у кримінальних провадженнях
за обвинуваченням у вчиненні кримінального
правопорушення, передбаченого відповідною частиною
ст. 149 КК України, у яких кримінальне процесуальне
доказування здійснювалось у повному обсязі**

Вирок Млинівського районного суду Рівненської області від 15 лютого 2022 р. Справа № 559/762/19. Провадження № 1-кп/566/13/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103303182>.

Вирок Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 28 січня 2022 р. Справа № 335/10506/21. Провадження № 1-кп/335/325/2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102830168>.

Вирок Шевченківського районного суду м. Чернівці від 14 січня 2022 р. Справа № 727/9754/18. Провадження № 1-кп/727/19/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103129709>.

Вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 14 грудня 2021 р. Справа № 686/20525/19. Провадження № 1-кп/686/598/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101904793>.

Вирок Ленінського районного суду м. Кіровограда від 14 вересня 2021 р. Справа № 405/9162/19. Провадження № 1-кп/405/318/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99581459>.

Вирок Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області від 11 лютого 2020 р. Справа № 175/3383/19. Провадження № 1-кп/175/161/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87487822>.

Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 10 червня 2021 р. Справа № 127/1309/19. Провадження № 1-кп/127/48/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97553695>.

Вирок Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 01 липня 2020 р. Справа № 200/17433/18. Провадження № 1кп/202/49/2020. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90151611>.

Вирок Ратнівського районного суду від 12 березня 2021 р. Справа № 0308/9191/12. Провадження № 1/166/2/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95580553>.

ПЕРЕЛІК
судових рішень у кримінальних провадженнях
за обвинуваченням у вчиненні торгівлі людьми,
у яких відображено здійснення НСРД
чи оперативно-технічних заходів
під час досудового розслідування

Вирок Млинівського районного суду Рівненської області від 15 лютого 2022 р. Справа № 559/762/19. Провадження № 1-кп/566/13/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103303182>.

Вирок Ленінського районного суду м. Кіровограда від 14 вересня 2021 р. Справа № 405/9162/19. Провадження № 1-кп/405/318/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99581459>.

Вирок Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області від 11 лютого 2020 р. Справа № 175/3383/19. Провадження № 1-кп/175/161/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87487822>.

Вирок Ратнівського районного суду від 12 березня 2021 р. Справа № 0308/9191/12. Провадження № 1/166/2/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95580553>.

Вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 14 грудня 2021 р. Справа № 686/20525/19. Провадження № 1-кп/686/598/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101904793>.

Вирок Шевченківського районного суду м. Чернівці від 14 січня 2022 р. Справа № 727/9754/18. Провадження № 1-кп/727/19/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103129709>.

Вирок Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 28 січня 2022 р. Справа № 335/10506/21. Провадження № 1-кп/335/325/2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102830168>.

Постанова Верховного Суду від 31 січня 2019 р. у справі № 161/10489/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79616023>.

Постанова Верховного Суду від 02 листопада 2021 р. у справі № 750/5031/18. Провадження № 51-2761км21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100919043>.

СУДОВІ РІШЕННЯ
суду касаційної інстанції, якими скасовані судові рішення
нижчих судів через те, що судом не були викликані
ключові свідки

Ухвала колегії суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 24 березня 2011 р. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/14978489.

Ухвала колегії суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 29 березня 2011 р. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/14978493.

Ухвала колегії суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15 березня 2011 р. URL: reyestr.court.gov.ua/Review/15132676.

Постанова Верховного Суду України у справі № 5-249к15 від 21 січня 2016 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/56580962>

Постанова Верховного Суду від 19 листопада 2019 р. Справа № 750/5745/15-к. Провадження № 51-10195км18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86275852>.

Постанова Верховного Суду від 29 серпня 2019 р. Справа № 654/2927/17. Провадження № 51-651км19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84006055>.

Постанова Верховного Суду від 18 серпня 2020 р. Справа № 628/2370/17. Провадження № 51-977 км 20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91089402>.

Постанова Верховного Суду від 04 серпня 2022 р. у справі № 396/386/19, провадження № 51-1304км22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105637678>.

УКРАЇНА UKRAINE

**КОМПЕТЕНТНІ ОРГАНИ
ТИМ, КОГО ЦЕ СТОСУЄТЬСЯ.
ЗА НАЛЕЖНІСТЮ**

Ананьєва Миколи Миколайовича,
21 квітня 1974 року народження,
паспорт ВК683850, виданий
Амвросіївським РВ ГУМВС України в
Донецькій області, 14 січня 2010 року,
зареєстрований та мешкає:
87304, Донецька область,
місто Амвросіївка, вулиця Петровського,
будинок 61, квартира 34,
реєстраційний номер облікової картки
платника податків за даними Державного
реєстру фізичних осіб-платників податків
27.39.19298

З А Я В А

Я, Ананьєв Микола Миколайович, цією заявою повідомляю, що даю свою згоду Брич Ларисі Павлівні (паспорт серія [REDACTED], [REDACTED]) що мешкає (зареєстрована) за адресою: [REDACTED] на використання та оприлюднення в засобах масової інформації відносно мене матеріалів з кримінальної справи № 67-2584 (в апеляційному провадженні №11-2100, 2011р.), яка розглядається у Апеляційному суді Донецької області за обвинуваченням мене та інших осіб за ст.ст. 28 ч.3, 201 ч.2, 28 ч.3, 368 ч.2, 28 ч.3, 364 ч.3 КК України, на свій розсуд під час здійснення нею юридичної діяльності.

Ця згода надана мною Ананьєвим Миколою Миколайовичем, у місті Амвросіївка 05 січня 2012 року і дає право на вчинення вищезазначених дій Брич Ларисі Павлівні безстроково.

Текст заяви мені зрозумілий, заява прочитана мною і відповідає моїм дійсним намірам.

05 січня 2012 року

ПІДПИС: Ананьєв Микола Миколайович

Місто Амвросіївка, Донецька область, Україна, [REDACTED] січня дві тисячі і дванадцятого року.
Я, Ішкова О.В., державний нотаріус Амвросіївської державної нотаріальної контори, засвідчую справність підпису Ананьєва Миколи Миколайовича, який зроблено у моїй присутності.

Особу Ананьєва Миколи Миколайовича, який підписав документ, встановлено, його дієздатність перевірено.

Зареєстровано в реєстрі за №3
Стягнуто держмита: 0,34 грн.

 Державний нотаріус

Факти, викладені в цьому документі, є справними та істинними. Нотаріус не перевіряє.

ВРП №356629

ВРП №356629

Увага! Бланк містить багатоступеневий захист від підроблення.
Міністерство юстиції України

Кремь нами
направил для организации
заказов
техники

2/5

Воронинковский районный суд
и. Далецкого
Судья Гуртишова Г.О.
Сирова И.И. ИВНН
Иркутского Атаманова М.И.,
Фонякова Ю.И., и. Кудряшова
вул. Петровского 61/34
Тел. 0675791006

Яева

Гражд. Виноградова на основании
этих материалов и справки И.И. ИВНН и в распоряже-
нии техникских работ (фотоаппарату)
от верности стороны И.И. Атаманов

Прим. 1

ДЕРЖАВНА
ПРИКОРДОННА СЛУЖБА УКРАЇНИ
Східне регіональне управління
Донецький прикордонний загін

87521, Донецька обл., м. Маріуполь, вул. Гагаріна б. 150-а, тел.(0629) 51-31-74

..09 06 2011 року № 41 - 5544
на № _____ від _____

громадянину Анашєву М.М.
87521, Донецька обл., м. Амросіївка,
вул. Петровського, 61 кв. 34

Стосовно Вашого запиту на інформацію від 2.06.11 повідомляємо, що відповідно до наказу начальника Донецького прикордонного загону №427 від 18.03.11 року «Про закріплення режимних приміщень у Донецькому прикордонному загоні» кабінет начальника ВПС «Амросіївка» №21 є режимним приміщенням. Порядок перебування осіб у режимних приміщеннях регламентується «Положенням...», затвердженим Постановою КМУ від 2.10.03р №1561-12, яке має гриф секретності «таємно».

Начальник Донецького прикордонного загону

полковник

Д.В.Пургін

УКРАЇНА
АПЕЛЯЦІЙНИЙ СУД ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

83015, м. Донецьк, майдан Правосуддя, б. 1
тел. 340 – 76 – 65

8/28190-4в-511 від 08.06.2011 р.

Ананьєв М.М.
вул. Петровського
б.61 кв.34
м. Амросіївка
87304

На Ваше звернення, яке надійшло на адресу апеляційного суду Донецької області повідомляю наступне.

В провадженні Ворошиловського районного суду м. Донецька знаходилась кримінальна справа за обвинуваченням Вас, Атеналіхіна В.Л., Панкова В.В., Бойко А.В. у скоєнні злочинів передбачених ч.3ст.28, ч.2ст.301, ч.3ст.28, ч.2ст.368, ч.3ст.28, ч.3ст.364 КК України, Колеснікова С.О. у скоєнні злочинів передбачених ч.3ст.28, ч.2ст.201, ч.3 ст.28, ч.2 ст.368, ч.3 ст.28, ч.3 ст.364, ч.1ст.263 КК України.

Вироком місцевого суду від 18.04.2011 року Вас визнано винним за статтями пред'явленого обвинувачення та на підставі ст.70 КК України за сукупністю злочинів шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим остаточно призначено покарання у вигляді позбавлення волі строком на 5 років з конфіскацією предметів контрабанди в доход держави, з позбавленням права виконувати адміністративно-господарчі та організаційно-розпорядчі функції строком на 1 рік, без конфіскації особистого майна.

Атеналіхіна В.Л., Панкова В.В., Бойко А.В. та Колеснікова С.О. також визнано винними за статтями пред'явленого обвинувачення та призначені певні міри покарання.

На вирок Ворошиловського районного суду м. Донецька прокурором, Вами, Колесніковим С.О., захисником Зюзько Ф.М. в інтересах Колеснікова С.О., захисником Срьоміним С.А. в інтересах Панкова В.В., Бойко А.В. подані апеляції.

На теперішній час справа надійшла до апеляційного суду Донецької області її розгляд призначений на 12.07.2011 року.

Всі доводи, міркування та докази на підтвердження своєї позиції по справі Ви маєте право викласти в суді апеляційної інстанції під час розгляду справи по суті.

Також повідомляю, що відповідно до положень Закону України „Про державну тасмнищю”, Закону України „Про оперативно-розшукову діяльність”, Зводу відомостей, що становлять державну тасмнищю, інформація про форми, методи, результати оперативно-розшукової діяльності, зміст матеріалів дізнання та судочинства з питань, що стосуються сфери державної безпеки **становить державну тасмнищю**, а тому апеляційний суд Донецької області з вказаних питань переписки не веде.

В.о. голови

Л.П.Рожмовський

**ПЕРЕЛІК
судових рішень суду касаційної інстанції,
постановлених за касаційними скаргами,
що стосувалися відкриття сторони захисту
матеріалів ОРЗ чи НСРД**

Ухвала ВССУ від 09 жовтня 2015 р. у справі № 5-229кМ15 (відсутня у ЄДРСР).

Постанова ВС України від 16 березня 2017 р. Справа № 5-364кС16 (відсутня у ЄДРСР).

Постанова ВС України від 12 жовтня 2017 р. у справі № 5-237кС(15)17. URL:

Постанова ВС від 25 липня 2018 р. Розсекречення матеріалів НСРД є ОБОВ'ЯЗКОМ сторони обвинувачення та його проведення НЕ потребує окремого клопотання з боку захисту (ККС № 544/12215/15-к від 25.07.2018) (protocol.ua).

Постанова ВП ВС від 16 січня 2019 р. Справа № 751/7557/15-к Провадження № 13-37кС18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85174578>.

Постанова ВС від 05 лютого 2019 р. Справа № 607/11498/15-к. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/79776303>.

Постанова ВС від 05 лютого 2019 р. Справа № 754/12820/15-к. Провадження № 51-3099кМ18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79883011>.

Постанова Верховного Суду від 12 лютого 2019 р. Справа № 522/2256/13-к. Провадження № 51-2533кМ18. URL: https://court.sinko.me/document/79957655_00109c69?fbclid=IwAR23k9KGovtCd7KTHCcWutN_u8R9zeGgnGPkxegm2wIM3OxUnlWucK9819U&mibextid=Zxz2cZ

Постанова Верховного Суду від 26 вересня 2019 р. Справа № 461/11476/15-к. Провадження № 51-10039кМ18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84694512>.

Постанова ВП ВС від 16 жовтня 2019 р. Справа № 640/6847/15-к. Провадження № 13-43кС19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85174578>

Постанова Верховного Суду від 19 листопада 2019 р. Справа № 750/5745/15-к. Провадження № 51-10195км18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86275852>.

Ухвала Верховного Суду від 22 січня 2020 р. Справа № 428/8931/15-к. Провадження № 51-3082 км 19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87211900>

Ухвала ВС від 17 лютого 2020 р. [ВП]. Справа № 428/8931/15-к. Провадження № 13-6 кс 20.

Постанова Верховного Суду від 11 листопада 2020 р. Справа № 750/9145/18. Провадження № 51-1749км20. URL: https://zakon.cc/court/document/read/93268469_67df4b6f?fbclid=IwAR2pMXK1dyFzOLAXtfV1jgdjnauKInhuaUuJrGLlVC4unYybnr5GCaRwWrA&mibextid=Zxz2cZ

Постанова Верховного Суду від 04 серпня 2022 р. Справа № 396/386/19. Провадження № 51-1304км22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105637678>.

Постанова Верховного Суду від 20 жовтня 2022 р. Справа № 296/1400/15-к. Провадження № 51-2001км22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76886546>.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Лариса БРИЧ

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ
ЩОДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО
ДОКАЗУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Монографія

Видано в авторській редакції

Коректура *Андріана Кузьмич-Походенко*

Макетування *Надія Лесь*

Друк *Іван Хоминець*

Підписано до друку 25.05.2023.

Формат 60×84/16.

Папір офсетний. Умовн.-друк. арк. 13,95.

Зам. № 92-22.

Львівський державний університет внутрішніх справ
вул. Городоцька, 26, Львів, 79007, Україна

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.